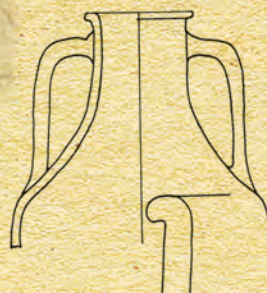
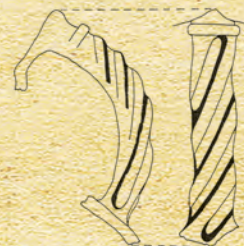

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA SATU NOU - „VADU VACILOR” (com. OLTINA, jud. CONSTANȚA)

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA

2011

MIHAI IRIMIA

NICULAE CONOVICI

ANCA GANCIU

**SONDAJUL ARHEOLOGIC
DE LA SATU NOU – „VADU VACILOR”
(COM. OLTINA, JUD. CONSTANȚA)**

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE
CONSTANȚA
BIBLIOTHECA TOMITANA V
2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IRIMIA, MIHAI

**Sondajul arheologic de la Satu Nou – „Vadu
Vacilor” (com. Oltina, jud. Constanța)/**

Mihai Irimia, **Niculae Conovici**, Anca Ganciu.-

Constanța: Ex Ponto, 2011

ISBN: 978-606-598-027-3

CONOVICI, NICULAE

GANCIU, ANCA

908 (498 Satu Nou): 902

ISBN: 978-606-598-027-3

Ex Ponto - 2011

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	5
Abrevieri.....	7
I. Introducere. Istoricul cercetărilor.....	11
II. Elemente ale cadrului natural.....	15
III. Prezentarea obiectivului și a sondajului arheologic.....	21
Complexe arheologice.....	23
Locuințe.....	23
Cuptoare.....	24
Gropi.....	25
Complexe arheologice nedeterminate.....	28
IV. Inventarul arheologic.....	29
IV 1. Ștampile amforice.....	93
V. Considerații asupra inventarului arheologic.....	109
V a. Ceramica lucrată cu mâna.....	109
V b. Ceramica lucrată la roată.....	113
V c. Ceramica elenistică.....	116
V c 1. Amforele.....	116
V c 2. Ceramica elenistică de uz comun.....	137
V c 3. Reprezentări figurate.....	151
V d. Alte obiecte ceramice.....	152
V e. Obiecte de metal.....	153
V f. Obiecte de sticlă.....	153
V g. Obiecte de piatră.....	154
V h. Materiale arheologice anterioare așezării getice.....	155

VI. Probleme de cronologie.....	157
VII. Studiul materialului arheo-ihnologic de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” (Valentin RADU, MNIR – București)....	163
Repere cronologice oferite de ștampilele amforice.....	165
Bibliografie.....	173
Index. Nume proprii pe ștampilele amforice. Embleme pe ștampile.....	193
Résumé.....	195
Ilustrații.....	215

CUVÂNT ÎNAINTE

Începând mai ales din deceniul al șaselea al secolului trecut sud-vestul Dobrogei a constituit arealul unor cercetări arheologice ample, la început cu o anumită întâietate pentru perioada medievală, grație șantierului – școală de la Păcuiul lui Soare, unde s-au format timp de peste patru decenii multe generații de arheologi. Paralel însă cu aceste cercetări zona a intrat treptat și în atenția specialiștilor altor perioade: epoca bronzului, prima epocă a fierului, civilizația getică, perioada romană și romano-bizantină.

Pentru civilizația getică și raporturile acesteia cu lumea greacă, dacă ne rezervăm doar la ea, s-au întreprins cercetări de amploare variabilă mai ales în necropolele de la Satu Nou (două necropole), Bugeac (trei necropole), Canlia (două necropole), Viile, semnalându-se și alte descoperiri funerare importante la Adamclisi, Zorile, Rasova, Băneasa, Ostrov etc. Dar până în penultimul deceniu al secolului al XX-lea nu se identificase nicio așezare getică cu adevărat reprezentativă, deși asemenea locuri, dar de mai mică amploare, fuseseră cercetate parțial la Rasova – „Malul Roșu”, Canlia – „Gura Canliei” și Adamclisi – „Cetate”.

Localitatea Satu Nou (com. Oltina), aflată în această zonă, era bine cunoscută în arheologie, datorită mai multor descoperiri semnificative, între care necropolele getice din sec. V-IV a. Chr., două/sau trei necropole medievale timpurii, așezările medievale fortificate de la „Cetate” și „Capul Dealului”, frecvente descoperiri monetare antice și medievale.

La începutul anilor '80 s-a identificat – pe două căi independente, respectiv prin periegheze și prin cercetări fotogrametrice – mai întâi așezările getice fortificate de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” și Coslugea – „Colțul Pietrei”. Aproape concomitent a fost reperată prin periegheze și așezarea de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”. În scurt timp, pornindu-se de la poziția topografică specifică unor asemenea situri, au fost identificate în sud-vestul Dobrogei alte așezări getice importante la Izvoarele – „La Tablă”, în imediata vecinătate a cunoscutei așezări romane și romano-bizantine Sucidava (moesică), Dunăreni – „Muzait”, lângă castrul roman Sacidava, Vlăhi – „Piscu Blaborului”, Adâncata – Floriile I – „Dealul Cișmelei”, Adâncata II etc.

Începând din 1982, până în 2003, cu unele întreruperi, au fost întreprinse săpături în punctul „Valea lui Voicu”, unde se află o autentică *dava*; colectivul de cercetare era format din Niculae Conovici și Mihai Irimia, căruia i s-a alăturat, din anul 2000, Anca Ganciu. La săpăturile de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, ca și la

perieghezele efectuate în zonă au participat în mod repetat și studenți de la Facultatea de Istorie a Universității „Ovidius” din Constanța, unii dintre ei ajungând mai apoi cercetători la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Unele dintre rezultatele cercetărilor efectuate aici au fost publicate într-o serie de studii, precum și – în mod constant – în Cronica cercetărilor arheologice din România. Cea mai mare parte a materialului arheologic se află în curs de prelucrare, urmând ca rezultatele întreprinse la „Valea lui Voicu” să fie făcute cunoscute într-un viitor pe care-l dorim cât mai apropiat.

Așezarea de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, a cărei importanță a fost sesizată încă de la primele periegheze și de la studierea materialelor arheologice descoperite în perimetrul ei constituie subiectul lucrării de față.

Îmi face o deosebită onoare împrejurarea de a fi autor, alături de excepționalul cercetător NICULAE CONOVICI care, răpit prea devreme de o boală necruțătoare, n-a avut satisfacția de a vedea împlinit măcar o parte din proiectul nostru comun, ca și de colega ANCA GANCIU de la Institutul de Arheologie „V. Pârvan” al Academiei Române.

În același timp, țin să menționez că această lucrare apare cu sprijinul Muzeului de Istorie și Arheologie Constanța, principalul susținător și finanțator al săpăturilor de la Satu Nou, prilej să mulțumesc conducerii acestei instituții și să propun includerea ei în seria Bibliotheca Tomitana. Colegilor Doina Banciu și Oltița Țiței le datorăm o mare parte din ilustrație, colegei Elena Cuzmin multe dintre desene, iar colegilor Vasilica Podariu și Răzvan Petcu tehnoredactarea computerizată și procesarea ilustrației.

M. I.

ABREVIERI

AARMSI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. București.
AAH	- Acta Archaeologica Hungarica, Budapest.
ACMIT	- Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania.
Altertum	- Das Altertum.
AMN	- Acta Musei Napocensis.
Analele Dobrogei (SN)	- Analele Dobrogei. Revistă de istorie medie, modernă, contemporană dobrogeană. Seria nouă, Constanța.
Analele UCDC	- Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”. Seria Istorie, București.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of Archaeology.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
ArhMold	- Arheologia Moldovei, Iași-București.
AthMitteilungen	- Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung, Berlin.
Banatica	- Banatica. Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin, Reșița.
BAR	- British Archaeological Reports, Oxford.
BCH	- Bulletin de Correspondance Hellénique, Athènes-Paris.
BCMI	- Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, București.
BMI	- Buletinul Monumentelor Istorice, București.
BSA	- Annual of the British School at Athens.
CAB	- Cercetări arheologice în București, București.
CAMNIR	- Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București.

Carpica	- Carpica. Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu”, Bacău.
CCAR	- Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București.
CCDJ	- Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași.
Cercetări Istorice (SN)	- Cercetări Istorice (Seria Nouă), Complexul Muzeistic Iași, Complexul Național Muzeal „Moldova” – Iași.
Dacia (NS)	- Dacia. Recherches et découvertes Archéologiques en Roumanie, București; (NS – Nouvele Série. Revue Romaine d’Archéologie et d’Histoire Ancienne, Bucarest).
DID I	- D.M. Pippidi, D. Berciu, <i>Geți și greci la Dunărea de Jos. Din istoria Dobrogei</i> , I, București 1965.
Δ' Ελλην.κεραμ.Αθηνά	- Πρακτικά της Α'(Β', Γ', Δ', Ε') Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική, Αθηνά.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens/Deutsches Archäologisches Institut, Eurasien-Abteilung. Mainz – am Rhein.
Hesperia	- Hesperia. Journal of the American School of Clasicl Studies at Athens.
Istros	- Istros. Buletinul Muzeului Brăilei, Brăila.
Izvestija-Varna	- Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna.
Klio	- Klio. Beiträge zur alten Geschichte.
KS	- Kratkie Soobsčenija Instituta Arkheologii, Moskva.
Materiale (SN)	- Materiale și Cercetări Arheologice. (Seria Nouă). București.
MemAnt	- Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț.
Natura	- Natura. Revistă pentru Răspândirea Științei, București.
Peuce (SN)	- Peuce. Studii și Comunicări de Istorie și Arheologie (Serie Nouă).
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța.
Przegląd Archeologiczny	- Przegląd Archeologiczny. Polska Academia Nauk. Instytut Historii Kultury Materialnej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Revista de Istorie	- Revista de Istorie, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București.
SA	- Sovetskaja Arheologija, Moskva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica, Iași.
SCIV(A)	- Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București.
Slovenska Archeologia	- Slovenska Archeologia, Nitra.
Studii	- Studii. Revistă de Istorie, București.
StCl	- Studii Clasice, București.
Thracia	- Thracia, Institut po Thracologie, Sofia.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București.
VDI	- Vestnik Drevnej Istorii, Moskva.
ZAKS	- Zentrum für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes, Langenweissbach.
A	- materialul amforic.
Al	- alte materiale arheologice
C	- ceramică
c.	- carou
Fig.	- figura
Gr.	- groapă
Inv.	- inventar
M	- monedă
nr.	- număr
R	- reprezentare figurată
S	- șampilă
ȘI	- secțiunea I

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA SATU NOU – „VADU VACILOR” (COM. OLTINA, JUD. CONSTANȚA)

I. INTRODUCERE. ISTORICUL CERCETĂRIILOR.

Localitatea Satu Nou (com. Oltina)¹ este cunoscută în literatura arheologică prin mai multe descoperiri (fig. 2). Astfel, în perimetrul său agricol au fost identificate și parțial cercetate două necropole getice de incinerare: una în punctul „Suat”, aflat la circa 1,5 – 2 km sud-sud est de sat și a doua în punctul „Cetate”, situat la circa 4,5 km nord de sat². În vatra satului au fost descoperite două (sau trei) necropole medievale timpurii³. Bogăția arheologică a zonei a fost semnalată încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea prin cercetările de teren efectuate îndeosebi de Pamfil Polonic⁴. La mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XX-lea au fost întreprinse frecvent

¹ Precizarea apartenenței la com. Oltina este necesară deoarece în județul Constanța mai există o localitate Satu Nou (com. Mircea Vodă), aflată la vest de orașul Medgidia, pe DN 22 C (Constanța – Cernavodă).

² MITREA 1960, p. 409-413; MITREA, PREDA, ANGHELESCU 1961, p. 283-290; MITREA, PREDA, ANGHELESCU 1962, p. 369-372; IRIMIA 1973, p. 9, 11 și pl. I/4, 5; IRIMIA 1983, p. 130-140 și fig. 4-7, 13-16, cu prezentarea unor materiale din cele două necropole getice din zonă; alte materiale au fost publicate de Alexandrescu 1972, p. 122-123 și fig. 7/3; Alexandrescu 1977, p. 127 și fig. 11/10; ALEXANDRESCU 1978, p. 96 și pl. 69; CONOVICI 1978, p. 39/12 și pl. 2/7.

³ MITREA 1949, 1, p. 146-151; MITREA, ANGHELESCU 1959, p. 532-542; MITREA 1959/a, p. 579-592; MITREA, PREDA, ANGHELESCU 1961, p. 283-289; POPESCU 1961, p. 147/79.

⁴ Manuscrise Pamfil Polonic la Biblioteca Academiei Române, ms. 22/940, vol. IV, caiet 12, f. 33-37 și scrisoarea către Gr. Tocilescu din 2 mai 1898; ms. 5131, f. 64-65, care menționează și descrie pe scurt obiectivele arheologice din punctele „Dealul Petrii” (= „Colțul Pietrei”, satul Coslugea, com. Lipnița, aflat la circa 2-2,5 km SE de Satu Nou, n.n.); vezi și IRIMIA 2007, p. 145); „Dealul Vărtic”, și „Seliște”, la nord de sat (așezare romană); „Cetatea Baba-Pașa”, la nord de sat (punctul „Cetate”, cu numeroase descoperiri medievale timpurii, punct în care se află și urmele unui pichet de graniță otoman) și „Cetatea din Capul Dealului”, la circa 4 km N-NE de sat, considerată „cetate romană”, de fapt așezare fortificată medievală timpurie din sec. X-XI. La POLONIC 1935, p. 19, se menționează din nou cetatea de la Capul Dealului.

cercetări de suprafață în zonă, valorificate în diferite studii de către B. Mitrea⁵, C. Preda, N. Anghelescu⁶, P. Diaconu⁷, V. Culică⁸, I. Munteanu, V. Oprea, M. Neagu, N. Conovici, T. Papasima⁹, M. Irimia¹⁰, C. Chiriac, G. Custurea¹¹ ș.a., prilej cu care au fost introduse în circuitul științific materiale arheologice începând din neolitic până în perioada medievală.

În marginea de NE a localității, pe locul numit „La Armane”, cu ocazia săpăturilor efectuate în cimitirul medieval timpuriu s-au semnalat și resturi sporadice ale unei așezări de tip Coslogeni, reprezentate de câteva fragmente ceramice¹². În punctul „Capul Dealului” s-a descoperit un topor de piatră fragmentar din epoca bronzului¹³.

Începând din anul 2001 au fost efectuate săpături arheologice în așezarea fortificată medievală de la „Capul Dealului”, aflată în apropierea lacului Oltina, ca și a Dunării¹⁴. Așezarea, cu suprafața actuală de aproximativ 8 ha și apărată de un val de pământ lung de circa 410 m și de șanțul adiacent se datează, pe baza materialului arheologic descoperit, îndeosebi la sfârșitul secolului al X-lea și în prima jumătate a secolului al XI-lea. Ea suprapune, se pare, ruinele unei fortificații romane, încă nesesizate arheologic, lucru sugerat de apariția unor

⁵ MITREA 1960, p. 409-413.

⁶ Mai sus, cu referiri la unele descoperiri în studiile menționate la n. 2 și 3.

⁷ DIACONU, ANGHELESCU 1968, p. 351; autorii înregistrează așezarea medievală timpurie de la „Coadă Dealului” (= „Capul Dealului”, n.n.) și alt punct „ceva mai la sud de Coadă Dealului, tot pe malul drept al Dunării, într-un loc situat aproximativ la jumătatea distanței între dealurile Cetatea și Nichita”, cu fragmente ceramice medievale timpurii. De asemenea, „la apus de Satu Nou, la 2 km depărtare, în direcția Pârjoaia (= Izvoarele), în locul numit „La Red”, cei doi autori au menționat o așezare romană.

⁸ VEZI la IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 116, n. 9, unde este amintită o toartă de amforă de Sinope ștampilată, provenită din colecția V. Culică, aflată la Muzeul Dunării de Jos Călărași, cu mențiunea „Valea lui Voicu” (inv. 8860).

⁹ NEAGU, MUNTEANU, OPREA 1982, p. 215-220, figurină și alte materiale Cernavodă III; în același loc, N. Conovici și T. Papasima au găsit ceramică hallstattiană.

¹⁰ Supra, n. 2. În timpul campaniilor de săpături de la Satu Nou, M. Irimia și N. Conovici au întreprins mai multe periegeze în zonă, recuperând materiale reprezentative din punctele „Siliște”, „La Vâlcea”, „Cetate”, „Colțul Pietrei”, „Capul Dealului”, din necropola medievală timpurie aflată în vatra satului (în apropierea locuinței lui Neagu Marin), din punctul „Pielea Boului”, aflat la cca. 1 km nord de marginea localității, deasupra malului ce mărginește dinspre vest lacul Oltina (unde s-a descoperit un vas corespunzător culturii Hamangia) etc.

¹¹ CUSTUREA 2000-2001, p. 583-585; CHIRIAC, CUSTUREA 2002, p. 222, nr. 155; CHIRIAC *et alii* 2003, p. 220, nr. 132; CUSTUREA *et alii* 2007, p. 250-252, nr. 131; CHIRIAC *et alii* 2004, p. 222-224, nr. 134; CUSTUREA, IONEL 2002-2003, p. 433-438; CUSTUREA 2006, p. 415-421; CHIRIAC 2000-2001, p. 343-348; CHIRIAC, MATEI 2001; CHIRIAC, MATEI 2002; CUSTUREA 2000, p. 151, nr. 94; CUSTUREA 2008, p. 546.

¹² MITREA, ANGHELESCU 1959, p. 535-542; MORINTZ, ANGHELESCU 1970, p. 402; MORINTZ 1978, p. 122; FLORESCU 1991, p. 152, cat. 639.

¹³ MUNTEANU 1991, p. 413, fig. 9 și n. 35.

¹⁴ În autorizațiile de săpătură, ca și în rapoartele de cercetări arheologice, punctul „Capul Dealului” este menționat, eronat, ca aparținând localității Oltina. De fapt el a aparținut întotdeauna, din punct de vedere cartografic și administrativ localității Satu Nou (inclusiv în perioada în care purta vechea denumire *Satu Nou Ostrov*, ca și mai apoi, când localitatea, cu tot teritoriul său agricol, a fost atașată com. Oltina).

materiale ceramice și monede specifice¹⁵.

Din zona localității Satu Nou au fost semnalate în literatura de specialitate, de-a lungul anilor, și importante descoperiri monetare¹⁶. Cele mai multe, apărute în ultimii ani¹⁷, ca și câteva sigilii bizantine¹⁸, provin mai ales din zona așezării de

¹⁵ CHIRIAC, CUSTUREA 2002, p. 222; CHIRIAC *et alii* 2003, p. 220; CHIRIAC *et alii* 2004, p. 222-224; CUSTUREA *et alii* 2007, p. 250-252; STANC, BEJENARU 2005, p. 313-325.

¹⁶ În punctul „Valea lui Voicu” s-au descoperit o modedă divizionară histriană de argint și alte două monede – una Callatis (tipul Apollon) și una Tomis (tipul Zeus) – cf. MITREA 1959/b, p. 157/4; MITREA 1959/c, p. 603, nr. 4; MITREA 1984, p. 120, nr. 32; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 148; PREDA 1998, p. 55; TALMAȚCHI 2002-2003, p. 402, nr. 28; p. 406, nr. 17; POENARU BORDEA 2004, p. 55, nr. 107, p. 63, nr. 50, p. 65, nr. 24 (unde se precizează că exemplarul tomitan prezintă contramarcă); TALMAȚCHI 2006, p. 112-113, nr. 73. În punctul „La Vâlcea” s-a descoperit o drahmă de tipul Alexandru cel Mare – cf. MITREA 1961/b, p. 586, nr. 11; POENARU BORDEA, MITREA 1991, *loc. cit.*; tot aici s-au semnalat o drahmă de tipul Lysimach, precum și o drahmă de tipul Filip III – cf. MITREA 1961/a, 12, 1961, 1, p. 146, nr. 11; MITREA 1961/b, p. 586, nr. 11; PREDA 1998, p. 109, 111; TALMAȚCHI 2006, p. 172, nr. 33. În zona așezării getice de la „Vadu Vacilor” s-a descoperit pe plaja Dunării o monedă de bronz callatiană – cf. POENARU BORDEA, MITREA 1991, *loc. cit.*, TALMAȚCHI 2001, p. 129, nr. 70. Câteva monede autonome emise de Callatis sunt menționate ca descoperite în perimetrul satului actual – cf. MITREA 1965/a, p. 490, nr. 4; MITREA 1965/b, p. 605-618, nr. 4; TALMAȚCHI 2002-2003, p. 402, nr. 28; monede tomitane, amintite ca provenind din aceeași localitate, fără alte precizări, cf. GLODARIU 1974, p. 254, nr. 17; p. 259, nr. 86. Localității Satu Nou i-a fost atribuit și un tezaur cu tetradrahme de tip Alexandru cel Mare, Filip III, Lysimach și Seleucos I, descoperit în 1943 sau 1945 (cf. MOISIL 1950, p. 57, 62-65; PREDA 1998, p. 117; TALMAȚCHI 2006, p. 165, nr. 5; TALMAȚCHI 2007, p. 167, nr. 1); însă tezaurul în cauză a fost considerat ca provenind în realitate din Rasa (com. Grădiștea, jud. Călărași) – cf. POENARU BORDEA, MITREA 1991, *loc. cit.* În așezarea de la „Valea lui Voicu” s-a descoperit în 1989 și un mic tezaur monetar format din două tetradrahme și trei drahme de tip Alexandru III postume, ultimele datând din prima jumătate a sec. III a. Chr. – cf. IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 86-88; TALMAȚCHI 2006, p. 165-166, nr. 5/d. Monede romane s-au semnalat astfel: un denar de la Octavianus, descoperit în punctul „Suat”, unde se află una dintre cele două necropole getice din sec. V-IV a. Chr. din zona localității; aceasta ar face parte dintr-un mic tezaur (Dosar MNA, 1948, 695, inv. 222) – cf. POENARU BORDEA 1974, p. 224, nr. 11; OCHEȘEANU 1986, p. 83, nr. 23; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 116, n. 7; TALMAȚCHI 2006, p. 197, nr. 40; o monedă de bronz de la Lucilla Augusta (a. 164) – cf. TALMAȚCHI, PARASCHIV TALMAȚCHI 2000, p. 41-80; o monedă de la Constantin cel Mare emisă la Heraclea în 313 și o alta emisă în 342-348 – ultimele reprezentând descoperiri întâmplătoare, fără a li se putea preciza locul – cf. POENARU BORDEA, MITREA 1991, *loc. cit.* În punctul „Cetate” s-a descoperit un solidus de la Justinian; tot de aici provine un tezaur de 25 de monede de cupru, descoperit în 1912 pe malul Dunării, semnalat la MOISIL 1914, p. 55, care a fost atribuit din greșeală localității Satu Nou, jud. Tulcea – cf. POENARU BORDEA, MITREA 1991, *loc. cit.*

¹⁷ CUSTUREA 2000, p. 151, nr. 94; monedele bizantine aparțin împăraților: Theophilus; Leon VI, Vasile II-Constantin VIII, Roman III, Constantin IX și Constantin X. CUSTUREA 2000-2001, p. 585-594: 79 de monede bizantine (nr. 1-13 – de la Anastasius I la Mauriciu Tiberiu; nr. 14-15 – de la Theophilus; nr. 16-79 de la Vasile al II-lea – Constantin al VIII-lea până la Constantin al X-lea; CUSTUREA, IONEL 2002-2003, p. 433-438 – trei monede de argint de la Ioan Tzimiskes, care fac parte dintr-un tezaur; toate aceste monede au fost descoperite în zona „Capul Dealului”.

¹⁸ CHIRIAC 2000-2001, p. 243-248; CHIRIAC, MATEI 2001; CHIRIAC, MATEI 2002.

la „Capul Dealului”. Altele, rămase încă inedite, se află în colecția Institutului de Arheologie „V. Pârvan” din București și a muzeului din Constanța¹⁹.

O etapă importantă în cercetarea arheologică a zonei localității Satu Nou au reprezentat-o săpăturile sistematice întreprinse în punctul „Valea lui Voicu” timp de circa două decenii²⁰. Semnalarea așezării getice fortificate de aici s-a realizat aproximativ în același timp, pe două căi independente. Astfel, în anul 1980 ea a fost observată cu ocazia unor periegeze efectuate de doi pasionați arheologi amatori²¹, care au făcut-o cunoscută specialiștilor. Obiectivul a fost verificat în anul 1981 în compania altor colegi²². După aceste recunoașteri de teren, în anul 1982 au început săpăturile arheologice. Pe de altă parte, tot în anul 1982 stațiunea a fost reperată prin cercetări aero-fotografice, după care a fost comunicată împreună cu alte așezări fortificate din diferite perioade istorice, în cadrul unor manifestări științifice²³. Ulterior, observațiile obținute în urma cercetărilor aerofotografice (inclusiv fotografia aeriană a sitului cu imaginea de început a săpăturii – secțiunea S₁ (1982) și ridicarea topografică a sitului și a zonei imediat învecinate au fost publicate de Alexandru Simion Ștefan²⁴. Pe fotografiile aeriene a fost observată la circa 250 – 300 m SV de șanțul exterior al așezării fortificate existența unei grupări de opt tumuli, aflată la sud de drumul vicinal actual care duce spre stațiunea arheologică²⁵. Alți doi tumuli se mai află la nord de acest drum, aproape de malul abrupt dinspre Dunăre, nu departe de așezare.

Unele dintre rezultatele săpăturilor arheologice efectuate la „Valea lui Voicu” au fost publicate²⁶; cea mai mare parte a materialului arheologic se află în curs de prelucrare, urmând ca rezultatele cercetărilor întreprinse să fie făcute cunoscute într-un viitor pe care-l dorim cât mai apropiat.

¹⁹ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 116, n. 7; informații suplimentare G. Custurea și G. Talmațchi.

²⁰ Între anii 1982-2002, cu o întrerupere în 1993.

²¹ I. Munteanu și V. Oprea din Fetești, la acea dată mecanici de locomotivă.

²² Întâi separat de N. Conovici, împreună cu S. Marinescu-Bâlcu, A. Bolomey, G. Trohani, și de M. Irimia, împreună cu A. Rădulescu, P. Diaconu și T. Papasima.

²³ De către A.S. Ștefan, autorul identificării aerofotogrametrice a obiectivului, la Sesiunea anuală de rapoarte arheologice de la Alba Iulia, 1984 și la sesiunea „Pontica” a Muzeului din Constanța, noiembrie 1984.

²⁴ ȘTEFAN 1987, 86-2/5, p. 13, 51-61, fig. 10; ȘTEFAN 2005, p. 373.

²⁵ ȘTEFAN 1987, 86-2/5, p. 13, 55, fig. 10.

²⁶ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 115-154; IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 81-96; IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 51-114; CONOVICI 1992, p. 3-14; CONOVICI 2000, p. 70-77; CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 139-176; CONOVICI, IRIMIA 1999, p. 196-211; IRIMIA 2007, p. 141-145; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 81-118. Rezultatele fiecărei campanii de săpături au fost prezentate la Sesiunile naționale de rapoarte arheologice și publicate succint în CCAR, Ministerul Culturii și Cultelor, CIMEC – Institutul de memorie culturală, între anii 1995-2006. Nu considerăm necesar să repetăm în prezentarea de față unele observații privind așezarea din punctul „Valea lui Voicu”, deoarece o parte dintre acestea se regăsesc în studiile amintite.

II. ELEMENTE ALE CADRULUI NATURAL.

Zona Satu Nou aparține din punct de vedere al reliefului și alcătuirii geologice *Podișului Dobrogei de Sud*. La rândul său, acesta este format din mai multe unități geografice, respectiv *Podișul Carasu* (numit și *Podișul Dorobanșu*), *Podișul Cobadinului*, *Podișul Mangaliei* și *Podișul Oltinei*, acestuia din urmă aparținându-i și zona în discuție. Podișul Dobrogei de Sud reprezintă o unitate de podiș tipică. Mai mult de jumătate din suprafața totală (5335 km²) este situată la 100 – 200 m altitudine absolută, în unele puncte depășind-o²⁷. Are o structură geologică relativ unitară, de platformă, fiind alcătuită din calcare sarmațiene, nisipuri, gresii, marne și argile miocene și pliocene, pe care se constată existența unor interfluvii sub formă de poduri largi²⁸. Deși se consideră uneori că Podișul Dobrogei de Sud este relativ neted, ca o câmpie, în realitate el prezintă orientare, pante și fragmentări diferite, ondulări și, uneori, căderi altitudinale rapide²⁹.

Din punct de vedere al structurii sale geologice, partea sudică a Dobrogei prezintă mai multe faze de carstificare alternate cu faze de fosilizare a reliefului carstic preexistent. Se întâlnesc reliefuli carstice fosilizate polietajate, în pofida aflării lor la diferite adâncimi. Acoperirea – de ficare dată - a carstului anterior cu formațiuni necarstificabile a creat merocarstului sud-dobrogean o structură complexă. Particularitățile merocarstului au fost determinate atât de condițiile climatice aparte în care au evoluat formele carstice din diferite faze, cât și de particularitățile proprii ale rocilor carstificabile. În cadrul reliefului carstic fosil sud-dobrogean au fost evidențiate următoarele componente: carstul dezvoltat pe formațiunile cretacice, carstul dezvoltat pe formațiunile eocene și carstul dezvoltat pe formațiunile sarmațiene. Carstul „la zi” al Dobrogei de Sud este dezvoltat îndeosebi pe formațiunile sarmațiene; acestea, deși sunt cel mai adesea acoperite de loess, apar frecvent în morfologia actuală a regiunii. În zona limanurilor dunărene se întâlnesc izvoare carstice cu curs permanent sau temporar; pe valea Oltinei sunt menționate și cinci „peșteri” scurte, joase, fără concrețiuni și apă³⁰.

Podișul Oltinei este situat în sud-vestul Dobrogei, între podișurile Cobadin, Mangaliei, granița de stat cu Bulgaria și sectorul corespunzător al văii Dunării. Relieful este format din două trepte bine individualizate: a – de-a lungul fluviului

²⁷ *** *Geografia României*, V, 2005, p. 758-790.

²⁸ *** *Geografia României*, I, 1983, p. 642-643.

²⁹ *** *Geografia României*, V, 2005, p. 760.

³⁰ ILIE 1968, p. 60-62.

– Dobrogea dunăreană de sud-vest, constituită din terasa levantină; b – la sud-estul acesteia – Podișul Oltina propriu-zis. Punctele „Valea lui Voicu” și „Vadu Vacilor” aparțin primei trepte menționate. Podișul Oltinei este fragmentat de văi adânci, care taie straturile de calcare cretacice până la bază. Văile de aspect „în canion” au malurile abrupte și sunt dispuse oarecum paralel, aproximativ pe direcția SE-NV; interfluviile, cu aspect de poduri relativ întinse și netede, dau podișului un aspect tabular³¹. Cele mai multe văi ale Dobrogei de Sud, în special în partea de S-SV, prezintă, ca urmare a dezvoltării lor îndelungate, un sector fluvial și unul limanic; de-a lungul lor se pot observa o serie de umeri care indică stadiile de evoluție ale acestor cursuri de apă. Regimul torențial al precipitațiilor, specific regiunii, a contribuit la modelarea și evoluția văilor în cauză, ca și particularitățile litologice și pantele existente în zonă. Interfluviile se racordează fie perpendicular, fie oblic pe axul dunărean³².

Între valea Carasu și granița cu Bulgaria relieful este reprezentat de o treaptă limanică, lacustră, de abraziune. În partea sudică a sectorului se află platforma litorală levantină, care are aspectul unei trepte evidențiate clar față de Balta Ialomiței, ca și față de Podișul Oltinei de sud-est, cu care continuă. Platforma amintită are un aspect colinar, cu interfluvii înguste și fragmentate puternic de văi torențiale. Se disting mai multe nivele cu diferențe reduse de altitudine între ele: 90-100, 105-110, 115-125 m, mergând până spre 200 m³³. Treptele înclină spre Dunăre și sunt considerate nivele de abraziune ale lacului pliocen-cuaternar. Suprafața treptelor este ușor ondulată, ele fiind acoperite cu depozite de loess cu grosime de până la 30-40 m, situație sesizabilă și în zona Oltina - Satu Nou (atât pe malul fluviului, cât și pe malul de vest al lacului Oltina). Terasale lacustre din sud-vestul Dobrogei au aproape peste tot fruntea abruptă³⁴, situație întâlnită și în vecinătatea lacului Oltina. De altfel, se consideră că încă din timpul transgresiunilor cuaternare s-au format abrupturi relativ puternice pe toată partea dunăreană a Dobrogei de sud, datorită abraziunii care a forțat permanent malurile să se retragă spre interior³⁵. Faleza dunăreană ar fi astfel rezultatul activității de abraziune a apelor mării care au pătruns pe Dunăre în epoca marilor transgresiuni cuaternare. Ultima transgresiune a pătruns pe gurile unor râuri, transformându-le în limane³⁶. Cu siguranță însă, procesul de abraziune a malului dobrogean al Dunării a continuat de-a lungul întregii sale istorii până astăzi, modificând continuu forma terenului în zonă. Rețeaua hidrografică este reprezentată de câteva râuri și pâraie, în prezent cu regim cel mai adesea intermitent și ape sărace, tributare Dunării. La confluența acestora sau a văilor pe care ele le-au creat cu Dunărea s-au format depresiuni – golfuri în care se află limanuri fluviatile de diferite forme; într-un asemenea liman, de formă ovală-

³¹ COTEȚ 1955, p. 632-663; COTEȚ 1969, p. 51-56; RĂDULESCU, HERBST-RĂDOI 1974, p. 20.

³² IANCU, IANA 1969, p. 157-161; RĂDULESCU, HERBST-RĂDOI 1974, p. 24;

*** *Geografia României*, V, 2005, p. 789; altitudinea maximă în Podișul Olteniei o înregistrează Dealul Dobromir (209 m).

³³ POPOVICI *et alii* 1984, p. 32, 37.

³⁴ COTEȚ 1968, p. 54-55 și fig. 2.

³⁵ SÎRCU 1971, p. 415-416.

³⁶ HERBST-RĂDOI 1974, p. 24, 51-52; *** *Geografia României*, V, 2005, p. 758.

circulară se află lacul Oltina (19 Km²)³⁷. O caracteristică a Podișului Oltinei o reprezintă fragmentarea orizontală a reliefului, desfășurată mai ales pe direcțiile vest-nord vest și est.

Podișul corespunde astăzi climatului de câmpie cu caracter uscat, cu o rețea hidrografică ce-și are izvoarele în stratele acvifere situate în depozitele aluvionare, loessoidale, sarmațiene și cretacice. Principalele tipuri de soluri sunt cele bălane, castanii de pădure și cernoziomice³⁸.

Din punct de vedere climatic, regiunea în discuție se află sub influența ciclonilor mediteraneeni și pontici, ca și a anticiclonilor continentali euro-asiatici. Astfel, clima este temperat continentală, cu influențe submediteraneene, dar și continentale semiaride, ușor moderate dinspre Dunăre, datorită influențelor fluviului. În ceea ce privește deplasările maselor de aer deasupra zonei, de-a lungul anului, specialiștii au constatat că în afara vânturilor obișnuite venite din mai multe direcții și cu intensități variabile în diferite perioade ale anului, în zona dunăreană există și o circulație locală a aerului, care dă naștere brizelor specifice de noapte și de zi. Topoclimatul zonei dunărene corespunde părții mai înalte, parțial împădurite, sculptată de văi adânci, în canion. Vara, datorită pânzelor freatice relativ apropiate de suprafața văilor, acestea sunt acoperite de un aer umezit, iar temperatura din timpul zilei este mai puțin ridicată. Pe interfluviile mai înalte, parțial descoperite, temperatura este mai ridicată. În timpul iernii viscoalele au o forță mai redusă în zona văilor, decât pe suprafețele mai înalte³⁹.

Torențialitatea, mai frecventă în partea stepică a Dobrogei, se întâlnește și în zona care ne interesează. Totodată, a avut loc și o erodare puternică și continuă pe latura dunăreană a Dobrogei, ca și în lungul văilor cu versanții abrupti, fenomen care a afectat și numeroase așezări antice. Alunecările și surpările de teren, vizibile în sectorul dunărean, au fost mai ample în zona versanților cu panta mare, afectând de asemenea unele situri arheologice. Datorită regimului torențial al ploilor, specific în ansamblu Dobrogei, în anumite perioade ale anului – nu întotdeauna aceleași – apar creșteri importante de nivel care se manifestă printr-o undă de viitură aproape instantanee, cunoscută prin termenul local de „sel”, fenomen frecvent mai ales primăvara și vara. Acesta accelerează adâncirea albiilor, eroziunea laterală, iar la gurile de vărsare ale pâraielor acumularea de materiale aduse de pe versanți de către ploi⁴⁰. Nu de puține ori torențele în cauză afectează și așezările antice, „spălând” straturile și depunerile arheologice, mai ales când acestea sunt afectate de intervenții antropice anterioare (terasări, scarificări, arături adânci etc.).

În sectorul sudic dobrogean, inclusiv în Podișul Oltina, vegetația spontană se caracterizează în prezent prin păduri de cer (*Quercus cerris*) și de gârniță (*Quercus frainetto*), în mai multe grupări forestiere, unele în corelare, altele izolate, în alternanță sau în amestec cu alte specii, cum ar fi stejarul brumăriu (*Quercus pedunculiflora*) – care formează uneori și arborete aproape exclusive, ca și stejarul pufos (*Quercus pubescens*). Apar și cărpinița (*Carpinus orientalis*), părul pădureț

³⁷ *** *Geografia României*, V, 2005, p. 789.

³⁸ HERBST-RĂDOI 1974, p. 45.

³⁹ POPOVICI *et alii* 1984, p. 32-33.

⁴⁰ HERBST-RĂDOI 1974, p. 74-75; *** *Geografia României*, V, 2005, p. 768.

(*Pyrus pyrastrer*), vișinul turcesc (*Prunus mahaleb*), arțarul tătarăsc (*Acer tataricum*) etc. Pe versanții umbriți se mai întâlnesc teiul argintiu (*Tilia tomentosa*), carpenul (*Carpinus orientalis*) și frasinul (*Frasinus excelsior*). Subarboretul din păduri este mai bine dezvoltat: porumbar (*Prunus spinosa*), sângerul (*Cornus sanguinea*), cornul (*Cornus mas*), lemnul cânesc (*Ligustrum vulgare*) etc. Spre Dunăre și spre stepa interioară se întâlnesc grupări de ierburi xeromezofile și de alte plante. Între trupurile de pădure se află pajiști stepice secundare⁴¹. Mai ales în ultimele cinci decenii, cea mai mare parte a terenurilor acoperite de formații vegetale stepizate, aflate pe locul fostelor păduri, a fost cultivată, ceea ce a modificat substanțial structura inițială a zonei. Alte suprafețe întinse, aflate în special pe malul Dunării, au fost terasate și împădurite, afectând de asemenea multe obiective arheologice.

Zona dunăreană se mai caracterizează și prin alte procese geofizice actuale, între care: eroziunea puternică în cadrul văilor și a versanților cu pante mari, prăbușiri, surpări, alunecări de teren, subfuziune și modelare în forme carstice, micșorarea suprafețelor lacurilor datorită aluvionărilor puternice etc. Râpele, caracteristice întregului podiș al Dobrogei de Sud, unde au, de altfel, cea mai mare frecvență din țară, apar izolat sau în mari sisteme torențial-sufuzionale îndeosebi pe malul Dunării și în jurul limanurilor. Au forma unor mici canioane, brodate în cele mai diverse forme (coloane prismatice, trepte de prăbușire, hrube, poduri suspendate, modelate cel mai adesea în depozitele loessoide sau în cele de calcare ori de gresie, toate cu o viață efemeră)⁴². Râpele, cu trăsăturile amintite, sunt frecvente și în tot arealul Oltina – Satu Nou, inclusiv pe malul vestic al lacului și pe malul fluviului.

Suprafața zonei Satu Nou este parțial accidentată datorită elementelor de relief specifice. Dealurile principale sunt: dealul Satu Nou spre S-SV, continuat de dealul Coslugea, cu ramificațiile sale spre E și NE; dealul Vâlcica, dealul Săliștea și dealul Văratec situate, succesiv, la nord de sat; acestea sunt continuate spre nord, până la Dunăre, de dealul Cetatea, iar spre nord-vest de dealul Nichita, care se prelungește spre localitatea Izvoarele. Văile mai importante, care separă unele dintre formele de relief amintite sunt: valea Satu Nou, valea Coslugea și valea Săliștea, toate cu deschiderea în lacul Oltina⁴³. Lacul Oltina se află la marginea de est a localității, precum și la circa 2 km SE de punctul „Valea lui Voicu” și de circa 3 km SE de „Vadu Vacilor”. Anterior amenajărilor moderne, lacul Oltina comunica prin trei gârlițe cu Dunărea. Malul său vestic (către Satu Nou) este înalt, în cea mai mare parte format din depuneri de loess, iar în alte sectoare este pietros spre bază, din cauza vecinătății dealurilor stâncoase. Dunărea mărginește zona localității Satu Nou de la NV spre N și NE; malurile sale sunt înalte și râpoase spre vest și joase spre est (dincolo de „Capul Dealului”, până la lacul Oltina).

Materialul faunistic descoperit la Satu Nou – „Valea lui Voicu” se află în faza finală de prelucrare. Observațiile preliminare, comunicate în toamna anului 2007,

⁴¹ *** *Geografia României*, V, 2005, p. 761.

⁴² HERBST-RĂDOI 1974, loc. cit.

⁴³ *** *Marele dicționar al României*, V, 1902, p. 322-323 (s.v. *Satu Nou*, com. rur., jud. Constanța; IV, 1901, p. 372 (s.v. *Oltina*, lac în jud. Constanța); Harta 1:25.000.

relevă rezultate importante⁴⁴. Astfel, dintre cele circa 4400 de resturi animaliere recoltate din săpătură și supuse studiului au fost determinate, până la grup și specie, 4131 piese. Mamiferele sunt reprezentate prin 2688 de fragmente, ce aparțin la 18 specii (cele mai numeroase): șapte domestice – *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus scrofa domesticus*, *Equus caballus*, *Asinus domesticus* și *Canis familiaris* – și alte 11 sălbatice – *Castor fiber*, *Lepus europaeus* (iepurele de câmp), *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, carnivor mic, probabil *Meles meles* (vievurele), *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Alces alces*, *Capreolus capreolus* și *Bos primigenius*. Alte resturi faunistice sunt repartizate astfel: moluște cu lamelibranhiate, în număr de 1216 fragmente, aparținând genului *Unio*, precum și gasteropode, provenind de la melcul *Helix pomatia*, apoi diferite specii de pești teleosteeni – 211 resturi. S-au mai identificat reptile – chelonieni, cu opt fragmente, provenind de la *Emys orbicularis*, păsări – patru resturi de la *Gallus domestica* și unul aparținând unei specii de baltă de talie mare⁴⁵.

O analiză asemănătoare a fost realizată asupra materialului faunistic recoltat în anul 2003 din așezarea fortificată medievală timpurie de la „Capul Dealului”⁴⁶. Au fost supuse studiului 2405 resturi menajere provenite de la mamifere, moluște, pești și păsări. Lista mamiferelor identificate cuprinde șapte specii – *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Equus caballus*, *Equus asinus*, *Sus domesticus*, *Canis familiaris*-, iar cea a mamiferelor sălbatice șase specii: *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa*, *Lepus europaeus*, *Castor fiber* și *Vulpes vulpes*. Moluștele sunt reprezentate de genurile *Unio* sp. și *Helix* sp. Resturile de pești, provenind de la sturioni și teleosteeni ilustrează o diversitate a speciilor relativ ridicată: *Cyprinus carpio* (crap), *Aspius aspius* (avat), *Stizostedion lucioperca* (șalău), *Sylurus glanis* (somn), *Abramis brama* (plătică), *Rutilus rutilus* (babușcă), *Esox lucius* (știucă), *Perca fluviatilis* (biban), *Tinca tinca* (lin) și *Pelicanus culturatus* (sabiță); ponderea cea mai mare o aveau crapul, urmat de știucă și somn. Resturile de păsări proveneau de la găini și de la păsări sălbatice care trăiau pe malurile Dunării sau ale lacului Oltina⁴⁷.

În legătură cu mamiferele domestice se poate observa că deși intervalul de timp dintre cele două așezări – cea getică de la „Valea lui Voicu” și cea medievală timpurie de la „Capul Dealului” – este de circa 1200 de ani, se creșteau aceleași specii, ocupație favorizată și de condițiile de mediu existente în zonă. Pentru așezarea de la „Capul Dealului” s-a constatat că bovinele aveau frecvența cea mai ridicată, urmate de porcine și de ovicaprine; principalele specii domestice aparțin unor tipuri primitive, neameliorate⁴⁸.

⁴⁴ HAIMOVICI, MARIAN 2007. Nu considerăm relevantă pentru analiza de față fauna actuală a zonei, de aceea nu o vom aminti; prezentarea ei succintă la SÎRCU 1971, p. 417; POPOVICI et alii 1984, p. 81-83; *** *Geografia României*, V, 2005, p. 769-770 etc.

⁴⁵ HAIMOVICI, MARIAN 2007.

⁴⁶ STANC, BEJENARU 2005, p. 313-325.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 313-314.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 323. Nu cunoaștem încă rezultatele detaliate ale studiului resturilor faunistice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, importante privind frecvența și caracteristicile unor specii sau vârsta exemplarelor sacrificate; cu siguranță și pentru perioada getică speciile domestice aparțineau tot unor tipuri neameliorate, ca în toate așezările din aceeași categorie.

În ceea ce privește mamiferele sălbatice, demnă de remarcat este prezența în ambele stațiuni a cinci specii comune; între acestea era și castorul, specie dispărută din fauna actuală. Existența în zonă a unor păduri de mare întindere, poate și a unei clime diferite de cea de astăzi, mai rece, este ilustrată de prezența speciilor de *Ursus arctos* și *Bos primigenius* în sec. III a. Chr., ca și a speciei de *Cervus elaphus* în sec. X-XI (ultima, probabil și în perioada anterioară)⁴⁹, în prezent toate absente, arealul lor restrângându-se la zona carpatică. Specii de lizieră prezente în ambele epoci erau căpriorul și iepurele (întâlnite și astăzi), în timp ce mistrețul poate trăi atât în pădure, cât și în stuf, în zonele de baltă.

Se constată că pescuitul era o sursă importantă de hrană pentru comunitățile umane ale ambelor epoci, această sursă putând fi asigurată atât de apele Dunării, cât și de cele ale lacului Oltina, aflat în apropiere.

Așezările antice și medievale din zona Satu Nou se găseau într-o regiune de interferență a mai multor biotipuri - acvatic, de pădure și de zonă deschisă – care ofereau surse bogate și variate comunităților umane.

⁴⁹ Așa cum o demonstrează coarnele de cerb descoperite în săpătură, unele de mari dimensiuni, cu mai multe ramuri (cf. IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 85, fig. 3/2).

III. PREZENTAREA OBIECTIVULUI ȘI A SONDAJULUI ARHEOLOGIC.

Punctul arheologic „VADU VACILOR” se află pe malul drept al Dunării, pe un platou triunghiular – prelungire a Dealului Nichita – pe versantul vestic al văii care dă și numele local al obiectivului. Este situat la numai circa 800 m spre vest, în amonte de dăva getică de la „Valea lui Voicu” și la circa 2-2,5 km în aval de așezarea getică și romană Sucidava de la Izvoarele (punctul „La Tablă-Kale Gherghi”). Platoul pe care se află așezarea, orientat SV-NE, are o lungime de circa 500-600 m și o lățime maximă, la capătul de sud-vest, de circa 150-180 m. În urma cercetărilor de suprafață efectuate în mod repetat s-a observat că locuirea getică ocupă aproximativ 2/3 din platou, anume vârful „triunghiului” (sectorul dinspre N-NE). Zona locuirii antice este delimitată în teren și de sistemul de fortificație, deoarece materialul arheologic se împuținează considerabil la V-SV de val.

În legătură cu amplasarea acestei așezări getice, ca și a dăvei de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, ori a altora din vecinătate, putem sesiza capacitatea comunităților umane de a se adapta condițiilor oferite de anumite microzone geografice. Aceste locuri, reprezentate de platouri de terase înalte sau de pîteni de dealuri erau bine alese, întrucât erau „apărate” natural pe două sau pe trei laturi (ca în cazul ambelor așezări de la Satu Nou) și dominau vizual întreaga zonă. Sistemul lor defensiv era alcătuit deci din pantele abrupte ale platoului, completat cu un val (dublat adesea și de un șanț), care închidea zona ce îngloba așezarea. Poziția dominantă a așezării (ca și a celorlalte asemănătoare) era în strânsă legătură și cu ocupațiile de bază, care asigurau existența comunităților, respectiv agricultura și creșterea animalelor. Acestea li se adăugau și unele activități complementare (vânat, pescuit, schimbul de bunuri – acestea din urmă foarte dezvoltat la Satu Nou), determinate în bună măsură de condițiile de mediu specifice zonei. Situată la cele două așezări de la Satu Nou, ca și a celor de la Izvoarele – „La Tablă”, Dunăreni – „Muzait”, Canlia – „Gura Canliei” etc. chiar pe malul Dunării, a altora în proximitatea unor lacuri fluviatile (ca așezarea getică de la Coslugea – „Colțul Pietrei”, pe malul de sud al lacului Oltina și cea de Aliman – „Piscul Blaborului”, pe malul lacului Vederoasa), sugerează și utilizarea altor surse de subzistență, cum ar fi exploatarea vadurilor sau a altor puncte de trecere, ori a lacurilor, bogate în resurse faunistice.

O mare parte a așezării de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” a fost distrusă de alunecările de teren și de surpările repetate ale malurilor, mai ales spre Dunăre și spre vârful platoului, ca și pe latura sa de E-NE, spre viroagă. Întregul

promontoriu, împreună cu celelalte promontorii de pe malul drept al Dunării, între Satu Nou – „Cetate” și localitatea Izvoarele (incluzând și promontoriul pe care se află așezarea de la „Valea lui Voicu”) au fost terasate și împădurite în anii 1980-1981. Erodarea puternică și îndelungată a malului dinspre fluviu, însoțită de repetatele alunecări și surpări de teren, au făcut ca panta promontoriului în zona așezării să ajungă la circa 70-75°. Totodată, datorită torentelor periodice, valea care separa terenul pe care se află așezarea de promontoriul învecinat dinspre E-SE, practicabilă până cu circa patru-cinci decenii în urmă (și numită tocmai din acest motiv „Vadu Vacilor”) s-a transformat într-o viroagă adâncă, de aspect „în canion”.

Din sistemul defensiv al așezării s-a observat prin anii 1983-1990, la suprafața terenului, valul de apărare consolidat cu pietre, afectat în mare măsură de lucrările agricole repetate și de terasările pentru împădurire amintite. Înălțimea valului, care bara transversal platoul, aproximativ pe direcția NV-SE, nu depășea – în zonele în care se mai păstra -0,60-0,70 m; alveolarea lină a terenului în apropierea valului (spre exterior) sugera existența posibilă a șanțului, astăzi complet colmatat (fig. 3/a, b). Datorită lucrărilor mecanice repetate de întreținere a pădurii și creșterii vegetației, în multe sectoare sub forma unor hățişuri greu de străbătut, în ultimii ani valul amintit nu a mai putut fi identificat în teren.

În anii 2003⁵⁰ și 2005⁵¹ a fost efectuat un sondaj arheologic, plasat spre vârful platoului, pe latura sa de vest, dinspre Dunăre, lipsită de arbori. Este o secțiune de 62 x 2 m, cu trei casete laterale de dimensiuni diferite, efectuate pentru cercetarea unora dintre complexele arheologice apărute. Secțiunea efectuată – S₁ – a fost orientată NNE – 31° – SSV – 211°.

Caseta nr. 1 – est, de 5 x 2 m, a fost plasată între metrii 5 N – 10 N (carourile 2,5 N – 5 N), urmărindu-se cercetarea integrală a unei gropi de mari dimensiuni (Gr. 5) și a altor complexe arheologice din zonă (fig. 23/1; 24; 32).

Caseta nr. 2 – vest, de 6 x 2 m, a fost plasată între metrii 4 N – 10 N (carourile 3 N – 5 N), în vederea cercetării complete a zonei din vecinătatea dărâmăturilor cuptorului apărut în S₁, caroul 4 N (fig. 23/1; 24; 35).

Caseta nr. 3 – vest, plasată între metrii 44-50 ai secțiunii, cu lungimea de 6 m carourile 23-25), a fost extinsă în lățime până la marginea malului, având ca scop cercetarea bordeiului descoperit în zonă (fig. 14/2, 3; 15-19; 24; 27-29; 34).

Ca observație generală reținem că stratul vegetal al platoului, săpat în trepte cu circa un sfert de secol în urmă pentru împădurirea zonei, are în prezent o grosime variabilă, de 0,20-0,40 m (atingând în unele puncte chiar 0,55-0,60 m, datorită scurgerii aluvionare a humusului și a colmatării teraselor realizate transversal, pe pantele promontoriului). Solul este perforat de numeroase galerii de animale, dintre care unele recente.

Stratul arheologic propriu-zis începe de la adâncimile menționate și are de asemenea o grosime variabilă (cuprinsă între circa 0,25-0,55 m), sub care apare pământul galben (= loess) steril. Grosimea și bogăția în materiale a stratului

⁵⁰ CONOVICI, GANCIU, IRIMIA 2004, p. 290-292.

⁵¹ IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006, p. 311-314; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 81-118.

arheologic diferă de la o zonă la alta; el este mai gros și conține materiale mai numeroase în sectoarele corespunzătoare unor complexe arheologice (gropi, locuințe, cuptoare sau vetre). De culoare cenușie cu diferite nuanțe spre partea superioară, stratul arheologic capătă treptat, spre bază, un aspect tot mai gălbui, datorită vecinătății loess-ului steril și numeroaselor galerii sau gropi mai mari de animale care au perforat solul în toate direcțiile, amestecându-l. S-a constatat, de asemenea, că stratul arheologic formează un singur nivel de locuire⁵². Doar în zona unor complexe (bordei sau gropi) umplerea lor în mai mult timp cu resturi menajere a creat impresia existenței a două niveluri distincte care, la o analiză atentă, nu s-a confirmat. Prezența unui singur nivel arheologic în sectorul cercetat nu exclude existența unor etape succesive în formarea sa și în evoluția locuirii de la „Vadu Vacilor”, ca în cazul situației constatate în locuința-bordei din S₁, carourile 23-25 (vezi mai jos). Situația ar putea fi, eventual, diferită în alte zone ale așezării. Totodată, precizăm că în întreaga secțiune, între 0-0,50 (0,60 m) – adâncimea variind în funcție și de grosimea teraselor amintite – au apărut, în general, puține materiale arheologice. Numărul acestora sporește la adâncimi mai mari, fără a ajunge, totuși, la bogăția și varietatea celor descoperite în complexele închise.

COMPLEXE ARHEOLOGICE.

Volumul restrâns al săpăturilor a făcut posibilă identificarea și cercetarea (uneori doar parțială) a puține complexe arheologice: un bordei, un cuptor și 13 gropi. Resturi de vetre (inclusiv ornamentate) au mai apărut în timpul săpăturii, dovedind faptul că locuirea era mai complexă, realitate sugerată și de bogăția relativă a materialului arheologic.

LOCUINȚE.

Bordeiul nr. 1 (fig. 14-18; 19/1, 2; 22; 27-29).

A fost descoperit în carourile 23-25 ale secțiunii S₁ și în caseta 3 – vest, adiacentă. În teren s-a putut delimita clar doar latura lui sud – sud vestică, precum și o parte a laturii de vest, spre Dunăre. Către E-NE bordeiul continuă sub malul secțiunii, iar spre NE limita acestuia s-a putut stabili doar cu aproximație, îndeosebi pe baza aglomerării materialelor arheologice în zonă, fără o delimitare sigură în sectorul săpat. Pe baza unui calcul aproximativ, lungimea bordeiului (măsurată pe axul secțiunii S₁) avea circa 5,75 m, iar lățimea lui depășea 4,50 m. După cum sugerează laturile sale delimitate parțial, bordeiul avea, probabil, o formă ovală.

Umplutura bordeiului era formată mai ales din pământ cenușos la partea superioară, amestecat cu loess la bază, deosebindu-se mai ales către sud și sud-vest, de stratul arheologic învecinat din secțiune și de loess-ul steril. În umplutură se aflau numeroase fragmente ceramice elenistice (îndeosebi amfore) și autohtone (unele provenind de la vase parțial întregibile), oase de animale, pietre, chirpici (între care și câteva bucăți cu urme de nuiete), fragmente de vatră, cenușă,

⁵² Rectificăm informația din anul 2004 (cf. CONOVICI, GANCIU, IRIMIA 2004, p. 291), potrivit căreia ar exista două niveluri.

cărbuni, diverse obiecte⁵³. Acestea erau diseminate în toată umplutura, între circa -0,50-1,20 m, fără a se observa o eventuală depunere a lor în straturi succesive, clar delimitate⁵⁴. Aceasta sugerează umplerea bordeiului după abandonare într-un anumit interval de timp, fără întreruperi sesizabile. Remarcăm descoperirea, printre fragmentele ceramice, a unor vase autohtone parțial întregibile (vase-borcan, cu brâuri alveolate, de diferite tipuri, vase de provizii, străchini, castroane), precum și a altor fragmente de fructiere, câni etc. Ceramica elenistică de uz comun este reprezentată de fragmente de *kantharoi*, *lekanides*, *lekythoi*, *lagynoi*, *pithoi*, boluri ș.a. Amforele sunt reprezentate îndeosebi de fragmente de Rhodos, Cnidos, Sinope, Parmeniskos(?) sau nedeterminate. Remarcăm descoperirea în zona bordeiului a 20 de torți de amfore ștampilate (17 de Rhodos, 2 de Cnidos și 1 de Chios?).

La partea inferioară a bordeiului se aflau *in situ* o vatră parțial distrusă, căreia nu i s-au putut stabili forma și dimensiunile, precum și un strat subțire discontinuu de cărbune, care suprapune direct solul viu (fig. 29). Spre deosebire de cele mai multe vetre de la Satu Nou (atât de la „Vadu Vacilor”, cât și de la „Valea lui Voicu”), vatra în cauză nu avea nici o substrucție din pietre sau din fragmente ceramice, ci era construită direct pe sol; era străpunsă și dislocată parțial de numeroase galerii de animale. Vatra prezenta o crustă cenușie deschisă, păstrată parțial și un strat de pământ ars, compact, de circa 6-8 cm, maroniu-închis, care căpăta treptat o culoare maronie-gălbuie spre bază. Vatra suprapunea parțial groapa nr. 13 (fig. 20/2; 21/2; 29), anterioară bordeiului, precum și sectorul învecinat al podinei acestuia din zonă. Tot sub podina locuinței se afla și groapa nr. 10 (fig. 19/2, 3, 4; 20/1, 3; 29). La rândul său, bordeiul a fost străpuns de o altă groapă – groapa nr. 12⁵⁵ (fig. 20/2; 21/1; 29).

Fără a putea realiza determinări stratigrafice mai detaliate, constatăm că în zona carourilor 23-25 din S1 și a casetei adiacente (casetă 3 – vest), unde s-a aflat bordeiul în discuție, au existat trei etape succesive de locuire, care par să fi fost destul de apropiate în timp între ele. Primei etape îi aparțin gropile nr. 10 și 13. După umplerea lor, intenționată sau nu, în zonă s-a săpat bordeiul amintit a cărui podină suprapunea clar cele două gropi, una dintre ele (groapa nr. 13) fiind suprapusă parțial și de vatra locuinței. După abandonarea și umplerea lui, în a treia etapă a fost realizată groapa nr. 12, care străpungea umplutura bordeiului, intrând și în loess-ul steril pe o adâncime de circa 0,17 m.

CUPTOARE.

Cuptorul nr. 1.

În caroul nr. 2, spre malul de est al secțiunii, s-a descoperit un cuptor fragmentar *in situ* (fig. 9; 36). Vatra acestuia se afla la adâncimea de 0,60-0,62 m

⁵³ Materialul arheologic descoperit atât în complexele cercetate (bordei, în zona cuptorului și în gropi), cât și în secțiune și în casete se prezintă mai jos, în capitoul „Inventarul arheologic”.

⁵⁴ Materialele arheologice au fost înregistrate pe planuri succesive, la diferite adâncimi și adunate în același fel. Dar la restaurare s-a constatat că multe fragmente ceramice se lipesc, făcând parte din același vas, deși s-au descoperit la adâncimi diferite.

⁵⁵ Prezentarea acestor gropi – mai jos.

față de nivelul actual, cu circa 0,10-0,15 m sub nivelul antic de călcare. Cuptorul, de formă ovală, parțial distrus, avea lungimea de circa 1,25 m și lățimea de circa 1,10 m. Nu s-a păstrat nimic din gardină, deoarece marginea cuptorului era distrusă în cea mai mare parte, cu excepția unei mici porțiuni dinspre N-NE. Vatra cuptorului era puternic arsă și fisurată, cu unele bucăți dislocate, rămânând vizibile pietrele din substrucție. De altfel, substrucția vetrei era realizată din lespezi de gresie și pietre rulate, situație întâlnită și la multe cuptoare de același tip de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”.

GROPI.

Groapa nr. 1.

A apărut în S₁, caroul 5, spre malul de vest, între adâncimile de 1,00-1,24 m. Era de formă aproximativ ovală (1,00 x 0,85 m), cu pereții aproape verticali (fig. 24). Conținea un pământ cenușos, cu puține materiale arheologice – în exclusivitate fragmente ceramice⁵⁶.

Groapa nr. 2.

S-a descoperit în S₁, carourile 8-9, în malul de est al secțiunii, între adâncimile de 0,77-1,55 m. Era de formă aproximativ cilindrică, cu diametrul de 1,37 m (fig. 24). Umplutura ei era formată din pământ brun-cenușiu, uneori cu nuanțe gălbui, fragmente ceramice, pietre, oase de animale corodate datorită acidității solului și fragmente răsturnate de vatră, nedecorate.

Groapa nr. 3.

A fost descoperită în S₁, caroul 12, în partea de est a secțiunii, până în vecinătatea malului, între adâncimile de 0,90-1,37 m (fig. 30). Avea în secțiune plană o formă ovală; pereții erau verticali. Conținea cenușă, câteva resturi de arsură, pietre mici, dintre care unele rulate și foarte puține fragmente ceramice.

Groapa nr. 4.

S-a descoperit în S₁, caroul 11, spre malul de est al secțiunii, între adâncimile de 0,55-2,21 m (fig. 7; 30). Partea inferioară a gropii are o formă oarecum tronconică, spre vest; restul gropii are pereții aproape verticali. Diametrul gropii la bază era de 1,40 m. Între adâncimile de 0,55-0,80 m se aflau îndeosebi pietre relativ numeroase, fragmente mari de amfore și fragmente de pithoi, după care urma umplutura mai complexă a gropii, formată din pământ cenușos, multe fragmente dintr-o vatră-altar ornamentată, oase de animale, cărbuni, pietre și mici bucăți de lipitură.

Groapa nr. 5.

A apărut în S₁, caroul 4 N, la adâncimea de 0,95-1,06 m de la nivelul actual (în funcție de panta terenului). Avea o formă tronconică, cu diametrul gurii de circa 0,82 m, al fundului de 1,80 m și adâncimea de circa 1,20-1,25 m, baza ei aflându-se la -2,20 m de la nivelul actual al terenului (fig. 10; 11; 23; 31; 32). S-a

⁵⁶ Vezi mai jos.

constatat existența a două niveluri de cuptorire a gropii, fără a se putea sesiza eventuala umplere în etape distincte a acesteia. Umplutura era formată din pământ cenușos, foarte multe pietre (un grup marcând, oarecum, nivelul superior de cuptorire), bucăți de lipitură (unele cu urme de nuiete), cărbune, bulgări de pământ ars, cenușă, oase de animale, oase de pește, bucăți de vatră nedecorate, fragmente de rășniță grecească, un vâlătuc de lut ars, o rășniță primitivă fragmentară și un bogat inventar ceramic. Spre baza gropii, mai ales în treimea ei estică și nord-estică, umplutura era mai compactă, formată din pământ, cenușă (de culoare atât deschisă, cât și închisă), cărbuni, pietre de dimensiuni variabile și fragmente de vase. Între materialele ceramice amintim descoperirea unui foarte bogat material amforic, inclusiv a patru torți șampilate (1 de Sinope, 2 de Cnidos și 1 de Rhodos), a unui variat inventar elenistic de lux (fragmente de *kantharoi*, câni, străchini, boluri, inclusiv un exemplar de tip campan), precum și a unui mare număr de fragmente de vase getice lucrate cu mâna sau la roată, unele provenite de la exemplare parțial întregibile.

Groapa nr. 6.

S-a descoperit în S₁, caroul 14, spre malul de est al secțiunii. În plan era de formă aproximativ ovală, cu pereții aproape verticali (fig. 30). A fost sesizată spre baza săpăturii, la adâncimea de 1,14-1,25 m și se adâncea în solul viu circa 0,40 m, până la -1,49-1,53 m. Diametrul – măsurat pe lungimea secțiunii – era de 1,22 m. Conținea un pământ cenușos, cu puține fragmente ceramice, pietre de mici dimensiuni și lut ars.

Groapa nr. 7.

A apărut în carourile 22-23, în apropierea malului de est (fig. 24). A fost cercetată parțial, doar în zona secțiunii. A fost observată de asemenea spre baza săpăturii, la adâncimea de 0,93-1,03 m de la nivelul actual al terenului și pătrundea în solul viu circa 0,60 m (până la adâncimea de 1,53 m de la nivelul actual). Pare să fi fost de formă ovală, neregulată, cu pereții aproape verticali. Diametrul părții cercetate a gropii, măsurat pe lungimea secțiunii, era de 1,52 m. Umplutura era reprezentată de un pământ cenușos, cu câteva fragmente ceramice nereprezentative.

Groapa nr. 8.

În caseta nr. 1 – est a secțiunii S₁, în zona caroului 4 N, la adâncimea de 0,65-0,67 m, au fost descoperite inițial mai multe pietre de dimensiuni mari și medii, unele dispuse în poziție oblică (fig. 13; 24; 32). S-a constatat că acestea aparțineau de fapt unei gropi – nr. 8-, de formă ovală în plan orizontal (cu diametrele de 1,05 x 0,75 la fundul gropii), al cărei contur a putut fi delimitat clar doar la adâncimea de 0,80 m de la nivelul actual al terenului. Groapa suprapunea parțial, către vest, groapa nr. 5. În profil groapa era puțin tronconică; fundul ei se afla la adâncimea de circa 1,20-1,25 m de suprafața terenului. Umplutura gropii era formată din pământ cenușos, care conținea câteva bucăți de vatră răsturnate, pietre și un număr relativ mare de fragmente ceramice (inclusiv o toartă șampilată rhodiană a eponimului Πυθόδωρος).

Groapa nr. 9.

S-a descoperit în imediata apropiere a malului de est al casetei nr. 1 – est, în caroul 4 N. A fost sesizată la adâncimea de circa 1 m, iar fundul ei se afla la circa 1,50 m de la nivelul actual al terenului. Groapa avea o formă aproximativ cilindrică, cu diametrul de circa 0,70 m. A fost cercetat doar sectorul surprins în casetă, partea sa care continua în malul săpăturii rămânând necercetată (fig. 12/2; 32; 33). Din umplutura ei provin fragmente ceramice, o fusaiolă fragmentară și un mic fragment de vatră.

Groapa nr. 10.

A fost descoperită în zona caroului 24, parțial în secțiunea S₁ și în cea mai mare parte în caseta 3 – vest (fig. 19/2, 3, 4; 20/1, 3; 29). Partea ei superioară se afla la baza bordeiului, respectiv la adâncimea de circa 1,15-1,20 m de la suprafața actuală a terenului, iar fundul ei la adâncimea de 1,90 (deci, la circa 0,70-0,75 m sub bordei). La partea superioară avea o formă aproximativ ovală (circa 0,70 x 1,10 m), dar se adâncea aproape conic în sol.

Umplutura gropii era formată din pământ gălbui-cenușos, fragmente ceramice relativ numeroase între care o șampilă rhodiană a eponimului Σύμμαχος, o râșniță fragmentară de tip grecesc și un mic fragment de placă de tipul celor utilizate împreună cu râșnițele grecești.

Groapa nr. 11.

S-a descoperit în colțul de NE al casetei nr. 1 vest. A fost sesizată spre baza săpăturii, la circa 1 m și se adâncea până la -1,55 m (fig. 12/3; 32; 33). O parte a gropii continua în malurile de NE și SE ale casetei. S-a cercetat doar un mic sector al gropii, descoperindu-se foarte puține fragmente ceramice.

Groapa nr. 12.

A fost descoperită în carourile 23-24, caseta 3 – vest. Avea secțiunea orizontală aproape circulară (cu diametrele de 1,45 x 1,41 m) și pereții aproximativ verticali (fig. 20/2; 21/1; 29). Datorită asemănării umpluturii gropii cu cea a bordeiului, ea a fost delimitată clar abia la adâncimea de 0,93 m de la suprafața actuală a terenului. Străpungea partea inferioară a umpluturii bordeiului și podina acestuia. Fundul gropii era alveolat, adâncimea ei maximă aflându-se la 1,35 m față de nivelul actual al terenului. Din umplutura gropii au fost recuperate fragmente ceramice elenistice și getice, o fusaiolă fragmentară, precum și câteva semințe de plante⁵⁷.

Groapa nr. 13.

S-a descoperit în carourile 24-25, caseta 3 – vest. Era suprapusă parțial de vatra și podina aflate la baza bordeiului, fiind cu certitudine anterioară acestuia. A fost delimitată după demontarea vetrei și a podinei amintite, la adâncimea de 1,36 m de la suprafața actuală a terenului (fig. 20/2; 21/2; 29). Fundul ei se afla la adâncimea de 1,53 m de la nivelul actual de călcare. Avea pereții aproape verticali

⁵⁷ Semințele nu au fost încă analizate de specialiști.

și secțiunea orizontală ovală (cu diametrele de circa 1,62 x 1,48 m). Din umplutură s-au recuperat fragmente de amfore elenistice, un fragment de bază de altar din ceramică, precum și fragmente de vase getice lucrate cu mâna sau la roată.

COMPLEXE ARHEOLOGICE NEDETERMINATE.

În S₁, carourile 1 N – 2 N, între adâncimile de circa 0,50-0,70 m a apărut un grup relativ compact de pietre și fragmente ceramice (inclusiv fragmente de amfore, de pithos și un fragment de strecurătoare). Grupul era de forma unui aliniament cu lungimea de circa 1,80 m și lățimea de 0,50-0,70 m (fig. 36). Acesta a putut fi urmărit în secțiune până în imediata vecinătate a malului de est, sub care aliniamentul amintit pare să continue.

În carourile 10-11 ale secțiunii, între adâncimile de circa 0,47-0,55 m s-a aflat un grup de fragmente ceramice diverse, așezate aproximativ tot sub forma unui aliniament orientat N-S, cu lungimea de circa 2 m și lățimea de circa 0,30-0,50 m (fig. 24). În cadrul ceramicii se remarcă mai multe fragmente de amfore de diferite tipuri, inclusiv un gât de amforă de Cnidos și câteva fragmente de pithoi. În acest sector nu s-a observat nici o groapă; toate materialele arheologice amintite aparțineau stratului arheologic propriu-zis al zonei, aflându-se eventual – pe nivelul de călcare antic de aici.

1. Coordonatele geografice aproximative ale asezarii getice de la Satu Nou - "Vadu Vacilor" (Stereo70)

Idx	X	Y
1	706871.218	302253.605
2	706718.113	302025.112
3	706912.798	302027.832
4	706904.249	302254.382
5	706871.218	302253.605

2. Coordonatele geografice ale sapaturii arheologice de la Satu Nou - "Vadu Vacilor" (Stereo70)

Idx	X	Y
1	706840.112	302196.034
2	706846.690	302191.601
3	706876.004	302236.359
4	706869.283	302240.649
5	706840.112	302196.034

IV. INVENTARUL ARHEOLOGIC.

În pofida volumului restrâns al săpăturii s-a descoperit un material arheologic relativ bogat, îndeosebi ceramic, dar din păcate, mai ales fragmentar. Acesta este prezentat diferențiat (elenistic, getic – lucrat cu mâna sau la roată – ori, după caz, hallstattian), pe complexele arheologice din care provine (bordei, gropi) sau după carourile secțiunii în care materialul în cauză a apărut. Deoarece o mare parte a acestuia provine din zona bordeiului nr. 1 (carourile 23-25 ale secțiunii S₁ și caseta nr. 3 – vest), materialul arheologic va fi prezentat și în funcție de adâncimile diferite ale săpăturii, după cum, de altfel, a și fost colectat. Totodată, nu pierdem din vedere faptul că unele vase s-au putut întregi mai mult sau mai puțin pe baza fragmentelor aflate la adâncimi diferite, ceea ce dovedește că umplerea complexelor arheologice în cauză s-a produs în mod natural, fără vreo intervenție deliberată a locuitorilor, într-un interval de timp prestabilit.

BORDEIUL NR. 1.

Remarcăm descoperirea în zona bordeiului, așa cum aminteam mai sus, a unui foarte bogat material arheologic autohton și elenistic.

S₁, c. 23-25 și caseta 3-vest; 0-0,60 m. (Pachetele nr. 12, 17-22, 34, 48, 65).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

Borcanul

- C 1.** Fragment din partea superioară a unui borcan cu gura evazată, marginea buzei rotunjită și corpul arcuit; brâu alveolat, cu secțiunea triunghiulară, situat pe gâtul vasului. Alveolele sunt rombice și ovale. Pastă maronie la interior, cenușie închisă și arsă secundar la exterior. Inv. 45060. Fig. 37/1; 77/3.

Apartține unui tip de recipient întâlnit foarte frecvent în așezările geto-dace și care cunoaște mai multe variante. Analogii pentru acest tip și variantele sale: Răcățau, cf. CĂPITANU 1986-1987, p. 120-125 și fig. 20-30; Barboși, cf. SANIE 1988, p. 76-77 și pl. 8/1-3, 5-6; 9/1-3, 5-6; Bâta Doamnei, cf. BUZILĂ 1970, p. 241-242 și fig. 2-10; Ocnița, cf. BERCIU 1981, pl. 7/2-6; 10/1-3; 53/2-4; 6; 104/1-3; Sprâncenata, cf. PREDA 1986, p. 52-54 și pl. 3-13; Satu Nou – „Valea lui Voicu”, cf. IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 14/5-9; 15; 26/2; 27/5-6; Grădiștea, cf. SÎRBU 1996, p. 19 și fig. 10/1-6, 7-10; 19/1, 3; 27/4; 28/1-8, 22; 32/7-12; 34/1-2; 4-5; 36/5-6; 40/1; 43; 44/1; 50/1, 7; 58/1-3; 60/2, 4-6; 64/2-3; 68/1-7; 69/6-8; 71/5-6; Brad, cf. URSACHI 1995, p. 159-161 și pl. 61-64; Poiana, cf. VULPE, TEODOR 2003, p. 72-73 și

fig. 150/3-8; 151-158; Bordușani, cf. TROHANI 2006, II, p. 27-29 și pl. 151-154 etc.

- C 2. Fragmente de pereți de borcan, ornamentat cu un buton cu o alveolă verticală în formă de șa, din zona căruia pornesc patru brâuri alveolate – două orizontale și două oblice. Pastă castanie-portocalie, cu pete cenușii la suprafață. Inv. 45060. Fig. 37/2; 77/4.
- C 3. Fund de borcan cu baza lată, profilată. Pastă maronie-gălbuie; suprafețele corodate.
Diametrul bazei 10 cm. Inv. 45057. Fig. 37/3; 77/6.
- C 4. Fragment de perete de borcan cu brâu alveolat, orizontal. Pastă maronie-cenușie. Fig. 37/4.
- C 5. Alte circa 40-50 de fragmente indeterminabile de borcane: îndeosebi pereți, funduri și mici fragmente de buze. Unele sunt ornamentate cu brâuri alveolate orizontale sau arcuite, în ghirlandă sau dispuse oblic. Un fragment are brâu crestă oblic. Pastă variată, gălbuie-cărămizie, castanie-portocalie sau cenușie cu urme de ardere secundară. Inv. 44717; 45030. Fig. 77/1; 2; 5.
- C 6. Două buze fragmentare de cești (= cățui); pastă gălbuie-cenușie.
Inv. 45051.
- C 7. Buză de ceașcă cu marginea subțiată și alveole oblice pe partea superioară, realizate prin apăsare cu partea îngustă a degetului. Pastă cărămizie, la interior neagră-cenușie.
Inv. 45057. Fig. 37/7.
- C 8. Partea inferioară a unei torți de cană; pastă cenușie-neagră.
Inv. 45057. Fig. 37/5.
- C 9. Fragmente de mici dimensiuni, nereprezentative de cești, căni și străchini.
- Ceramica lustruită*
- C 10. Fragment de buză de vas de provizii de mari dimensiuni, lățită, răsfrântă și cu marginea rotunjită. Pastă cărămizie-roșcată, cu nuanțe cenușii. Grosimea peretelui 0,8 cm.
Inv. 45051. Fig. 37/6.
- C 11. Buză de cană de tipul cu gura evazată; marginea subțiată. Pastă maronie-cenușie.
Inv. 45052. Fig. 37/9.
- C 12. Fragment de buză de strachină de tipul cu marginea lată, răsfrântă. Pastă cărămizie-cenușie.
- C 13. Fragmente nereprezentative de pereți care provin de la unele căni, castroane sau străchini din această categorie.

Ceramica lucrată la roată.

- C 14.** Buză de *lekanis* – varianta cu umărul carenat, proeminent; pastă cenușie, de culoare mai închisă la exterior.
Inv. 45052. Fig. 37/11.
IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 141 și fig. 23/3, 5, 6, în ambele faze ale așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (sec. III a. Chr.; sec. I a. Chr. – începutul sec. I p. Chr.).
- C 15.** Fragmente de perete de crater; pastă cenușie.
Inv. 45052.
- C 16.** Fund de strachină sau castron cu baza lată, profilată; pastă cenușie.
Inv. 45066. Fig. 37/8.
- C 17.** Fragment de picior de fructieră; pastă cenușie-deschisă; suprafața lustruită.
Inv. 45061.
- C 18.** Toartă de cană cu secțiunea aproximativ ovală, care păstrează și un fragment din peretele vasului; pastă cenușie; suprafața corodată.
Inv. 44719. Fig. 37/12.
- C 19.** Trei fragmente de perete dintr-un vas de mari dimensiuni (oală sau crater). Pastă cenușie.
Inv. 44731.
- C 20.** Alte fragmente nereprezentative de vase din această categorie, îndeosebi de pereți și funduri.

Ceramica elenistică

Materialul amforic

Din această categorie reținem descoperirea unui impresionant număr de fragmente, inclusiv a 20 de torți ștampilate⁵⁸.

Rhodos.

S-a descoperit un foarte mare număr de fragmente de tipul amintit (circa 130-150), reprezentând părți din diferite zone ale acestor recipiente: gâturi, buze, torți, picioare și mai ales pereți). Ele provin de la cel puțin 4-5 exemplare diferite, care, din păcate, nu s-au putut întregi. Unele fragmente prezintă pete negre la partea inferioară, datorate arderii unor substanțe uleioase. Menționăm câteva fragmente mai reprezentative.

- A 1.** Partea inferioară a unei amfore; inv. 44729. Fig. 39/5; 102/1.
- A 2-3.** Două picioare de amfore; inv. 45064.
- A 4.** Picior de amforă de același tip, de mai mici dimensiuni; inv. 45055.

⁵⁸ Acestea sunt prezentate mai jos, în subcapitolul rezervat tuturor ștampilelor de amfore apărute până acum la Satu Nou – „Vadu Vacilor”. Unele considerații asupra amforelor și a vaselor de tip pithos din așezare la IRIMIA 2009, p. 71-115 și IRIMIA 2010, p. 257-268.

Fig. 39/2.

- A 5. Toartă cu profil unghiular, neșampilată. Fig. 39/1.
- A 6. Circa 40 fragmente diverse de pereți, buze, torți, picioare care provin de la cel puțin patru exemplare diferite. Inv. 44708; 45058. Fig. 39/4; 78/1.

Sinope.

- A 7. Gât fragmentar cu un segment de buză și începutul torții; inv. 45059. Fig. 78/3.

- A 8-9. Două fragmente de buze de amfore diferite.

- A 10. Circa 15 fragmente diferite de pereți de amfore; inv. 45065; 44709.

Cnidos

- A 11-12. Două fragmente de torți diferite cu secțiunea elipsoidală sau aproape rombică; inv. 45055. Fig. 78/2.

- A 13. Circa 10 fragmente de pereți de amfore; argilă maronie; inv. 45058.

Cnidos – grupa Zenon.

- A 14-15. Două picioare de amfore; argilă bej-cărămizie, cu ingrediente negre și mică. Inv. 44709; 45055. Fig. 39/3; 100/5.

Pentru producția și grupele acestui tip de amfore (A și B), vezi TUNA, EMPEREUR, PICON, DOĞER 1987, p. 47-52; EMPEREUR, TUNA 1988, p. 341-357; pentru grupa Zenon B la Albești, vezi RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1990, p. 31-33; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2006, p. 48; tipologia acestei categorii la MONACHOV, 1999/a, p. 161-172. Amforele din grupa A a lui Zenon s-ar data între circa 285-270 a. Chr. (EMPEREUR, TUNA 1988, p. 344, 346), în timp ce amforele din grupa B, căreia îi pot fi atribuite și exemplarele în discuție, se plasează la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr., pe baza unor contexte arheologice în care ele au apărut (Middle Stoa de pe agoraua Athenei, depozitul Pergam și Stoa lui Philip de la Delos); cf. EMPEREUR, TUNA 1988, p. 346-347; GRACE 1985, p. 19 și n. 46; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1990, p. 32. Exemplarele de la Albești aparțin unei perioade mai timpurii a așezării, databilă spre mijlocul și în al treilea sfert al sec. III a. Chr.; cf. BUZOIANU, BĂRBULESCU 2006, p. 48-49; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 133-134, 162-164. Cercetările recente au stabilit că amforele de tipul Zenon B au fost produse în atelierele de la Reşadiye-Kiliseyani, din peninsula Datça; cf. EMPEREUR, PICON 1986, p. 123; TUNA, EMPEREUR, PICON, DOĞER 1987, p. 47-52.

Cos.

- A 16. Un fragment de toartă, din zona mediană, de mici dimensiuni; alte câteva fragmente de pereți, de mici dimensiuni.

Thasos (?).

- A 17. Fragment de toartă din zona mediană; mică și nisip în compoziție.

Centre nedeterminate.

- A 18.** Circa 10-12 fragmente de pereți ale unor amfore din centre nedeterminate.

Alte materiale ceramice elenistice.

- C 21.** Fragment de *lekanis* (?) sau farfurie (?) cu buza carenată la interior; argilă cărămizie, compactă; angobă maronie, mată, la interior. Tot la interior umărul este marcat cu o dungă de vopsea roșie; mai jos este o altă dungă circulară de aceeași culoare, sub care apar mici buline pictate cu vopsea albă. Inv. 45053/a. Fig. 38/2.
- C 22.** Fund fragmentar de farfurie; plat. Argilă cărămizie-gălbuie; suprafața corodată. Inv. 44716.
- C 23.** Fragment de cupă cu torți; buza foarte puțin răstrântă, îngroșată la exterior. Torțile subțiri, rotunde în secțiune, sunt lipite pe corp, sub buză. Argilă roșie, angobă neagră mată pe ambele suprafețe. Diametrul circa 13 cm. Inv. 45049. Fig. 38/1 a, b; 78/4.
BUCOVALĂ 1967, p. 55, mormântul VI/d, bol cu angobă roșie; datat prin context în sec. II a. Chr. ROTROFF 1997, p. 118, 284, cat. 392; fig. 22 (200-175 a. Chr.).
- C 24.** Fragment de bol; profilul buzei curbat; marginea subțiată. Argilă bej-gălbuie, compactă; firnis negru-cenușiu, mat, parțial corodat. Inv. 45053/b. Fig. 38/3.
Forma la ROTROFF 1997, p. 162-163, 343, cat. 1022-1023, circa 175-150 a. Chr.
- C 25.** Toartă fragmentară de *kantharos* (?) sau *lekythos* (?) și o parte din gât; argilă cărămizie, compactă; angobă neagră, mată, corodată. Fig. 38/4.
- C 26.** Fragment mic, nereprezentativ, de perete de *kantharos*; firnis negru, cu luciu metalic la exterior. Inv. 45056.
- C 27.** Toartă fragmentară de *kantharos*; argilă roșie-bej; angobă neagră, mată. Inv. 45070.
- C 28.** Fragment de gât de *lekythos* (?); argilă cărămizie, cu angobă roșie. Inv. 44716.
- C 29.** Fragment de bol (?) sau strachină (?) de mici dimensiuni; buza curbată puțin spre interior, cu marginea subțiată. Argilă cărămizie, cu angobă roșie, mată, aproape complet corodată. Diametrul gurii circa 13 cm. Inv. 43053/c. Fig. 38/6.
- C 30.** Fund fragmentar de strachină elenistică; argilă cărămizie; angobă maronie, corodată. Diametrul circa 9 cm. Inv. 45056. Fig. 38/7.
- C 31.** Fund de strachină de bucătărie, lucrată la roată; argilă aspră, poroasă, cu urme cenușii-negre ale arderii secundare. Diametrul bazei 9,5 cm. Inv. 45066.

- C 32. Partea superioară, fragmentară, a unei străchini de mici dimensiuni cu buza îngroșată, trasă spre interior. Argilă maronie-cenușie, ușor poroasă. Urme de ardere secundară. Suprafețele corodate; urme de firnis maroniu la interior. Diametrul circa 17 cm. Inv. 44716. Fig. 38/9.
Forma la ALEXANDRESCU 1966, tumulul XXXVII, 25, p. 196, către mijlocul sec. II a. Chr., prin context; ROTROFF 1997, p. 164, 343-344, cat. 1034-1035, circa 200?-175 a. Chr.
- C 33. Fragment de buză de cană de tipul cu toartă cu pastilă la partea superioară; marginea evazată, rotunjită; argilă gălbuie-cărămizie; angobă roșie-maronie, corodată. Inv. 45056.
- C 34. Toartă fragmentară de cană, cu o canelură largă, longitudinală, la exterior. Argilă cărămizie; angoba corodată. Inv. 45066. Fig. 38/5.
- C 35. Fund de cană, cu baza plată, profilată. Argilă maronie-roșcată, cu urme negre-cenușii datorate arderii secundare. Diametrul 6,8 cm; înălțimea păstrată 8,2 cm. Inv. 45070. Fig. 48/7.
- C 36. Fragment de perete de cană; argilă roșie; angobă maronie la exterior, în cea mai mare parte corodată.
- C 37. Alte fragmente de mici dimensiuni, nereprezentative, de căni, boluri, străchini etc.; argilă compactă de culoare cărămizie, maronie sau bej; angobă roșie sau, mai rar, cenușie-neagră, mată, cel mai adesea corodată.
- Pithos.*
Două fragmente de pereți care provin din recipiente diferite.
- C 38. Pastă grosieră, cu microprundișuri, mică, fragmente ceramice sparte și nisip cu bolul relativ mare; ambele suprafețe de culoare cărămizie, netezite; miez cenușiu. Grosimea peretelui 2,2 cm. Inv. 45062/a. Fig. 38/8.
- C 39. Pastă relativ grosieră, cu cioburi pisate, nisip și paiete de mică foarte fine în compoziție. La exterior ardere uniformă, cărămizie; suprafața interioară corodată în cea mai mare parte. Miez cenușiu închis. Grosimea peretelui 2,7 cm. Inv. 45062. Fig. 47/7.
Aparține aceluiași *pithos* cu fragmentele descoperite tot în bordeiul nr. 1, între adâncimile de 0,75-1 m (inv. 45029 și 45047).

Alte materiale arheologice.

- Al 1. Cute de ascuțit, fragmentară; de formă paralelipipedică, cu marginile rotunjite. Fig. 37/13.
Diverse forme SÎRBU 1996, p. 34 și fig. 107/1-3, 6/14; 108/1, 10, 12; 109/7-9, 11-14, 16; 110/6, 7; URSACHI 1995, p. 134 și pl. 229/1-26; VULPE, TEODOR 2003, p. 51 și fig. 80, 81; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 148 și fig. 20/2 etc.
- Al 2. Creuzet (?) fragmentar, din ceramică; aproximativ conic, cu vârful rotunjit. Gol în interior, cu secțiune circulară. Pastă grosieră cenușie-neagră; capătul piesei este ars puternic secundar, aproape zgurificat. Dimensiuni: lungimea 6 cm; diametrul maxim la exterior 3,5 cm. Inv. 45021. Fig. 37/10; 77/7.

Creuzete de diferite forme: SÎRBU 1996, p. 41 și fig. 56/1-5; 57/1-5; URSACHI 1995, pl. 124; VULPE, TEODOR 2003, p. 51 și fig. 78-79, îndeosebi fig. 78/9, 10.

- A1 3.** Fragment de brătară de sticlă cu secțiunea plan-convexă și creștături fine la exterior; pastă albastră cu irizații⁵⁹. Fig. 49/9.

Patru fragmente de vetre, cu cruste gălbuie-cărămizie sau cenușie-alburie; grosimea arsurii 3,5-4 cm. Câteva fragmente de chirpic cu urme de nuiele.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

În sectorul prezentat acestea sunt foarte rare și aparțin în exclusivitate culturii Babadag.

- C 40.** Fragment de vas bitronconic cu umărul carenat și o mică proeminență sub umăr; pastă cenușie-gălbuie la interior și neagră, lustruită, la exterior. Inv. 45061. Fig. 76/3.

MORINTZ, p. 46, 48 și fig. 8/7-9; 10/10; IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 66 și fig. 7/1, 2, 9; JUGĂNARU 2005, p. 47-48 și fig. 12/1-4.

- C 41.** Alte câteva fragmente de pereți ale unor vase de același tip; maronii-roșcate sau cenușii-maronii la interior și negre, lustruite la exterior.

- C 42.** Mic fragment de buză de strachină, cu marginea trasă spre interior și canelată oblic; pastă gălbuie-cărămizie. Inv. 45061.

- C 43.** Buză de strachină lătită și răsfrântă spre exterior, cu marginea rotunjită; umăr proeminent, unghiular; pastă neagră la interior, cu luciu metalic, cenușiu închisă și lustruită la exterior. Inv. 45061. Fig. 76/4.

Sr; c. 23-25 și caseta 3-vest; -0,60-0,90/1,05 m. (Pachetele nr. 23-29; 54; 55; 59; 66; 67).

Între adâncimile amintite, stratul arheologic conținea un foarte bogat material.

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

Borcanul.

Întâlnit în mai multe variante, el este în continuare cel mai frecvent tip de recipient lucrat cu mâna, din categoria amintită.

- C 44.** Partea superioară fragmentară a unui exemplar cu corpul aproape drept și buza cu marginea foarte puțin teșită spre interior; brâu alveolat sub buză, întrerupt de o proeminență îngustă, alungită vertical. Inv. 45063. Fig. 40/3; 80/1.

- C 45.** Partea superioară fragmentară a unui borcan cu corpul aproape drept și buza crestată pe marginea exterioară; sub buză se află un brâu orizontal

⁵⁹ A fost descoperit în bordeiul nr. 1, la -0,50-0,60 m.

continuu, nealveolat. Pastă cu miezul negru, cărămizie la exterior și cenușie închisă la interior. Inv. 45083. Fig. 40/8.

- C 46.** Fragment din partea superioară a unui borcan cu corpul aproape drept și buza cu marginea rotunjită; sub buză este aplicat un buton de mici dimensiuni. Pastă grosieră; suprafețele maronii-cenușii. Inv. 45063. Fig. 40/4.
- C 47.** Perete fragmentar de borcan, cu corpul puțin bombat; buton cilindric, din care porneau cel puțin două brâuri alveolate: unul orizontal și celălalt oblic sau în ghirlandă. Pastă cărămizie, cu pete cenușii. Inv. 45067. Fig. 40/5; 79/10.
- C 48.** Fragmente dintr-un borcan neîntregibil; s-au recuperat bucăți de pereți și din fundul vasului. Unele fragmente sunt ornamentate cu un brâu cu alveole largi, puțin oblice, bine conturate, lipit pe corp. Brâul pare să fi fost puțin curbat, în ghirlandă și întrerupt de apucători dispuse simetric. Pastă roșcată cărămizie. Grosimea pereților ar putea sugera chiar un vas de provizii. Inv. 45087. Fig. 41/1, 2, 5; 79/1-4.
- C 49.** Două fragmente dintr-un borcan ornamentat cu un șir de alveole orizontale; buton lățit, cu capătul alveolat în formă de șa. Pastă cărămizie-maronie, cu nuanțe cenușii la interior. Inv. 45084. Fig. 40/11; 80/5.
Decor întâlnit mai rar pe ceramica geto-dacă, fără a lipsi, însă, din unele așezări.
IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 15/2, 3, în faza mai nouă a așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, nivelele I și II (sec. I a. Chr. – începutul sec. I p. Chr.); TROHANI 2006, p. 54 și pl. 154/139, 152 (borcanul 3 – în tipologia sa); 58 exemplare; BUZILĂ 1970, p. 240 și fig. 2/2, 8; 4/2; 7/11, 16; 8/4, 12; 9/6; 10/2, la Bâta Doamnei; uneori șirurile de alveole imprimate apar pe același vas cu brâuri alveolate; PREDA 1986, p. 104-105, 108 și pl. 62/1, la Mărgăritești (așezare datată aproximativ în sec. V-II a. Chr.); URSACHI 1995, p. 168 – la Brad – alveole simple dispuse grupat câte două sau trei pe corpul vasului, alternând cu alte motive decorative; VULPE, TEODOR 2003, p. 72 și fig. 158/9 la Poiana, vas borcan cu corpul bombat, ornamentat cu un șir de alveole între butoni etc. Tipul de vas diferă de cel scitic sau de influență scitică, întâlnit în sec. VI-III a. Chr. (cf. MOSCALU 1983, p. 54, varianta VII/b, cu bibliografia).
- C 50.** Circa 20 fragmente de pereți de vase (aproximativ 5-6 exemplare diferite) ornamentate cu butoni (cel mai adesea cilindrici) din zona cărora pornesc unul sau mai multe brâuri alveolate, dispuse uneori în ghirlandă. Brăurile, lipite pe vas, au uneori secțiunea triunghiulară, iar alveolele mai rare sau mai dese. Inv. 45067; 45083; 44721; 44725. Fig. 40/2, 6, 7, 9; 80/3, 4, 6, 7, 9.
- C 51-54.** Patru funduri fragmentare de borcane; baza plată sau foarte puțin concavă. Inv. 45085. Fig. 41/7, 8.
- C 55.** Partea superioară fragmentară a unui borcan, cu marginea puțin teșită spre exterior. Pastă cenușie închisă, cu nuanțe gălbui. Inv. 44721. Fig. 43/7.

- C 56-58.** Trei funduri fragmentare de borcane diferite; pasta gălbuie cărămizie, uneori cu nuanțe cenușii. Inv. 45085.
- C 59.** Fund fragmentar de borcan de mici dimensiuni, cu baza plată. Prezintă alveole superficiale, inegale, la exterior, chiar deasupra bazei vasului. Inv. 45085. Fig. 41/4; 79/7.
- C 60.** Fragment de perete de vas ornamentat cu barbotină. Pastă maronie-cenușie. Inv. 45083. Fig. 40/10.
IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 15/10 (vas de provizii).
- C 61-66.** Partea inferioară, fragmentară, a șase borcane diferite, cu marginea puțin profilată. Ardere inegală. Pastă cărămizie-cenușie sau maronie-roșcată, uneori cu concrețiuni calcaroase rare în compoziție. Diametrul fundului unor exemplare: 14,5 cm (inv. 44721/a); 14,2 cm (inv. 44721/b); 11,2 cm (inv. 44721/c); 6,5 cm (inv. 44721/d – vas miniatural). Fig. 43/3, 5; 79/8, 9.
Acelorași vase le-au aparținut și mai multe fragmente de pereți, unele ornamentate cu brăuri alveolate (inclusiv în ghirlandă). Brăurile diferă de la un vas la altul ca profil (triunghiular sau rotunjit), grosime și forma ori modul de dispunere a alveolelor.
- C 67.** Partea superioară fragmentară a unui borcan; gura evazată, cu marginea rotunjită. Pastă neagră-cenușie. Diametrul gurii: circa 10 cm. Inv. 44717.
Nu se poate preciza dacă exemplarul a fost sau nu ornamentat cu un brâu alveolat.
- C 68.** Partea inferioară a unui borcan de același tip, cu baza plată, puțin profilată. Pastă neagră, cu nuanțe cenușii la exterior. Inv. 44717. Fig. 42/2.
Nu aparține aceluiași vas cu exemplarul menționat anterior, deși există unele asemănări între ele.
- C 69.** Fragmente de borcane diferite (pereți, buze, funduri), de mici dimensiuni, care provin de la circa 5-6 exemplare.
- C 70.** Fragment de vas (borcan?) din care se păstrează o parte din fund și din perete; pastă gălbuie-cărămizie. Inv. 45104.
- C 71.** Partea inferioară a unui borcan miniatural, cu fundul puțin concav, profilat; pastă maronie-cenușie. Diametrul fundului: circa 6 cm. Inv. 44721. Fig. 42/4.
- Vasul de tip clopot.*
- C 72.** Exemplar fragmentar, cu partea superioară puțin bombată și marginea buzei trasă spre interior. Prezintă patru apucători în cruce, unite între ele prin brăuri alveolate, în ghirlandă. Pastă inegal arsă, cenușie, cu miez negru; sub buză, la interior, urme de ardere secundară. Diametrul gurii: circa 19 cm. Inv. 44721. Fig. 43/1.
Tip de vas mult răspândit în secolele VI-IV a. Chr., este relativ rar în perioada de maximă dezvoltare a civilizației geto-dace. Se întâlnește la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, inclusiv în ultima fază de locuire a așezării (cf. IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 14/1, 2) și la Sprâncenata (PREDA 1986, p. 5 și pl. 3/1).

- C 73.** Apucătoare masivă de vas de același tip; aproximativ trapezoidală, cu vârful rupt. Inv. 45085. Fig. 41/3; 79/6.

Vasul de provizii.

- C 74.** Exemplar de mari dimensiuni, cu corpul bombat, buza cu marginea lătită oblic la interior și rotunjită la exterior. Gâtul scurt. Brâu alveolat, dispus orizontal sub gât, din care pornesc alte patru brâuri alveolate, în ghirlandă. Pe partea superioară a corpului sunt aplicați patru butoni, de asemenea în cruce: doi cilindrici, bine reliefați și doi aplatizați (ca niște apucători plate), cu câte două alveole în vârf. De la baza butonilor pornesc pe corp mai multe brâuri alveolate, respectiv patru brâuri în ghirlandă, intercalate cu patru brâuri oblice, terminate sub formă de cârlig. Starea fragmentară a părții inferioare și absența fundului nu permit reconstituirea completă atât a vasului, cât și a decorului dinspre baza acestuia. Pastă maronie-cenușie. Profilul vasului este puțin deformat. Dimensiuni: înălțimea 44 cm; diametrul gurii 33,6 cm. Inv. 44687. Fig. 42/1; 84/1.

IRIMIA, CONOVICI 4989, p. 131 și fig. 16/1, 2; 17/8, în faza mai nouă a așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, dar cu un mod puțin diferit de aplicare a brăurilor alveolate; CĂPITANU 1986-1987, p. 121-124 și fig. 12, tipuri asemănătoare, neornamentate, la Răcătău; BUZILĂ 1970, p. 240 și fig. 2/6; 3/8 (chiup, cu brâu alveolat pe gât și butoni pe corp); URSACHI 1995, p. 158 și pl. 60/6, 7; 258/11-12 (vas pepene, fără motive ornamentale); SÎRBU 1996, p. 18 și fig. 43/1; 63/3; 71/4 (chiupuri, cu brâu alveolat sau continuu, proeminente sau butoni).

Ceașcă.

- C 75.** Fragment de perete, cu marginea buzei crestată oblic, relativ adânc. Pastă cărămidie maronie. Inv. 45084. Fig. 44/10.

Ceașca sau cana.

- C 76.** Toartă masivă de ceașcă; ornamentată la exterior cu alveole succesive, aplicate pe toată lungimea torții, realizate cu unghia sau cu o spatulă. Pastă cărămidie-gălbui. Inv. 44718. Fig. 44/9; 81/5 a, b.

- C 77.** Fragment de toartă masivă, cu pasta gălbui-cărămidie la exterior și miezul cenușiu-deschis. Inv. 45104.

- C 78-79.** Două torți fragmentare de căni (cești?) diferite, cu urmele capetelor de prindere de vas; pastă maronie cenușie. Inv. 44722.

Capacul.

- C 80.** Exemplar tronconic, fără prag, cu profilul puțin arcuit; buza cu marginea rotunjită, puțin neuniformă. Apucătorea ruptă din vechime. Ardere inegală; miezul cărămidu-gălbui. Ambele suprafețe negre-cenușii (cu urmele arderii secundare la interior), netezite sumar (fără a fi lustruite). Dimensiuni: înălțimea 6,4 cm; diametrul maxim 18,8. Inv. 43528. Fig. 43/6; 81/2.

Tip întâlnit de asemenea relativ frecvent în ceramica geto-dacă. BUZILĂ 1970, fig. 25/3, 26/1-2, 3-6 (din categoria ceramicii poroase), p. 247 și fig. 26/4 (ceramică lustruită); CRIȘAN 1969, p. 182-184, fig. 97/5; pl. LXXXIII/5, 7; PREDA 1986, p. 61, 91 și pl. XXV/1, 2; CĂPITANU 1986-

1987, p. 139-140 și fig. 37/4; SANIE 1988, p. 96, pl. 15/3, 5, 6; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 134 și fig. 17/2, 5, 6; URSACHI 1995, p. 164-165 (toate exemplarele lucrute cu mâna aparțin ceramicii lustruite; între ele este menționat și un exemplar cu corpul conic); SÎRBU 1996, p. 23 și fig. 24/12; 35/2; 92/4; VULPE, TEODOR 2003, p. 78-79; TROHANI, II, 2006, p. 64-65 etc.

Ceramica lustruită.

Vasul bitronconic sau cu corpul bombat.

- C 81-84.** Patru fragmente de vase mari, diferite, bitronconice, lustruite la exterior, între care un fragment de buză cu marginea lată, răsfrântă. Pastă neagră-cenușie. Inv. 45063.
- C 85.** Partea inferioară fragmentară a unui vas de același tip; piciorul relativ profilat, cu baza plată. Pastă gălbuie-cenușie la exterior, arsă secundar (neagră-cenușie) la interior. Diametrul bazei 10 cm. Inv. 45067. Fig. 40/1; 79/11.
- C 86.** Partea inferioară fragmentară a unui vas bitronconic sau cu corpul bombat; fundul plat, puțin profilat. Pastă cenușie-neagră cu nuanțe maronii; ardere inegală; nisip cu cioburi pisate în compoziție. Ambele suprafețe lustruite, în prezent corodate. Diametrul fundului circa 11 cm. Inv. 44725. Fig. 43/10; 80/8.
- C 87-89.** Zece fragmente de vase bitronconice sau cu corpul bombat, provenite de la trei exemplare diferite; pastă maronie-cenușie sau maronie-gălbuie, cu miezul negru; între ele – un fragment de gât și fragmente de pereți. Inv. 45083.
- Strachina.*
- C 90.** Fragment de strachină cu buza lată, îngroșată, orizontală. Pastă neagră, corodată. Inv. 45068. Fig. 44/3.
- C 91.** Partea superioară fragmentară, reconstituită a unei străchini cu buza lată, evazată, puțin oblică și marginea rotunjită; umărul curbat lin. Pastă neagră; luciu metalic, aproape complet corodat. Diametrul maxim circa 30 cm. Inv. 45068. Fig. 44/6.
- C 92-94.** Trei buze fragmentare diferite de străchini, late, răsfrânte și cu marginea rotunjită. Pastă cenușie-maronie. Inv. 45068. Fig. 44/4.
- C 95-97.** Trei fragmente de străchini diferite cu buza oblică, răsfrântă și marginea rotunjită; gâtul scund, cu profilul vertical și umărul unghiular. Pastă neagră-cenușie, diferită de la un exemplar la altul. Inv. 45086. Fig. 44/7, 8.
- C 98.** Buză fragmentară de strachină cu umărul unghiular; pastă cenușie, cu pete gălbui. Inv. 45083.
- C 99.** Două fragmente de strachină (sau castron?), cu orificii pentru repararea vasului; pastă neagră-cenușie, lustruită pe ambele suprafețe. Inv. 44722.
- C 100.** Strachină fragmentară, din care se păstrează partea superioară; gura evazată; buza oblică; marginea rotunjită; gât scurt, cu umăr unghiular.

Pastă cenușie, cu nuanțe gălbui și cenușii închise. Diametrul: circa 25 cm; înălțimea păstrată 6,5 cm. Inv. 44724. Fig. 44/12.

Străchinile dețin o pondere relativ însemnată în cadrul acestei categorii ceramice geto-dace. În funcție de curbura părții superioare, de forma buzei, de profilul gâtului și al umărului au fost deosebite mai multe variante.

IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137 și fig. 19/4-11, în ambele faze ale așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”; PREDA 1986, p. 59 și pl. 24/1, 2-5; BUZILĂ 1970, p. 245 și fig. 25/2; 26/8, 9; CĂPITANU 1986-1987, p. 109 și fig. 10/1-3, 5-8 (considerate castroane); URSACHI 1995, p. 154-156 și pl. 58 (cu mai multe variante); SÎRBU 1996, p. 20/2; 21/2 (considerate castroane) etc.

Castronul.

- C 101.** Exemplar de dimensiuni reduse, cu corpul înalt, tronconic și profilul puțin concav. Umărul unghiular, gâtul cu profilul concav și buza evazată, cu marginea rotunjită. Fundul plat. Pastă arsă inegal, cu miezul maroniu; suprafața interioară neagră, cea exterioară cenușie-maronie. Ambele suprafețe lustruite. Urme ale arderii secundare la exterior. Dimensiuni: înălțimea 9,6 cm; diametrul gurii 16,4 cm; diametrul fundului 7 cm. Inv. 44691. Fig. 44/1; 81/1.

Tip întâlnit relativ frecvent în olăria geto-dacă, integrat adesea străchinilor. BUZILĂ 1970, p. 245 și fig. 25/b; PREDA 1986, p. 56, 90 și pl. XXIV/1, 4; CĂPITANU 1986-1987, p. 108-109 și fig. 4/5; 10/2, 6; URSACHI 1995, p. 154-156 și pl. 58/1-6, 8-11 (străchini lucrate cu mâna); IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 139-140 și fig. 19/7; 27/13; TROHANI, II, 2006, p. 60 și pl. 162 (nr. 135) etc.

- C 102.** Fragment de castron cu buza îngroșată puțin la exterior și marginea teșită spre interior. Pastă cărămie-cenușie. Diametrul: circa 19 cm. Inv. 44717. Fig. 43/8.

- C 103.** Fragment de castron (strachină?) de mari dimensiuni, cu profilul gâtului puțin oblic, buza îngroșată la exterior și marginea orizontală; umăr unghiular. Pastă neagră-cenușie, lustruită pe ambele părți, cu suprafețele corodate. Dimensiuni: diametrul maxim circa 37 cm. Inv. 44721. Fig. 44/13.

Fructiera.

- C 104-105.** Două fragmente de fructiere (sau *lékanides*?) diferite, care provin din piciorul tronconic al vaselor; baza plată. Pereții relativ groși. Pastă cenușie. Diametrul bazei 9,4 cm. Inv. 44722. Fig. 44/2.

- C 106.** Picior tronconic de fructieră; baza plată, cu marginea rotunjită; gol în interior. Pastă maronie-neagră. Dimensiuni: înălțimea 9,2 cm; diametrul bazei 7,8 cm. Inv. 43529. Fig. 44/11.

Tip de vas ce se caracterizează prin buza lată, uneori fațetată și răsfântă oblic, alteleori orizontală sau doar evazată. Piciorul este gol în interior, tronconic, diferit ca înălțime de la caz la caz. Lucrate dintr-o pastă de bună calitate, fructierele sunt acoperite cu un slip; uneori, zona de legătură dintre cupă și picior este marcată prin nervuri sau caneluri orizontale, elemente care lipsesc pe fragmentele prezentate. Reprezintă o formă de vas larg răspândită în ceramica geto-dacă, nelipsind din niciuna dintre

așezările cercetate. Frecvent analizate în lucrările de specialitate, ele au fost încadrate cronologic, în funcție și de contextul descoperirii lor, în sec. IV-II a. Chr. (cf. CRIȘAN 1969, p. 82-83).

IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137 și fig. 19/1-3; se întâlnește în ambele faze ale așezării; PREDA 1986, p. 57, 89-90 și pl. 21/3, 5, 6, 8; 22; CĂPITANU 1986-1987, p. 125-126 și fig. 39/1; BUZILĂ 1970, p. 246-247 și fig. 24/1-10; 25/1; URSACHI 1995, p. 156-157 și pl. 59/2, 7-10; 256/1-8; VULPE, TEODOR 2003, p. 73; SÎRBU 1996, p. 20-21 și fig. 16/2; 19/7; TROHANI, II, 2006, p. 59 și pl. 158/137, 158 etc.

Cana.

- C 107.** Partea inferioară a unei căni, cu corpul bombat; pereții subțiri; fundul plat, profilat. Suprafața cenușie închisă la exterior, cu nuanțe negre și gălbuie-cenușie deschisă la interior. Nisip și cioburi foarte bine sfărâmate în compoziție. Suprafața interioară corodată. Diametrul fundului 9 cm. Inv. 44725. Fig. 43/2.

O variantă a acestui tip o formează exemplarele cu corpul tronconic, de o mai veche tradiție în Dobrogea, cu analogii la Cernavodă⁶⁰, Murighiol⁶¹, Telița⁶² etc., dar și mai târziu, în sec. III-II a. Chr. la Medgidia, Oltina⁶³, Satu Nou – „Valea lui Voicu”⁶⁴ etc. Această variantă evoluează la geto-daci până în sec. I a. Chr. O altă variantă, careia pare să-i aparțină exemplarul fragmentar amintit mai sus cuprinde cămile cu corpul bombat, ovoidal. Și aceasta își are antecedente în orizonturile culturale mai vechi.

IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137 și fig. 18/7; BUZILĂ 1970, p. 246 și fig. 18/8; 19/9; PREDA 1986, p. 55-56 și pl. 20/1, 2; 21/1, 2; URSACHI 1995, p. 152-153 și pl. 56/1-6, 9, 11; SÎRBU 1996, p. 21; VULPE, TEODOR 2003, p. 74; TROHANI, II, 2006, p. 61-62 etc.

Ceramica lucrată la roată.

În cea mai mare parte, vasele din această categorie sunt din pastă fină, cenușie. Formele vaselor, atât cât s-au putut determina, datorită stării fragmentare a materialului descoperit, sunt cele binecunoscute și răspândite în lumea geto-dacă.

Cana.

- C 108.** Toartă cu secțiunea aproximativ ovală și caneluri oblice late la exterior, lăsând impresia de torsadă. Pastă cenușie-neagră. Inv. 45089. Fig. 47/6; 81/6.
- C 109.** Partea superioară a unei torți masive, cu două caneluri longitudinale adânci, între care este rezervată nervura centrală. Pastă cenușie închisă. Inv. 45089. Fig. 47/5; 81/10.
- C 110.** Toartă fragmentară, lată de cană cenușie. Inv. 44723.

⁶⁰ BERCIU, 1957, p. 286, fig. 6/2.

⁶¹ BUJOR 1957, p. 284 și pl. I/1.

⁶² SIMION, CANTACUZINO 1962, p. 379, fig. 33.

⁶³ IRIMIA 1973, p. 11, 37 și pl. 3/2, 3; 14/2, 3.

⁶⁴ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137 și fig. 18/6.

C 111-112. Alte două fragmente de torți late ale unor căni diferite; pastă cenușie închisă. Inv. 44726. Fig. 81/7.

C 113. Fund fragmentar de cană, cu baza inelară. Pastă cenușie. Inv. 45089.

C 114. Fragment din partea superioară a unei căni, cu buza răsfrântă; toartă lată, cu secțiunea ovală, prinsă sub buză. Pastă cenușie. Inv. 45069. Fig. 47/2, 3; 81/9.

C 115. Patru-cinci pereți fragmentari de căni diferite.

Craterul.

C 116. Buză de crater cu marginea mult îngroșată la exterior, rotunjită; pastă gri închisă, foarte fină; lustruită pe ambele fețe. Inv. 45069.

C 117. Fund fragmentar de vas; inelar; pastă gri deschisă; lustruit. Inv. 45069.

C 118. Toartă masivă de crater cenușiu, cu două caneluri adânci, longitudinale. Inv. 44726.

C 119. Fund de crater (sau oală?), inelar, cu marginea fațetată. Pastă gri-deschisă; angobă neagră-cenușie la exterior; mică în pastă. Diametrul 11,2 cm. Inv. 45089. Fig. 47/4.

C 120. Fragment de perete gros de crater cenușiu. Inv. 44726.

Străchini și castroane.

C 121-123. Trei funduri inelare de străchini sau castroane cenușii, cu baza inelară. Inv. 44719; 44726.

C 124. Buză fragmentară de castron, cu marginea trasă spre interior; pastă cenușie deschisă.

Ulciorul (sau oala?).

C 125. Este reprezentat prin mai multe fragmente de pereți provenite de la un singur exemplar. Se caracterizează prin suprafața lustruită la exterior și mată la interior.

C 126. Alte circa 20 de fragmente de vase cenușii lucrate la roată, nedeterminabile, mai ales fragmente de pereți; provin de la străchini, castroane, căni, ulcioare, cratere etc. Inv. 45089. Fig. 81/8.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic.

În zona bordeiului, între adâncimile de circa 0,60-0,90/1,15 m, acesta a continuat să constituie cel mai bogat inventar ceramic. Datorită stării fragmentare excesive nu s-a putut întregi, totuși, nici un exemplar. În afara torților ștampilate⁶⁵ s-au recuperat însă fragmente reprezentative din toate părțile amforelor. Nu se poate estima numărul exemplarelor

⁶⁵ Infra, cat. S 3-4, 6-8, 10-12, 15-16; 19-21; 23, 27, 30-31, 38-39, 43.

pentru fiecare tip în parte⁶⁶, cele mai frecvente fiind, fără îndoială, amforele de Rhodos.

Rhodos.

- A 19-23. Cinci picioare diferite de amfore. Inv. 44708; 44711; 45071; 45081. Fig. 45/2, 7; 82/3.
- A 24. Picior de amforă înalt, cu angobă alburie-gălbuie; cercul Rhodos-ului (?). Inv. 45064. Fig. 45/5.
- A 25. Picior de amforă cu capătul îngroșat, fără nervura în relief care-l separă de corpul vasului; cercul Rhodos-ului, eventual un centru din afara insulei. Pastă cu nisip negru, foarte fin; fără angoba caracteristică amforelor de acest tip. Inv. 45072. Fig. 45/10; 82/9.
- A 26-27. 16 fragmente (pereți, torți, buze) care provin de la cel puțin două amfore diferite; unele prezintă urme de ardere secundară. Inv. 45071. Fig. 100/1.
- A 28-29. Circa 50 fragmente (pereți, torți, gât, picior) care provin de la două amfore diferite. Gâtul fragmentar reconstituit al uneia dintre ele aparține probabil grupei a III-a (circa 210/205-175 a. Chr.; cf. GRACE 1985, p. 42-43; *Appendix*). Inv. 45071. Fig. 46/4; 102/2.
- A 30-34. Circa 95 fragmente (între care șapte de torți, trei de buze, unul de gât, restul de pereți) de la circa cinci amfore diferite; unele fragmente prezintă pete negre, intense, uleioase, la interior. Inv. 45080.
- A 35. Partea inferioară a unui gât de amforă, cu urmele negre-cenușii ale arderii secundare; diametrul în zona mediană 11 cm. Inv. 45080. Fig. 82/2.
- A 36. Perete de amforă de dimensiuni relativ mari, cu partea inferioară a torții. Inv. 45080.
- A 37. Toartă de amforă cu curbura lină, aparținând uneia dintre cele mai timpurii amfore rhodiene din așezare. Inv. 44711. Fig. 45/4.
- A 38-39. Circa 10 fragmente de amforă (inclusiv partea inferioară a unei torți și o buză) provenind, probabil, de la două exemplare diferite. Inv. 44711.
- A 40. Toartă aproape întreagă de amforă (ruptă în apropierea zonei șampilate). Inv. 44711. Fig. 82/6.
- A 41-43. Două gâturi și alte circa 20 fragmente de amfore care provin de la cel puțin trei exemplare diferite.

⁶⁶ Imposibilitatea identificării exemplarelor inițiale pentru fiecare tip de amforă ne determină să prezentăm individual părțile mai reprezentative ori grupurile de fragmente care pot să aparțină unui singur recipient; aceasta nu elimină posibilitatea ca părțile în cauză prezentate să aparțină, de fapt, unei singure amfore sau, dimpotrivă, unor exemplare diferite.

A 44-46. Circa 30 fragmente (îndeosebi pereți, uneori de mari dimensiuni și șase mici fragmente de torți), provenind de la cel puțin trei amfore diferite. Unele fragmente sunt puternic afumate la partea interioară (uneori și la exterior), păstrând urmele unei substanțe uleioase. Inv. 44711.

Cnidos.

A 47. Fragment de amforă reprezentând o parte din gât, din perete și din toartă; pastă cărămie-maronie. Secțiunea torții elipsoidală. Inv. 45073.

A 48-50. Trei torți fragmentare provenind de la exemplare diferite; pasta, după caz, cărămie închisă, cărămie-cenușie și cărămie-maronie. Secțiunea elipsoidală, aproape rombică. Inv. 44709; 44712; 45082. Fig. 45/6; 82/5.

A 51-52. 14 fragmente (părți din gât și pereți) provenind de la două exemplare diferite; pasta relativ aspră, cărămie-roșcată; angobă cărămie-alburie, relativ groasă. *Cnidos* (?) sau cercul acestuia. Inv. 45073.

A 53. Fragment de perete cu pastă cărămie-maronie.

A 54-56. Circa 20 fragmente (îndeosebi din pereți și gât) de amfore care provin de la cel puțin trei exemplare diferite. Inv. 44064; 44709. Unele dintre ele sunt arse secundar foarte puternic (inv. 45079).

Sinope.

A 57. Partea inferioară a unei torți cu amprentă digitală la bază, aparținând, astfel, unui exemplar mai timpuriu (sec. IV-III a. Chr.). Inv. 45082. Fig. 45/9; 100/3.

A 58. Toartă de amforă fragmentară, neșampilată. Inv. 45071.

A 59. Picior fragmentar de amforă. Inv. 45065.

A 60. Fund fragmentar și alte fragmente de pereți de amforă. Inv. 44712.

A 61. Fund fragmentar și un fragment mic de pansă de amforă. Inv. 44708.

A 62. Circa 20 fragmente diferite (pereți, gât, buze) care provin de la aproximativ 3-4 amfore. Unele fragmente afumate, cu pete negre uleioase, datorate arderii secundare. Inv. 44712; 45071; 45065; 45073; 45082. Fig. 100/2, 4.

Cos.

A 63. Două torți fragmentare de amfore, provenind de la exemplare diferite. Inv. 45065; 45073.

A 64. Fragmente de perete, care provine de la un alt exemplar. Inv. 45082.
Chersonesul Tauric.

A 65. Partea inferioară a unei amfore cu piciorul scund, inelar, rotunjit și baza adâncită. Alte cinci fragmente provin, probabil din aceeași amforă. Inv. 45079; 45082. Fig. 45/3; 82/7, 8. Pastă cărămie; ambele suprafețe

corodate. Starea fragmentară nu permite stabilirea cu mai multă siguranță a tipului.

MONACHOV 1989, eventual tipul I-A (?), p. 42-59, după forma piciorului, datat între sfârșitul sec. IV – începutul celui de al doilea sfert al sec. III a. Chr. (*loc.cit.*, cu bibliografia); MONACHOV 1999, p. 481 și pl. 206/5; p. 497 și pl. 212/1-3; 5-6; p. 509 și pl. 216/1 etc. (pentru forma piciorului), în complexe databile în aceeași perioadă.

- A 66.** Toartă fragmentară cu secțiunea aproape elipsoidală și perete de amforă. Inv. 45065.

Centre nedeterminate.

- A 67.** Toartă de amforă fracționară, arcuită puternic la partea superioară; suprafața exterioară nefinisată, cu unele dungi în relief. Pastă cărămie roșcată, puțin aspră. Inv. 44710. Fig. 82/4.

- A 68.** Fragment de amforă cu pasta roșcată-maronie. Inv. 45065.

- A 69-71.** Trei fragmente de amfore diferite cu pasta roșie și suprafața lustruită; puțin nisip și mici concrețiuni calcaroase în pastă. Inv. 45082.

- A 72.** Fragment de gât, o parte din buză și din toartă; pe toartă se observă o latură a chenarului ștampilei. Marginea buzei puțin teșită spre interior. Diametrul gurii la exterior 12 cm. Inv. 45080. Fig. 45/1.

- A 73.** Patru fragmente de amforă cu nisip și paiete de mică în compoziție; pastă aspră maronie-cărămie. Inv. 44709.

- A 74.** 10 fragmente de pereți de amforă; pastă roșie-cărămie, arse secundar foarte intens, ceea ce a determinat și exfolierea ambelor suprafețe. Zonele arse excesiv au culoarea cenușie închisă. Tipul Chersonesul Tauric (?).

Alte materiale ceramice elenistice.

Kantharos.

- C 127.** Exemplar fragmentar; lipsă partea superioară, partea inferioară și torțile. Caneluri adânci, verticale pe bazin. Pastă densă, cărămie. Firnis brun-negru, cu luciu metalic, în strat subțire, sugerând datarea mai târzie a vasului. Dimensiuni: înălțimea (păstrată) 7,4 cm; diametrul maxim circa 8,8 cm. Inv. 43535. Fig. 48/1; 83/1 a, b.

BUCOVALĂ 1967, p. 24, nr. 13/a, sec. III a. Chr. (prin context); ALEXANDRESCU 1966, p. 187, pl. 79 și 90; COJA, GHEORGHITĂ 1983, cat. 62 (mijlocul sec. III a. Chr.); ROTROFF 1997, p. 84-85, 244-245, cat. 28-31, fig. 5 (circa 285-275 a. Chr., dar circulă și mai târziu); BUZOIANU, BĂRBULESCU 2002-2003, p. 65-67, pl. III (inv. 40169) și IV (inv. 29777). După analogiile constatate, varianta căreia îi aparține exemplarul se datează în sec. III a. Chr., inclusiv în a doua sa jumătate.

- C 128.** *Kantharos* fragmentar cu cupa înaltă și picior cilindric; lipsesc partea superioară, torțile și partea inferioară a piciorului. Pastă de foarte bună calitate, cărămie; firnis negru-marونیu la interior și negru-argintiu la exterior, cu nuanțe metalice. Dimensiuni: înălțimea păstrată 8,8 cm; diametrul bazinului 7 cm. Inv. 45077/a. Fig. 48/2; 83/2.

ALEXANDRESCU 1966, p. 193, tumulul XXXVII/2, pl. 95 (mijlocul sec. II a. Chr.); ROTROFF 1997, p. 103-105, 267, cat. 237-238 și fig. 16; datat 250-255 a. Chr.; BUZOIANU-BĂRBULESCU 2002-2003, p. 65, pl. III, inv. 38970, cu un alt profil și appendice bifoliat (*ivy leaf*) la partea superioară a torții (datat 225-210 a. Chr.); IRIMIA *et alii* 2007, p. 94 și fig. 10/8; 13/5.

Analogiile sugerează datarea lui la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.

- C 129.** *Kantharos baggy* fragmentar de mici dimensiuni, aparținând categoriei „West Slope”. Decorul este format din liniuțe albe, puțin oblice; torțile au câte un mic buton la extremitatea superioară, adâncit ca o șa; firnis negru-brun; luciu metalic slab. Dimensiuni: diametrul circa 5 cm; înălțimea fragmentului 3,8 cm Inv. 45075. Fig. 48/4; 83/3.
BUCOVALĂ 1967, p. 24, nr. 13/a, sec. III a. Chr. prin context; ALEXANDRESCU 1966, p. 187, pl. 76 și 90; COJA, GHEORGHITĂ 1983, cat. 62 (mijlocul sec. III a. Chr.); ROTROFF 1997, p. 84-85, 244-245, cat. 28-31, fig. 5 (circa 285-275 a. Chr., dar circulă și mai târziu); BUZOIANU, BĂRBULESCU 2002-2003, p. 65-67, pl. III (inv. 40169) și IV (inv. 29777); IRIMIA *et alii* 2007, p. 93 și fig. 10/4; 13/3.
Analogiile stabilite permit datarea largă a piesei între mijlocul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr.
- C 130.** Picior de *kantharos* cu baza inelară, goală în interior. Pastă de foarte bună calitate, roșie-cărămizie; firnis negru, cu nuanțe metalice maronii-argintii. Diametrul bazei 4 cm. Inv. 45077. Fig. 48/5; 83/4.
- C 131.** Toartă fragmentară de *kantharos* (?); angobă neagră, corodată (inv. 45070).
- Lekythos.*
- C 132.** Gât fragmentar; buza cu marginea lată, puțin adâncită pe partea superioară și tăiată vertical la exterior. Pastă relativ aspră, cu nisip în compoziție; cărămizie, cu firnis maroniu-cenușiu, mat. Diametrul gurii: 5,4 cm. Inv. 45076/a. Fig. 49/5.
- C 133.** Gât fragmentar; buza cu marginea lată, puțin adâncită pe partea superioară și rotunjită la exterior. Pastă de foarte bună calitate, cărămizie deschisă; firnis negru-maroniu, mat. Diametrul gurii 5,6 cm. Inv. 45076/b. Fig. 49/4.
Forme parțial asemănătoare, ALEXANDRESCU 1966, p. 193, tumulul XXVII; 2, pl. 95 (datat prin context către mijlocul sec. II a. Chr.); ROTROFF 1997, p. 169-171, 349-351, cat. 111-117, 119, 121, fig. 69-70, pl. 81-82 (circa 275 – sfârșitul sec. II a. Chr.), fără posibilitatea unor apropieri mai evidente a piesei fragmentare în cauză de cele citate.
- C 134.** Toartă de *lekkythos* (?) cu o parte din buză și din perete; lată, puțin albiată longitudinal la exterior. Buza cu marginea lată, răsfântă și un mic prag spre interior. Pastă maronie-cenușie. Inv. 44716. Fig. 48/6.
Forme eventual asemănătoare: BUCOVALĂ 1967, p. 55, nr. 33, mormântul VI, c (vas menționat greșit drept *lagynos*), sec. II a. Chr., prin context); p. 127 și fig. 93 (a, b), forme mai vechi, cu toarta ușor lipită de buză la partea superioară, p. 127 și fig. 93/a, b.

- C 135. Fragment de mici dimensiuni din gâtul altui *lekythos*; pastă cărămizie; angoba complet corodată.
- Cana.*
- C 136. Fund cu piciorul plat, profilat. Pereții relativ groși. Pastă maronie-roșcată, cu pete cenușii sau negre datorate arderii secundare. Diametrul fundului 6,8 cm. Inv. 45070. Fig. 48/7; 83/5.
- C 137. Fragment de perete; pastă cenușie; la exterior urme ale angobei cenușii.
- C 138. Fragment de gât; pasta cărămizie, cu urme de vopsea roșie, corodată. Inv. 45066.
- C 139. Toartă fragmentară de tipul „cu pastilă”, canelată larg, longitudinal; pastă cărămizie-gălbuie, fină; corodată. Inv. 45066.
- C 140. Opt fragmente de mici dimensiuni de pereți și gât ce provin de la exemplare diferite; trei dintre ele arse puternic secundar. Inv. 45070; 45074.
- C 141-142. Două fragmente de pereți ale unor exemplare diferite; angobă cărămizie-maronie, corodată. Inv. 45074.
- C 143-144. Două fragmente de pereți ale unor exemplare diferite; pastă roșie; angoba corodată. Inv. 44716.
- Lagynos.*
- C 145. Fragment de perete și umăr; pastă cărămizie-roșcată; angobă gălbuie. Inv. 45070.
- Strachină – castron – bol.*
- C 146. Fund de vas de bucătărie; pastă aspră, cu mult nisip; pete cenușii-negre, datorate arderii secundare. Diametrul fundului 9,5 cm. Inv. 45066. Fig. 49/2.
- C 147. Fund plat, fragmentar; pastă de foarte bună calitate, roșie; suprafața cenușie-roșcată. Inv. 45066.
- C 148. Fund inelar, fragmentar; pastă cărămizie; angobă groasă alburie-gălbuie. Inv. 45074.
- C 149. Fund fragmentar și o parte de perete; pastă maronie-cărămizie, aspră; angobă maronie la interior, aproape complet corodată. Inv. 44716.
- C 150. Fund inelar fragmentar; pastă roșie, fină. Inv. 44716.
- Farfură.*
- C 151. Două fragmente de mici dimensiuni, din același vas; pastă roșie; angobă roșie, parțial corodată. Inv. 44716.

- C 152.** Fragment de buză orizontală, evazată, puțin îngroșată la mijloc și cu marginea ascuțită; prag spre interior. Pastă roșie; angobă roșie; Inv. 44716. Fig. 49/3.

Pithos.

- C 153.** Fragment de perete; pasta cenușie-gălbuie; grosimea între 3,3-3,6 cm. Inv. 45062.

- C 154.** Fragment de perete; pasta cărămizie, cu miez cenușiu. Suprafața exterioară netezită; suprafața interioară corodată; grosimea 2,5 cm. Inv. 45062. Fig. 47/8.

- C 155.** Fragment de perete; pastă roșcată-cărămizie; grosimea 2,2 cm. Inv. 44723.

În toate cazurile pasta conține nisip grosier, incluziuni calcaroase, mică și pietricele în compoziție. Nu s-a putut preciza dacă aparțin unor recipiente diferite, ori provin din diferite părți ale unuia/unor *pithoi* cu fragmentele apărute în același complex, dar la adâncimi diferite, ori din zona învecinată.

Alte materiale arheologice.

- Al 4.** Fusaiolă fragmentară, piriformă; pastă grosieră cenușie-neagră. Înălțimea 2,8 cm. Fig. 49/7.

- Al 5.** Mărgică de lut fusiformă, cu capetele ascuțite. Dimensiuni: lungimea 3,2 cm; grosimea 0,7 cm. Fig. 49/8.

- Al 6.** Creuzet fragmentar (lipsă partea inferioară); aproximativ conic. Pastă neagră-cenușie, grosieră, friabilă. Dimensiuni: diametrul gurii 3,5 cm; înălțimea păstrată 3,6 cm. Inv. 45021. Fig. 49/6.
SÎRBU 1996, p. 41 și fig. 56/1-5; 57/1-5; VULPE, TEODOR 2003, p. 51 și fig. 79/1-9 etc.

- Al 7.** Fragment de amforă de Rhodos în curs de prelucrare; perforat; marginile șlefuite. Inv. 45078. Fig. 47/10.

Si; c. 23-25 și caseta 3-vest; -1/1,05 –1,15/1,30 m; (pachetele nr. 32, 34-36; 60; 63; 70).

Între adâncimile amintite s-a recuperat de asemenea un material arheologic relativ bogat. În puține situații (mai ales în cazul amforelor) el s-a întregit parțial cu materialul aflat în stratul superior.

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

Borcanul.

- C 156** Vas de dimensiuni medii, cu corpul ușor arcuit; buza teșită oblic spre interior; fundul plat, foarte puțin profilat. Pe treimea superioară prezintă patru apucători plate, dreptunghiulare (puțin ascuțite la vârf), între care a fost aplicat brâul alveolat, format din patru segmente diferite, dispuse în cruce: două dintre ele sunt sub formă de ghirlandă, iar celelalte două sunt aproape orizontale (foarte puțin arcuite). Pastă gălbuie-maronie, cu pete

cenușii. Dimensiuni: înălțimea 14 cm; diametrul gurii 10,4 cm; diametrul bazei 9,4 cm. Inv. 43525. Fig. 43/9; 84/3 a, b.

Tip de recipient întâlnit frecvent în olăria geto-dacă; o trăsătură aparte o reprezintă modul de dispunere a brâului alveolat, la care cele două segmente în ghirlandă alternează cu celelalte două dispuse aproape orizontal.

C 157-161. Cinci fragmente de funduri diferite de vase; pastă – în general – gălbuie-cenușie, cu nuanțe roșcate. Diametrul bazei (1 exemplar) – 11 cm. Inv. 45090. Fig. 50/4.

C 162-163. Doi butoni cilindrici (unul mai scund, celălalt mai înalt) care provin de la două recipiente diferite; din marginea celui mai scund pornesc brăuri alveolate; pastă gălbuie-cenușie. Inv. 45090. Fig. 50/3.

C 164. Partea superioară fragmentară a unui vas cu pereții aproape drepți și buza teșită spre interior; patru apucători plate plasate puțin sub buză. Diametrul gurii circa 24 cm. Inv. 44725. Fig. 50/1; 84/2.

C 165. Fragment de perete cu un buton aproximativ tronconic de mari dimensiuni. Inv. 44725. Fig. 50/2.

C 166. Fragment de perete cu un buton de mici dimensiuni, aproximativ conic; vârful rupt.

C 167. Circa 30 fragmente care provin mai ales din pereții unor vase (aproximativ 4-5 exemplare diferite); unele ornamentate cu brăuri alveolate (arcuite sau orizontale). Inv. 45090. Fig. 50/6, 7, 8.

Vasul de provizii.

C 168. Partea inferioară fragmentară a unui vas de provizii; fund plat, puțin profilat (mai subțire decât pereții recipientului). Diametrul bazei 10 cm; grosimea pereților 1,3 cm. Inv. 45090. Fig. 50/5.

C 169. Mic fragment din partea superioară a unui vas cu buza răsfrântă și lățită; marginea rotunjită; pastă roșcată-maronie, cu nuanțe cenușii; multe cioburi pisate și nisip în compoziție. Inv. 45090. Fig. 52/5.

Ceramica lustruită.

C 170-173. Circa 10 fragmente de pereți ale unor vase bitronconice sau bombate (circa 3 exemplare diferite); pasta – cel mai adesea – cenușie-neagră sau cenușie-maronie; lustruite la exterior.

C 174-176. Trei fragmente de străchini diferite de tipul cu buza lățită, evazată oblic și marginea rotunjită; umărul rotunjit lin sau unghiular; pastă în general neagră-cenușie sau maronie. Inv. 44724. Fig. 52/2, 3, 7.

C 177. Fragment de strachină cu buza foarte lată, aproape orizontală; pe marginea exterioară prezintă o prelungire organică, rotunjită (ca la unele vase elenistice de tip *lekanis*). Pastă maronie-cenușie. Inv. 44724. Fig. 52/4.

- C 178.** Fragment de strachină cu buza lătită, evazată oblic și marginea îngroșată, rotunjită; umărul unghiular. Pastă cărămidie-maronie. Diametrul – circa 22 cm. Inv. 44724. Fig. 52/1.
- C 179.** Fragment de buză de strachină masivă; îngroșată și lătită orizontal la partea superioară; umărul unghiular. Pastă neagră-cenușie. Inv. 44724. Fig. 52/6.
- Ceramica cenușie lucrată la roată.*
- C 180.** Cană fragmentară cu corpul tronconic, gâtul înalt, relativ cilindric și gura evazată, cu marginea buzei rotunjită; lipsesc partea inferioară a vasului și toarta. Aceasta din urmă era prinsă de gâtul vasului, sub buză. Pastă cenușie deschisă în spărtură; cenușie închisă, cu pete mai deschise, la exterior. Dimensiuni: înălțimea (păstrată) 23,6 cm; diametrul gurii 12,4 cm; diametrul maxim circa 21 cm. Inv. 44692. Fig. 50/10; 84/6.
Aparține unui tip de vas întâlnit relativ frecvent în olăria geto-dacă; cel mai adesea, însă, torțile pornesc din muchia buzei, supraînălțându-se ușor; nu lipsesc nici exemplarele cu torțile prinse sub buză.
CRIȘAN 1969, p. 173-178 și fig. 90/1, 6; 92/6; URSACHI 1995, p. 174-176 și pl. 98/18; VULPE, TEODOR 2003, p. 81-82 și fig. 174/1, 6 etc.
- C 181.** Partea inferioară a unei căni, cu fundul inelar; pereții subțiri. Diametrul bazei 4,2 cm. Inv. 45089. Fig. 52/8.
- C 182-183.** Șapte fragmente mari de pereți de oale sau căni (?) care provin de la cel puțin două exemplare diferite; pe un fragment se păstrează capătul inferior al torții. Grosimea pereților 0,5-0,6 cm. Pastă cenușie, mai închisă la exterior. Angobă cenușie-închisă; lustruită; mică în compoziție. Inv. 45089.
- C 184.** Fragment de toartă din zona ei mediană, aparținând unuia dintre recipientele de mai sus; prezintă două caneluri longitudinale pe suprafața exterioară. Inv. 45089. Fig. 52/9.
- C 185.** Fragment de pansă a unei căni; pastă cenușie; angobă cenușie închisă, lustruită; mică în compoziție. Inv. 44731.
- C 186.** Trei fragmente de mici dimensiuni, subțiri, din pereții unei căni; pastă cenușie deschisă.
- C 187.** Două fragmente de cană (oală?); unul prezintă urma capătului inferior al torții. Pastă cenușie; angobă cenușie-închisă; lustruită; mică în compoziție. Inv. 45089.
- C 188-189.** Două fragmente de pereți ai unor căni diferite. Suprafața lustruită. Mică în compoziție.
- C 190.** Toartă fragmentară de cană; urme ale arderii secundare. Inv. 44726.
- C 191.** Fragment de strachină cu corpul tronconic; buza aproape verticală, cu marginea rotunjită și puțin teșită spre interior; umăr puternic profilat, cu secțiunea triunghiulară. Diametrul gurii circa 32 cm. Inv. 44726. Fig. 47/1.

Străchinile cenușii lucrate la roată, oarecum asemănătoare, sunt frecvente în olăria geto-dacă din perioada clasică a acestei civilizații: cf. CRIȘAN 1969, p. 180 (tipul II); CĂPITANU 1986-1987, p. 134-135; URSACHI 1995, p. 177-178; VULPE, TEODOR 2003, p. 81 și fig. 211/2; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 139, fig. 22/3; 23/2 etc. Nu excludem nici posibilitatea ca exemplarul în cauză să imită un model elenistic.

- C 192.** Picior fragmentar, inelar, de castron sau strachină.
- C 193.** Buză fragmentară de crater (castron?) cu marginea îngroșată la exterior.
- C 193/a.** Fragment de strecurătoare, dinspre partea inferioară a corpului, deasupra zonei perforate. Pastă cenușie. Inv. 45089. Fig. 84/5.
- C 194.** Circa 10 fragmete de pereți de vase diverse, nedeterminate.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic⁶⁷.

Rhodos.

- A 75-77.** Trei picioare de amfore. Inv. 45092; 44713.
- A 78-81.** Circa 60 fragmente (îndeosebi pereți, mici fragmente de buze și torți fragmentare) care provin de la cel puțin patru exemplare diferite; neîntregibile; s-au lipit doar câteva fragmente. După un fragment de toartă păstrat, amforele aparțin tipului cu profilul torții unghiular. Inv. 45092. Fig. 51/3, 5.
- A 82-83.** Șase fragmente (pereți, fragmente de torți din zona mediană) care provin de la două amfore diferite; unele prezintă pete negre, intense, uleioase, datorate arderii secundare. Inv. 45092.
- A 84.** Gât fragmentar, dinspre umărul amforei. Diametrul (exterior) 11,5 cm. Inv. 44700. Fig. 85/5.
- A 85-87.** Circa 50 fragmente de amfore (pereți, torți – zona lor mediană și inferioară, buze) care provin de la cel puțin trei exemplare diferite; unele prezintă urme negre, intense, uleioase, datorate arderii secundare. Inv. 44700; 44713. Fig. 85/6; 102/3, 4; 103/2.

Cnidos.

- A 88-91.** Circa 25 fragmente (îndeosebi pereți, torți – zona mediană, buze) provenind de la circa patru exemplare diferite; unele prezintă urme datorate arderii secundare. Inv. 45092; 44714. Fig. 51/4.

Sinope.

- A 92.** Fund de amforă. Inv. 44714.

⁶⁷ Cu excepția torților ștamplate, care sunt prezentate mai jos.

A 93. Gât fragmentar cu o toartă fragmentară, neșampilată. Inv. 44714. Fig. 85/2.

A 94. 11 fragmente (pereți, buze) de amfore. Inv. 45092; 44714. Fig. 51/2.

Cos.

A 95. Circa 10 fragmente (pereți) de la un singur exemplar de mari dimensiuni; câteva se lipsesc, fără a permite, totuși, o reconstituire – chiar parțială – a amforei. Pastă cărămizie la interior; suprafața alburie-gălbuie. Inv. 44713.

Parmeniskos (?).

A 96. Partea superioară a amforei; gâtul relativ scund, cu partea inferioară tronconică. Buza rulată la exterior. Toarta are secțiunea ovală, oarecum asimetrică; urme longitudinale plasate neglijent la exteriorul torții. Pastă cărămizie, mai deschisă la exterior, cu mică în compoziție. Exemplarul a suferit o puternică ardere secundară, vizibilă pe una dintre torți și pe câteva fragmente (evidențiată de petele negre uleioase). Inv. 44728. Fig. 51/1; 103/1.

GETOV 1995, p. 92-96, cu descrierea și cronologia acestui tip, precum și cu ștampilele descoperite la Kabile (cat. 220-231); tot aici corectura adusă unor ștampile de la Callatis (GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, cat. 799-803), considerate de tipul Heracleea Pontică de editori, ele aparținând, de fapt, tipului Parmeniskos.

Centre nedeterminate.

A 97. Circa 10 fragmente de pereți care provin de la un număr neprecizat de amfore; pastă gălbuie cărămizie sau roșie-cărămizie, unele prezintă urme de ardere secundară.

Alte materiale ceramice elenistice.

Lekythos.

C 195. Exemplar fragmentar; corp ovoidal rotunjit lin; gâtul scurt; toartă lată, albiată larg longitudinal, prinsă sub linia buzei și pe umăr; gura lărgită, cu buza rotunjită trasă spre interior; un prag delimitează gura de gât la interiorul vasului. Argilă intens cărămizie, cu angobă maronie-roșcată la exterior, corodată, care acoperă vasul aproape în întregime, până spre partea inferioară (inclusiv toarta pe ambele fețe). Lipsă partea inferioară.

Dimensiuni: înălțimea păstrată 14,5 cm; diametrul maxim 12,5 cm; diametrul exterior al gurii 5,4 cm. Inv. 43533. Fig. 51/9; 85/1.

ROTROFF 1997, p. 169-170, 350, cat. 1116 și fig. 69, pl. 81, cu un profil apropiat al gurii, dar cu umărul delimitat de corp, datat 175-150 a. Chr.; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005, p. 146-147, pl. III (inv. 21468; 21469) și pl. V (inv. 40392), respectiv varianta I/2 de care se apropie mai mult exemplarul în discuție, fără a întâlni la Albești o piesă asemănătoare. Tipul I, după BUZOIANU, BĂRBULESCU, *loc. cit.*, este cunoscut în zona pontică și în cea apropiată ei din prima jumătate a sec. III a. Chr. până la mijlocul sec. II a. Chr.; cf. COJA, GHEORGHITĂ 1983, p. 56, cat. 89; ALEXANDRESCU 1966, p. 193, XXXVII, 2 și pl. 95; BUCOVALĂ 1967, p. 55, mormântul 6/c; LUNGU, CHERA 1986, p. 89, 91, 98-100 și pl. 1/6; 3/22 în mormintele 2 și 10, datate prin context în sec. III-II a. Chr.; IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 89 și fig. 5/4 și 5/5 (nivelele VII-VIII – datate în al doilea sfert și către mijlocul sec. III a. Chr.). Datarea unor exemplare de la

Histria și Tomis în sec. II a. Chr. s-a făcut prin context. La Albești piesele au datarea asigurată în sec. III a. Chr., cu posibilități de restrângere pentru unele dintre ele datorită ștampilelor amforice cu care au apărut împreună; cf. BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005, p. 146. Diferența tipologică nu presupune neapărat și o diferență cronologică; la Albești unele piese corespunzătoare tipurilor I și II (inclusiv ale variantei I/2, de care s-ar apropia exemplarul în discuție) au apărut în aceleași complexe, probând contemporaneitatea lor.

Farfurie.

- C 196.** Exemplar cu corpul tronconic, larg deschis și fundul inelar, profilat. Buza teșită oblic spre interior, cu marginea ascuțită. La interior, între buză și bazinul propriu-zis al vasului, se află un mic prag. Pastă foarte fină, cărămidie roșcată; firnis negru la interior și pe buză, parțial corodat. La exterior firnisul s-a prelins neuniform sub buză. Dimensiuni: diametrul maxim 21,4 cm; înălțimea 4,5 cm; diametrul fundului 6,8 cm. Inv. 44689. Fig. 49/1; 85/8.
ROTROFF 1997, p. 142-144, 312, cat. 678, fig. 48, datat 175-160 a. Chr.

Deinos (?)

- C 197.** Fragment din partea superioară; corpul bombat; buza mult îngroșată, cu partea superioară lată, trasă spre interior. La exterior, între gât și corp, un mic prag. Argilă caracteristică, în general, recipientelor de Sinope; bej-alburie, cu nisip în compoziție. Ardere secundară cărămidie-cenușie atât la interior, cât și la exterior. Nu prezintă urme de vopsea. Inv. 45091. Fig. 52/11.

Cană.

- C 199.** Partea inferioară a unui exemplar care pare să aparțină categoriei ceramicii de uz comun. Fundul inelar, profilat. Pastă roșie-cărămidie, fină; nu prezintă urme de vopsea. Diametrul fundului 7,2 cm. Inv. 45091. Fig. 51/8.

- C 199/a-200.** Patru fragmente de pereți care provin de la două căni diferite; pastă cărămidie-bej. Inv. 45091.

- C 201.** Partea superioară fragmentară a unei căni de tipul „cu pastilă pe toartă”; incizie adâncă sub buză. Pastă cărămidie roșcată. Diametrul gurii 8,5 cm. Inv. 44716. Fig. 50/9; 85/3.

- C 202.** Fragment de perete de cană; pastă roză-roșcată. Inv. 44716.

Platou.

- C 203.** Exemplar fragmentar cu piciorul scund, inelar; interiorul larg, concav; pe suprafața interioară prezintă două rânduri de baghete realizate cu roțița, între care apare un decor vegetal (floare de lotus?). Pastă fină, cenușie, cu firnis negru pe ambele suprafețe, cu excepția bazei. Diametrul fundului circa 12 cm. Inv. 45091. Fig. 52/13 a, b.
Apropiat ROTROFF 1997, p. 152-153, 325, platouri mici, decorate; cat. 825-826. Cele mai multe piese de acest tip pot fi datate în sec. III a. Chr. pe baza contextului și a decorului. Platourile cat. 825-826 ornamentate cu roțița sunt mai târzii, putându-se data în sec. III târziu și începutul sec. II

(225-175 a. Chr.), când decorul în tehnica amintită a cunoscut o scurtă perioadă de înflorire și pentru alte tipuri de vase.

Bol sau castron (?).

- C 204.** Fragment de buză, ușor arcuită spre interior. Pastă cenușie; firnis negru, mai ales la exterior, parțial corodat. Inv. 45091. Fig. 52/12.

Kantharos?

- C 205.** Picior fragmentar; firnis negru-marونیu la exterior, corodat. Inv. 44716.

Pithos.

- C 206.** Fragment de perete; pastă cărămizie, grosieră; miezul cenușiu. Grosimea peretelui 2,4 cm. Inv. 44727. Fig. 85/9.

- C 207.** Fragment de perete; pastă maronie-cenușie, grosieră. Grosimea peretelui 2,4 cm. Inv. 44727.

Alte materiale arheologice.

- A1 8.** Zrobitor pentru cereale sau pentru diferite ingrediente, de forma unei semicalote alungite. Inițial avea probabil o formă paralelipipedică, după care i s-au cioplit și șlefuit marginile (îndeosebi capetele și partea superioară). Baza, care reprezenta probabil partea activă a piesei, este perfect plată. Suprafețele finisate prin șlefuire. Dimensiuni: lungimea 17, 2 cm; lățimea maximă 9,6 cm; grosimea maximă 6,4 cm. Inv. 45014. Fig. 47/9; 83/6.

Porfir; rocă ce se întâlnește în zona Turcoaia-Cârlari-Iacobdeal, precum și în aluviunile Dunării, aduse în perioade vechi geologice⁶⁸.

- A1 9.** Fusaiolă bitronconică fragmentară; pastă bej-cărămizie. Înălțimea 3 cm. Inv. 45090. Fig. 52/10.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 208.** Ceașcă hallstattiană fragmentară cu corpul tronconic, umărul carenat și buza cu marginea rotunjită; era, probabil, de tipul cu toarta/torțile supraînălțată/supraînălțate. Pastă cenușie închisă la exterior; neagră, lustruită la interior. Suprafața exterioară (în special zona umărului) puternic corodată. Dimensiuni: înălțimea păstrată 4,8 cm; diametrul gurii circa 9 cm. Inv. 44720. Fig. 76/5.

Tip frecvent în cultura Babadag. MORINTZ 1987, p. 48 și fig. 9/10-14; JUGĂNARU 2005, p. 61 și fig. 12/9, 12; 34/5, 7; 35/8.

GROAPA nr. 1.

Ceramica lucrată cu mâna.

- C 209.** Fund plat de borcan; pastă cărămizie roșcată; miez cenușiu.

⁶⁸ Determinarea rocilor din care au fost lucrate unele piese de piatră a fost făcută de prof.univ.dr. Glicherie Caraivan de la Facultatea de Științele Naturii a Universității „OVIDIUS” Constanța.

C 210. Buză fragmentară de borcan, puțin răsfântă, cu marginea rotunjită. Inv. 45043. Fig. 53/1.

C 211. Buză fragmentară de castron cu marginea trasă spre interior; pastă gălbuie-cenușie. Inv. 45043. Fig. 53/2.

Ceramică elenistică.

A 98-100. Patru fragmente (pereți) de amfore de Rhodos, provenind de la trei exemplare diferite. Inv. 45043.

A 101. Fragment de amforă de Sinope.

A 102. Fragment de amforă de Cos; mică aurie în pastă; angobă gălbuie-aurie.

C 212. Buză de *lekythos* cu marginea mult lățită; urme de angobă maronie. Inv. 45043. Fig. 53/3.

GROAPA nr. 2.

Ceramica lucrată cu mâna.

C 213-215. Fragmente de pereți ale unor borcane (trei exemplare diferite) ornamentate cu brăuri alveolate: două cu brăul în ghirlandă și unul cu alveole rare, oblice; pastă diferită de la un exemplar la altul, fiind îndeosebi maronie sau gălbuie-cenușie. Inv. 44730. Fig. 53/5, 6, 7.

C 216. Partea superioară fragmentară a unui borcan cu corpul bombat și buza cu marginea rotunjită; sub buză un șir orizontal de alveole. Pastă cărămizie-maronie; urme cenușii la exterior datorate arderii secundare. Diametrul gurii circa 16 cm. Inv. 44730. Fig. 53/5; 86/2.

C 217. Partea superioară a unui borcan cu corpul bombat, ornamentat cu un brău alveolat orizontal, întrerupt de proeminențe cu vârful conic. Pastă gălbuie-cenușie la exterior și cenușie-neagră la interior. Diametrul gurii 13 cm. Inv. 44730. Fig. 53/4; 86/1.

Ceramica cenușie lucrată la roată.

C 218-220. Trei funduri diferite, fragmentare, de cratere sau castroane; pastă cenușie deschisă; puternic lustruite. Picior inelar. Diametrul fundului: a – 15,5 cm; b – 14 cm. Inv. 44731. Fig. 53/10, 13; 86/4.

C 221. Castron fragmentar cu corpul tronconic și buza îngroșată, trasă spre interior, cu marginea rotunjită. Pereții vasului sunt mai groși în zona mediană. Prezintă două orificii, dovadă a reparării lui în vechime. Dimensiuni: diametrul maxim 26 cm; înălțimea 9 cm. Inv. 44731. Fig. 53/12; 86/3.

Deși tipul de vas se întâlnește relativ frecvent în așezările geto-dace, nu poate fi exclusă imitarea unui model grecesc.

C 222. Fragment dintr-o oală; la exterior – urmele arderii secundare.

C 223-224. Două fragmente de pereți ale unor cratere sau castroane diferite. Inv. 44731.

- C 225.** Fragment de cană cenușie-neagră, din care se păstrează și rădăcina inferioară a torții. Fig. 86/5.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic.

Thasos.

- A 103.** Picior fragmentar de amforă. Inv. 44732. Fig. 53/11; 103/3.

Centru nedeterminat.

- A 104.** Picior de amforă; scurt; profil concav, cu marginea carenată – ascuțită, apoi fațetată spre bază; în talpă – depresiune adâncă (1,5 cm), cilindrică. Pastă compactă, cărămizie, cu angobă gălbuie, foarte bine netezită. Diametrul bazei 4,4 cm. Inv. 44732. Fig. 53/9.

GROAPA nr. 3.

Materialul amforic.

- A 105-106.** Două fragmente de amfore diferite de Rhodos.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 226-227.** Două fragmente hallstattiene de mici dimensiuni; suprafața neagră-cenușie, cu luciu metalic.

GROAPA nr. 4.

Ceramica lucrată cu mâna.

- C 228-229.** Două funduri fragmentare de borcane diferite, cu baza plată; pastă gălbuie-cenușie. Inv. 45038.

- C 230.** Fund de borcan, neprofilat; pastă gălbuie-cenușie. Inv. 45038.

- C 231.** Perete fragmentar de borcan ornamentat cu brâuri alveolate: unul orizontal sau în ghirlandă, întrerupt de apucători (dispuse probabil în cruce) și unul vertical (eventual, inițial, mai multe). Alveolele ambelor brâuri mici și dese, realizate, probabil, cu o spatulă. Pastă bej în interior, cenușie închisă, inegală, la exterior. Inv. 45037. Fig. 54/1; 87/1.

- C 232.** Buză de vas-sac, verticală, cu marginea teșită spre interior. Inv. 45037. Fig. 54/3.

- C 233.** Partea inferioară a unui borcan cu fundul plat, ornamentat spre bază cu caneluri largi, verticale, superficiale. Pastă cărămizie-cenușie. Diametrul bazei 8 cm. Inv. 45037. Fig. 54/2.

- C 234-238.** 22 fragmente care provin de la circa cinci borcane ori vase-sac diferite; pastă variabilă, între bej-cărămizie și cenușie-cărămizie. Inv. 45037.

- C 239.** Două fragmente de pereți ale unui vas de provizii; pastă cărămizie-cenușie; grosimea 1,4 și 1,5 cm. Fig. 54/5.

- C 240.** Castron fragmentar; pastă maronie-roșcată; suprafața exterioară lustruită; interiorul corodat; miezul negru. Buza subțiată, trasă puțin spre interior. Diametrul gurii circa 15 cm. Inv. 45037. Fig. 54/7.

C 241. Fragment de strachină; buza evazată, lată și umăr profilat la exterior; suprafața lustruită; cenușie la exterior și neagră la interior. Inv. 45037. Fig. 54/6.

C 242. Partea mediană a unei fructiere lucrate cu mâna; lustruită. Pastă gălbuie-cenușie, cu miezul negru. Diametrul părții păstrate 8,6 cm. Inv. 45037. Fig. 54/9.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic.

Rhodos.

A 107. Fragment de amforă cu buza aproape verticală, îngroșată oblic la exterior; marginea orizontală. Inv. 45036.

A 108. Trei fragmente de torți (zona mediană) și cinci fragmente de pereți; număr nedeterminat de amfore. Inv. 45036. Fig. 55/3.

Cnidos.

A 109. Fragment de perete, cu partea inferioară a torții; toarta elipsoidală în secțiune. Inv. 45037.

A 110. Partea inferioară a unei amfore – grupul Zenon (B?); alte două fragmente din același recipient. Inv. 45036. Fig. 55/1; 101/4.

Sinope.

A 111-112. Trei fragmente de amfore de Sinope (inclusiv partea inferioară a unei torți), dintre care două provin din același exemplar. Inv. 45036. Fig. 55/4.

Centru nedeterminat (Thasos?).

A 113. Cinci fragmente de amforă cu pasta cărămizie, angobă gălbuie la exterior; mică foarte fină în pastă. Provine dintr-un centru nedeterminat, apropiat Thasos-ului⁶⁹.

Alte materiale ceramice elenistice.

C 243. Unguentariu; fragment de bulb; argilă densă, cărămizie, cu pete cenușii la exterior; miezul cenușiu deschis.

BUCOVALĂ 1969, p. 60-61, nr. 38, m. IX/d; sec. II a. Chr., eventual chiar începutul lui; p. 56, nr. 36, m. VIII/c, sec. II a. Chr.; asemenea *unguentaria* sunt în general frecvente în sec. II a. Chr.

C 244. Fragment de mici dimensiuni de strachină; pastă cenușie-cărămizie la exterior; angobă maronie-cenușie, închisă. Inv. 45039.

C 245. Buză fragmentară de strachină; umărul puțin profilat. Pastă densă; suprafața cenușie-maronie la interior și bej-cenușie la exterior; angobă cenușie-neagră la interior.

⁶⁹ Determinare L. Buzoianu; îi mulțumim și cu prilejul de față pentru sprijinul oferit la identificarea unor tipuri de vase.

- C 246.** Fragment de bol cu buza subțiată, trasă spre interior. Pastă cărămizie-maronie la interior și cenușie-deschisă la exterior; angobă uniformă neagră-cenușie la interior. Diametrul gurii circa 15 cm. Inv. 45039. Fig. 54/10.
 ROTROFF 1997, p. 162-164, 341-342; cat. 1006 (circa 225-175 a. Chr.) sau cat. 1011 (circa 175 a. Chr.).

Pithos.

- C 247-250.** Patru fragmente diferite, de mari dimensiuni. Pastă cu ingrediente, cărămizie, mai roșcată la interior; miezul negru-cenușiu. Inv. 45038. Fig. 55/5.
 Fragmente asemănătoare, unele provenite, eventual, de la aceleași recipiente, s-au descoperit și în alte zone ale săpăturii.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 251.** Fragment relativ mare din zona mediană a unui vas bitronconic (sau de tip clopot?), lustruit la exterior. Pastă cenușie-maronie la exterior, maronie-roșcată la interior. Este de tip hallstattian (cultura Babadag), antrenat probabil din complexele de locuire ale acestei perioade, răscolite de locuirea getică. Inv. 45037. Fig. 54/8.

Alte materiale arheologice.

- Al 10.** Fusaiolă fragmentară cu corpul cilindric. Inv. 45037. Fig. 54/11.
- Al. 11.** Fragmente de vatră – altar ornamentată. Crusta cenușie-deschisă, arsă puternic. Sub ea se află lutul ars al vetrei, de culoare cărămizie-roșcată; intensitatea arderii a scăzut succesiv, culoarea lutului rămânând în final gălbuie. Grosimea maximă a fragmentelor de vatră (cuprinzând crusta și pământul ars) este de circa 5 cm. Lutul vetrei este relativ curat, fără adaosuri intenționate și impurități. Fig. 55/6; 87/2.
 Bucățile de vatră nu se lipesc între ele, astfel încât nu poate fi reconstituit, chiar parțial, nici un segment reprezentativ ori o margine a acesteia. Faptul dovedește că în groapă s-au depus doar unele fragmente ale vetrei, fără legături între ele.
 Decorul – același pe toate fragmentele – este reprezentat de caneluri late de circa 0,4 cm, trasate cu un instrument cu vârful bont în lutul moale, dispuse într-unul sau în mai multe registre ori modele, imposibil de reconstituit în prezent.

Altare de pământ cu destinații speciale, asociate practicilor de cult, s-au descoperit în multe așezări geto-dace din sec. II-I a. Chr. Este vorba de vetre rectangulare sau circulare, decorate cu „șnurul”, prin „imprimare” sau prin canelare. Crusta acestora este netedă și fățuită, decorul fiind reprezentat de chenare, pătrate, concentrice, diagonale, cercuri sau alte motive⁷⁰. Originea altarelor traco-geto-dace a fost postulată în mozaicurile greco-elenistice, răspândite începând din a doua jumătate a sec. V a. Chr. și a căror maximă

⁷⁰ Din bogata bibliografie consacrată acestor monumente de cult menționăm: ČIČIKOVA 1975, p. 180-195; MAKIEWICZ 1976, p. 103-183; MAKIEWICZ 1977, p. 179-187; ICONOMU 1980, p. 229-247; TROHANI 1986, p. 661-666; CONOVICI, TROHANI 1988, p. 205-217; DOMARADZKI 1994, p. 69-108; COMȘA 1996, p. 129-156; SANIE 1999, p. 27-31; CONOVICI 2001, p. 10-31; DAVID 2004, manuscris etc.

dezvoltare înaintea cuceririi romane este cuprinsă între sfârșitul sec. IV – sec. III a. Chr. Moda mozaicurilor s-a răspândit în epoca elenistică în toată lumea greacă, inclusiv în zona Pontului Euxin, între altele la Kersones și Olbia⁷¹, precum și la Callatis⁷². Cele mai vechi monumente a căror semnificație poate fi corelată cu cea a altarelor de cult sunt mormântul cu platformă pictată cu triumghiuri și benzi din a doua jumătate a sec. IV a. Chr. de la Fântânele (com. Suhaia, jud. Teleorman)⁷³ și placa dreptunghiulară de lut decorată cu motive incizate de pătrate concentrice, cu laturile paralele și diagonale de la Zimnicea⁷⁴. Deoarece motivul ornamental reprezentat de pătrate concentrice este întâlnit în cele două puncte amintite încă din sec. IV a. Chr., s-a apreciat că acesta a fost împrumutat de la pavimentele de mozaic mai vechi din lumea greco-elenistică⁷⁵, eventual prin intermediul tracilor sudici, aflați într-un contact mai timpuriu cu lumea greacă.

Cele mai vechi altare propriu-zise la tracii sudici s-au descoperit la Seuthopolis, oraș întemeiat la sfârșitul sec. IV a. Chr. de Seuthes al III-lea și care durează până la sfârșitul secolului al III-lea a. Chr.⁷⁶. Într-un mormânt tumular de la Sveshtarj (Moumdjilar) s-a descoperit în centrul camerei funerare o zonă de lut înălțată față de nivelul solului, decorată cu cercuri concentrice incizate, a cărei semnificație a fost corelată, pe bună dreptate, cu anumite practici de cult ale tracilor⁷⁷. Alte altare în lumea sud-tracică s-au mai înregistrat la Kabyle, Goljamo Izvor⁷⁸, Plovdiv⁷⁹, precum și în cunoscutul emporion elenistic de la Pistiros⁸⁰. Demn de remarcat în acest context este și altarul de pământ descoperit în *phrourion*-ul de la Albești, din *chora* Callatidei, într-un context arheologic corespunzător sec. III a. Chr.⁸¹.

În spațiul geto-dacic s-au înregistrat până în prezent peste 30 de asemenea altare de pământ. În zona intracarpatică ele s-au descoperit la Grădiștea de Munte – în punctele Meleia⁸² și Pustâiosu⁸³ – și la Cucuiș, com. Beriu, punctul „Padeșul de Sus”⁸⁴. Dar cele mai numeroase altare de acest tip se concentrează în zona extracarpatică, în special în cea de SE a Daciei. Ele au apărut la Bordușani – „Popină” (jud. Ialomița)⁸⁵, București – „Mihai Vodă” / „Dealul Arhivelor”⁸⁶, Cățelu – „Cățelu Nou” (jud. Ilfov)⁸⁷, Cârlomănești – „Cetatea” (jud. Buzău)⁸⁸, Crăsanii de Jos – „Piscul Crăsanii” (jud. Ialomița)⁸⁹, Poiana –

⁷¹ VOȘCININA 1963, p. 315-319.

⁷² ICONOMU 1968, p. 242-250; ICONOMU 1980, *loc. cit.*

⁷³ MATEESCU, BABEȘ 1968, p. 283-291.

⁷⁴ NESTOR 1949, p. 116-125; VULPE 1966, p. 25 și fig. 7.

⁷⁵ ICONOMU 1980, p. 244.

⁷⁶ DIMITROV 1961, p. 91-102.

⁷⁷ ČIČIKOVA 1975, p. 185-188, cu bibliografia.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ CONOVICI 2001, p. 12, cu bibliografia și fig. 5/1, 2.

⁸¹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008. Informații suplimentare L. Buzoianu.

⁸² DAICOVICIU *et alii* 1961, p. 308-309, fig. 6; VULPE 1986, p. 102, n. 6.

⁸³ DAICOVICIU, GOSTAR, CRIȘAN 1957, p. 270-276.

⁸⁴ IAROSLAVSCHI, ROȘU 1977, p. 82; autorii menționează că în apropierea fortificației de pe „Dealul Golu” s-au descoperit „într-o ruptură, resturile unei vetre de foc cu un cerc incizat”.

⁸⁵ TROHANI 2006, I, p. 17-19 și pl. 23.

⁸⁶ MORINTZ, ROSETTI 1959, p. 29-30.

⁸⁷ LEAHU 1965, p. 60.

⁸⁸ BABEȘ 1977, p. 341; GUGIU 2004, p. 249-258.

⁸⁹ CONOVICI 1983, p. 105-108; CONOVICI 1997, p. 70-72, nr. 49.

„Cetate” (jud. Galați)⁹⁰, Popești – „Nucet” (jud. Giurgiu)⁹¹, Popești-Leordeni (jud. Ilfov)⁹², Radovanu – „Gorgana a doua” (jud. Călărași)⁹³, Vlădiceasca – „Ghergălăul Mare” (jud. Călărași)⁹⁴ etc. În Dobrogea altare de pământ ornamentate au apărut și în dava getică de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”⁹⁵.

Acest tip de altar s-a răspândit într-un vast areal, care cuprinde, între altele, și descoperiri din Danemarca, Germania, Cehoslovacia și Polonia⁹⁶.

În ceea ce privește decorul fragmentelor vetrei-altar descoperite în groapa nr. 4, realizat exclusiv prin canelare, este întâlnit frecvent pe alte numeroase monumente dintre cele menționate. Vetrele-altar în discuție sunt puse în legătură cu cultele solare, dar și cu cele ale casei, putându-se raporta, de asemenea și la cultul morților (în cazul complexelor funerare), ori la credințele privind regenerarea, fertilitatea sau forța vitală a pământului⁹⁷. După unele opinii, ornamentele vetrelor-altar geto-dace nu trebuie echivalate neapărat cu motivele întâlnite frecvent pe mozaicurile elenistice⁹⁸. În anumite cazuri (ca la un monument de la Popești, cu reprezentarea în centru a unei „ideograme”), ornamentele în cauză ar putea avea și alte semnificații mai complexe. Totodată, s-a insistat asupra caracterului cultural al acestor vetre-altar⁹⁹.

GROAPA nr. 5.

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

Borcanul.

- C 252.** Fragment din partea superioară a unui borcan (sau vas-clopot?); gura puțin lărgită; umărul arcuit lin. Pastă cărămizie la exterior și cenușie-maronie la interior. Inv. 45106/d. Fig. 62/2.
- C 253.** Fragment din partea superioară a unui exemplar cu gura trasă puțin spre interior; marginea subțiată și puțin rotunjită. Brâu alveolat, în ghirlandă; avea, cu siguranță, și butoni sau apucători, elemente obișnuite pentru acest tip de vas. Pastă cărămizie, cu nuanțe cenușii la exterior. Inv. 45106/e. Fig. 61/5; 90/4.
- C 254.** Fragment de vas cu partea superioară arcuită puțin spre interior; buza îngroșată puțin spre exterior și teșită spre interior. Brâu alveolat, în ghirlandă. Pastă maronie-neagră, cu urme de ardere secundară. Inv. 45106. Fig. 61/10.

⁹⁰ VULPE *et alii* 1952, p. 194-195, fig. 3; VULPE, TEODOR 2003, p. 38-40.

⁹¹ VULPE *et alii* 1955, p. 245; VULPE 1959, p. 307-310; VULPE 1961, p. 324-328; TROHANI 1986, p. 661-666 și fig. 1/1, 7, 8; TROHANI 1997, p. 200-2001; PALINCAȘ 1997, p. 183-184. În dava de la Popești au fost semnalate 12 vetre-altar pe „acropolă”, unele dintre ele suprapuse, însă numărul acestora este estimat ca fiind mai mare.

⁹² TURCU 1971, p. 89-91.

⁹³ MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1985, p. 21-25; ȘERBĂNESCU 1998; ȘERBĂNESCU, SCHUSTER, MORINTZ 2009, p. 245-254.

⁹⁴ TROHANI 1975, p. 157-159, fig. 2; TROHANI 1976, p. 90, fig. 2-3; TROHANI 1987, p. 57.

⁹⁵ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 120-121; IRIMIA, CONOVICI, DOBRINESCU 1999, p. 100.

⁹⁶ MAKIEWICZ 1976, *loc. cit.*; idem, 1977, *loc. cit.*; TROHANI 1986, p. 665.

⁹⁷ ICONOMU 1980, p. 245, cu bibliografia; TROHANI 1986, p. 666.

⁹⁸ SANIE 1999, p. 29.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 30-31.

- C 255.** Fragment de vas cu profilul aproape drept și marginea buzei teșită spre interior. Brâu alveolat, în ghirlandă. Pastă cărămie-maronie la interior, cu nuanțe negre-cenușii la exterior, datorate arderii secundare. Inv. 45106/g. Fig. 61/7.
- C 256.** Fragment de vas cu buton cilindric și brâu alveolat (în ghirlandă sau oblic). Pastă cărămie la interior și cenușie-neagră la exterior, datorită arderii secundare. Inv. 45106/h. Fig. 61/3.
- C 257.** Partea inferioară fragmentară a unui exemplar cu corpul puțin arcuit și fundul plat, profilat. Pastă cărămie-roșcată la interior, cărămie-cenușie la exterior. Pereți puțin fisurați la exterior. Inv. 45106/i. Fig. 62/1.
- C 258.** Fragment de vas cu un brâu alveolat, în ghirlandă. Alveolele relativ rare, neregulate, înclinate spre dreapta. Pastă cărămie la interior, cărămie-cenușie la exterior. Inv. 45106/j. Fig. 61/4.
- C 259.** Perete fragmentar de vas cu corpul puțin arcuit; brâu alveolat, în ghirlandă. Alveolele înclinate spre stânga. Pastă cărămie la interior, maronie-cenușie la exterior; miezul negru-cărbune. Inv. 45106/k. Fig. 61/6; 90/2.
- C 260.** Fragment de perete de vas cu buton cilindric; vârful puțin concav. De lângă buton pornesc două brăuri alveolate (probabil în ghirlandă). Pastă cărămie la interior și neagră la exterior, datorită arderii secundare. Inv. 45106/l. Fig. 61/8.
- C 261.** Perete fragmentar de vas cu profilul aproape drept; buza cu marginea teșită spre interior. Buton cilindric, sub care pornesc cel puțin două brăuri alveolate. Pastă cărămie-gălbuie, cu miez negru. Inv. 45106/c. Fig. 61/2; 90/3.
- C 262.** Partea superioară a unui exemplar cu profilul aproape drept. Buza cu marginea teșită spre interior. Pe corp prezintă patru apucători dispuse în cruce, aproximativ tronconice, rotunjite, cu partea inferioară concavă, din zona cărora pornesc brăuri alveolate în ghirlandă. Brăul, lipit pe corpul vasului, are secțiunea triunghiulară. Pastă neagră-maronie. Diametrul gurii circa 18 cm. Inv. 45105. Fig. 61/1; 90/5.
- C 263.** Partea inferioară a unui vas miniatural; fundul plat, cu marginea rotunjită. Pastă neagră la interior și gălbuie-neagră la exterior. Ars puternic la interior. Diametrul fundului 4 cm. Inv. 45107. Fig. 62/4.
- C 264.** Circa 40 fragmente de borcane, care provin de la un număr nedeterminat de exemplare cu profilul arcuit sau aproape drept. Unele au buza puțin îngroșată la exterior și teșită spre interior. Câteva sunt decorate cu brăuri alveolate. Culoarea actuală a pastei diferă de la caz la caz; unele prezintă urmele arderii secundare. Inv. 45106/a, b. Fig. 61/9; 61/11.
- Vasul de tip clopot.*
- C 265.** Exemplar de mari dimensiuni, fragmentar. Se păstrează circa ½ din partea superioară și alte fragmente din pereți. Pe corp erau plasate, foarte probabil, patru apucători dispuse „în cruce”. Buza are marginea teșită

spre interior. Pastă neagră-cenușie pe ambele suprafețe; urme ale arderii secundare intense, care a modificat culoarea inițială a vasului. Diametrul gurii circa 38 cm. Inv. 45102. Fig. 61/12.

Vasul de provizii.

- C 266.** Fragmente dintr-un exemplar cu profilul puțin arcuit; nu s-au păstrat fragmente din gura sau din fundul vasului. Era ornamentat cu mai multe brâuri alveolate paralele, cu secțiunea triunghiulară, lipite vertical pe corp. Alveolele au fost realizate oarecum neregulat și relativ distanțate între ele. Pastă cărămizie-cenușie. Grosimea pereților circa 1 cm. Inv. 44707. Fig. 62/5-9; 91/1-4.

Cana (?).

- C 267.** Partea inferioară fragmentară a unei căni (?) sau străchini (?) cu fundul profilat și baza concavă. Pastă maronie-cenușie; neagră la interior datorită arderii secundare. Diametrul fundului 7,2 cm. Inv. 45107. Fig. 62/3.

Ceașcă.

- C 268.** Toartă arcuită puternic de ceașcă getică, ruptă la ambele capete; cel inferior a fost „smuls” din peretele vasului. Pastă maronie-neagră. Inv. 45108. Fig. 62/12; 90/7.

- C 269.** Toartă fragmentară asemănătoare, scundă, puternic arcuită; pastă neagră-cărămizie. Inv. 44707. Fig. 62/10.

- C 270.** Fragment de mici dimensiuni dintr-o altă toartă asemănătoare. Secțiunea circulară. Pastă gălbuie-bej. Inv. 45108. Fig. 62/11.

- C 271.** Circa 20 fragmente nereprezentative de mici dimensiuni de străchini sau căni provenite de la un număr nedeterminat de exemplare.

Ceramica lustruită.

Cana.

- C 272.** Toartă; aparține tipului de vas cu toarta supraînălțată și cioc la partea superioară. Tot la partea superioară prezintă o nervură orizontală în relief, circulară, întreruptă pe partea interioară a torții. Toartă „în torsadă” incompletă, cu caneluri adânci, oblice. Pastă cenușie-închisă. Suprafața lustruită. Dimensiuni: înălțimea torții 16,2 cm; diametrul 2 cm. Inv. 45108. Fig. 63/9; 93/3.

CRÎȘAN 1969, p. 121-124, fig. 47 (tipul II), 48/1 (tipul III), la Popești, corespunzător sec. III – II a. Chr.

- C 272/a.** Buză de castron sau strachină, lustruită. Pastă maronie-cenușie. Inv. 45103. Fig. 90/8 a, b; 91/5.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic¹⁰⁰.

Rhodos.

- A 114-116.** Partea inferioară fragmentară a trei gâturi diferite de amfore. Inv. 44706.

¹⁰⁰ Ca și în cazurile anterioare, cele patru torți ștamplate sunt prezentate mai jos.

Fig. 102/5.

A 117. Fragment de buză de amforă; urmele arderii unei substanțe uleioase pe partea interioară. Fig. 63/7.

A 118-119. Circa 30 fragmente de pereți a circa trei amfore diferite, neîntregibile; unele fragmente se lipesc, fără a permite reconstituirea întregului recipient ori a unei părți reprezentative. Fig. 92/1, 2, 4.

A 120-102/a. Picioare fragmentare. Inv. 45096. Fig. 92/3; 103/4.

Cnidos.

A 121. Picior de amforă cu inel circular. Inv. 45097. Fig. 92/5.

A 122-123. Două gâturi fragmentare de amfore; pastă cărămizie. Inv. 44706; 45096.

A 124. Toartă de amforă; secțiunea elipsoidală. Tip nedeterminat. Inv. 44706. Fig. 103/5.

A 125. Partea inferioară fragmentară a unui tip nedeterminat (*Cnidos*?); umerii în poziție aproape orizontală. Pastă cărămizie-roșcată; corodată parțial la interior. Inv. 44706.

Sinope.

A 126. Fragment de pereți de amfore.

Cos.

A 127. Fragmente de mari dimensiuni din pansa unor exemplare. Inv. 45095. Fig. 92/6.

Alte materiale ceramice elenistice.

C 273. *Lēkanis* de tipul fără torți, cu buza întoarsă spre interior; corpul hemisferic, larg; buza ușor oblică, cu marginea rotunjită și puțin îngroșată spre exterior; umăr carenat. Picior inelar puternic, profilat, cu baza lată. Partea superioară a vasului are un profil unghiular datorat înclinării buzei și accentuării profilaturii exterioare pentru susținerea capacului. Sub umăr prezintă o canelură adâncă, orizontală. Pastă relativ aspră, cărămizie. Ardere inegală; spre bază miezul este cenușiu. Angobă maronie-cărămizie, aplicată neuniform pe suprafața exterioară a buzei până la umăr, corodată. Dimensiuni: înălțimea 8,8 cm; diametrul maxim 25 cm; diametrul gurii 23 cm; diametrul fundului 8,6 cm. Inv. 43530. Fig. 63/5; 92/7.

Forme oarecum asemănătoare la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, în ambele faze ale aşezării; cf. IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 139 și fig. 22/3; 23/2, 3 (considerate străchini); ROTROFF 1997, p. 192, cat. 1254-1262, mai apropiat de fig. 78 și pl. 93, cat. 1261. La Athena, în Agora, au fost inventariate 11 exemplare din perioada elenistică timpurie până în cea romană timpurie, cu o întrerupere în mijlocul seriei (între 250-120 a. Chr.). *Lēkanis* din prima jumătate a sec. III a. Chr. cu un picior cu baza lată (cat. 1254-1255); acesta este înlocuit cu un picior inelar simplu la exemplarele mai târzii. Exemplarele de mai mari dimensiuni (în care s-ar încadra și piesa în discuție) apar în anii imediat premergători lui Sylla, continuând până spre sfârșitul sec. I a. Chr., când ele sunt vopsite în roșu

(ex. cat. 1261, 1262). Acest tip de vas a fost produs însă de autohtoni la roată într-o perioadă mai lungă, în cadrul ceramicii cenușii; cf. ALEXANDRESCU 1977, p. 113-137; ALEXANDRESCU 1999, p. 152-154. Pereții relativ groși ai exemplarului în discuție par să sugereze o producție colonială și nu una din centrele grecești cunoscute.

- C 274.** Toartă de cană de mici dimensiuni, cu pastilă la partea superioară. Pastă cărămidie deschisă. Inv. 44706. Fig. 63/6; 93/4.
BUCOVALĂ 1967, p. 73-74, nr. 46/b, fig. 73/b, sec. II a. Chr.; p. 83, nr. 50/b, sec. II a. Chr. (ambele datate prin context). Eventual și ROTROFF 1997 (Vessels for pouring and dipping), p. 124-125, 294-295, cat. 481 și fig. 36; datată 200-175 a. Chr. Spre deosebire de torțile cănilor amintite, exemplarul nostru are toarta lățită la exterior; doar la partea superioară toarta este puțin canelată longitudinal, pe mijloc.
- C 275.** Fragment de perete de cană din categoria veselei de bucătărie; păstrează capătul inferior al torții. Pastă aspră maronie-cărămidie. Inv. 44706.
- C 276.** Fragment de platou (farfurie?) cu pereții subțiri, din categoria veselei de bucătărie. Bazinul deschis, foarte puțin arcuit; buza cu marginea dreaptă, orizontală, crestată la exterior. Pastă aspră, poroasă, maronie-închisă, cu pigmenți roz-cărămizii; nisip alburiu și mică în compoziție. Inv. 44707. Fig. 63/2.
- C 277.** Partea inferioară fragmentară a unei străchini (oale?) cu fundul inelar; marginea acestuia fațetată. Pastă cărămidie, compactă. Diametrul fundului 10,5 cm. Inv. 45101. Fig. 63/4.
- C 278.** Fragment de mici dimensiuni al unui perete de *kantharos*; firnis negru la exterior. Inv. 45101.
- C 279.** Bol fragmentar cu deschidere largă (outcurved rim); umăr profilat; fund inelar. Pastă roșie compactă, cu structură uniformă; particule fine de mică. Firnis negru cu luciu metalic pe toată suprafața. Decor central la interior – rozetă. Dimensiuni: înălțimea 4,8 cm; diametrul fundului 5,8 cm; diametrul gurii 15 cm. Inv. 43531. Fig. 63/1 a, b.
Aparține categoriei de boluri de tip A Campan. LUNGU 1996, p. 58, nr. 11 și p. 68-69, cu discuția asupra acestui tip de vas și bibliografia. Tip datat spre mijlocul sau începutul celui de al treilea sfert al sec. II a. Chr.
- C 280.** Fragment de perete de pithos, din argilă grosieră maronie-roșcată; suprafețele au fost acoperite inițial cu o angobă fină. Este ornamentat cu o incizie adâncă, orizontală. Grosimea peretelui este cuprinsă între 2,4-2,6 cm. Fig. 63/10.
- C 208 a, b.** Fragmente de pithoi. Grosimea pereților este cuprinsă între 2,4-2,6 cm. Inv. 45094; 45100. Fig. 93/1, 2.

Alte materiale arheologice.

- AI 12.** Fusaiolă lucrată dintr-un fragment de perete de amforă de Rhodos; inițial fragmentul a fost cioplit, apoi bine șlefuit pe toate părțile și perforat. Dimensiuni: diametrul 4,5 cm; grosimea 1,4 cm. Inv. 44715. Fig. 63/8; 93/5.

- Al 13.** Vălătuc de lut de formă aproape globulară, neregulată, cu două zone mai applatizate. Amprente digitale imprimate în pasta moale. A fost modelat dintr-o pastă asemănătoare celei din care se realiza ceramica lucrată cu mâna; conține cioburi pisate și nisip. Dimensiuni: 15 x 15 x 15 cm. Inv. 45013. Fig. 93/6 a, b.

Asemenea vălătuci, întâlniți relativ frecvent în alte epoci¹⁰¹, puteau avea diferite întrebuințări: ca grătar pe vetre; pentru a sprijini vasele puse pe foc; așezați între vasele puse într-un cuptor de ars ceramica, pentru a le separa; pentru înmagazinarea căldurii și încălzirea încăperilor, ei având calitatea de a elibera treptat căldura și într-un timp mai lung decât pietrele încălzite. Se poate considera că și vălătucii de lut din așezările geto-dace, rar amintiți în literatura de specialitate, aveau întrebuințări asemănătoare.

- Al 14.** Râșniță fragmentară de tip grecesc, de formă paralelipipedică. Pe partea superioară prezintă o cavitate (un rezervor) de formă rectangulară, cu pereții oblici pe latura lungă și aproape verticali pe cea scurtă. Cavitatea amintită este trapezoidală în secțiune. Fundul rezervorului era perforat printr-o fantă longitudinală transversală, pe toată lungimea, pentru scurgerea boabelor. În prezent, marginea păstrată a fantei este spartă neregulată. La partea superioară, pe mijlocul laturilor înguste, care formează un fel de bordură, a fost săpat câte un lăcaș adânc, dreptunghiular, pentru montarea axului orizontal care servea la deplasarea repetată, rectiliniară, dus-întors, a râșniței (mai exact a părții superioare, mobile, cu funcția de *zdrobitoare*) în vederea sfărâmării boabelor scurse succesiv prin fantă, pe placa de piatră aflată dedesubt (numită *zăcătoare*). Roca utilizată – porfir. Toate laturile piesei, dar mai ales baza, sunt finisate prin cioplire și șlefuire. Dimensiuni: lungimea 46 cm; lățimea păstrată 17 cm; înălțimea 9 cm; înălțimea lăcășului pentru ax de pe latura scurtă 3 cm. Inv. 44685. Fig. 71/1; 94/1.

COMAN 1980, p. 129-130 și 385, fig. 175 (la Bârlălești, jud. Vaslui); IRIMIA 1974, p. 126 și fig. 26/8 (Rasova – „Malul Roșu”); IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 87, fig. 4/3a-b (Satu Nou – „Valea lui Voicu”); VULPE 1966, p. 35, fig. 12 (Popești); MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1999, p. 155, fig. 9/d (Orgame/Argamum); NICULIȚĂ *et alii* 2003, p. 45, 192, fig. 6/1, 2 (Butuceni); ARNĂUT 2003-2005, p. 221-247, cu bibliografia și catalogul descoperirilor de acest tip din regiunile nord și nord-vest pontice (sec. IV a. Chr. – sec. III p. Chr.). În comerțul practicat pe mare, grecii utilizau pietrele de râșniță ca balast, după cum o dovedesc exemplarele găsite în număr mare în unele epave antice. Ajunse în punctele de desfacere ele erau comercializate împreună cu celelalte produse grecești, pătrunzând astfel în centrele mai importante din mediul autohton, la comunitățile care practicau agricultura și aveau nevoie de instalații cu o productivitate sporită¹⁰². Se apreciază că începând din sec. II a. Chr., mai întâi în colonii, apoi și la geto-daci și la celți au fost lucrate și variante locale de râșnițe grecești¹⁰³.

¹⁰¹ DOLINESCU-FERCHE 1995, p. 161-191.

¹⁰² ARNĂUT 2003-2005, p. 242-243.

¹⁰³ *Ibidem*.

- Al 15.** Râșniță fragmentară primitivă, din care se păstrează circa jumătate (spartă pe lungimea piesei). Este de formă aproximativ ovală (sau dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite) și cu o alveolă centrală bine evidențiată a suprafeței active. Gresie calcaroasă, dură, rocă întâlnită frecvent în zonă. Dimensiuni: lungimea 42 cm; lățimea păstrată 13,5 cm; grosimea 13 cm. Inv. 43684. Fig. 72/1; 94/2.

Asemenea unelte sunt des întâlnite în așezările geto-dace; erau folosite împreună cu un percutor, cu care se zdrobeau semințele. Ele pot fi utilizate și la alte activități, cum ar fi măcinarea sau zdrobirea pământului ori a ingredientelor pentru confecționarea ceramicii¹⁰⁴.

- Al 15/a.** Placă discoidală fragmentară, inițial ovală sau rotundă, cu marginea rotunjită. Lucrată din metamicroconglomerat arcazian. Dimensiunile actuale: lungimea 13 cm; lățimea 10 cm; grosimea 4 cm. Inv. 45093. Fig. 94/4.

- Al 15/b.** Fragment de râșniță primitivă, probabil de formă dreptunghiulară, cu suprafața activă șlefuită, puțin concavă. Gresie nisipoasă, cenușie deschisă; rocă întâlnită frecvent în zonă. Dimensiuni: lungimea 15 cm; lățimea 11,5 cm; grosimea 4,5 cm. Inv. 45094. Fig. 94/3.

GROAPA nr. 6.

- C 281.** Fragment de borcan; perete masiv. Brâu cu alveolele dispuse oblic. Pastă cenușie-maronie. Inv. 45042. Fig. 57/1; 87/4.

- C 282.** Fragment de borcan. Brâu cu alveolele dispuse vertical. Pastă cenușie-maronie. Inv. 45042. Fig. 57/3; 87/3.

- C 283.** Fund de vas cenușiu deschis lucrat la roată (castron sau strachină); baza inelară. Angobă negricioasă pe ambele suprafețe. Diametrul bazei 12 cm. Inv. 45042. Fig. 57/2.

Ceramica elenistică.

- A 128.** Fragment de mici dimensiuni de amforă de Rhodos.

- C 284.** Fragment de mici dimensiuni de cană elenistică; miezul cenușiu; multe paiete de mică și pastă. Suprafețele cărămizii-maronii. Inv. 45052.

GROAPA nr. 7.

- A 129.** Toartă de amforă de Rhodos cu profil unghiular, neșampilată. Fig. 57/4.

GROAPA nr. 8.

Deasupra gropii, înaintea delimitării ei, printre pietre: -0,60-0,70 m.

- C 285.** Fragment de perete de borcan; pastă cenușie.

- C 286.** Toartă masivă de cană lucrată cu mâna; pastă cărămizie-cenușie.

¹⁰⁴ URSACHI 1995, p. 133-134.

C 287. Buză de strachină lucrată cu mâna; marginea exterioară evazată prezintă trei lobi identici. Pastă relativ fină, cenușie; pete negre datorate arderii secundare. Suprafețele lustruite (aparține acestei categorii ceramice). Inv. 44696. Fig. 56/6.

C 288. Fragment (perete) de cană (?) cenușie lucrată la roată.

Ceramică elenistică.

A 130-131. Fragmente provenite de la două amfore de Rhodos: un fund cu piciorul rupt și marginile parțial șlefuite; un fragment de gât, dinspre umăr; o buză fragmentară; mai multe fragmente de pereți. Inv. 44695.

A 132. Fragment de mici dimensiuni de amforă de Cnidos. Inv. 44695.

A 133. Toartă fragmentară de amforă de Cos.

A 289. Mic fragment de picior inelar al unei străchini elenistice; pastă densă, roșie-cărămizie.

În umplutura gropii.

Ceramica lucrată cu mâna.

C 290. Fragment de perete de borcan (sau de vas de provizii); pastă cărămizie la exterior; neagră la interior, datorită arderii secundare intense. Grosimea peretelui 1 cm.

C 291. Buză de borcan; foarte puțin răsfântă, cu marginea teșită spre interior; pastă cărămizie cenușie. Inv. 45111. Fig. 56/8.

C 292. Buză de borcan (sau de vas-clopot) trasă puțin spre interior; pastă cărămizie; ardere relativ uniformă, cu nuanțe cenușii la exterior. Inv. 45111. Fig. 56/2.

C 293. Fragment de buză de mici dimensiuni de borcan, cu gura foarte puțin evazată și marginea teșită spre interior; pastă maronie-neagră, cu urmele arderii secundare, mai intense la exterior. Inv. 45111.

C 294. Fragment de borcan cu două brâuri alveolate paralele, orizontale; pastă gălbuie-cărămizie la interior, neagră-cenușie la exterior, datorită arderii secundare. Inv. 45111. Fig. 56/5.

C 295. Fragment de borcan cu o apucătoare masivă, trapezoidală, din apropierea căreia pornește un brâu alveolat, orizontal; pastă cărămizie, cu pete maronii-cenușii la exterior, datorate arderii secundare. Inv. 45111. Fig. 56/3; 88/2.

C 296. Fragment de borcan ornamentat cu un brâu alveolat dispus, se pare, în ghirlandă; alveole largi. Pastă cărămizie-gălbuie, arsă inegal, cu miezul negru. Fig. 56/1; 88/1.

C 297-299. Cinci fragmente (pereți) de borcane, care provin de la trei exemplare diferite; ardere inegală.

C 300. Partea inferioară a unui vas de provizii. Fundul plat, foarte puțin profilat. Pastă cărămie. Diametrul fundului 14 cm; grosimea pereților 1,4 cm. Inv. 45111. Fig. 56/9.

C 301. Fragment de perete de vas bitronconic de mari dimensiuni; pastă maronie-cenușie. Specia lustruită. Grosimea peretelui 1,1 cm. Inv. 45111.

Ceramică elenistică.

A 134-137. 19 fragmente de amfore de Rhodos provenite de la patru exemplare diferite; unele prezintă urmele arderii secundare. Inv. 45110. Fig. 56/12.

A 138. Fragmente de perete și de toartă (zona inferioară) ale unei amfore de Cos. Inv. 45110. Fig. 56/13; 88/3.

A 139. Fragment de mici dimensiuni de amforă de Cnidos.

Alte materiale arheologice.

Al 16. Fragment de vatră cu crusta cenușie-deschisă; decorat cu o incizie subțire, rectilinie, executată cu un obiect ascuțit în pasta moale. Fig. 56/15.

Al 17. Fragment de vatră de mici dimensiuni, cu crusta maronie-cenușie.

Al 18. Frecător? (percutor?) de formă ovală; gresie calcaroasă. În zona mediană s-a spart în două bucăți aproximativ egale: una este albă-gălbuie, iar cealaltă a devenit maronie-cenușie datorită arderii secundare. Diametrele 7,3 x 6,5 cm. Inv. 45016. Fig. 56/10 a, b; 88/4.

Între pietrele de la partea inferioară a gropii (-0,80-1,05 m).

C 302. Fragment de mici dimensiuni de borcan; pastă gălbuie-cărămie.

C 303. Buză de fructieră lucrată cu mâna; marginea evazată și fațetată; pastă neagră-cenușie; specia lustruită. Inv. 44702. Fig. 56/7.

Forme apropiate: ANDRIEȘESCU 1924, p. 54, fig. 131 (Piscu Crăsani); PÂRVAN 1926, p. 197, fig. 83-84; VULPE 1962, p. 458, fig. 1/3 (Popești); CRIȘAN 1969, p. 126-128, cu discuția asupra fructierelor cu buza fațetată; BUZILĂ 1970, p. 246-247 (Bâta Doamnei); PREDA 1986, p. 89-90 și pl. 21/5, 6, 8; 22/3; CĂPITANU 1986-1987, p. 125-126 (Răcătău); IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137, fig. 19/1-3 (Satu Nou – „Valea lui Voicu”); URSACHI 1995, p. 156-157 și pl. 59/2, 7-10; 256/1-8 (Brad); SÎRBU 1996, p. 20, fig. 16/2; 19/7 (Grădiștea); VULPE, TEODOR 2003, p. 73, fig. 171/2-4; 6-9 (Poiana) etc.

C 304. Fragment mic de vas cenușiu lucrat la roată; tip nedeterminat.

Ceramică elenistică.

A 140. Cinci fragmente de pereți de amforă de Rhodos.

A 145. Fund de amforă de Rhodos, cu capătul piciorului rotunjit. Inv. 44702. Fig. 56/14.

- A 146.** Fund de amforă de un tip nedeterminat; piciorul scund, rotunjit și paiete mărunte de mică în pastă. Urme negre în interior, datorate arderii unor substanțe uleioase.

Alte materiale arheologice.

- AI 19.** Trei fragmente de vatră, nedecorate, cu suprafața bine netezită.

Între pietrele de la baza gropii (-1,20-1,25 m).

- C 305.** Fund de vas de provizii de mari dimensiuni; baza plată, foarte puțin profilată; pastă maronie-cenușie, inegal arsă. Diametrul fundului 11,4 cm; grosimea peretelui 1,1 cm; grosimea fundului 2,1 cm. Inv. 44703. Fig. 56/11.

GROAPA nr. 9.

Ceramică lucrată cu mâna.

- C 306.** Fragment de borcan ornamentat cu un brâu alveolat foarte puțin arcuit; pastă gălbuie-cenușie la exterior, cenușie la interior. Inv. 44701. Fig. 57/7; 88/6.

- C 307.** Două fragmente dintr-un borcan. Buza este puțin îngroșată la exterior și marginea foarte puțin teșită spre interior. Fragmentul de perete prezintă o proeminență relativ tronconică, alungită. Pastă neagră-cenușie la exterior, gălbuie-cărămizie la interior. Inv. 44701. Fig. 57/5, 6; 88/5.

- C 308-311.** Fragmente din pereții unor borcane, reprezentând circa patru exemplare diferite; pe un fragment se păstrează un buton de mici dimensiuni, iar pe un altul o apucătoare mică, plată; două fragmente prezintă brăuri alveolate; iar altele sunt nedecorate.

Ceramică elenistică.

- A 147.** 14 fragmente de amfore de Rhodos, între care unul de toartă și un altul de buză; provin de la un număr nedeterminat de exemplare.

Alte materiale arheologice.

- AI 20.** Fusaiole ceramică fragmentară, bitronconică. Fig. 59/8.

- AI 21.** Fragment de vatră simplă.

GROAPA nr. 10.

- C 312.** Fragment de mici dimensiuni de borcan ornamentat cu brăuri alveolate dispuse, probabil, în ghirlandă; pastă cărămizie. Inv. 44699. Fig. 88/7.

- C 313-315.** Trei fragmente de pereți ai unor borcane diferite; un exemplar are pasta cărămizie, celelalte două cenușie-cărămizie.

- C 316.** Fragment de strachină lucrată cu mâna; buza evazată, cu marginea rotunjită; umăr profilat. Specia lustruită. Pastă cenușie închisă la exterior și neagră la interior. Diametrul circa 32 cm. Inv. 44699. Fig. 58/1.

- C 317.** Fragment de mici dimensiuni de vas cenușiu lucrat la roată.

Ceramică elenistică.

- A 148-149.** Fragmente de amfore de Sinope, provenite de la cel puțin două exemplare diferite (pereți; partea inferioară; gât fragmentar cu un rest de toartă și buză; fragment de gât cu o parte din toartă etc.). Inv. 44699. Fig. 103/6, 7.
- A 150-151.** Fragmente de amfore de Rhodos care provin de la cel puțin două exemplare diferite; între ele și torți fragmentare. Inv. 44699; 44677. Fig. 58/2.
- A 152.** Fragmente de amforă de Cnidos.
- C 318.** Mic fragmente de perete de pithos; pasta cărămizie. Grosimea peretelui 2,6 cm. Inv. 44699; 44677. Fig. 58/1.

Alte materiale arheologice.

- AI 22.** Râșniță fragmentară de tip grecesc (circa ¼), de formă paralelipipedică, asemănătoare exemplarului descoperit în groapa nr. 5; reprezintă, însă, o piesă diferită. La exterior pereții sunt aproape verticali pe laturile scurte și oblici pe cele lungi; din acest motiv piesa este trapezoidală în secțiune, cu dimensiuni diferite la partea superioară și la bază. Cavitatarea (rezervorul) este de asemenea trapezoidal, cu pereții oblici pe ambele laturi. Pe latura scurtă se observă lăcașul săpat pentru montarea axului orizontal. Lucrată din porfir. Dimensiuni: lungimea (actuală) la partea superioară 29 cm; lungimea (actuală) la bază 32 cm; înălțimea 11,2 cm; adâncimea lăcașului pentru ax pe latura scurtă 3,4 cm. Inv. 44486. Fig. 58/3.

GROAPA nr. 11.

- C 319.** Patru fragmente de mici dimensiuni, nereprezentative, de borcane.
- A 153.** Nouă fragmente de pereți de amfore de Rhodos.

GROAPA nr. 12.

- C 320.** Partea inferioară a unui borcan; pastă maronie-cenușie. Diametrul fundului 12,2 cm. Inv. 44704. Fig. 59/4.
- C 321.** Partea superioară fragmentară a unui borcan (sau vas de provizii=) cu pereții aproape drepți; buza trasă puțin spre interior, cu marginea rotunjită. Pereții groși; brâu alveolat, orizontal, cu butonii dispuși, probabil, în cruce. Pastă maronie-cenușie. Diametrul gurii circa 24 cm. Inv. 44704. Fig. 59/1; 89/1.
- C 322.** Fund fragmentar de ceașcă lucrată cu mâna; pastă cenușie; arșă secundar la interior. Diametrul fundului circa 7 cm. Inv. 44704. Fig. 59/3.
- C 323.** Fragment de strachină (castron=) cenușie lucrată la roată.
- C 324.** Fragment de cană cenușie lucrată la roată.
- C 325.** Toartă fragmentară de cană cenușie, lucrată la roată; ardere secundară intensă.

- C 325/a.** Partea superioară a unui castron fragmentar lucrat la roată, cu buza trasă spre interior, umăr aproape unghiular și marginea rotunjită. Pastă cenușie-bej, fină. Pereții relativ groși, sugerând un produs local. Dimensiuni: diametrul maxim 26,2 cm; diametrul gurii 3,8 cm; înălțimea păstrată 7,8 cm. Inv. 43488. Fig. 59/2; 89/3.

Ceramică elenistică.

- A 154.** Șapte fragmente de mici dimensiuni de amfore de Rhodos.

- A 155.** Trei fragmente de mici dimensiuni de amfore de Cnidos.

GROAPA nr. 13.

- C 326.** Partea superioară fragmentară a unui borcan cu pereții puțin arcuiți; buza trasă puțin spre exterior, cu marginea rotunjită. Brâu alveolat, în ghirlandă; apucători plate, cu marginile rotunjite, dispuse în cruce. Pastă maronie-cenușie. Diametrul gurii circa 16 cm. Inv. 44705. Fig. 59/5; 89/4.

- C 327.** Fragment din partea superioară a unui borcan cu pereții aproape drepecți; buza trasă foarte puțin spre exterior, cu marginea rotunjită. Brâu orizontal, alveolat. Pastă cenușie-maronie, cu pete negre, datorate arderii secundare. Inv. 44705. Fig. 59/6; 89/5.

- C 328.** Șase fragmente de borcane reprezentând un număr neprecizat de exemplare.

- C 329.** Fragment de vas de provizii decorat cu un brâu alveolat, în ghirlandă. Pastă galbenă la exterior, cenușie-gălbuie la interior. Grosimea peretelui 1,2 cm.

- C 330.** Fragmente nereprezentative de vase diverse, lucrate cu mâna; specia lustruită.

- C 331-333.** Trei fragmente de vase cenușii diferite, nedeterminate, lucrate la roată.

- C 334.** Un fragment de cană cenușie, lucrată la roată.

Ceramică elenistică.

- A 156-157.** Șapte fragmente de amfore de Rhodos care provin de la două exemplare diferite.

- A 158.** Fragment de mici dimensiuni de amforă de Sinope.

- C 335.** Fragment de mici dimensiuni de vas aparținând unui tip nedeterminat (urcior?); pictat la exterior cu o bandă roșie orizontală, lată de 1 cm. Argilă cărămizie, fină. Inv. 44705. Fig. 59/7; 89/6.
Dimensiunea redusă și caracterul singular al fragmentului nu ne permit să apreciem dacă el aparține unui vas elenistic ori, mai puțin probabil, unui vas autohton pictat, de tipul celor întâlnite în așezările geto-dace nord-dunărene, îndeosebi în perioada clasică.

- R 1.** Fragment de bază de altar din ceramică. Pastă fină, cărămizie-roșie. Inv. 44705. Înălțimea (păstrată) – 2,4 cm. Fig. 59/9.

SECȚIUNEA I.

În strat, în afara complexelor arheologice.

Secțiunea I, carourile 1-12; 0-0,50 (0,60) m. (Pachetele nr. 1; 5; 15; 16).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

- C 336.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Fund fragmentar de borcan; pastă maronie-cenușie. Inv. 45030.
- C 337.** Fragment de buză de borcan (sau strachină?) cu marginea crestată la partea superioară. Inv. 45030. Fig. 60/4.
- C 338.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Fragment de borcan cu marginea îngroșată la exterior și alveolată; pastă gălbuie-cenușie. Inv. 45030. Fig. 60/3.
- C 339.** Si; c. 2-3; -0,10-0,60 m.
Fragmente de mici dimensiuni de borcane, între care unul cu brâu alveolat; pastă cenușie-cărămizie. Inv. 45030. Fig. 60/6.
- C 340.** Si; c. 1; -0,20-0,60 m.
Cinci fragmente de pereți de borcane diferite, între care și unul cu marginea buzei rotunjite, teșită puțin spre interior. Inv. 45051. Fig. 60/1.
- C 341.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Două fragmente dintr-o cană; ardere inegală; pastă cărămizie la exterior; miezul cenușiu-negru.
- C 342.** Si; c. 1; -0,20-0,60 m.
Toartă de mici dimensiuni de ceașcă; pastă cenușie-maronie.

Ceramica lustruită.

- C 343.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Fragment de buză de strachină; pastă maronie-cenușie.

Ceramică lucrată la roată.

- C 344.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Toartă fragmentară de *lekanis* de tipul cu toartă orizontală; pastă cenușie la exterior; miezul cărămiziu. Inv. 45035.
- C 345.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Buză fragmentară de strachină, cu marginea exterioară unghiulară; pasta cenușie deschisă; lustruită. Inv. 45034.
- C 346.** Si; c. 2-3; 0,10-0,60 m.
Buză fragmentară de strachină; evazată. Pastă cenușie-deschisă, corodată. Inv. 45029; 0-0,40 m.
- C 347.** Buză fragmentară de cană; pastă cenușie deschisă; lustruită. Inv. 45034.

Ceramică elenistică.*Materialul amforic.*

- A 159-161.** Si; c. 1; 0,20-0,60 m.
Circa 30 fragmente de pereți de amfore de Rhodos, care provin de la circa 3 exemplare diferite.
- A 162.** Si; c. 1; 0,20-0,60 m.
Un fund de amforă de Rhodos. Inv. 45054.
- A 163.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Fragmente diferite de mici dimensiuni de amfore de Rhodos, aparținând unui număr nedeterminat de exemplare: pereți, o buză, un fragment de toartă din zona ei mediană. Inv. 45028.
- A 164.** Si; c. 10-11.
Buză și toartă fragmentară (din zona mediană) de amforă de Rhodos.
- A 165-166.** Si; c. 2-3; 0,10-0,60 m.
Trei fragmente (unul de perete și două de torți din zona mediană) de amfore diferite de Rhodos. Inv. 45028.
- A 167.** Si; c. 2-3; 0,10-0,60 m.
Un fragment de toartă de amforă de Cnidos. Inv. 45028.
- A 168.** Si; c. 1; 0,20-0,60 m.
Un fragment de perete de amforă de Cos; pastă cărămizie deschisă; angobă alburie-gălbuie. Inv. 45054.
- A 169.** Si; c. 1; 0,20-0,60 m.
Șase fragmente de mici dimensiuni de amforă de un tip nedeterminat (Chersonesul Tauric?); pastă maronie.

Alte materiale ceramice elenistice.

- C 348.** Si; c. 12; 0,40-0,60 m.
Bol fragmentar cu decor în relief¹⁰⁵; corpul hemisferic, buza puțin evazată, cu marginea subțiată. Partea inferioară a gâtului este marcată de o nervură în relief. Decorul este plasat sub gât, păstrându-se o parte din registrul superior, delimitat de partea inferioară printr-o nervură orizontală. Partea superioară este ornamentată cu un șir orizontal de perle, despărțite între ele prin câte două baghete scurte. Urmează decorul de tip kymation ionic, cu ove de tipul I, separate de mici triunghiuri în relief, cu vârful în sus. Al treilea rând al registrului superior este ornamentat cu un rând orizontal de pistile spre stânga, cu capetele spiralate spre interior. Pastă fină, cenușie deschisă, cu firnis roșu la partea superioară a buzei și negru maroniu pe ambele suprafețe ale corpului. Pe gât prezintă un orificiu, probabil o încercare de reparare a lui. Dimensiuni păstrate: înălțimea 6,2 cm; lățimea 4,8 cm. Inv. 43524. Fig. 73/1; 98/2.
Starea fragmentară a piesei nu ne permite să identificăm cu precizie un anumit atelier. Elementele de decor sunt comune, de altfel, mai multor

¹⁰⁵ IRIMIA 2006, p. 70-71; s-a descoperit în Si, c. 12; -0,40-0,60 m.

atelieri. Totuși, succesiunea elementelor ornamentale ar putea sugera apartenența bolului în cauză atelierului Monogramma.

DOMĂNEANȚU 2000, p. 22-23, nr. 156 și 162, cu bibliografia.

Existența elementelor de decor amintite, dar într-o altă succesiune, l-ar putea apropia și de unele boluri ale căror centre de producție nu sunt identificate (vezi DOMĂNEANȚU 2000, *loc. cit.*).

Bolul cu decor în relief în discuție aparține unui tip de vas care s-a fabricat în intervalul cuprins între ultimul sfert al sec. al III-lea a. Chr. și primele decenii ale sec. I a. Chr., perioadă care corespunde celei în care a existat și așezarea de la „Vadu Vacilor”.

- C 349.** Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Buză fragmentară de strachină de mici dimensiuni, cu marginea trasă spre interior; pastă roșie compactă, cu structură uniformă; angobă maronie-roșcată, corodată. Inv. 45035.
- C 350.** Si; c. 1-12; 0,20-0,40 m.
Buză fragmentară de cană; pastă cărămizie. Inv. 45035.
- C 351.** Si; c. 10-11.
Partea inferioară fragmentară a unui crater (?) cu pereții groși; pastă cărămizie, aspră, cu nisip fin și mică în compoziție; ambele suprafețe corodate. Diametrul fundului circa 13 cm. Inv. 45035. Fig. 60/7.
Exemplarul nu pare să fie un produs getic, ci mai probabil aparține unui centru grecesc neidentificat (eventual vest – sau nord pontic?).
- C 352.** Si; c. 10-11.
Fragment de pithos; pastă cărămizie, cu miez cenușiu; suprafața exterioară cărămizie deschisă. Grosimea peretelui 2,4 cm. Inv. 45029.
- C 253.** Si; c. 2-3; -0,10-0,60 m.
Trei fragmente de pithos; pastă cărămizie maronie. Grosimea peretelui 2,1 cm. Inv. 45028. Fig. 60/5.
E posibil ca fragmentele în cauză să aparțină aceluiași/acelorași exemplar/exemplare de recipiente ca și fragmentele de pithoi apărute în alte sectoare învecinate ale săpăturii.

Alte materiale arheologice.

- Al 23.** Si; c. 10-11.
Placă discoidală, ovală sau rotundă, fragmentară, cu marginea rotunjită. Suprafețele și marginea au fost șlefuite sumar. Lucrată din metamicroconglomerat arcazian, rocă din care au fost realizate și unele râșnițe de tip grecesc și care se găsește în Dobrogea centrală și nordică, în „formațiunea șisturilor verzi”. Dimensiuni: diametrul maxim 12,8 cm; grosimea maximă 3,6 cm. Inv. 45017. Fig. 60/9; 96/6.
Si; c. 1-12; 0-0,40 m.
Fragmente rare de pământ zgurificat, aproape sticlos.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 354.** Si; c. 2-3; -0,10-0,60 m.
Fragment de buză de vas hallstattian de tipul bitronconic sau bombat, cu gura evazată; pastă inegal arsă, maronie spre interior și neagră spre

exterior; suprafața interioară cenușie-maronie, iar cea exterioară neagră, cu luciu metalic; parțial corodată. Inv. 45048. Fig. 76/2.

C 355. Si; c. 1; -0,20-0,60 m.

Buză și perete dintr-un vas de provizii (?) de mari dimensiuni; marginea lată, orizontală, puțin îngroșată la partea superioară. Suprafețele gălbui-maronii, lustruite fin. Inv. 45051.

Al 24. Si; c. 1-12; 0-0,40 m.

Fragment de mici dimensiuni de topor (?) de piatră; rocă maronie-roșcată.

Secțiunea I, carourile 1 N – 5 N și casetele 1 – est, 2 – vest; 0-0,50 m. (Pachetele nr. 30; 49; 51 și f.n.).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

C 356-358. Si; c. 3, N-4 N; -0,20-0,50 m.

Trei fragmente de borcane diferite. Două reprezintă pereți fragmentari ornamentați cu câte un brâu alveolat, orizontal. Inv. 45044. Fig. 67/1. Al treilea este tot un fragment de perete, cu un buton cilindric, de la care pornește brâul alveolat. Inv. 45044. Fig. 67/2.

C 359. Si; c. 3, 5 N-5 N; caseta nr. 1 est; 0-0,50 m.

Fragment de borcan cu apucătoare plată crestată la mijloc și urmele brâului alveolat care cobora vertical sau oblic. Pastă cenușie-maronie. Inv. 44696.

C 360. Si; c. 3 N-5 N; caseta nr. 2 – vest; 0-0,50 m.

Fragment de perete de borcan, cu brâu alveolat dispus, probabil, în ghirlandă. Pastă cenușie-închisă, cu nuanțe gălbui; urme de ardere secundară. Inv. 44698.

C 361. Si; c. 3, 5 N-5 N; casetă 1 – est; 0-0,50 m; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 vest; 0-0,50 m.

Fragmente diverse de pereți de borcane, provenite de la mai multe exemplare. Inv. 44698.

C 362. Si; c. 3 N-5 N; caseta nr. 2 – vest; 0-0,50 m.

Fragment de vas (de tip clopot?) cu o apucătoare masivă; suprafața gălbuie-cenușie la exterior, maronie-cenușie la interior.

C 363-368. Si; c. 3 N-4 N; -0,20-0,50 m.

Șase fragmente de pereți ale unor vase diferite, de tip clopot.

Ceramica lucrată la roată.

C 369-370. Si; c. 3 N, 5 N – 5 N; caseta nr. 1 est; 0-0,50 m.

Două fragmente de căni diferite; un exemplar are pasta cenușie-deschisă, iar celălalt are miezul gălbui și exteriorul negru.

Ceramică elenistică.*Materialul amforic.*

- A 170.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Fragment de perete de amforă de Rhodos.
- A 171.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Fragment de toartă de amforă de Rhodos, pe care se păstrează o margine a ștampilei rectangulare; cu o literă ilizibilă (M?). Inv. 44694. S 35.
- A 172.** Fragmente de pereți de amfore de Rhodos, provenite de la un număr nedeterminat de exemplare.
- A 173.** Si; c. 3 N - 5 N; caseta nr. 2-vest; 0-0,50 m.
Partea superioară a gâtului unei amfore de Rhodos. Inv. 44697. Fig. 97/5.
- A 174.** Fragmente dintr-o altă amforă de Rhodos: pereți și două bucăți de toartă.
- A 175-177.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Două fragmente de pereți și o toartă fragmentară ale unor amfore diferite de Sinope.
- A 178.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Fragment de perete de amforă de Sinope. Inv. 44695.
- A 179.** Fragmente dintr-o amforă de Cnidos; unele se lipesc. Inv. 44695.
- A 180.** Si; c. 3 N - 5 N; caseta nr. 2-vest; 0-0,50 m.
Cinci fragmente de amfore de Cnidos, aparținând unui număr nedeterminat de exemplare.
- A 181.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Fragment de perete de amforă de Cos; pastă cărămizie, cu mică aurie.
- A 182.** Si; c. 3 N - 5 N; caseta nr. 2-vest; 0-0,50 m.
Fragment de amforă de un tip nedeterminat; pastă aspră, maronie la interior; angobă alburie; paiete rare de mică în compoziție.
- A 183-185.** Trei fragmente de amfore diferite, de tipuri nedeterminate. Pasta cărămizie.

Alte materiale ceramice elenistice.

- C 371.** Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.
Toartă fragmentară de cană; pastă cărămizie deschisă; angobă gălbuie, groasă. Inv. 45049. Fig. 70/3.
- C 372.** Toartă fragmentară și o parte de perete de cană; toarta prezintă trei caneluri longitudinale la exterior. Pastă cărămizie; angobă groasă gălbuie-alburie. Inv. 45049. Fig. 70/2.
- C 373.** Mic fragment de picior inelar de strachină (?); pastă cărămizie.
- C 374.** Si; c. 3 N - 5 N; caseta nr. 2-vest; 0-0,50 m.

Fragment de farfurie (?); pastă cărămizie; angobă roșie, corodată la partea interioară.

- C 375. Fragment de pithos; pasta cărămizie-cenușie. Grosimea peretelui 2,2 cm. Inv. 44697.

Alte materiale arheologice.

- Al 25. Si; c. 3 N – 5 N; casetă 2 vest.

Vârf fragmentar de ostie (?) de fier; puțin curbat; secțiune romboidală la mijloc; rupt la bază. Dimensiuni: lungimea 6,5 cm; grosimea maximă 0,9 cm. Fig. 73/4.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 376. Si; c. 3 N - 4 N; 0,20-0,50 m.

Fragment de perete de vas hallstattian; cenușiu-negru la exterior, lustruit, cu suprafața corodată; cenușiu-gălbui la interior. Inv. 45048.

Secțiunea I, carourile 1-17; -0,50-0,60/-0,70/-0,80 m.

Pachetele nr. 2-4, 6, 13 și f.n.).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

- C 377-378. Si; c. 10-16; -0,60-0,70 m.

Trei fragmente de pereți de borcane. Pe două dintre ele, aparținând aceluiași exemplar, se păstrează brâul alveolat arcuit, dispus în ghirlandă sau oblic pe vas. Inv. 45030. Fig. 64/1; 95/1, 4.

- C 379-381. Trei fragmente de borcane, dinspre partea inferioară, care păstrează și marginile fundului; exemplare diferite. Pe unul se observă și urmele brăurilor alveolate, dispuse oblic, în prezent căzute. Inv. 45030.

- C 382-383. Două fragmente de pereți de borcane diferite; pe unul se păstrează o apucătoare, iar pe celălalt un buton de la care pornesc brăurile alveolate.

- C 384-386. Si; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1).

Trei funduri fragmentare de borcane diferite; unul are diametrul de circa 12 cm; pastă cenușie-neagră, cu pete cărămizii. Inv. 45034. Fig. 64/4.

Două fragmente de pereți și o apucătoare de borcan; pastă cărămizie.

- C 387. Fragment de buză și de perete de vase de tip borcan; pastă parțial cărămizie la interior și cenușie închisă la exterior.

- C 388. Si; c. 7-9; -0,60-0,70 m.

Două fragmente dintr-un borcan; buza cu marginea îngroșată la exterior, rotunjită. Pe un fragment se păstrează decorul realizat din incizii adânci, dispuse unghiular, cu vârful în sus. Pastă cenușie-neagră, cu urmele arderii secundare. Inv. 45033. Fig. 64/2; 95/2, 3.

Ornamentele incizate, care formează o mare varietate de motive, sunt relativ frecvente în ceramica geto-dacă, fără a avea o valoare cronologică strictă. Motive apropiate la CRIȘAN 1969, p. 143, 210 și pl. CVII; BUZILĂ 1970, p. 239-240 și fig. 9/4, 7; 10/6; 12/2; PREDA 1986, p. 53 și pl. VIII/3; X/2, 4; XI/1, 3; XIV/8; CĂPITANU 1986-1987, p. 105-106 și fig. 27/2-4;

IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 15/4, 6, 7; SÎRBU 1996, p. 19 și fig. 10/1, 6; 43/2; 50/9; URSACHI 1995, p. 168 și pl. 52/2; TROHANI 2006, vol. II, p. 29 și pl. 153 etc.

- C 389.** Fragmente din pereții unui borcan; pe unul se păstrează butonul conic, din care pornea brâul alveolat. Inv. 45030.
- C 390.** Fragment de fund de borcan; plat.
- C 391.** Si; c. 14; -0,75 m; sub grupul de pietre.
Fragmente din partea superioară a unui borcan cu pereții aproape drepecți; buza are marginea orizontală. Sub buză este plasat brâul alveolat, cu apucători plate și vârful crestat. Diametrul gurii circa 22 cm. Inv. 45030. Fig. 64/6.
- C 392.** Buză de borcan puțin răsfrântă, cu marginea lată.
- C 393.** Două fragmente relativ mari dintr-un borcan cu corpul bombat și gura trasă puțin spre interior; buza cu marginea rotunjită. Apucători plate, unite printr-un brâu alveolat, în ghirlandă. Pastă cărămizie-gălbue. Inv. 45030. Fig. 64/3; 95/5.
- C 394.** Si; c. 14; -0,80 m.
Fragment de mici dimensiuni de perete și fund de borcan; pastă gălbue-cărămizie.
- C 395.** Si; c. 14; -0,75 m; sub grupul de pietre.
Fragment de vas de tip clopot; apucătoare plată, cu vârful rupt. Miezul negru; suprafața interioară cenușie, cu nuanțe gălbui; cea interioară cenușie-gălbue. Inv. 45031. Fig. 64/5; 101/1.
Fragment de perete și de fund de vas clopot; baza plată.

Ceramica lustruită.

- C 396.** Si; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1).
Fragment de vas bitronconic sau bombat; cenușiu, cu nuanțe maronii la exterior.
- C 397.** Si; c. 14; 0,75 m; sub grupul de pietre.
Perete de vas de provizii; pastă cenușie-maronie; suprafața parțial corodată. Grosimea peretelui 1,7 cm.
- C 398.** Si; c. 10-16; -0,60-0,70 m.
Fragment de perete și un mic fragment de buză de strachină; cenușie la exterior, neagră la interior.
- C 399.** Si; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1).
Fragment de strachină cu buza lată, orizontală, evazată și marginea rotunjită; umărul relativ lin. Cenușie închisă cu nuanțe gălbui la exterior și neagră, cu luciu metalic, la interior. Fig. 65/3.
- C 400.** Fragment de mici dimensiuni de strachină de același tip; marginea buzei verticală; umăr proeminent. Suprafețele cenușii-gălbui. Fig. 65/6.

- C 401.** S_i; c. 14; -0,70 m; sub grupul de pietre.
Fragment de strachină cu buza lată, evazată oblic și marginea rotunjită; umăr proeminent. Suprafața interioară neagră-cenușie, iar cea exterioară cenușie-gălbui. Diametrul circa 34 cm. Inv. 45030. Fig. 65/1.
- C 402.** S_i; c. 11; -0,80 m.
Fragment de strachină cu buza evazată și marginea subțiată, rotunjită; umăr proeminent. Pastă neagră în spărtură. Suprafața interioară cenușie închisă, cu nuanțe maronii, iar cea exterioară cărămie. Diametrul circa 30 cm. Fig. 65/2.
- C 403.** S_i; c. 10-16; -0,60-0,70 m.
Fragment de fructieră cu buza lată, răsfântă și marginea puțin îngroșată, rotunjită. Pastă neagră-cenușie. Inv. 45030. Fig. 65/5.
- C 404.** S_i; c. 14; -0,75 m; sub grupul de pietre.
Fragment de fructieră, reprezentând partea mediană a vasului. Pastă cărămie; partea inferioară a fragmentului cenușie-închisă. Inv. 45030. Fig. 65/7.
- Ceramica lucrată la roată.**
- C 405.** S_i; c. 10-16; -0,60-0,70 m.
Fund de strachină (sau castron), inelar; înalt; pastă gri deschisă; urme de angobă cenușie-neagră pe suprafața interioară. Inv. 45034. Fig. 65/8.
- C 406.** S_i; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1).
Fragment de castron cu buza trasă spre interior; două incizii orizontale, circulare, la exterior: una plasată sub marginea buzei, iar cealaltă la locul de arcuire spre interior a buzei. Un orificiu sub buză, care dovedește că vasul a fost reparat. Pastă cenușie. Inv. 45034. Fig. 65/9.
- C 407.** S_i; c. 14; -0,75 m; sub grupul de pietre.
Fragment de buză de strachină, evazată; marginea lată orizontală. Pe suprafața orizontală buza vasului era ornamentată cu un decor incizat reprezentat de o linie continuă în zigzag încadrată, de o parte și de alta, de câte o altă linie incizată, continuă. Pastă cenușie, inegal arsă, cu miezul gălbui. Inv. 45034. Fig. 65/10; 95/9.
- C 408.** S_i; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1).
Partea superioară fragmentară a unei căni cu buza lată, evazată și marginea rotunjită. Prezintă un orificiu sub buză, probabil pentru atârănarea recipientului. Pastă cenușie. Diametrul gurii circa 11 cm. Inv. 45034. Fig. 65/11; 95/8.
- Ceramica elenistică.**
- Materialul amforic.**
- A 186.** S_i; c. 10-16; -0,60-0,70 m.
Fragment de toartă de amforă de Rhodos. Inv. 45029.
- A 187.** Fragment de toartă de amforă de Sinope; buză de amforă, cu rădăcina superioară a torții. Inv. 45028. Fig. 101/5.

- A 188. Buză și fragment de gât cu partea inferioară a torții de amforă de Sinope. Inv. 45049.
- A 189. Si; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1). Fragment de buză de amforă de Rhodos.
- A 190. Fragment de buză de amforă de Sinope. Inv. 45028.
- A 191. Fragment de buză de amforă de tip nedeterminat; marginea teșită spre interior. Sub buză, la exterior, prezintă un „tiv” orizontal, în relief. Pastă gălbuie, cu mică în compoziție. Diametrul exterior al gurii 12 cm. Inv. 45028. Fig. 66/2.
Forme oarecum asemănătoare, eventual Zeest 1960, p. 110-111 și pl. XXIX, 67 b („amphora s şipoobraznâmi ručikami”), sec. I a. Chr. – I p. Chr. Citând pe Anderson 1954, p. 123, pl. 19, nr. 353, autoarea afirma că V. Grace atribuia acest tip zonei Cos.
- A 192. Si; c. 14; -0,75 m; sub grupul de pietre. Fund de amforă de Rhodos. Inv. 45028. Fig. 101/2.
- A 193. Buză fragmentară de amforă de Sinope.
- A 194-196. Si; c. 14; -0,80 m.
Şase fragmente de amfore de Rhodos de la trei exemplare diferite.
- A 197. Un fragment de mici dimensiuni de perete de amforă de Sinope.
- A 198. Fragment de buză de amforă de un tip nedeterminat (eventual Cos?); buza îngroșată ca un tiv la exterior; cu marginea rotunjită; pastă cărămizie. Inv. 45028.
- A 199. Fragment de perete de amforă de un tip nedeterminat (Chersonesul Tauric?); pastă maronie, aspră; urmele arderii secundare la exterior. Inv. 45028.
- A 200. Si; c. 11; -0,80 m.
Partea superioară a unei amfore de tipul Sinope, cu gâtul puțin bombat în zona torților. Buza delimitată clar de gât printr-o incizie circulară; o altă incizie circulară spre partea inferioară a gâtului. Torțile au secțiunea ovală. Pastă maronie în spărtură, cu mult nisip. Suprafețele maronii închise; pete negre-cenușii, datorate, probabil, arderii secundare. Dimensiuni: înălțimea (păstrată) 26 cm; diametrul exterior al gurii 10 cm; diametrul interior al gurii 7,7 cm; diametrele torților 4 x 2,2 cm. Inv. 43532. Fig. 96/2.
Exemplare apropiate la MONAHOV 1992, p. 186, fig. 1, tip III C și pl. 11/68-70; evoluează în ultimul sfert al sec. III până la mijlocul sec. II a. Chr.
- Alte materiale ceramice elenistice.**
- C 409. Si; c. 11; -0,55-0,60 m.
Lekythos fragmentar; lipsă o parte a corpului, inclusiv zona inferioară. Corp ovoidal; gâtul scurt; toartă lată, larg albiată longitudinal pe mijloc,

cu profilul ușor supraînălțat, prinsă de gât sub buză și pe umăr. Gura puțin evazată, cu buza îngroșată spre exterior și marginea teșită oblic, formează în profil un unghi ascuțit. Argilă gălbuie-deschisă, compactă; angobă maronie cu nuanțe roșcate, neuniformă, care acoperă la exterior partea superioară a vasului până sub baza torții, precum și o parte a gurii, la interior. Dimensiuni: înălțimea păstrată 10 cm; diametrul maxim circa 12,5 cm; diametrul exterior al gurii 5 cm. Inv. 43534. Fig. 66/1; 95/6.

Formă apropiată (cu excepția profilului buzei) la BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005, p. 147, 151, pl. IV, VI (inv. 40392), respectiv varianta I.3; aceasta este considerată o variantă hibridă între tipul de bază I și varianta I.1, plasându-se probabil între aceleași limite cronologice. Discuția privind datarea tipului I, cu bibliografia, mai sus la lekythos-ul descoperit în bordeiul nr. 1, c. 24-25, -1-1,41 m, inv. 43533, cat. C 195; ALEXANDRESCU 1966, p. 193, XXXVII/2 și pl. 95 (= COJA, GHEORGHITĂ 1983, p. 56, cat. 89), cu profilul apropiat al gurii, dar cu umărul delimitat de corp, datat prin context la mijlocul sec. II a. Chr.; BUCOVALĂ 1967, p. 17, mormântul 308/c; p. 18, mormântul 28/a; p. 24, mormântul 343/c; p. 55, mormântul 6/c – complexe funerare datate variat, în funcție de context, între sfârșitul sec. IV – începutul sec. III a. Chr. și sec. II a. Chr.; LUNGU, CHERA 1986, p. 89, 91, 98-100 și pl. 1/6; 3/22, în mormintele 2 și 10, datate prin context în sec. III-II a. Chr.

- C 410.** Si; c. 1-2; -0,50-0,60 m. (În stratul aflat deasupra cuptorului nr. 1). Fund inelar fragmentar de strachină; pastă roșie, compactă; angobă gălbuie-alburie. Inv. 45035.
- C 411.** Fragment de perete de cană; pastă cărămizie; suprafața corodată. Inv. 45035.
- C 412-413.** Si; c. 10-16; -0,60-0,70 m.
Trei fragmente de pereți de pithoi, dintre care două aparțin aceluiași recipient. Pastă roșie cărămizie; miezul cenușiu închis. Grosimea peretelui 2,4 cm. Inv. 45029. Fig. 66/4, 6; 96/3.
- C 414.** Si; c. 15; -0,50-0,60 m.
Două fragmente de pereți de pithoi care aparțin aceluiași recipient, eventual împreună cu două fragmente dintre cele menționate mai sus. Ardere incompletă; miezul negru-cenușiu; ambele suprafețe cărămizii, în prezent corodate. Unul dintre fragmente prezintă un orificiu la o margine, probabil ca urmare a unei reparații. Grosimea peretelui 2,4 cm. Inv. 45029. Fig. 66/5; 96/4.

Alte materiale arheologice.

- Al 26.** Si; c. 14; -0,60 m.
Râșniță fragmentară de tip grecesc (circa ¼ din piesa inițială), de formă paralelipedică, asemănătoare exemplarelor descoperite în gropile nr. 5 și 10. Pereții exteriori au fost ciopliți sumar, cu marginile teșite. Cavitățile (rezervorul) are pereții aproape verticali pe latura lungă și puțin arcuți pe cea scurtă. La partea superioară, pe latura scurtă, se observă lăcașul săpat pentru montarea axului orizontal. Lucrată din metamicroconglomerat arcazian, rocă ce se găsește și în Dobrogea centrală și nordică, în „formațiunea șisturilor verzi”.

Dimensiuni: lungimea actuală 19 cm; lăţimea actuală 16,8 cm; înălţimea 7,2 cm. Ruptă din vechime; spartă recent în două fragmente. Inv. 45015. Fig. 71/2; 97/9.

AI 27. Si; c. 14; -0,70 m.

Râşniţă fragmentară primitivă, de formă aproximativ ovală, lucrată din gresie cenuşie, friabilă. Dimensiuni: lungimea actuală 17,5 cm; lăţimea actuală 11 cm; grosimea 4,7 cm. Inv. 45018. Fig. 72/2; 96/5.

Materiale arheologice apărute la adâncimi mai mari, în secţiune.

C 415. Si; c. 5; -0,95 m.

Fragment de castron hallstattian, cu buza trasă spre interior şi marginea canelată oblic la exterior. Pastă cenuşie-maronie; suprafaţa lustruită. Fig. 76/6.

C 416. Si; c. 16; -1,30 m.

Fragment de perete de borcan; gălbui la exterior; ars secundar la interior.

C 417. Picior inelar de cană lucrată cu mâna; pastă poroasă, neagră, cu pete cenuşii şi gălbui. Diametrul fundului 5,2 cm. Inv. 45033.

C 418. Buză de strachină lucrată cu mâna; evazată oblic, cu marginea rotunjită; umăr unghiular. Ardere inegală; miezul negru; cenuşie-închisă la exterior. Ambele suprafeţe lustruite. Inv. 45031. Fig. 65/4.

C 419. Toartă fragmentară de ceaşcă (sau *lekanis*) lucrată la roată; pastă cenuşie.

Secţiunea I; carourile 1 N – 5 N şi casetele 1 – est; 2 – vest; -0,50-0,80 (-1,10) m. (Pachetele nr. 31; 33; 38; 39; 40; 52; 53; 56).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

C 420-421. Si; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.

Două fragmente de buze de borcane diferite; marginea orizontală; pastă gălbuie-cărămizie; ardere secundară. Inv. 45044. Fig. 67/3.

C 422. Un fragment de buză de borcan, puţin răsfrântă, cu marginea subţiată; pastă maronie-cenuşie. Inv. 45044. Fig. 67/4.

C 423-426. Patru funduri de borcane diferite, plate. Diametrul: a – circa 10 cm; b – circa 14 cm. Inv. 45044. Fig. 67/7, 8.

C 427-429. Trei fragmente de borcane diferite, ornamentate cu brâuri alveolate, dispuse probabil orizontal; pastă cenuşie-cărămizie.

C 430. Fragment de perete de borcan cu o apucătoare masivă, alveolată larg, ca o şa, în partea centrală; din zona apucătoarei pornesc patru brâuri alveolate; pastă cărămizie. Inv. 45044. Fig. 67/6; 97/4.

- C 431.** Fragment de perete de borcan ornamentat cu un brâu alveolat arcuit sau în ghirlandă; ardere incompletă; miezul negru la interior, maroniu spre exterior; suprafața gălbuie. Inv. 45044. Fig. 67/5.
- C 432.** Fragment de perete de borcan ornamentat cu un brâu alveolat arcuit sau în ghirlandă; perete subțire; suprafața cenușie, cu puține nuanțe gălbui.
- C 433.** Fragment de perete de vas borcan cu buton cilindric, de la care pornesc două brâuri alveolate.
- C 434-438.** S_I; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Cinci fragmente de pereți de borcane diferite; unul prezintă un brâu alveolat.
- C 439.** Fragment de borcan (sau de vas de provizii?), ornamentat cu un brâu alveolat; suprafața gălbuie la exterior, cenușie deschisă la interior.
- C 440.** Fragment de borcan (sau de vas de provizii?) cu o apucătoare masivă, alveolată ca o șa în zona centrală, de sub care pornesc două brâuri alveolate. Inv. 45044. Fig. 68/5; 97/2.
- C 441.** Fragment de borcan cu o apucătoare plată, lată, de la care pornesc orizontal sau vertical (oblic?) brâuri alveolate; pastă cărămizie. Inv. 45044. Fig. 68/4; 97/1.
- C 442.** Apucătoare masivă, plată, de borcan (sau de vas de provizii?), mai îngroșată la bază.
- C 443.** Buton mic, cilindric, de borcan.
- C 444.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,50-0,60 m.
Trei fragmente care provin dintr-un borcan: două de perete, cu brâuri alveolate arcuite sau în ghirlandă; o buză îngroșată și puțin răsfântă.
- C 445.** Fragment de borcan cu un buton mic, cilindric; pastă maronie-închisă.
- C 446.** Fragment de borcan cu urmele apucătorii; buza cu marginea rotunjită.
- C 447.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 1 – est; -0,55-0,90 m.
Fragmente de mici dimensiuni din pereții unor borcane; ardere incompletă.
- C 448.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Fragment de perete de borcan cu urma brâului alveolat, ulterior desprins; pastă cărămizie-cenușie.
- C 449.** Fragment de borcan; gura puțin evazată, cu buza îngroșată spre exterior și teșită spre interior; pastă cenușie-neagră cu nuanțe maronii. Inv. 44698. Fig. 68/10.
- C 450.** S_I; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.
Fragment de perete de vas de provizii; grosimea peretelui 1,2 cm.

- C 451.** S_I; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Toartă fragmentară de cană sau ceașcă. Inv. 45045. Fig. 69/6.
- C 452.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,50-0,60 m.
Toartă fragmentară de ceașcă. Inv. 44698.
- Ceramica lustruită.**
- C 453.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 1 – est; -0,55-0,90 m.
Fragment de vas de tip clopot; pastă cenușie închisă la exterior; multă mică; suprafața lustruită. Inv. 44696.
- C 454.** Fragment de strachină cu buza lată, orizontală, puțin îngroșată la exterior; umăr unghiular. Inv. 44694. Fig. 69/8.
- C 455.** Două fragmente dintr-un castron; buza cu marginea puțin teșită spre interior; pastă cărămizie.
- C 456.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,50-0,60 m.
Apucătoare plată de mici dimensiuni; suprafața maronie-gălbuie. Inv. 44698.
- C 457.** S_I; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.
Fragment de strachină cu buza fațetată la partea superioară, evazată; marginea rotunjită; pastă cărămizie-gălbuie; suprafața cenușie. Inv. 45045. Fig. 69/3.
- C 458.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Fragment de strachină cu buza îngroșată la exterior; marginea lată, orizontală, pastă neagră-cenușie. Inv. 44698. Fig. 69/10.
- C 459.** S_I; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Fragment de castron tronconic, cu buza puțin teșită spre interior; suprafața exterioară cenușie, cea interioară neagră-cenușie, arsă secundar. Inv. 45044. Fig. 69/5.
- C 460.** Partea inferioară fragmentară a unei căni, cu fundul plat. Pastă cenușie-gălbuie. Diametrul fundului 6 cm. Inv. 45045. Fig. 68/3.
Forme apropiate: CRIȘAN 1969, p. 119-124, tipurile II-III de căni, fig. 50/1, 5, 7 (Ciolăneștii din Deal), corespunzător fazei a II-a mijlocii a ceramicii geto-dace după clasificarea sa (sec. III-II a. Chr.); BUZILĂ 1970, p. 246 și fig. 18/6, 8, 9; 19/3, 5, 6; CĂPITANU 1986-1987, p. 109-110 și fig. 8/2; URSACHI 1995, p. 153-154 și pl. 56/7; 252/9, 10; VULPE, TEODOR 2003, p. 74 și fig. 167/3, 7, 10 (tipul III) etc.
- C 461.** S_I; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.
Fragment de mici dimensiuni de strecurătoare; pastă cenușie-maronie. Inv. 45049. Fig. 69/4.
- Ceramică lucrată la roată.**
- C 462.** S_I; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Toartă de cană cu secțiunea ovală; pastă cenușie. Inv. 44698. Fig. 70/10.

Ceramică elenistică.*Materialul amforic.*

- A 201-202.** Si; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.
Două torți fragmentare de amfore de Rhodos.
- A 203.** Fund de amforă de Rhodos. Fig. 70/4.
- A 204.** Fragment de perete de amforă de Sinope.
- A 205-206.** Si; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Patru fragmente (două de perete și unul de gât) provenite de la două amfore de Rhodos.
- A 207.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,50-0,60 m.
Cinci fragmente de amfore de Rhodos (trei de pereți, o buză și o toartă) provenite de la un număr nedeterminat de exemplare diferite. Inv. 44697.
- A 208.** Fragment de perete de amforă de Sinope, șlefuit parțial la două capete, eventual pentru o viitoare folosire.
- A 209.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 1 – est; -0,55-0,90 m.
12 fragmente de amfore de Rhodos, între care trei de torți din zona mediană, o buză și fragmente de pereți, provenite de la un număr nedeterminat de exemplare.
- A 210-211.** Două fragmente de mici dimensiuni de amfore de Sinope, provenite de la exemplare diferite.
- A 212.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Zece fragmente de amfore de Rhodos, între care două buze, un fragment de toartă din zona mediană și șapte fragmente de pereți, provenite de la un număr neprecizat de exemplare.
- A 213.** Un fragment de mici dimensiuni de amfore de Sinope.

Alte materiale ceramice elenistice.

- C 463.** Si; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Toartă fragmentară de cană; secțiunea ovală; pastă gălbuie. Inv. 45049.
- C 464.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 1 – est; -0,55-0,90 m.
Fund fragmentar, inelar, de cană; argilă roșie, compactă. Inv. 44696.
- C 465.** Buză de *lekythos*; argilă roșie, compactă; angoba corodată. Inv. 44696.
- C 466.** Fragment de mici dimensiuni de strachină; argilă cărămidie-maronie, compactă.
- C 467.** Si; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m; printre pietre.
Fragment de mici dimensiuni de toartă de cană, canelată longitudinal; argilă cărămidie. Inv. 45049.

- C 468.** Buză fragmentară de castron sau strachină, cu marginea teșită spre interior; umărul unghiular; argilă cărămizie-roșcată, compactă; angoba corodată. Diametrul gurii circa 34 cm. Inv. 45049. Fig. 70/1.
- C 469.** Buză masivă fragmentară de pithos; marginea orizontală; îngroșată mult la exterior, cu secțiunea prismatică; pastă cărămizie; miez cenușiu închis. Dimensiuni: lățimea buzei 8,2 cm; grosimea peretelui sub buză 2,6 cm. Inv. 45047. Fig. 70/9; 97/6.
Apartine, probabil, aceluiași exemplar cu fragmentul din Si, c. 1 N – 2 N; -1,00-1,10 m, printre pietre (inv. 45047; fig. 70/8).
- C 470.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Fragment de perete de pithos; pastă cărămizie; miez cenușiu deschis; grosimea peretelui 2 cm. Inv. 44697.

Materiale arheologice anterioare așezării getice.

- C 471.** Si; c. 1 N – 2 N; -0,50-0,70 m; printre pietre.
Fragment de perete de vas bitronconic sau cu mijlocul bombat hallstattian; deasupra umărului prezintă trei caneluri orizontale paralele; pe umăr o proeminență (conică?) fragmentară, de la care pornește un șir orizontal de alveole. Argilă neagră cu luciu metalic la exterior, gălbuie la interior. Inv. 45048. Fig. 76/1; 99/2.
Forme și decor apropiate în cultura Babadag: MORINTZ 1987, p. 46, 48 și fig. 10/1; IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 66 și fig. 7/2, 9; 16/2; 19/1; JUGĂNARU 2005, p. 48 și fig. 12/1-4; p. 60 și fig. 36/1-3; 6.
- C 472.** Două fragmente de mici dimensiuni de perete ale unui vas de același tip; argilă neagră cu luciu metalic la exterior, cenușie-gălbuie la interior.

Alte materiale arheologice.

- AI 28.** Si; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m.
Lustruitor (?) din gresie de formă aproximativ ovală; cenușie închisă; suprafața foarte bine lustruită. Dimensiuni: lungimea 6,5 cm; grosimea maximă (la un capăt) 3,8 cm; grosimea minimă (la capătul opus) 1 cm. Inv. 45046. Fig. 72/3; 97/7.

Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,50-0,60 m.
Chirpic ars, fără urme de nuiiele.
- AI 29.** Si; c. 3 N – 5 N; caseta nr. 2 – vest; -0,60-0,90 m.
Două fragmente de vatră, cu suprafața netezită; crustă groasă, cenușie deschisă.

Secțiunea I; carourile 1 N – 5 N și casetele 1 – est; 2 – vest; -0,80/-0,95–1/-1,10 m.

(Pachetele nr. 38; 39; 40).

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

- C 473.** Si; c. 4 N; -0,80-0,95 m.
Două fragmente de borcan cu buza puțin îngroșată la exterior și marginea rotunjită; suprafața nefinisată; pastă cenușie închisă, cu nuanțe maronii la

exterior, cărămizie-cenușie la interior. Inv. 45041/a. Fig. 67/10.

C 474-478. Cinci fragmente de pereți de borcane; pe unul se păstrează o parte a brâului alveolat, dispus oblic sau în ghirlandă. Pastă maronie cenușie; la interior urmele arderii secundare. Inv. 45041/b. Fig. 68/1.

C 479. Fragment de perete de borcan cu un brâu alveolat, puțin arcuit; pastă cenușie-maronie la exterior, maronie la interior; deformat datorită arderii secundare. Inv. 45041/c. Fig. 67/9.

C 480. Fragment de perete de borcan de mari dimensiuni, cu brâu alveolat arcuit; pastă gălbuie-bej la exterior, maronie-cenușie la interior, unde este și arsă secundar. Grosimea peretelui 1,2 cm. Inv. 45041/d. Fig. 68/2.

C 481. Fragment de borcan cu un buton tras puțin în sus, prezentând două alveole în vârf; două brâuri alveolate, oblice, care pornesc de sub buton. Pastă cărămizie-cenușie. Inv. 45041. Fig. 67/11.

C 482. Buton relativ plat de borcan; din zona sa laterală pornea brâu alveolat, orizontal sau puțin arcuit; pastă maronie-cenușie. Inv. 45041. Fig. 67/12.

C 483. Fragmente diverse de borcane reprezentând un număr nedeterminat de exemplare.

C 484. Si; c. 3 N; -0,95-1 m.

Trei fragmente dintr-un borcan; pastă maronie-gălbuie la exterior, neagră-maronie la interior:

- partea inferioară, cu fundul plat, foarte puțin profilat; diametrul circa 11 cm; Inv. 45041; fig. 68/7.
- două fragmente de pereți cu un brâu alveolat puțin arcuit; inv. 45041; fig. 68/8, 9.

C 485. Fragment de perete de borcan; brâu alveolat orizontal; pastă cenușie. Inv. 45041. Fig. 68/6.

C 486. Patru fragmente de borcan; pasta maronie.

C 487-489. Si; c. 1 N – 2 N; -1-1,10 m; printre pietre.

Trei fragmente de borcane diferite.

Ceramica lustruită.

C 490. Si; c. 3 N; -0,95-1 m.

Trei fragmente de pereți ale unui vas de tip clopot (?); pastă cenușie-maronie.

C 491. Si; c. 4 N; -0,80-0,95 m.

Fragment de strachină cu buza lățită oblic, îngroșată la exterior; umărul unghiular, proeminent; pereți relativ groși; pastă cenușie, cu nuanțe mai închise sau mai deschise. Diametrul circa 33 cm. Inv. 45041. Fig. 69/1.

C 492. Si; c. 1 N – 2 N; -1-1,10 m; printre pietre.

Fragment din partea superioară a unei străchini cu buza lățită oblic; marginea rotunjită; umărul arcuit relativ lin; pastă bej-cenușie, cu miezul negru. Diametrul circa 24 cm. Fig. 69/2.

- C 493.** Fragment de strachină de un tip asemănător; gâtul vertical; umărul unghiular, clar profilat; pastă cenușie bej. Inv. 45050. Fig. 69/9.

Ceramica lucrată la roată.

- C 494.** Si; c. 4 N; -0,80-0,95 m.
Toartă fragmentară de cană cu arcuire largă; secțiunea rotundă; pastă cenușie închisă. Inv. 45041. Fig. 70/11.

- C 495.** Si; c. 3 N; -0,95-1 m.
Fragment de perete de oală (sau cană); ardere inegală; neagră la exterior și cenușie închisă la interior; miez maroniu. Suprafața exterioară lustruită.

- C 496.** Si; c. 1 N – 2 N; -1-1,10 m; printre pietre
Două mici fragmente de perete de strachină sau castron; pastă cenușie deschisă.

Ceramica elenistică.

Materialul amforic.

- A 214-215.** Si; c. 4 N; -0,80-0,95 m.
15 fragmente de pereți de amfore de Rhodos provenite de la aproximativ două exemplare diferite.

- A 216.** Picior de amforă de Rhodos; partea inferioară. Inv. 45040. Fig. 70/6.

- A 217-218.** Două fragmente de pereți de amfore de Sinope, provenite de la două exemplare diferite.

- A 219-221.** Si; c. 3 N; -0,95-1 m.
Șase fragmente de pereți de amfore de Rhodos, provenite de la trei exemplare diferite.

- A 222-223.** Două fragmente de mici dimensiuni de pereți de amfore de Sinope.

- A 224-225.** Două fragmente de pereți de amfore de Cos, provenite de la exemplare diferite.

- A 226-227.** Două fragmente de pereți de amfore de Cnidos, provenite de la exemplare diferite.

- A 228.** Toartă de amforă de dimensiuni reduse; tip nedeterminat; pastă cărămizie cu paiete rare de mică; angobă alburie; suprafața parțial corodată. Inv. 45040. Fig. 70/7; 97/10.

- A 229.** Si; c. 1 N – 2 N; -1-1,10 m; printre pietre.
Cinci fragmente de mici dimensiuni de amfore de Rhodos, provenite de la un număr nedeterminat de exemplare.

- A 230-231.** Două fragmente de mici dimensiuni de pereți de amfore de Sinope.

A 232. Fragment de perete de amforă de Cnidos.

Alte materiale ceramice elenistice.

C 497. Si; c. 1 N – 2 N; 1-1,10 m; printre pietre.
Fragment de perete de pithos, dinspre partea inferioară a recipientului; pastă cărămizie; miez cenușiu închis. Inv. 45047. Fig. 70/8.
Apartine, probabil, aceluiași exemplar cu buza fragmentară din Si; c. 3 N – 4 N; -0,65-0,75 m – printre pietre (inv. 45047; fig. 70/9; 97/6).

Alte materiale arheologice.

AI 30. Si; c. 4 N; -0,80-0,95 m.
Patru fragmente de vatră, nedecorate; crusta cenușie-maronie.

AI 31. Si; casetă 1 E; -0,70 m.
Fusaiolă inelară. Inv. 45020. Fig. 73/2; 97/8.

Materiale arheologice *passim* din zona așezării.

Ceramica lucrată cu mâna.

Ceramica poroasă.

C 498. Partea inferioară a unui borcan cu fundul plat, puțin profilat; pastă brună-cărămizie. Diametrul fundului 8 cm. Inv. 34539. Fig. 74/2.

C 499. Partea inferioară a unui borcan cu fundul plat; ardere inegală: miezul negru; pasta roșcată-cărămizie la exterior, cenușie-cărămizie la interior. Diametrul fundului circa 7 cm. Inv. 34539. Fig. 74/3.

C 500. Fragment din partea inferioară a unui borcan; pastă maronie, arsă secundar, la exterior și maronie-cenușie, cu nuanțe gălbui, la interior. Inv. 33042.
Fragment de buză de borcan cu marginea orizontală; pastă cenușie închisă. Inv. 33042. Fig. 74/1.

Ceramica lustruită.

C 501. Partea inferioară a unei căni bitronconice, cu fundul puțin concav, profilat; pastă neagră-cenușie. Diametrul fundului 7 cm. Inv. 34539. Fig. 75/2.

C 502. Fragment de strachină cu buza lățită oblic spre exterior și marginea tăiată vertical; umăr unghiular, proeminent; ardere inegală: miez negru; cenușie la interior; galbuie-maronie la exterior. Inv. 33042. Fig. 74/4.

C 503. Fragment de strachină de același tip, cu buza subțiată la exterior și marginea rotunjită; gâtul aproape vertical; umărul unghiular, proeminent; pastă maronie-roșcată. Inv. 34539/a. Fig. 74/7.

C 504. Fragment de strachină de același tip, cu buza subțiată la exterior și marginea rotunjită; umărul rotunjit. Inv. 33042. Fig. 74/6.

C 505. Fragment de strachină cu buza lățită oblic spre exterior și marginea ascuțită; gât concav, cu umărul unghiular, carenat; pastă cenușie-galbuie. Fig. 74/5.

Ceramică lucrată la roată.

- C 506.** Fragment de bol cenușiu cu buza îngroșată și marginea rotunjită; pastă cenușie. Incizie orizontală sub marginea exterioară a buzei. Inv. 33043. Fig. 74/8.
- C 506/a.** Fragment de *lekanis*, cu umărul proeminent, carenat și toarta lipită, în torsadă. Pastă cenușie. Inv. 33043. Fig. 74/9.
- C 507.** Partea superioară fragmentară a unei străchini (sau *lekanis*?); buza lată, orizontală, cu trei caneluri largi, concentrice pe partea superioară; marginea buzei rotunjită, cu un mic prag la exterior; gâtul are profilul puțin concav; umăr unghiular. Pastă cenușie, cu angobă neagră mată pe buză și la exterior. Diametrul gurii circa 28 cm. Inv. 36633. Fig. 75/1.
Forme apropiate: ALEXANDRESCU 1999, p. 158-162, fig. 10/6, 8-12, fără caneluri pe buză.

Ceramica elenistică.*Materialul amforic.*

- A 233.** Toartă neșampilată de amforă de Rhodos, cu profilul unghiular. Inv. 34540/a.
- A 234.** Toartă neșampilată de amforă de Rhodos cu curbura lină. Inv. 34540/b. Fig. 75/5.
- A 235.** Fund de amforă de Sinope. Inv. 44697.
- A 236.** Fragment de perete de amforă de Cos; pastă cărămizie, cu angobă groasă, gălbuie alburie. Inv. 44697.
- A 237.** Toartă fragmentară, din zona mediană, de amforă de Cnidos.
- A 238.** Picior de amforă cu buton; angobă gălbuie-roză-alburie. Inv. 34540/c. Fig. 75/6.

Alte materiale elenistice.

- R 2.** Statuetă de teracotă fragmentară reprezentând o divinitate feminină culcată (Afrodita). Personajul are partea superioară nudă și coapsele acoperite cu voal, în falduri. Goală în interior, cu gaură de evacuare a aerului în timpul arderii, la spate. Argilă cărămizie, densă, cu miez cenușiu; urme de vopsea albă.
Dimensiuni: lungimea 8,3 cm; înălțimea 5 cm. Inv. 32248. Fig. 98/1 a, b.
Reprezentare asemănătoare: RĂDULESCU *et alii* 1995-1996, p. 29-30, 43, cat. 27-28 și pl. VI; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 225, 369, cat. R 33, 34 și pl. XC; (la Albești, în *chora* Callatidei; sec. III a. Chr.).
- C 508.** Buză de bol elenistic; pastă roșie; firnis negru pe ambele suprafețe, cu luciu metalic. Inv. 33042. Fig. 75/4.
- C 509.** Fragment de platou (?) cu o nervură circulară în relief; decor incizat pe nervură. Firnis negru aplicat pe corp, cu excepția bordurii. Pastă roșie. Fig. 75/3.

- M 1.** **Monedă Callatis;** descoperită pe plaja Dunării, în zona așezării.
Tip APOLLON.
AE; ↑ 8,79 g; 24,5 mm.
Av. Capul laureat al lui Apollon orientat spre dreapta.
Rv. Spic de grâu la stânga și trepied.
[KΑΛΛΑ]TIANΩN; jos ΑΠΟΛΛ.
Pick, 229.
Inv. MINAC 55060.
TALMAȚCHI 2001, p. 129, nr. 70.

IV. 1. ȘTAMPILE AMFORICE.

SINOPE.

- S 1.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34483. Fig. 104/1.
Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară, alunecată de-a lungul torșii, care s-a imprimat doar parțial, în poziție nefirească. În amprenta creată pe orizontală se observă urme neclare de litere.
A
Δ
CONOVICI; IRIMIA 1991, p. 169, cat. 1, fig. 17/1.
- S 2.** Sı; c. 4 N; Groapa nr. 5. Inv. 45099.
Toartă de amforă cu ștampila prost imprimată, ilizibilă, reprezentând un rebut (2,7 x 2,1 cm). Se citește cu dificultate doar litera A.

RHODOS.

- S 3.** Sı 2005; bordeiul nr. 1; c. 25; caseta nr. 3 – vest; -0,80 m. Inv. 44667. Fig. 104/2.
Toartă de amforă cu ștampilă de producător, rectangulară (3 x 1,3 cm). Profil unghiular, puțin rotunjit.
Ἀγοράνα
κτος
Δαλίου
PRIDIK 1917, p. 21, nr. 443, aceeași dispunere, cu altă lună; nr. 444-450 și p. 135, nr. 83, cu numele producătorului pe un rând; GRACE 1956, cat. 102-103; CANARACHE 1957, p. 256, cat. 609 (la Sinoie – „Zmeica”); LEVI 1964, cat. 173-174; GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 302, E₁ (220-180 a. Chr.); GRACE 1974, p. 200, încadrează activitatea acestui producător între mijlocul perioadei a II-a și al perioadei a III-a (circa 221-198 a. Chr.); SZTETYLLÓ 1976, p. 27-28, cat. 3-5, cu numele producătorului pe un rând și altă dispunere; precizează că a fost datat altădată între 220-180 a. Chr., dar pe baza descoperirilor mai noi Ἀγοράναξ a fost plasat ulterior în a doua jumătate a sec. III a. Chr.; LAZAROV 1977, p. 33, cat. 4; SÎRBU 1982, p. 99, cat. 2; BUZOIANU-CHELUȚĂ GEORGESCU 1983, p. 165-166, cat. 26; BÖRKER 1998, cat. 377, cu aceeași dispunere, cu altă lună; cat. 372-376, cu numele producătorului pe un rând (în Complexul Pergam); BUROW 1998, p. 80, cat. 26, între 221-199 a. Chr., după GRACE 1974; FINKIELSZTEJN 2001, p. 106-109, 190; producătorul în cauză și-ar fi desfășurat activitatea în perioadele II b și III;

tot aici sunt prezentate și stilurile utilizate de Ἀγοράναξ, ca și eponimii în vremea cărora el a activat; data începutului menționării lunilor (circa 234 a. Chr.) este apropiată de cea propusă de V. Grace (circa 240 a. Chr.), în pofida coborârii cronologiei, datorită creșterii numărului eponimilor însoțiți de acest nume de producător, scris cu toate literele.

- S 4.** Si 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,70-0,75 m. Inv. 43515. Fig. 104/3.
Toartă de amforă cu ștampilă de eponim, rectangulară (1,6 x 1,8 cm), pe două rânduri.
ἐπὶ Αἰν[ησιδάμου]
Υακινθ[ίου]
PRIDIK 1917, p. 2, nr. 25, p. 3, nr. 26 (ἱερεὺς), nr. 27, circulară, cu floare de rodie și altă lună; p. 132, nr. 9, rectangulară, pe trei rânduri, cu altă lună; CANARACHE 1957, p. 228, cat. 508, floare de rodie cu altă lună; MIRČEV 1958, cat. 85, 119; LAZAROV 1974, p. 48, cat. 48-49; ŠELOV 1975, p. 31, cat. 9, pe trei rânduri, cu altă lună, Αἰνησιδάμος II (220-180 a. Chr.); SZTETYLLÓ 1976, p. 32-33, cat. 27-31, dreptunghiulare, pe două sau trei rânduri, cu alte luni, Αἰνησιδάμος II (220-180 a. Chr.); LAZAROV 1977, p. 23, cat. 9; BUZOIANU 1980, p. 130, cat. 5-8, dreptunghiulare, tipologii diverse; BUZOIANU 1992, p. 147, cat. 291-296, tipologii diverse; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983, p. 164, cat. 18, ștampilă circulară, cu floare de rodie; LUNGU 1990, p. 211, datează ștampilele lui Αἰνησιδάμος II în anul 192 a. Chr.; GETOV 1995, p. 47, cat. 96, pe trei rânduri, cu altă lună; BÖRKER 1998, cat. 44-57, tipologii diverse; BUROW 1998, p. 80-81, cat. 30-33, eponimul este integrat perioadei a III-a; FINKIELSZTEJN 2001, p. 50, 109, 205 și 192, tabel 19, Αἰνησιδάμος II în perioada III c, circa 179/177 a. Chr.; JÖHRENS 2001, cat. 14, ștampilă de alt tip, Αἰνησιδάμος II; IRIMIA 2004-2005, p. 336, cat. 23 (la Adâncata); ZAJČEV 2005, p. 265, tabel I, grupa III c, circa 179-177 a. Chr. (după FINKIELSZTEJN 2001).
- S 5.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34484. Fig. 104/4.
Toartă de amforă cu ștampilă de producător, rectangulară.
Caduceu, st.
Ἀν[τιμάχου]
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 6, fig. 17/6. Producătorul Ἀντίμαχος, caracterizat prin simbolul *kerykeion*, este cunoscut din numeroase descoperiri. PRIDIK 1917, p. 22, cat. 486-494; p. 23, cat. 495-499; GRACE 1950, p. 136 – Complexul Pergam; LEVI 1964, p. 268, cat. 195-207, pl. 14, 15, la Olbia; SZTETYLLÓ 1975, cat. 50 (circa 220-180 a. Chr.), la Alexandria; ŠELOV 1975, p. 85, cat. 271 (cu bibliografia), pe baza descoperirilor din Complexul Pergam și de la Olbia, ca și al asocierii pe aceleași amfore cu eponimii Πρατοφάνης și Ἀθανόδοτος, datează activitatea producătorului Ἀντίμαχος între 220-180 a. Chr.; pe baza posibilei asocieri și cu eponimul Ἀλεξίμαχος, activitatea producătorului în cauză s-ar fi desfășurat în limitele cronologice ale Complexului Pergam, continuând și în al doilea sfert al sec. II a. Chr., opinie exprimată, totuși, cu rezerva de către ŠELOV, care consideră mai probabilă limitarea la perioada Complexului Pergam, respectiv în perioada a III-a și la începutul perioadei a IV-a; GRACE 1985, p. 8-9, 10, n. 19, datează activitatea acestui producător între 188-176 a. Chr., legând-o și de eponimatul lui Ἀθανόδοτος, apreciat drept cel mai târziu eponim în complexul Middle Stoa; BUZOIANU 1992, p. 149, cat. 335-336 (188-176 a. Chr.), la Tomis;

BÖRKER 1998, p. 44, cat. 399-402, pl. 15; BUROW 1998, p. 82, cat. 63-65, perioadele III-IV; FINKIELSZTEJN 2001, p. 192-193, datează astfel eponimii asociați pe amfore cu producătorul Ἀντίμαχος: Πρατοφάνης – perioada III b (circa 188 a. Chr.); Ἀθανόδοτος – perioada III d (circa 170/168 a. Chr.); Ἀλεξίμαχος – perioada IV b (circa 147 a. Chr.), interval care ar putea corespunde activității producătorului în cauză. JÖHRENS 2001, p. 412, cat. 166-169, asociază eponimilor menționați de ŠELOV 1975, cu acest producător, care a activat o lungă durată și alți eponimi: Τέρων I – perioada III b (circa 186 a. Chr.), Ἀρίστων II și Ἀριστόδαμος II – perioada III e (circa 167/165 a. Chr. și 166/164 a. Chr.), precum și Σωσικλῆς – perioada IV a (între circa 159/158 – 154-153 a. Chr.); astfel, intervalul activității desfășurate de Ἀντίμαχος s-ar încadra între circa 188-147 a. Chr.

- S 6.** Sı 2003, bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,70-0,75 m. Inv. 43516. Fig. 104/5.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară (3,6 x 1,4 cm), pe două rânduri.
ἐ[πὶ ἰε]ρέως
Ἀρ[ιστά]ρχου
Eponimul Ἀρίσταρχος aparține perioadei I b (FINKIELSZTEJN 2001, p. 94, tabel 2 unde șampila amintită este de tipul cu buton). El a fost integrat unui grup de eponimi anteriori marcării lunilor, din timpul activității producătorilor Εὐφρων, Ἄξιος și Ζήνων I (FINKIELSZTEJN 2001, p. 76). Date: GRACE 1974/a, între 269-240 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 188, tabel 17, între circa 262 – circa 247 a. Chr.; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 311, cat. S 482, șampilă circulară cu buton; sigma lunar. Până în prezent este cea mai veche șampilă de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, iar apariția ei poate fi corelată cu prezența și a altor câtorva materiale ceramice timpurii în această așezare (vezi mai sus). La Jöhrens 2001, p. 372, tabelul 3, perioada I b este datată de la circa 280 la circa 270 a. Chr., reprezentând o grupă cu zece eponimi, perioada I c de la circa 269 la circa 256 a. Chr., în timpul căreia ar fi activat producătorii cu monogramă Ἄξιος și Ζήνων I, iar perioada I d de la circa 255 la circa 241 a. Chr.
- S 7.** Sı 2003; bordeiul nr. 1; c. 25; -0,80 m. Inv. 43512. Fig. 104/6.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară (3 x 1,4), de producător, pe un rând.
Ἀριστάρχ[ου]
Stele care încadrează legenda, în partea stângă, sus și jos; inițial erau probabil mai multe, conform tipului de șampilă; sunt șterse sau au căzut în spărtură, deoarece nu se mai observă.
PRIDIK 1917, p. 23, cat. 507-509, cu textul încadrat de patru stele; CANARACHE 1957, p. 257, cat. 615, cu textul încadrat de cinci stele (220-180 a. Chr.); LEVI 1964, cat. 209-211; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968, cat. 63; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 233, cat. 747, șampilă circulară; ŠELOV 1975, p. 87, cat. 285, cu numele încadrat de patru sau cinci stele; s-au descoperit 20 de ștampile ale lui Ἀρίσταρχος la Pergam, a căror datare corespunde perioadei complexului pergamian; SZTETYLLO 1975, p. 174, cat. 44-45; SZTETYLLO 1976, cat. 53 (șampilă cu numele producătorului Ἀρίσταρχος pe un singur rând, datată de autoare între 220-180 a. Chr.; se precizează că în mod curent pe piesele acestui producător apar patru stele în colțurile ștampilei);

BUZOIANU 1980, p. 135, cat. 11, alt tip de șampilă cu același nume de producător; BUZOIANU 1992, p. 149, cat. 339-340, grupa a III-a (circa 210/205 – 175 a. Chr., pe baza noii încadrări cronologice a Complexului de la Pergam, propusă de GRACE 1985, p. 1-54); BÖRKER 1998, p. 44, cat. 406 (875); BUROW 1998, p. 83, cat. 69-80; perioada a III-a (între 205-175 a. Chr.). Circa 200-160 (FINKIELSZTEJN 2001); perioada a III-a; AVRAM 2010, cat. 47.

- S 8.** Si 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,50-0,55 m. Inv. 44733.
Toartă fragmentară de amforă, din care se păstrează partea finală a ștampilei (1,8 x 1,7 cm). Șampilă rectangulară pe un rând, de producător. Stelele, care la acest tip de ștampele încadrează legenda, nu se observă (probabil s-au șters).
[Ἀρι]τάρχου
Asemănătoare exemplarului anterior, inv. 43512.
- S 9.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32249.
Toartă cu șampilă rectangulară, fragmentară.
[ἐπ]ί Ἀρι
[τοδά]μου
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 169, cat. 3, fig. 17/3. PRIDIK 1917, p. 5, cat. 76-81, cu diferite luni. GRACE 1953/a, p. 116-128, cat. 43 (H. 70; N. 99), circa 220-180 a. Chr.; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968, cat. 42-43 (la Tomis); GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 230, cat. 710 (la Callatis); ŠELOV 1975, p. 40-41, cat. 52-55, unde stabilește perioada de activitate a lui Ἀριστόδαμος în a doua jumătate a perioadei pergamice, considerată a fi între 200-180 a. Chr.); LAZAROV 1977, p. 24-25, cat. 25; BUZOIANU 1980, p. 131, cat. 14-15 (Tomis); BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983, p. 164, cat. 19. Eponimul Ἀριστόδαμος II apare în Complexul Pergam, dar lipsește în cel de la Middle Stoa din Athena, cf. GRACE 1985, p. 8, unde este datat între 182-176 a. Chr.; NICOLAOU-EMPEREUR 1986, p. 518-519, cat. 4, circa 182-176 a. Chr.; BUROW 1998, p. 84, cat. 93-94, atribuie acest eponim perioadei III c; BUZOIANU 1992, p. 147, cat. 301-304 (Tomis); IRIMIA 2006, p. 139, cat. 9 (Palazu Mic). La FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19, Ἀριστόδαμος II este atribuit perioadei III e (circa 166-164 a. Chr.); JÖHRENS 2001, p. 383, cat. 23 (perioada III e).
- S 10.** Si 2003; bordeiul nr. 1; c. 24; -1,15 m. Inv. 43513. Fig. 105/1.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară (3,8 x 1,4 cm) pe un rând.
Ἀρίστου
Producător Ἀριστος I.
PRIDIK 1917, p. 136, cat. 89; SZTETYLLO 1976, p. 40, cat. 67, același producător, cu luna anului și stea (perioada 220-180 a. Chr.); ŠELOV 1975, p. 89, cat. 292, întocmai. Ἀριστος I este unul dintre producătorii bine reprezentați la Pergam și îndeosebi la Villanova, unde ștampla sa apare combinată pe amfore cu ștampelele eponimilor Ἀρχοκράτης II, Τιμασαγόρας, Φιλόδαμος II, Κλεώνυμος II. Šelov considera posibil ca Ἀριστος să facă pereche și cu eponimul Θεαίδης pe o amforă de la Tarsus (cf. GRACE 1950, p. 135; 141, cat. 26, 27); tot el menționează că a existat și un alt producător cu același nume, care ar fi fabricat încă amfore la sfârșitul sec. II a. Chr. GRACE 1985 atribuie eponimii amintiți mai sus grupei a III-a, datându-i între circa 198-184 a. Chr. BUZOIANU 1992,

p. 118, 149, cat. 343, încadrează pe Ἀριστος I în limite cronologice mai largi, cu alți producători grupați în serii de la sfârșitul sec. III și începutul sec. II a. Chr., fiind considerat cu puțini ani anterior lui Δαμοκράτης I. BUROW 1998, p. 85, cat. 102-107, încadrează pe Ἀριστος în perioada a III-a. FINKIELSZTEJN 2001, p. 120-124 și tablele 6, 19, asociază pe Ἀριστος cu eponimii menționați și de ŠELOV 1975, loc. cit., fiind atribuit, împreună cu aceștia, perioadei III b (în ordinea amintită, între circa 185-182 a. Chr.); asocierea cu eponimul Θεαίδης (circa 171/169 a. Chr.) ar presupune prelungirea activității lui Ἀριστος I și în perioada III d.

S 11. Si 2005; bordeiul nr. 1; c. 23-25; caseta nr. 3 – vest; -1,10 m. Inv. 44668. Fig. 105/2.

Toartă de amforă care mai păstrează o parte din gât și din buză, cu ștampilă de producător (2,9 x 2,8 cm). Buza are marginea rotunjită, foarte puțin teșită spre interior și îngroșată la exterior.

Δαμοκράτης

Ștampilă circulară, cu *floare de rodie* în mijloc și legenda între două cercuri concentrice.

Ștampilele cu numele producătorului Δαμοκράτης I (cu *floare de rodie*) sunt larg răspândite în numeroase situri arheologice.

PRIDIK 1917, p. 24, cat. 557-560; p. 25, cat. 561-572; GRACE 1934, cat. 90-92; GRACE 1950, cat. 73; GRACE 1952, p. 526; CANARACHE 1957, p. 230-231, cat. 515-517 (la Histria și la Sinoie – „Zmeica”); GRACE, SAVVATIANOU-PETROPOULAKOU 1970, p. 307, E 18; BAUMANN 1973-1975, cat. 27 (Tulcea); ŠELOV 1975, p. 92-94, cat. 307-314, cu discuția asupra acestui producător și a eponimilor cu care el se asociază (Πρατοφάνης, Φιλόδαμος II, Ἀγέμαχος, Νικασαγόρας I), precum și în legătură cu ștampilele sale semnalate în Complexul Pergam și la Villanova; consideră că Δαμοκράτης I a avut o activitate bogată în primele decenii ale sec. II a. Chr.; SZTETYLLO 1976, cat. 77-82; OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1980, p. 103, cat. 52 (la Sarichioi); BUZOIANU 1980, p. 123, 135 și cat. 15-17 (la Tomis); datează ștampilele de acest tip între circa 220-180 (200-180) a. Chr.; LUNGU 1990, p. 213, A, II, 3 a-b, unde producătorul a apărut asociat cu eponimul Ἀγέμαχος, datat de autoare la 195 a. Chr. și B, I, 4 a-b, cu același producător (la Murighiol); BUZOIANU 1992, p. 117-118, 150, cat. 346-351 (la Tomis); autoarea integrează pe Δαμοκράτης I celei de a doua secvențe a perioadei a III-a, cuprinsă între circa 188-183 a. Chr.; LUNGU 1994, p. 146, cat. 51 (datată după Complexul Pergam între circa 205-175 a. Chr.); cat. 56 (atribuită gr. V-VI, cf. GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, E 18, p. 307) – ambele la Mahmudia; BÖRKER 1998, p. 46, cat. 432-435; BUROW 1998, p. 87-88, cat. 137-167, perioadele II-III; FINKIELSZTEJN 2000, 136 Nr. Arh 2, datează activitatea acestui producător între circa 200-172 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 113-115, cu discuția asupra „dinastiei” lui Δαμοκράτης I, a cărei activitate s-a desfășurat începând din perioada a III-a; datarea eponimilor asociați cu Δαμοκράτης I diferă de a altor cercetători, fiind mai coborâtă, respectiv în perioadele III b-III d (între circa 189-170/168 a. Chr.); astfel, Ἀγέμαχος este încadrat în perioada III c, circa 181/179 a. Chr., față de LUNGU 1990, unde este datat la 195 a. Chr.; Πρατοφάνης – în perioada III b, circa 188 a. Chr., față de LUNGU 1990, unde este datat la 202 a. Chr.; Φιλόδαμος II – în perioada III b, circa 183 a. Chr., comparativ cu LUNGU 1990, la 197 sau 196 a. Chr.; Νικασαγόρας

I – în perioada III d, circa 172/170 a. Chr., comparativ cu GRACE 1985, la 185 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 373, 415, cat. 183-185, cu bibliografia privind datarea activității acestui producător.

- S 12.** Sı 2005; bordeiul nr. 1; c. 23; caseta nr. 3 – vest; -0,80 m. Inv. 44669. Fig. 46/1; 82/1; 105/3.

Gât fragmentar de amforă cu o toartă șampilată. Șampilă rectangulară de producător, pe un rând (3,3 x 0,8 cm). Buza puțin teșită spre interior și îngroșată aproape vertical la exterior. Dimensiuni: diametrul exterior al gurii 11,8 cm; diametrul interior al gâtului 9,5 cm.

Δίου

PRIDIK 1917, p. 25, cat. 590-591 (Δῖος – nominativ), 592-596; GRACE 1952, p. 526; GRACE 1963, p. 323; CANARACHE 1957, p. 260, cat. 625 (la Histria); POPEEA 1967, p. 509-512 (la Medgidia); GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, cat. 756 (la Callatis); ŠELOV 1975, p. 96, cat. 326, cu discuția privind asocierea lui Δῖος cu eponimii Σώδαμος, Θέστορ, Καλλικράτης II, ceea ce ar determina datarea începutului activității acestui producător în ultimul sfert al sec. III a. Chr.; OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1980, p. 103, cat. 53 (la Sarichioi); BUZOIANU 1980, p. 136, cat. 22 (la Tomis); GRACE 1985, eponimii în timpul cărora a activat Δῖος, începând cu Σώδαμος și terminând cu Ἀρίστων II s-ar data după 210 – până la circa 182/176 a. Chr.; LUNGU 1990, p. 216, cat. 3, unde Δῖος este asociat cu eponimul Ἰασικράτης și datat în anul 208 a. Chr.; BUZOIANU 1992, p. 117 și 150, cat. 352, perioada a III-a (210-175 a. Chr.); BÖRKER 1998, p. 46, cat. 438; BUROW 1998, p. 88, cat. 170-175, perioada II c-III; FINKIELSZTEJN 2001, p. 50, n. 66 și p. 191-192, tabelele 18-19, unde perioada II c este datată între circa 209-199 a. Chr. și perioada III între circa 198-161 a. Chr., ultima parte a activității lui Δῖος desfășurându-se în timpul eponimatului lui Ἀρίστων II (circa 167/165 a. Chr.); JÖHRENS 2001, p. 417, cat. 191-193, cu bibliografia, unde consideră că Δῖος a activat la sfârșitul perioadei II datorită sincronismului cu Σώδαμος și Ἰασικράτης (ambii încadrați însă de FINKIELSZTEJN 2001, tabel 19, în perioada III a), și în perioada III, sub eponimii Θέστορ, Κλεώνυμος II, Καλλικράτης II și Ἀρίστων II (după cronologia lui FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*, pentru eponimii amintiți).

- S 13.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32243.

Toartă de amforă cu șampilă rectangulară pe trei rânduri, foarte ștearsă. ἐπὶ Ἡρα[γό]

ρα

Αγ[ρια]v[io]v

CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 169, cat. 4, fig. 17/4. PRIDIK 1917, p. 9, cat. 171, întocmai; cat. 172-173; p. 133, cat. 28; GRACE 1952, p. 529; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 232, cat. 736; ŠELOV 1975, p. 54, cat. 114 (180-150 a. Chr.); LAZAROV 1977, p. 27, cat. 56; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983, p. 165, cat. 22. Eponim de la începutul perioadei a IV-a, datată de GRACE 1974, NICOLAOU, EMPEREUR 1986 și de alți specialiști între 175-146 a. Chr. Este considerat succesor al lui Ἀριστόμαχος I (GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, E. 37). Datarea lui se face și în baza asocierii cu producătorul Μαρούας, a cărui activitate se plasează între circa 198 a. Chr. – mijlocul sec. II a. Chr.

(SZTETYLLO 1976, cat. 92, 109; GRACE 1974, p. 200; vezi mai jos); LUNGU 1996, p. 51, cat. 2 (la Tulcea – „Dealul Monumentului”); FINKIELSZTEJN 2001, p. 109, 110, 125, 128, 129, 173, 193 – tabel 20, perioada IV a, între circa 160/159 – 154/153 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 389, cat. 53-55, în diferite dispuneri și cu alte luni, perioada a IV-a.

S 14. Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32242.

Toartă de amforă cu ștampilă circulară, de producător, cu urme de cadru, foarte uzată; ștampilă secundară, rectangulară, dispusă lateral pe toartă, greu lizibilă.

a. Ἰπποκράτεως
floare

b. Ștampilă secundară, din care se distinge un o și un semn neclar, deasupra.

CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 7, fig. 17/7 a, b. PRIDIK 1917, p. 28, cat. 673-680; GRACE 1934, p. 239, cat. 93; ŠELOV 1975, p. 105-106, cat. 369-375 (200-180 a. Chr.), inclusiv pentru ștampilele secundare. GRACE 1985, p. 9-10, n. 18-19 și p. 46/3 c: producător din perioadele III-IV, a cărui activitate începe în timpul lui Νικασαγόρας I (datat la circa 185 a. Chr. de GRACE, *loc. cit.*, și în perioada III d, la circa 172/170 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19); printre ultimii eponimi cu care a apărut Ἰπποκράτης este Αλεξίμαχος, din perioada a IV-a (circa 149-146 a. Chr., cf. GRACE 1974/b), sau din perioada IV b, circa 147 a. Chr. (cf. FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabel 20). Pentru activitatea lui Ἰπποκράτης, fiul lui Δαμοκράτης, vezi și LUNGU 1994, p. 135. BÖRKER 1998, p. 48-49, cat. 462-463; BUROW 1998, p. 91, cat. 221-223, inclusiv pentru ștampilele sale secundare, perioadele III c – IV; aparține seriei mai târzii de producători din Complexul Pergam, activitatea lui desfășurându-se din anul 184 până la circa 150 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 46, 113-115, 117, 118 – tabel 5, 120, 138, cu referiri, între altele, la ștampilele sale secundare și la asocierea mai multor eponimi cu producătorul Ἰπποκράτης, între care: Ἀγέστρατος II – perioada III e (circa 161 a. Chr. sau 182-176 a. Chr. la GRACE 1985), Ἀυτοκράτης I – perioada IV b (circa 146 a. Chr. sau 175-168/166 a. Chr. la ETIENNE 1986), precum și cu mai mulți eponimi din perioada IV: Ξενοφάντος II, din perioada IV b, datat la circa 191 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 20; Πυθογένης din perioada IV a, datat de NICOLAOU, EMPEREUR 1986, p. 520-522, cat. 6, spre 150 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*, în perioada IV b, la circa 150 a. Chr. JÖHRENS 2001, p. 460, cat. 481 și p. 464, cat. 129, producătorul în discuție a activat în perioadele III și IV, între „circa 171-148 a. Chr.”; IRIMIA 2006, p. 146-147 (Gura Ialomiței, jud. Ialomița). AVRAM 2010, cat. 48, fără ștampilă secundară; circa 200-160 a. Chr. (Finkielsztejn). Perioada III.

S 15. S1 2005; bordeiul nr. 1; c. 23; caseta nr. 3 – vest; -0,70 m. Inv. 44670. Fig. 105/4.

Toartă de amforă cu ștampilă de eponim circulară (3 x 2,9 cm). Arsă puternic secundar cu afumată, cu depuneri negre, uleioase.

ἐπὶ Καλλικρατίδα [Π]αν[άμου]

Floarea lipsește.

PRIDIK 1917, eponim, p. 11, cat. 215-222; p. 12, cat. 223; p. 134, cat. 44, în diferite dispuneri și cu alte luni; GRACE 1934, cat. 54; GRACE 1950,

cat. 70; GRACE 1952, p. 529; CANARACHE 1957, cat. 520-521, cu alte dispuneri; LEVI 1964, cat. 116-117; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968, cat. 51-52 (la Tomis); GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 295, n. 1; ŠELOV 1975, p. 57-58, cat. 128-132, în diferite dispuneri și cu alte luni, precum și cu discuția asupra acestui eponim; LAZAROV 1974, p. 30, cat. 16 (220-180 a. Chr.); SZTETYLLO 1976, cat. 101-103, cu tipologii diverse și răspândirea ștampilelor acestui eponim în diferite situri; GRACE 1985, p. 8-9, Καλλικρατίδας II (188-186 a. Chr.); de remarcat că în Complexul Pergam au apărut 23 de ștampile cu acest eponim; BUZOIANU 1992, p. 117-118, 148, cat. 317-318, pl. IV, Καλλικρατίδας II datat în a doua secvență a perioadei a III-a (188-183 a. Chr.); GETOV 1995, p. 53-54, cat. 115-119, tipologii diverse, eponim datat între 210-175 a. Chr.; BÖRKER 1998, p. 31-32, cat. 241 și pl. 10, întocmai; cat. 223-240, 242-245, tipologii diverse (circa 188-186 a. Chr.); BUROW 1998, p. 92, cat. 227-231 și pl. 27, tipologii diverse; perioada III c (circa 188-186 a. Chr.); ROTROFF 1982, cat. 103, circa 186 a. Chr.; SZTETYLLO 1991, p. 43, cat. 51 (188-186 a. Chr.); FINKIELSZTEJN 2001, p. 109 și 192, tabel 19, Καλλικρατίδας II este încadrat în perioada III d (circa 175/173 a. Chr.); JÖHRENS 2001, cat. 72-75, tipologii diverse, eponim încadrat în perioada III d; ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul 1, în grupa III d (circa 175-173 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001); ZIRRA 1971, p. 226, tab. 23, nr. 24, ștampilă rectangulară pe trei rânduri Καλλικρατίδας II și o altă lună - Ἀργιάντιος - într-un bordei la Schela Cladovei, împreună cu fragmente de situlă de tip celtic.

- S 16.** Sî 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,70-0,75 m. Inv. 43518. Fig. 105/5.
Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară (46 x 1,2 cm) pe un rând.
ἐπὶ Καλλικρατίδα
Același eponim, Καλλικρατίδας II, ca și pe ștampila anterioară, deși este de un tip diferit.
- S 17.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34448.
Toartă de amforă cu ștampilă de producător, rectangulară, foarte ștearsă, dublu imprimată; sigma lunar.
Καλλώνος
Hermă, st.
CONOVICI; IRIMIA 1991, p. 170, cat. 8, fig. 17/8; PRIDIK 1917, p. 28, cat. 690; p. 29, cat. 691, întocmai; CANARACHE 1957, p. 262, cat. 636 (la Sinoie - „Zmeica”); ŠELOV 1975, p. 107, cat. 379-387; producătorul Κάλλων este datat în a doua jumătate a sec. II a. Chr. (perioada a V-a), deoarece lipsește din Complexele de la Pergam și Carthagina; herma, așezată în diferite poziții, este caracteristică acestui producător; SZTETYLLO 1975, p. 47, cat. 105, întocmai; GRACE 1985, p. 13, n. 24, producătorul Κάλλων găsit în asociere cu eponimul Θέρσανδρος, datat între circa 141-135 a. Chr.; NIKOLAOU-EMPEREUR 1986, p. 529, cat. 14, pl. 13/a, producătorul în cauză în perioada a V-a, sub Θέρσανδρος, între 141-135 a. Chr.; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1998, p. 76, cat. 133, circa 141-135 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 195, tabel 21, eponimul Θέρσανδρος, în timpul căruia s-ar fi desfășurat, după GRACE 1985, *loc. cit.*, o parte a activității lui Κάλλων, este încadrat în perioada V a, circa 137/136 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 422, cat. 212.

- S 18.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32241.
Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară; *omega* cursiv, *sigma* lunar. Altă variantă de ștampilă a aceluiași producător.
Καλλώνος
Hermă, st.
CONOVICI, IRIMIA 1992, p. 170, cat. 9, fig. 17/9.
- S 19.** S1 2005; bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; -0,80-0,85 m. Inv. 44672. Fig. 46/6; 106/1.
Gât fragmentar de amforă cu o toartă ștampilată. Ștampila rectangulară de producător, pe două rânduri (3,4 x 1,3 cm). Toartă cu profil unghiular. Buza amforei, puțin teșită spre interior, iar la exterior îngroșată și rotunjită lin. Secțiunea torții – aproape circulară (2,4 x 2,2 cm).
Μαρσύα
Βαδρόμιο(v)
PRIDIK 1917, p. 29, cat. 714-720; p. 30, cat. 721-730, cu alte luni; GRACE 1952, p. 527; CANARACHE 1957, p. 264, cat. 641, cu altă lună; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, cat. 766-767 (la Callatis); 1177 (la Moșneni); GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 314, E 37, cu precădere spre începutul perioadei a IV-a; ŠELOV 1975, p. 109-110, cat. 401-404; ștampilele acestui producător sunt foarte răspândite în nordul Mării Negre, unde s-au descoperit mai mult de 150 de exemplare; datate larg între 220-180 a. Chr. ŠELOV mai amintește asocierea ștampilei lui Μάρσας cu ștampile ale eponimilor Δαμοκλῆς II din timpul Complexului pergamic (datat de GRACE 1985 înainte de anul 188, de LUNGU 1990, p. 214, A III 12 și p. 216 la 193 a. Chr. și de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19, la circa 176/174 a. Chr.) și Πεισίστρατος (atribuit perioadei a IV-a cronologice de GRACE și de alți autori, datat între 175-150 a. Chr., respectiv perioadei IV a, la circa 160 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabel 20); LAZAROV 1977, p. 38, cat. 77; BUZOIANU 1980, p. 122 și cat. 32-33 (spre începutul perioadei a IV-a); SZTETYLO 1976, cat. 109-112, nume de producător care a apărut pe o amforă asociat cu eponimul Ἡραγόρας (atribuit de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabel 20, perioadei IV a și datat între circa 159/158 – 154/153 a. Chr.); tot aici și mențiunea că acest producător se întâlnește pe numeroase ștampile din foarte multe situri arheologice; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983, p. 166, cat. 29, întocmai; LUNGU 1990, p. 213, 216, A I, 1 a-b, unde Μάρσας a apărut asociat cu eponimul Τιμασάγρας, datat la 197/196 a. Chr. (atribuit de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19, perioadei III b, la circa 184 a. Chr.); o altă asociere este înregistrată cu Κλεώνομος II, datat de NICOLAOU, EMPEREUR 1986, p. 516, cat. 2, la 197 sau 195 a. Chr., de LUNGU 1990, p. 214, A II 7 a la 198 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabel 20, în perioada III b, la circa 182 a. Chr.; BUZOIANU 1992, p. 119 și cat. 390-391 (între 199-198 – mijlocul sec. II a. Chr.); LUNGU 1996, p. 51, cat. 6 (la Tulcea – „Dealul Monumentului”); BUZOIANU, CHELUȚĂ 1998, p. 77, cat. 139; BÖRKER 1998, p. 48-49, cat. 471-486; BUROW 1998, p. 94-95, cat. 257-268, perioadele III-IV (între 205-146 a. Chr.), cu începutul activității sale pe la 199-198 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, producător p. 45, 84, 103, 106, 133. Pe baza asocierii cu mai mulți eponimi, activitatea lui Μάρσας s-ar fi desfășurat (după GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, E 37, GRACE 1974/a, p. 200, NICOLAOU, EMPEREUR 1986, p. 516, cat. 2, BUZOIANU

1992, *loc. cit.*, LUNGU 1996, *loc. cit.*), în perioadele III-IV, între circa 198 – spre mijlocul sec. II a. Chr., fără a-l atinge. AVRAM 2010, cat. 50; circa 180-150 a. Chr. Perioadele III-IV.

- S 20.** Si 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,70-0,75 m. Inv. 43517. Fig. 106/2.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător pe un rând (3,3 x 1,4 cm). Pastă cărămizie cu angobă gălbuie-roză.
Νικαγίδος
Producătoare Νικαγίς
PRIDIK 1917, p. 31, cat. 763-766; CANARACHE 1957, p. 264, cat. 642, întocmai; GRACE 1968, cat. 12, în jurul anului 200 a. Chr., pe baza contextului descoperirii din Asklepionul de la Pergam; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968, cat. 71-72; COSMA 1973, p. 38, fig. 8; ŠELOV 1975, p. 113, cat. 427-428 (circa 220-180 a. Chr.); 22 de torți de amfore ale producătoarei Νικαγίς s-au descoperit la Pergam și una la Villanova; BUZOIANU 1992, p. 118, 150, cat. 357-362, producătoare bine reprezentată la Tomis; GETOV 1995, p. 68, cat. 172, cu alte descoperiri și datarea activității acesteia în jurul anului 200 a. Chr.; BUROW 1998, p. 95, cat. 274-278, perioada a III-a, mai ales în jurul anului 200 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 372-373, 427, cat. 241-244, perioada a III-a.
- S 21.** Si 2003; bordeiul nr. 1; c. 23; -0,55 m. Inv. 43519. Fig. 106/3.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător pe un rând (3,3 x 1,4 cm), de producător. Pastă cărămizie, cu angobă gălbuie.
Νικαγίδος
Asemănătoare exemplarului anterior, inv. 43517.
- S 22.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34485. Fig. 106/4.
Toartă de amforă de tip Pergam cu șampilă circulară de eponim, fără cadru.
ἐπί Νικασαγόρα
floare
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 169, cat. 2, fig. 17/2; NILSSON 1909, cat. 531:11 (la Halikarnas); PRIDIK 1917, p. 13, cat. 263-268; p. 14, cat. 269; LEVI 1964, cat. 134 (la Olbia); ŠELOV 1975, cat. 151-153 (la Tanais), cu diferite dispuneri, șampilă cu eponimul Νικασαγόρας I; tot la Tanais și două ștampile cu eponimul Νικασαγόρας II, cat. 154-155; pe baza ștampilelor din Complexul Pergam, ŠELOV data pe Νικασαγόρας I între circa 200-180 a. Chr.; TUDOR 1967, cat. 2 (la Ciurea, jud. Iași, într-o așezare bastarnă); BUZOIANU 1980, p. 122-123, 132-133, cat. 31-32 (la Tomis); GRACE 1985, perioada III d, p. 8-9 și 45:2 a – circa 185 a. Chr.; BUZOIANU 1992, Νικασαγόρας I, p. 148, cat. 321-323 (la Tomis); BÖRKER 1998, p. 35, cat. 280-287 – Complexul Pergam, cu diferite dispuneri; BUROW 1998, p. 95-96, cat. 287-291, Complexul Pergam, perioada III; ROTROFF 1982 – înainte de 183 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 73, 110, 115, 117, 122, 125, 192, tabelul 19, Νικασαγόρας I, perioada III d, circa 172/170 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 395-396, cat. 85-87, cu diferite dispuneri, circa 172/170 a. Chr., după FINKIELSZTEJN; IRIMIA, 2004-2005, p. 337-338, cat. 26, șampilă dreptunghiulară (la Adâncata).

- S 23.** Sı 2005; bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; -0,74 m. Inv. 44671. Fig. 106/7.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător, pe un rând (3,9 x 1,6 cm).
Ὀλύμπου torță↑
PRIDIK 1917, p. 33, cat. 787-794, întocmai; GRACE 1934, p. 306, cat. 5; GRACE 1952, p. 527; CANARACHE 1957, p. 265, cat. 645, întocmai; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, cat. 775; ŠELOV 1975, p. 115, cat. 439, același producător cu un alt simbol (floare) și discuția privind asocierea șampilii sale cu a eponimului Αἰνησίδαμος II și cu răspândirea acestui tip de șampilă, pe care îl datează la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.; SZTETYLLO 1976, cat. 16-18, întocmai; cat. 19, cu alt simbol (floare); BUZOIANU 1979, p. 81, 90, cat. 34; BUZOIANU 1980, p. 138, cat. 40, întocmai; LUNGU 1991, p. 188, cat. 33, datat la începutul sec. II a. Chr. (la Sarichioi); BUZOIANU 1992, p. 150, cat. 363-364; BÖRKER 1998, p. 50, cat. 497 și pl. 18, întocmai; BUROW 1998, p. 97, cat. 304 și pl. 29, întocmai; în asociere cu eponimul Αἰνησίδαμος II și într-un context arheologic de la începutul sec. II a. Chr.; perioada a III-a; FINKIELSZTEJN 2001, p. 113, 135, 205; asociat cu eponimii Αἰνησίδαμος II (încadrat în perioada III c, la circa 179/177 a. Chr., comparativ cu anul 192 a. Chr., la LUNGU 1990, p. 216, tabelul 1) și Κλερκάτης I (încadrat de FINKIELSZTEJN 2001, tabel 19, în perioada III d, la circa 174/172 a. Chr., comparativ cu 188-186 a. Chr., la GRACE 1985); JÖHRENS 2001, p. 428, cat. 246-247, întocmai (Ὀλυμπος încadrat în perioada III c, începutul perioadei III d).
- S 24.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32250.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător, foarte ștearsă; reconstituită după simbol.
[Ὀλύμπ] torță↑ου
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 10, fig. 17/10; SCHUCHARDT 1895, p. 475/1160, șase exemplare în Complexul de la Pergam; PRIDIK 1926, cat. 328-329; producător bine cunoscut în perioada a III-a, pe șampilile rectangulare, cu simbolul „făclie” sau, mai rar, „floare”. EMPEREUR-GUIMER SORBETS 1986, p. 130, îl menționează în asociere cu eponimul Αἰνησίδαμος II, circa 191-190 a. Chr. Pentru discuțiile asupra datării lui Αἰνησίδαμος II, mai sus, cat. 4, inv. 43515; în legătură cu datarea mai coborâtă a magistraturii acestuia, vezi FINKIELSZTEJN, p. 192, tabel 19, perioada III c, circa 179/177 a. Chr.; ZAJČEV 2005, p. 265, tabel I, tot grupa III c, circa 179/177 a. Chr. etc.
- S 25.** Sı 2005; c. 4 N; printre pietrele gropii nr. 8. Inv. 44675. Fig. 106/5.
Toartă de amforă cu profil unghiular și șampilă circulară de eponim, păstrată parțial (circa 1/2); diametrul 2,5 cm. Lectură nesigură.
ἐ[πὶ Πυθο]δώρου?
Floare în mijloc.
PRIDIK 1917, cat. 344-345, șampilă rectangulară, cu luna anului; GRACE 1950, p. 142, cat. 45 și p. 148; CANARACHE 1957, p. 234, cat. 526-527, cu legenda între două cercuri concentrice și luna; GRACE, SAVVATIANOU-PETROPOULAKOU 1970, p. 305, E 13; cf. E 19, grupa a IV-a (cu datarea eponimului între circa 166-146 a. Chr.); ŠELOV 1975, p. 70, cat. 190, cu precizarea că descoperirea șampililor cu acest eponim pe agoraua atheniană și în Tarsus sprijină încadrarea în grupa amintită; BAUMANN

1973-1975, cat. 8 (la Malcoci); BUZOIANU 1992, p. 118, 151, cat. 378-379, grupa a IV-a (încadrată între circa 174-146 a. Chr., cu datarea lui Πυθόδορος între circa 166-146 a. Chr.); BUROW 1998, p. 98, cat. 323-324, în Complexul Pergam, cu ștampilă rombică și luna într-un caz și cu simbol; perioada a IV-a; FINKIELSZTEJN 2001, p. 125, 127, 131, 173, 193 – tabel 20, p. 194, perioada IV b, circa 150 a. Chr.; JÖHRENS 2001, p. 400, cat. 109, circulară, cu legenda între două cercuri concentrice și luna; ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul I, grupa IV b (între circa 150-147 a. Chr.). AVRAM 2010, cat. 42, cu luna; circa 150 a. Chr. (FINKIELSZTEJN). Perioada IV b.

În cazul lecturii corecte, penultima vocală este *omicron* și nu *omega*.

- S 26. Sı 2005; bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; groapa nr. 10. Inv. 44677. Fig. 58/2; 106/6.

Gât fragmentar de amforă cu o toartă ștampilată. Ștampilă rectangulară de eponim, pe două rânduri (3,7 x 1,4 cm). Dimensiunile gâtului (calculate): diametrul exterior circa 12 cm. Toartă cu profil unghiular; secțiunea torții – ovală. Buza amforei este puțin teșită spre interior și îngroșată, rotunjită, la exterior.

Cap ἐπι Συμ

Helios μά[χ]ου

spre dreapta

PRIDIK 1917, p. 17, cat. 347-349, fără simbol și cu altă dispunere a legendei; GRACE 1952, p. 531; CANARACHE 1957, p. 252, cat. 594, fără simbol și cu altă dispunere a legendei; GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 295, n. 1 și 371; SZTETYLLO 1976, p. 52, cat. 131, fără simbol și cu altă dispunere a legendei; BUZOIANU 1980, cat. 40, întocmai; cat. 39, fără simbol și cu o altă dispunere a legendei; GRACE 1985, p. 8-9 și 45:1 (circa 188-186 a. Chr.); OPAIT 1991, p. 134, cat. 6 (la Murigiol); BUZOIANU 1992, p. 118, 148 și cat. 326-328, eponim datat între 188-186 a. Chr.; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1998, p. 76, cat. 131; BÖRKER 1998, p. 37-38, cat. 307, pl. 12, întocmai; 308-321, cu alte simboluri, ori fără ele și cu altă dispunere a legendei; BUROW 1998, p. 98, cat. 326-327, întocmai, perioada III c (între 188-186 a. Chr.); FINKIELSZTEJN 2001, p. 109, 117, 122, 192 și tabelul 19, perioada III d (circa 173/171 a. Chr.); ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul I, grupa III d (circa 173/171 a. Chr.), după FINKIELSZTEJN, *loc. cit.*

- S 27. Sı 2005; c. 24; caseta nr. 3 – vest. Inv. 44676. Fig. 107/1.

Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară de eponim, fragmentară (2,8 x 1,2 cm) pe două rânduri. Partea stângă a ștampilei, unde eventual putea fi simbolul (capul sau bustul lui Helios?) lipsește.

[ἐπι] Συμ

[simbol?] μάχου

Asemănătoare exemplarului anterior, inv. 44677.

- S 28. Sı 2003; c. 4 N; groapa nr. 5. Inv. 43526. Fig. 107/3.

Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară de eponim (3,4 x 1,8 cm) pe trei rânduri, fără simbol. Pastă cărămizie, cu angobă gălbuie, groasă.

ἐπι [Σ]υμμά

χου

Διοσθίου

Asemănătoare, parțial, exemplarelor anterioare (inv. 44677 și 44676).

- S 29.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34486.
Toartă de amforă de Rhodos cu șampilă rectangulară, de producător;
întregire incertă.
Σ[...]ευς
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 11, fig. 17/11.
- S 30.** S1 2005, bordeiul nr. 1; caseta nr. 3 – vest; -0,80 m. Inv. 44674. Fig. 107/2.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător (3,3 x 0,9 cm).
Profil unghiular, puțin rotunjit. Sigma lunar.
Τιμασ[ι]κράτευς
Πανάμου
PRIDIK 1917, p. 9, cat. 174, cu eponimul Ἡράκλειτος, fără lună și altă
dispunere; nu apare în Complexul Pergam, dar profilul unghiular al torții
dovedește o datare târzie a activității acestui producător. La
FINKIELSZTEJN 2001, p. 162, tabel 14, Ἡράκλειτος este cuprins într-o
listă de eponimi probabil în funcțiune în perioada a VI-a (datată între circa
107-88/86 a. Chr., cf. FINKIELSZTEJN 2001, p. 196, tabel 22.1) și în
perioada a VII-a (respectiv VII a, circa 85 – circa 40 a. Chr. și VII b, circa 40
a. Chr. – Augustus, cf. FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*).
- S 31.** S1 2005, bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; -0,80-0,85 m. Inv. 44673.
Fig. 46/5; 107/4.
Toartă de amforă care mai păstrează și o parte din gâtul recipientului;
șampilă rectangulară de producător, pe un rând (4,1 x 1,1 cm). Buza este
puțin teșită spre interior și foarte puțin îngroșată, aproape vertical la
exterior. Secțiunea torții aproape circulară (3,3 x 3,1 cm).
Φανία↑floare.
PRIDIK 1917, p. 33, cat. 847; KRUGLIKOVA 1969, p. 95, fig. 29/19;
LAZAROV 1977, p. 41, cat. 114; BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983, p. 167,
cat. 33; ŠELOV 1994, cat. 208 (cu datarea producătorului Φανίας la
sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr., pe baza descoperirii unei
ștampe în depozitul Complexului Pergam; BÖRKER 1998, p. 52, cat. 516,
fig. 19; JÖHRENS 2001, p. 433, cat. 269.
- S 32.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34487.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară, probabil pe trei rânduri, cu
nume de eponim.
[ἐπὶ ἱερε]ως
.....
.....
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 5, fig. 17/5.
- S 33.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 34486.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară, de producător.
.....νος
Πανάμου
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 12, fig. 17/12. După forma torții, ar
aparține grupelor IV-V, în clasificarea propusă de GRACE; GRACE,
SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, perioada IV – circa 175-146

a. Chr.; perioada V – circa 146-108 a. Chr.; FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabel 20, perioada IV – circa 160-146 a. Chr.; p. 195, tabel 21, perioada V – circa 145-108 a. Chr. Având în vedere încadrarea celor mai multe ștampile de Rhodos de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, mai probabilă este datarea acesteia în perioada IV și în prima parte a perioadei V.

- S 34.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 35226.
Toartă de amforă cu ștampilă rectangulară, cu nume de producător, din care este lizibilă doar prima literă. Toartă de tip „Pergam”.
Φ.
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 13, fig. 17/13.
- S 35.** S1 2005; c. 3,5 N – 5 N; caseta nr. 1 – est; 0-0,50 m. Inv. 44694.
Toartă de amforă cu un rest de ștampilă (0,7 x 0,8 cm) din care se păstrează o singură literă, aproape ilizibilă.
.M?

CNIDOS.

- S 36.** S1 2003; c. 12; -0,40 m. Inv. 43521. Fig. 107/5.
Toartă de amforă cu ștampila ovală, pe trei rânduri (5 x 1,9 cm), aplicată oblic la partea superioară a torșii. Sigma lunar.
ἐπὶ Ἀγρο
τρᾶτου K
[v]ιδίου
PRIDIK 1917, p. 58, cat. 4; GRACE 1985, p. 31-32; ștampilele cu eponimul Ἀγέστρατος sunt atribuite perioadei IV A (188-167 a. Chr.) a ștampilelor cnidiene, respectiv perioadei frurarhilor; BÖRKER 1998, p. 56-57, perioada IV a (187-167 a. Chr.). Deoarece un exemplar s-a găsit în umplutura de la *Stoa lui Attalos*, faptul ar indica, după GRACE 1985, p. 31, App. 1, că data finală a unor eponimi din această perioadă, între care Ἀγέστρατος, este mai degrabă anterioară anului 157 a. Chr., decât anterioară anului 146 a. Chr.
- S 37.** S1 2003; c. 11; -0,80 m. Inv. 43523. Fig. 96/1; 108/1.
Partea superioară a unei amfore cu ștampilă rectangulară pe toartă, pe trei rânduri (4,8 x 1,6 cm). Dimensiunile păstrate ale amforei: I 33,5 cm; D exterior al gurii 10 x 10,6 cm; D interior al gurii 8,7 x 9,3 cm; D exterior al gâtului sub inel 9,4 cm; D gâtului la bază 18 cm; I gâtului 25 cm; D torșilor 4 x 2,2 cm.
ἐπὶ Bu Ἀνθάν
δσο cra υΣκίqτο
υKvi niu δίου
Simbol: bucraniu central. Sigma lunar.
PRIDIK 1917, p. 58, cat. 4, asemănător, scris retrograd, același producător (Σκίqτος) și același simbol dispus în mijlocul ștampilei, dar cu alt eponim (Ἀγέστρατος); GRACE 1985, p. 31-32, ștampilele cu eponimul Ἀνθανδρος sunt atribuite perioadei IV A (acest eponim s-a găsit și în umplutura de la *Stoa lui Attalos*); ethniconul Kvιδίov este prezent la *Midde Stoa* pe ștampilele cnidiene datate după anul 188 a. Chr., practică ce a început nu cu mult înainte de a doua decadă a sec. II a. Chr. (cf. GRACE 1985, p. 18); BUROW 1998, p. 110, cat. 491, o ștampilă ἐπὶ Ἀντάνδρου Ἀριστάνδρου,

cu alt simbol, perioada IV A (188-167 a. Chr.), la Pergam. GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 321, cat. 2 și p. 352, E 196, eponim asemănător la sfârșitul sec. II – începutul sec. I a. Chr., în timpul duumvirilor – perioada a VI-a (107 – circa 78 a. Chr.).

- S 38.** Sı 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,75-1 m. Inv. 43514. Fig. 108/2.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător, pe două rânduri (5 x 1,4 cm) și simbol pătrat în relief în partea dreaptă. Pastă cărămizie, cu nuanțe cenușii în spărtură și angobă cărămizie, tipică atelierului cnidian.
Ἀπολλώνιος pătrat în
Πισίδας relief, dr.
PRIDIK 1917, p. 59, cat. 28; GRACE 1956, p. 146 și cat. 113, datat înainte de anul 150 a. Chr.; CANARACHE 1957, p. 286, cat. 725 (fără simbol); cat. 726 (cu alt simbol între cele două rânduri ale inscripției); SZTETYLLO 1976, p. 93, cat. 348, datat înainte de 150 a. Chr., cu analogii la Athena pe agora, la Pnyx și Alexandria. GRACE 1976, p. 272, cat. 222, consideră că face parte din categoria ștampilelor cu nume de producător, între care Ἀπολλώνιος însoțit de ethniconul (?) Πισίδας este destul de frecvent; ștampilele de acest tip au fost datate la sfârșitul sec. III a. Chr. și în prima parte a sec. următor, sau chiar în primul sfert al sec. II a. Chr. (cf. GRACE 1934, p. 222; GRACE 1956, *loc. cit.*); BUZOIANU 1992, p. 122, 158, cat. 454-459. Șampilă identică exemplarului următor, inv. 43520.
- S 39.** Sı 2003; bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,75-1 m. Inv. 43520. Fig. 108/3.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător, pe două rânduri (4,8 x 1,4 cm), aplicată pe partea superioară a torșii, deasupra curburii; simbol pătrat în relief în partea dreaptă. Pastă cărămizie închisă cu angobă cărămizie-cenușie.
Ἀπολλώνιος Pătrat în relief,
Πισίδας dr.; rupt din vechime.
Identică exemplarului anterior, inv. 43514.
- S 40.** Sı 2003; c. 4 N; groapa nr. 5. Inv. 43527. Fig. 108/4.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară de producător, pe două rânduri (3,6 x 1,4 cm), aplicată pe partea superioară a torșii, în apropierea curburii. Ștampila este asemănătoare exemplarelor anterioare (inv. 43514 și 43520), fără a avea, însă, simbol. Pasta diferă categoric de a exemplarelor amintite; conține calcar și alte ingrediente. Nu cunoaștem o pastă asemănătoare pentru amforele cnidiene; probabil este vorba de un atelier, o șarjă sau chiar de un producător diferit.
Ἀπολλώνιος
Πισίδας
- S 41.** Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32244.
Toartă de amforă cu șampilă rectangulară.
ἐπὶ Τελεκρέον-
τος Θ[εμισ]ώνος
Κνιδίων Simbol șters.
CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 14, fig. 17/14. Eponimul aparține perioadei IV B din cronologia GRACE 1985 (circa 167-146 a. Chr.); apariția acestui nume printre ștampilele din Stoa lui Attalos din Athena ar indica o

datare înainte de circa 157 a. Chr. (cf. GRACE 1985, p. 14-15, 31, 34); EMPEREUR, PICON 1986, p. 126, cat. 3; sfârșitul primului sfert al sec. II a. Chr.; BUZOIANU 1992, p. 121, 158, cat. 449-452, Τελέκρεων, cu alți producători; BÖRKER 1998, p. 56-57, perioada IV b (166-146 a. Chr.) și perioada V (145-108 a. Chr.), încadrate între perioada frurarhilor și cea a duumvirilor.

S 42. Sı 2003; c. 4 N; groapa nr. 5. Inv. 43522. Fig. 108/5.

Toartă de amforă cu șampilă nrectangulară pe trei rânduri (3,8 x 1,8 cm), aplicată defectuos pe partea superioară a torții, greu lizibilă.

..... ΤΟ

. A . . . KNI

.....

CHIOS (?).

S 43. Sı 2005; bordeiul nr. 1; c. 22-23; casetă 3 – vest. Inv. 44678. Fig. 46/2; 108/5.

Gât fragmentar, parțial întregibil, al unei amfore elenistice de Chios (?), puțin bombat în zona torților, cu buza rotunjită și îngroșată la exterior. Șampilă ovală, relativ îngustă, pe două rânduri (4,5 x 1,9 cm). Toarta are secțiunea ovală-trapezoidală (3,8 x 2,4 cm); diametrul reconstituit – 11 cm. Scriere retrogradă.

Εὐκρά ←

τευς ←

După modul de scriere a numelui, retrograd și pe două rânduri s-ar putea apropia de unele ștampile de Chios descoperite la Pergam, ceea ce ar corespunde din punct de vedere cronologic perioadei sugerate de cele mai multe ștampile de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”; vezi BUROW 1998, p. 117-125, cat. 561-562, cu numele Εὐρυκράτης scris într-un mod asemănător, retrograd pe două rânduri; ștampila cat. 561 are numele înscris mai degrabă într-o formă ovală, decât în una rectangulară, ca și ștampila în discuție.

Exemplarul nu pare să fie de Cnidos. La PRIDIK 1917, p. 58, cat. 9, apare acest nume - Εὐκράτης – scris retrograd, dar cu prepoziție; este atribuit amforelor de Cnidos. Tot ca șampilă de Cnidos, la GRACE 1934, cat. 108, 130, în alte combinații; GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 337, 339, E 113, E 126; cf. E 85, în alte combinații; la Delos, împreună cu ștampilele altor eponimi, în context arheologic pre-Sulla (anterior anului 108 a. Chr.); GRACE 1985, la Middle Stoa, p. 33, eponimul cnidian Εὐκράτης este încadrat în perioada IV B (circa 167-146 a. Chr.); p. 37, grupa E (F.15:2) el este datat puțin înaintea mijlocului sec. II a. Chr.

COS.

S 44. Cercetări de suprafață 1982-1985. Inv. 32245.

Toartă bifidă de amforă; ștampilată în relief, fără cadru. Legenda este foarte corodată.

Παπ.ους(?)

CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 15, fig. 17/15. SZTETYLLO 1975, cat. 262, șampilă asemănătoare, cu legenda Πάπου, provenită de la Alexandria (Egipt), datată în sec. II a. Chr.; STAERMAN 1951, p. 41, cat. 176 și fig. 5, șampilă asemănătoare la Tyras.

V. CONSIDERAȚII ASUPRA INVENTARULUI ARHEOLOGIC.

Ca în toate așezările geto-dace, principalul material arheologic recoltat la Satu Nou – „Vadu Vacilor” este reprezentat de recipientele ceramice. Cele mai multe dintre acestea, chiar în starea fragmentară în care au fost recuperate, au analogii în aproape toate așezările contemporane. Unele deosebiri constatate în cadrul inventarului ceramic se referă mai ales la bogăția și varietatea celui elenistic, prezent după cum aminteam mai sus, într-un număr mult mai mare decât în alte așezări. Volumul restrâns al săpăturilor, implicit al materialului ceramic autohton, ca și starea fragmentară a acestuia, nu ar justifica, în acest stadiu, întocmirea unui studiu special consacrat categoriei ceramice în cauză¹⁰⁶. Din acest motiv observațiile noastre sumare se vor limita la câteva componente: forma recipientelor, pasta și ingredientii întâlniți, tehnici de modelare, ardere, maniera de tratare a suprafețelor unor vase, tehnici de ornamentare, motive și compoziții decorative.

V a. CERAMICA LUCRATĂ CU MÂNA.

Specia poroasă a acestei categorii are pasta în amestec cu cioburi pisate, nisip (uneori cu bobul mare) și diferite impurități (mai ales pleavă și alte resturi vegetale). Uneori, vasele din această categorie prezintă la exterior și la interior, ori doar pe una dintre suprafețe, un aspect poros și zgrunțuros. Arderea ceramicii poroase a fost neuniformă, ceea ce a determinat adesea apariția unor culori diferite în spărtură și la suprafață, ori la interior față de exterior. Suprafețele vaselor au culorile cuprinse între gălbui-cărămizii și cenușii-negricioase, cu multe nuanțe intermediare. Olăria acestei categorii, precum și cea locală lucrată la roată, prezintă trăsături comune, în general, cu cele întâlnite în ceramica getică din alte așezări, mai ales din zonale extracarpatiche și ale Dunării de Jos, precum și unele elemente distincte care se datorează mai ales contactelor cu produsele ceramice greco-elenistice.

¹⁰⁶ De altfel, există numeroase monografii sau studii consacrate civilizației geto-dace, inclusiv olăriei specifice acesteia, din care menționăm selectiv: CRIȘAN 1969; MUSCALU 1982 (îndeosebi perioada corespunzătoare sec. VI – prima jumătate a sec. III a. Chr.); BUZILĂ 1970, p. 237-282, fig. 1-32; BUZILĂ 1972-1973, p. 93-113; 333-369; MACREA, GLODARIU 1976, *passim*; BERCIU 1981, *passim*; PREDĂ 1986, *passim*; CĂPITANU 1986-1987, p. 103-213; URSACHI 1995, *passim*; SÎRBU 1996, *passim*; CRIȘAN 2000, p. 119-133; VULPE, TEODOR 2003, p. 68-88; ARNĂUT 2003, p. 64-88; GHEORGHIU 2005, p. 138-146; TEOHANI 2006, II, *passim* etc.

Ceramica lucrată cu mâna cuprinde un număr relativ mare de tipuri și variante. Din cauza stării fragmentare, ne vom referi doar la tipurile cele mai reprezentative.

Borcanul reprezintă tipul cel mai răspândit de vas, de la exemplarele miniaturale până la cele cu înălțimea aproximată de circa 0,35-0,40 m. Se disting mai multe variante. O variantă des întâlnită cuprinde exemplare cu corpul bombat (arcuit), gura mai mult sau mai puțin evazată și marginea buzei rotunjită sau teșită spre exterior. O altă variantă cuprinde vasele cu corpul aproape drept și buza cu marginea orizontală, rotunjită ori teșită oblic spre interior. Uneori marginea buzei era fie subțiată și rotunjită, fie îngroșată puțin spre exterior. Fundul vaselor de tip borcan este plat, puțin profilat, având în toate cazurile diametrul mai mic decât al gurii.

În ceea ce privește ornamentica folosită pe borcane s-au remarcat două moduri principale de a decora aceste vase: a – *decor plastic în relief*, constând din aplicarea pe vas a unor brăuri și proeminențe, pregătite separat; b – *decor adâncit, incizat sau imprimat*, realizat cu mâna sau cu instrumente speciale¹⁰⁷.

Un element caracteristic, întâlnit frecvent, îl reprezintă proeminențele – apucători și butonii în relief, de forme și mărimi diferite. Aveau, probabil, în unele cazuri un rol ornamental, însoțind cel mai adesea brăurile în relief sau șirurile de alveole imprimate, dar și un scop funcțional, de a facilita susținerea și manevrarea recipientelor mai mari¹⁰⁸.

Proeminențele-apucători/mânerele de pe unele borcane, vase de tip clopot și vase de provizii sunt cel mai adesea plate, dreptunghiulare, cu vârful rotunjit sau aproape conic; alteori sunt tronconice, alungite, cu partea inferioară concavă. Uneori au vârful crestă sau alveolat. Proeminențele-apucători sunt plasate fie pe diametrul maxim al vaselor, fie sub buză; numărul lor variază între două și patru, caz în care sunt dispuse în cruce. În cele mai multe situații, între ele sunt plasate brăurile alveolate; nu lipsesc nici cazurile în care proeminențele-apucători nu sunt însoțite de brăuri, ori de alte elemente complementare (mai ales la vasele de tip clopot).

Butonii, întâlniți în mod frecvent pe jumătatea superioară a vaselor de tip borcan, au de obicei o formă cilindrică, cu capătul lătit sau alveolat în formă de șa; uneori prezintă două alveole în vârf. Alteori sunt de formă tronconică sau aproape conică. Nu lipsesc nici butonii puțin reliefați, ca niște pastile, ori micile proeminențe înguste, alungite vertical. Între butonii amintiți sunt plasate cel mai adesea brăurile în relief. Brăul, care în toate cazurile era lipit pe corpul vasului, este fie rotunjit, fie triunghiular în secțiune. Cel mai adesea, brăurile sunt alveolate sau crestă oblic; cele pline, nealveolate, sunt mai rare. Alveolele, rombice sau ovale, sunt dispuse la distanțe variabile, uneori mai dese, alteori mai rare, verticale sau oblice. Se întâlnesc atât alveole superficiale, cât și altele mai profunde, înguste sau mai largi, realizate probabil cu o spatulă. Uneori, alveolele erau aplicate și pe marginea exterioară a buzei unor borcane.

¹⁰⁷ TEODOR 1995, p. 18.

¹⁰⁸ BUZILĂ 1970, p. 238-239.

Brăurile alveolate erau dispuse pe corpul vaselor de tip borcan sau de provizii în forme relativ variate: orizontale, în ghirlandă, verticale sau oblice, simple sau duble. Uneori, pe același vas, între cei patru butoni două brăuri sunt orizontale și două mai mult sau mai puțin arcuite, în ghirlandă, alternând între ele. Brăurile aplicate oblic se termină uneori sub formă de cârlig.

După cum aminteam mai sus, nu lipsesc nici borcanele ornamentate cu un șir orizontal de alveole, dispus sub buză sau pe umărul vasului; de asemenea, partea dinspre bază a unui exemplar era ornamentată cu caneluri largi, verticale, superficiale. Semnalăm, de asemenea, și descoperirea – foarte rară, față de alte așezări getice – a unor exemplare ornamentate cu barbotină.

Vasul în formă de clopot, cu o lungă perioadă de evoluție, caracteristic îndeosebi fazelor mai timpurii ale civilizației geto-dace, este reprezentat de câteva exemplare fragmentare. În unele cazuri apucăturile vaselor de acest tip sunt libere, dar cel mai adesea sunt unite între ele prin brăuri alveolate orizontale sau în ghirlande. Deși brăul alveolat este caracteristic mai ales vasului-borcan, definitiv pentru încadrarea exemplarelor descoperite rămâne forma.

Vasul de provizii, de dimensiuni mari, are cel mai adesea corpul bombat, gâtul scurt și relativ strâmt, fundul gros, îngust și plat, puțin profilat; buza este uneori lătită spre exterior, cu marginea rotunjită, sau doar puțin curbată, tot în afară. Într-un caz fundul vasului este mai subțire decât pereții săi (C 168; inv. 45090). Recipientele de acest tip sunt ornamentate cel mai adesea cu proeminențe rectangulare sau cu butoni, brăuri alveolate aplicate orizontal, în ghirlandă, oblic sau vertical pe corp, mai rar linii incizate, ondulate neregulate.

Ceașca reprezintă un tip destul de des întâlnit, dar numai în stare fragmentară. Dimensiunile ceștilor variază de la exemplarele mici, până la cele medii. Sunt de formă tronconică, cu pereții mai mult sau mai puțin înclinați, buza cu marginea subțiată, rotunjită sau teșită și fundul plat. Torțile sunt de obicei masive, cu secțiunea rectangulară sau aproape rotundă, aplicate pe corpul vasului. Într-un caz, pe partea superioară a buzei au fost realizate alveole, prin apăsarea succesivă cu partea îngustă a degetului. De asemenea, o toartă a fost ornamentată la exterior cu alveole succesive, aplicate pe toată lungimea ei, realizate cu unghia sau cu o spatulă.

Cana din pastă poroasă reprezintă un tip rar întâlnit și numai sub forma unor fragmente greu determinabile. Aceste recipiente au fundul plat sau puțin concav.

Strachina este reprezentată de exemplare cu buza lată, evazată și umăr profilat; într-un caz marginea buzei este crestată oblic.

Castronul are buza dreaptă sau trasă puțin spre interior, cu marginea rotunjită; fundul este plat, puțin profilat.

Capacul din ceramică poroasă este reprezentat de exemplare cu corpul tronconic, profilul puțin arcuit, cu sau fără prag; buza are marginea rotunjită, uneori puțin asimetrică; mânerul este plin.

Specia lustruită a ceramicii lucrate cu mâna cuprinde vase care conțin în pastă mai puțin degresant, respectiv nisip cu granule mai mici și foarte puține cioburi pisate (desigur, în funcție și de grosimea pereților vaselor), fără alte impurități. Arderea acestei categorii s-a făcut mai omogen. Suprafețele vaselor au culori la fel de variate ca și ale exemplarelor speciei poroase, cuprinse între gălbui-cărămizii și

negre-cenușii, cu numeroase nuanțe intermediare; numărul exemplarelor lustruite negre-cenușii este mai mare.

Vasul de provizii apare în mai multe exemplare, identificate deocamdată pe baza unor materiale fragmentare. Se întâlnesc atât forme bitronconice, de tradiție hallstattiană, cât și altele cu corpul bombat sau oval. Buza vaselor, adesea lățită și răsfrântă, are marginea fie subțiată, fie rotunjită sau țesită oblic.

Vasul bitronconic, de tip clopot sau cu corpul bombat. Fragmentele descoperite sugerează existența unor exemplare în general de mari dimensiuni, cu buza lățită, răsfrântă, cu marginea rotunjită ori țesită și cu fundul plat, mai mult sau mai puțin profilat.

Cana. O variantă o formează exemplarele cu corpul bitronconic, de o mai veche tradiție, dar care evoluează la geto-daci până în sec. I a. Chr.¹⁰⁹ O altă variantă cuprinde cămile cu corpul bombat, ovoidal și gura mai mult sau mai puțin evazată. Și aceasta își are rădăcini în orizonturile culturale mai vechi. Pentru ambele variante fundul vaselor este plat sau puțin concav, profilat. Torțile sunt, în general, foarte puțin înălțate și trase din buză. O toartă prezintă o proeminență („cioc”) la partea superioară, precum și o nervură în relief, orizontală, incomplet circulară; sub nervură, pe aceeași toartă, apare și decorul realizat prin caneluri oblice, incomplete, „în torsadă”.

Fructiera lucrată cu mâna se întâlnește tot în stare fragmentară. Vasele de acest tip au piciorul tronconic, gol în interior, cu baza plată. Gura este de obicei evazată, cu buza lată și marginea rotunjită, uneori puțin îngroșată; într-un caz marginea buzei este fațetată. Lucrate dintr-o pastă de bună calitate, fructierele sunt acoperite cu un slip brun închis ori negru-cenușiu, lustruit.

Strachina are o pondere importantă în cadrul acestei categorii ceramice. În funcție de curbura părții superioare și forma buzei se disting câteva variante: cu corpul emisferic și buza lată, orizontală sau puțin oblică, cu marginea rotunjită sau puțin îngroșată la exterior; cu corpul tronconic, larg, uneori chiar cu profilul puțin concav și gâtul scurt, vertical ori concav, umărul unghiular, proeminent sau rotunjit lin; și în această situație buza este cel mai adesea lată, orizontală sau oblică, cu marginea rotunjită ori țesită. Într-un caz buza este fațetată la partea superioară. O altă variantă cuprinde exemplarele cu gâtul arcuit, aproape în forma literei S, umăr proeminent și buza lată, curbată spre exterior. Unele dintre aceste variante par să imite ceramica lucrată la roată, ca și anumite tipuri de vase grecești; în această din urmă situație pare să se afle o strachină fragmentară care are pe marginea exterioară a buzei o prelungire organică, rotunjită, ca la unele vase elenistice de tip *lékanis*. Un alt exemplar fragmentar prezintă pe marginea exterioară, evazată, trei lobi identici.

Castronul. Acest tip, deși reprezentat doar prin fragmente de vase, pare să sugereze existența mai multor variante. Unele exemplare au corpul tronconic, profilul puțin concav, umărul unghiular, gâtul aproape vertical și buza trasă puțin spre interior, cu marginea rotunjită, îngroșată sau țesită oblic tot spre interior; altele buza este subțiată. Alte exemplare au umărul rotunjit și gâtul

¹⁰⁹ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 137, cu bibliografia.

îngustat, tras puțin spre interior. Vasele acestui tip au fundul plat sau puțin concav, profilat.

Strecurătoarea este prezentă, deocamdată, doar printr-un mic fragment din corpul vasului, perforat. Dimensiunile reduse ale fragmentului nu permit stabilirea formei sale care, după exemplarele cunoscute în alte stațiuni, era probabil tronconică.

V b. CERAMICA LUCRATĂ LA ROATĂ.

Cele mai multe vase din această categorie sunt din pastă fină, omogenă, cenușie în diferite nuanțe, fie mai deschise, fie mai închise, aproape de negru. Formele lor sunt în cea mai mare parte binecunoscute și larg răspândite în lumea geto-dacă; unele dintre ele imită vasele grecești (de tip *oinochoe*, *lékanis*, cratere etc.). Arderea lor era inoxidantă.

În legătură cu această categorie este de remarcat faptul că în ultima perioadă s-a bucurat tot mai mult de atenția cercetătorilor, grație atât cantităților importante apărute în lumea greacă, cât și semnificației sale pentru ilustrarea relațiilor dintre orașele grecești și mediul autohton¹¹⁰. Tehnica fabricării ceramicii gri a apărut în nord-vestul Asiei Mici încă din Bronzul mijlociu, în strânsă legătură cu ceramica zisă minyană, categoria în cauză întâlnindu-se și la Troia¹¹¹. În epoca greacă arhaică și la începuturile colonizării grecești ceramica gri a cunoscut o mare răspândire în regiuni din Mediterana Orientală și Occidentală, precum și bazinul pontic. La Histria¹¹², Olbia și Chersones¹¹³ s-au descoperit cuptoare pentru arderea acestei categorii ceramice care se datează încă din perioada clasică.

A fost produsă de timpuriu și în alte centre grecești vest-pontice (ex. la Orgamé-Argamum), ceea ce a permis răspândirea ei, ca și a tehnicii de fabricare, în rândul populației locale¹¹⁴. Studii în care ceramica cenușie produsă la roată este prezentată mai detaliat se datorează lui P. Alexandrescu¹¹⁵, E. Moscalu¹¹⁶ și mai nou, lui O. Levitski¹¹⁷. Altele se referă la această categorie apărută în grupul podolian de vest, în baza ceramicii de la Dolinjanj din bazinul Nistrului

¹¹⁰ De-a lungul timpului, acestei categorii i-au fost atribuite mai multe denumiri: ceramică minyană, bucchero ionic și eolic, ceramică gri anatoliană etc. (vezi și NASTASI 2009, p. 341). Pentru importanța și răspândirea ceramicii gri, vezi și comunicările prezentate la sesiunea științifică „Pontica 2008” a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța, Atelier franco-român, sesiunea „ceramica cenușie”, 1-3 octombrie 2008, publicate în Pontica 42, 2009, Supplementum I, *Pontic grey Wares*.

¹¹¹ HENK, ALLEN 1994, p. 39; ASLAN 2009. Ceramica de acest tip, de calitate superioară (cu suprafețe bine lustruite), utilizată în Anatolia și Grecia în perioada mijlocie a epocii bronzului (circa 2000-1400 a. Chr.), era predominant de culoare cenușie, fiind lucrată atât cu mâna, cât și la roată. A fost numită astfel de H. Schliemann, în urma săpăturilor întreprinse la Orchomenos, în Beoția, cetate considerată reședința legendarului rege Minyas.

¹¹² ALEXANDRESCU 1977, p. 113-137.

¹¹³ LEVITSKI, KASHUBA 2009.

¹¹⁴ DUPONT 2009; NASTASI 2009, p. 341-359.

¹¹⁵ ALEXANDRESCU 1977, *loc. cit.*

¹¹⁶ MOSCALU 1983, p. 92-153.

¹¹⁷ LEVITSKI 2009, p. 95-116.

Mijlociu¹¹⁸, în Podișul Central Moldovenesc, având ca repere descoperirile de la Curteni (jud. Vaslui)¹¹⁹, în cultura Kuștanoviče din Ucraina Transcarpatică¹²⁰, în cultura Szentes-Vekerzug-Chotin din NE Ungariei, SE Slovaciei și NV României¹²¹, areal în care ea se găsește într-un procentaj relativ ridicat, în descoperirile de tip Alexandria¹²² și în grupul cultural Ferigile-Bârsești¹²³. Potrivit unor cercetători, multe tipuri ceramice cenușii lucrate la roată de tip Kruglik din regiunea Nistrului Mijlociu și din aria Szentes-Vekerzug-Chotin, de origine grecească, au fost lucrate în mediul autohton¹²⁴. Totodată, se apreciază că așezarea greacă de la Berezani, întemeiată după mijlocul sec. al VII-lea a. Chr. și care timp de circa 50 de ani a deținut controlul relațiilor economice și culturale cu Grecia, nu numai pentru regiunea Bugului Inferior și a Niprului, ci și pentru întregul spațiu nord-pontic¹²⁵, unde se găsește o ceramică gri asemănătoare, între altele, ceramicii lucrate la roată de la Dolinjany, dar superioară acestora din punct de vedere tehnologic și ca repertoriu de forme, a putut reprezenta una dintre sursele importante de răspândire a ceramicii lucrate la roată în zona Nistrului Mijlociu și în alte grupuri hallstattiene târzii¹²⁶. În cadrul comunității hallstattiene târzii de la Trinca – „Izvorul lui Luca”, ca și în unele așezări din bazinul Nistrului Mijlociu și din Depresiunea Rădăuți, populate de comunitățile grupului vest-podolian sau podolo-moldav¹²⁷ se folosea și ceramica modelată la roată, lucrată local, chiar dacă procentual ea era într-o cantitate mai mică decât cea lucrată cu mâna. Vasele lucrate la roată de tip Kruglik și cămile bitronconice cu toarta supraînălțată, întâlnite la Trinca, precum și în grupul vest-podolian, pe baza unor importuri grecești și a altor piese databile cu o mai mare precizie, au fost atribuite perioadei cuprinse între ultima treime sau ultimul sfert al sec. VII – începutul sau prima jumătate a sec. VI a. Chr.¹²⁸, admițându-se și faptul că unele importuri ceramice grecești datează și de la începutul sec. V a. Chr.

Funcționarea atelierelor care produceau ceramică cenușie la roată, după modele eoliene, a început la Histria la mijlocul sec. VI a. Chr., iar la Berezani și

¹¹⁸ SMIRNOVA 1998, p. 23-37.

¹¹⁹ ICONOMU 1978-1979, p. 204, 211, 215; ICONOMU 1979, *passim*.

¹²⁰ NEMETI 1982, p. 121-122; MOSCALU 1983, p. 174-176, cu bibliografia; KOTIGOROŠKO 1995, p. 86-87; VASILIEV *et alii* 2002, p. 47-52.

¹²¹ DUŠEK 1964, p. 273-298; DUŠEK 1974, p. 165-170; PARDUCZ 1973, p. 25-58; NEMETI 1982, p. 121-122; MOSCALU 1983, p. 177-186, cu bibliografia; ROMSAUER 1993, p. 16.

¹²² PREDĂ 1960, p. 25-38; PREDĂ 1970, p. 571-578. MOSCALU 1983, *passim*.

¹²³ VULPE 1967, *passim*; VULPE 1970, p. 189; VULPE, POPESCU 1972, p. 83, 110-111; MORINTZ 1957, p. 117-132; MORINTZ 1959, p. 232.

¹²⁴ MOSCALU 1983, p. 104, 149.

¹²⁵ KOPEIKINA 1986, p. 27-28.

¹²⁶ SMIRNOVA 1998, p. 36.

¹²⁷ IGNAT 2000, p. 331-344; IGNAT 2006, *passim*; de reținut că în grupul podolo-moldav definit de M Ignat este semnalată doar o singură cană din pastă cenușie lucrată la roată, descoperită la Cajvana (jud. Suceava), care, pe baza analogiilor cu unele căni asemănătoare de la Dolinjany este considerată a reprezenta nu o formă care reproduce un prototip grecesc, ci mai degrabă transpunerea la roată a unei forme autohtone (cf. IGNAT 2006, p. 62). LEVITSKI 2009, p. 110-111.

¹²⁸ SMIRNOVA 1998, p. 29-32; LEVITSKI 2009, p. 111-112, cu bibliografia.

Olbia, după aceleași prototipuri eoliene, corinthiene și rhodo-ioniene în al treilea sfert al sec. VI a. Chr., de unde această categorie ceramică s-a răspândit în mediul autohton nord-tracic și scitic timpuriu¹²⁹. Geții vest-pontici au utilizat cu predilecție ceramică cenușie, cu o tradiție care venea încă din Hallstatt, și căreia i s-au adăugat elemente noi de tehnologie și o varietate mai mare de forme. Larga răspândire a ceramicii cenușii în mediul autohton, atât a unor tipuri de tradiție greacă sau hibride, cât și a altora locale, s-a datorat, probabil, și existenței unor meșteri itineranți sau, după caz, chiar locali.

Vasele din această categorie de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” au suprafața lustruită (mai ales la exterior) sau mată. Menționăm prezența în pastă, în cantități variabile, a nisipului fin și a paietelor de mică. Angoba sau slipul cu care erau acoperite și „impregnante” vasele nu se păstrează adesea pe toată suprafața, probabil din cauză că stratul era subțire și cu o slabă aderență.

Cana. Cea mai caracteristică variantă o formează exemplarele bitronconice sau bombate, cu fundul inelar, gâtul înalt, relativ cilindric, gura evazată și buza cu marginea rotunjită. S-au mai întâlnit fragmente care sugerează existența unor exemplare cu corpul piriform și tronconic. Torțile sunt fie puțin supraînălțate, fie prinse sub buză; au secțiunea ovală, rotundă sau plan convexă. Unele torți prezintă la exterior una sau două caneluri longitudinale (în acest din urmă caz, între ele rezervându-se o nervură în relief); într-un caz toarta este ornamentată cu caneluri oblice, largi, lăsând impresia de „torsadă”.

Strachina. Din numărul relativ mare de fragmente recoltate se pot distinge mai multe variante, diferențiate după profilul vaselor, mai ales al umărului și buzei. O variantă cuprinde exemplarele cu corpul tronconic, puțin arcuit, partea superioară aproape verticală, umărul profilat și fundul inelar. Buza este adesea evazată, lată, cu marginea rotunjită. Suprafața orizontală a buzei este ornamentată uneori cu un decor incizat, reprezentat de o linie în zigzag încadrată pe fiecare parte de către o altă linie incizată, continuă; într-un alt caz buza este ornamentată la partea superioară cu trei caneluri largi, concentrice, circulare. O altă variantă cuprinde exemplarele cu umărul puternic profilat și buza aproape verticală, cu marginea puțin îngroșată și rotunjită. Unele exemplare prezintă la interior un mic prag, care face trecerea de la buza sau de la umărul vasului la corpul propriu-zis.

Castronul. Este reprezentat de vasele cu corpul tronconic și buza aproape verticală sau trasă spre interior, cu marginea rotunjită, uneori puțin îngroșată; fundul inelar. Un exemplar (din care se păstrează doar un fragment) avea plasată sub buză, la exterior, o incizie orizontală circulară, iar o alta la locul de arcuire spre interior a buzei castronului.

O formă apropiată de a castroanelor o are un *bol* (din care se păstrează, de asemenea, doar un fragment), cu corpul hemisferic, buza îngroșată și marginea rotunjită; sub marginea exterioară a buzei prezintă o incizie orizontală, circulară.

Fructiera este reprezentată de asemenea, doar de câteva fragmente, provenite mai ales din pereții acestora. Reținem un fragment de picior de fructieră, cu suprafața exterioară lustruită.

¹²⁹ LEVITSKI 2009, p. 112.

Craterul. Recipient de tip grecesc, el apare tot numai în stare fragmentară. Are corpul tronconic, uneori puțin bombat, gâtul relativ înalt, gura largă și buza cu marginea mai mult sau mai puțin îngroșată spre exterior; fundul inelar, câteodată cu marginea fațetată. Pe corpul craterelor sunt aplicate torți orizontale (de obicei câte două); o asemenea toartă prezintă două caneluri adânci, longitudinale.

Lekanis. Acest tip de vas, de asemenea de origine greacă, a fost produs relativ frecvent în olăria autohtonă mai timpurie, în special în zonele extracarpătice. Este reprezentat la Satu Nou – „Vadu Vacilor” de un număr relativ restrâns de fragmente tipice, dintre care menționăm o buză care aparține variantei cu umărul carenat, proeminent, precum și o toartă, specifică unei alte variante de *lekanis*.

Ulciorul (sau *oala*?) este prezent deocamdată doar prin câteva fragmente de pereți, între care unele au suprafața lustruită la exterior și mată la interior.

Strecurătoarea lucrată la roată este întâlnită doar sub forma unui fragment din corp, situat imediat deasupra orificiilor specifice acestui tip de vas (C 193/a; fig. 84/5).

V c. CERAMICA ELENISTICĂ.

După cum aminteam mai sus, ceramica elenistică se întâlnește într-o cantitate apreciabilă în stațiunea noastră; este ilustrată de tipuri de vase întâlnite frecvent și în alte așezări din zona Dunării Inferioare.

V c. 1. AMFORELE.

Formează categoria cea mai bine reprezentată a vaselor de import¹³⁰. Apreciem că peste 50% din fragmentele ceramice de la „Vadu Vacilor” provin de la amfore, situație similară celei întâlnite, de altfel, și la „Valea lui Voicu”¹³¹. Din păcate, nu s-a putut întregi niciun exemplar, ci doar – parțial – câteva gâturi și părțile inferioare ale unor amfore. Deoarece materialele amforice au o valoare cronologică recunoscută¹³², ele reprezintă argumentul principal pentru datarea și a altor categorii de materiale. Analiza lor urmărește atât tipurile propriu-zise ale amforelor, cât s-au putut ele individualiza, cât și a ștampilelor, grupate pe centre de producție. La „Vadu Vacilor”, cele mai numeroase sunt amforele de Rhodos (inclusiv din cercul acestuia) și Cnidos, după care urmează, într-un număr incomparabil mai mic, cele de Sinope, Chios(?) (și Pseudo-Cos?). Au fost descoperite, de asemenea, fragmente de amfore de Cnidos – grupa Zenon,

¹³⁰ Această evaluare nu are în vedere doar numărul foarte mare de fragmente rezultate în urma spargerii unor amfore, ci și numărul de gâturi fragmentare și de picioare de amfore recuperate, ca și al ștampilelor descoperite (reamintim că pentru amforele de Rhodos, cărora le aparțin cele mai multe piese, se estimează în mod obișnuit că numărul exemplarelor reprezintă circa 1/2 din numărul total al ștampilelor; chiar și în această situație, putem aprecia că din sondajul întreprins provin cel puțin 17 amfore rhodiene (dacă luăm în calcul cele 33 ștampile de acest tip). În schimb, numărul amforelor ștampilate din alte centre (ex. Sinope, Cnidos etc.) este mult mai mic decât al celor neștampilate, după cum s-a remarcat adesea în literatura de specialitate.

¹³¹ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 144.

¹³² GARLAN 1983, p. 37-44; GRACE 1985, p. 1-54.

Chersonesul Tauric, Thasos, Parmeniskos(?), precum și din centre de producție nedeterminate. Apariția unora dintre aceste amfore ridică și câteva probleme privind cronologia așezării, inclusiv în legătură cu începutul și sfârșitul ei, pe care le vom menționa în continuare.

Constatăm, după cum aminteam mai sus, prezența cea mai numeroasă a amforelor de RHODOS, chiar dacă din marea cantitate de fragmente recuperate nu s-a putut întregi niciun exemplar. De altfel, în unele complexe, numărul fragmentelor de amfore de acest tip este covârșitor, ele provenind, adesea, de la mai multe exemplare diferite. Ca o primă observație, reținem că în cazul în care s-a putut determina forma torților, cele mai multe au profilul unghiular, tip ce începe spre sfârșitul sec. III a. Chr. și capătă caracter definitiv în sec. II-I a. Chr.¹³³. În schimb, torțile cu curbura lină, tip morfologic mai vechi, sunt mult mai rare. În câteva cazuri s-au descoperit și torți neștampilate, confirmându-se faptul că nu toate amforele rhodiene erau ștampilate pe ambele torți.

Torțile ștampilate rhodiene aduc unele informații importante privind cronologia și evoluția așezării de la „Vadu Vacilor”. Considerațiile legate de cronologia acestora se bazează, în principal, pe publicațiile Grace¹³⁴, Nicolaou-Empereur 1986, Empereur-Hesnard 1987, Lungu 1990, Burow 1998, Finkielsztejn 2001, Jöhrens 2001¹³⁵.

Dintre cele 33 de ștampile rhodiene, cele mai multe – respectiv 28 exemplare – sunt rectangulare și doar cinci circulare. Se constată, de asemenea, un dezechilibru între numărul ștampilelor de eponimi – doar 12 – și al celor de producători – respectiv 21 piese; situația se datorează, foarte probabil, hazardului.

În ceea ce privește eponimii, toate cele opt nume înregistrate pe torțile ștampilate sunt cunoscute, având în general cronologia asigurată; un eponim (Καλλικρατίδας II) apare pe două ștampile și un altul (Σύμμαχος) pe altele trei; o ștampilă de eponim este incompletă.

Cea mai veche ștampilă rhodiană de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” menționează pe Ἀρίσταρχος (apărută în bordeiul nr. 1, la -0,70-0,75 m; inv. 43516), eponim care aparține perioadei I b, datată de GRACE 1974/a între circa 269-240 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 188, tabel 17, între circa 162-247 a. Chr. La JÖHRENS 2001, p. 372, tabel 3, perioadele I b-I d au o altă încadrare cronologică (vezi mai sus, la prezentarea ștampilei).

Ceilalți șapte eponimi sunt grupați într-o perioadă relativ compactă. Αἰνησιδάμος II, menționat pe o ștampilă apărută tot în bordeiul nr. 1, la -0,70 -0,75 m; inv. 43515) a fost datat de LUNGU 1990, p. 211, în anul 192 a. Chr.; la BUROW 1998, p. 80-81, cat. 30-33 este integrat perioadei a III-a, încadrată larg între circa 205-175 a. Chr. FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19 și ZAJČEV 2005, p. 265, tabel I, atribuie eponimul amintit perioadei III c, datându-l la circa 179/177

¹³³ Vezi, mai nou, la BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 131-133, 155, cu bibliografia.

¹³⁴ Cronologia stabilită de Grace, începând din 1934 până în 1985; cf. FINKIELSZTEJN 2001, p. 163-164, cu bibliografia reprezentativă.

¹³⁵ Date privind modificările aduse de G rald Finkielsztejn schemelor Grace, Nicolaou-Empereur, Lungu etc., în sensul cobor rii cronologiei pentru perioadele I-III și al reducerii nr. de ani pentru perioada IV, ca și al altor modificări, la BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 156 și n. 228.

a. Chr.

Eponimul Ἀριστόδαμος II, întâlnit pe o șampilă descoperită prin periegheză (inv. 32249), apare în Complexul Pergam, dar lipsește în cel de la Middle Stoa. GRACE 1985, p. 8-9 și NICOLAOU-EMPEREUR 1986, p. 518-519, cat. 4, datează activitatea acestui eponim între circa 182-176 a. Chr, la fel și JÖHRENS 2001, p. 383, cat. 23 (perioada III e); BUROW 1998, p. 84, cat. 93-94, îl atribuie perioadei III c. În schimb, FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabel 19, în cadrul cronologiei sale coborâte, îl încadrează în perioada III e, la circa 166/164 a. Chr.

Eponimul Καλλικρατίδας II este prezent pe două torți șampilate, ambele apărute în bordeiul nr. 1 (inv. 43518, la -0,70-0,75 m și inv. 44670, la -0,70 m). Asupra acestuia s-a referit mai pe larg, între alții, și ŠELOV, 1975, p. 57-58, cat. 128-132. GRACE 1985, p. 8-9, l-a încadrat în a doua secvență a perioadei a III-a, datându-l între circa 188-186 a. Chr.; BUROW 1998, p. 92, cat. 227-231, l-a atribuit perioadei III c, cu aceeași dateare ca și GRACE 1985. La FINKIELSZTEJN 2001, p. 109 și 192, tabelul 19, precum și la ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul 1, Καλλικρατίδας II este încadrat la începutul perioadei III d și datat la circa 175-173 a. Chr. În legătură cu încadrarea cronologică a eponimului în cauză este amintit și numărul mare de ștampile cu numele său (23 exemplare) descoperit în Complexul Pergam.

Un alt eponim, Ἡραγόρας, a apărut pe o toartă de amforă recuperată prin periegheză (inv. 32243). El a fost încadrat la începutul perioadei a IV-a, datată de GRACE 1974, p. 200, NICOLAOU, EMPEREUR 1986, p. 516, cat. 2, ș.a. între circa 175-146 a. Chr. Datarea acestui eponim s-a făcut și în baza asocierii cu producătorul Μαρούας, a cărui activitate s-ar fi desfășurat între circa 198 – mijlocul sec. II a. Chr. De altfel, o toartă șampilată cu numele acestui producător s-a descoperit chiar în situl analizat, în bordeiul nr. 1 (inv. 44672; vezi mai sus). La FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabelul 20, Ἡραγόρας este atribuit perioadei IV a, datată între circa 160/159 – 154/153 a. Chr.

Eponimul Νικασαγόρας I apare pe o șampilă recuperată tot prin cercetări periegetice (inv. 34485). Întâlnit în Complexul Pergam, el a fost încadrat de GRACE 1985 în perioada a III-a și datat pe la 185 a. Chr. FINKIELSZTEJN 2001, p. 73, 110, 115, 117, 122, 125, 192, tabel 19 atribuie pe Νικασαγόρας I perioadei III d, datându-l la circa 172/170 a. Chr.

Eponimul Πυθόδωρος, întâlnit la „Vadu Vacilor” pe o șampilă apărută printre pietrele gropii nr. 8 (inv. 44675), este prezent, între altele, și pe unele piese de pe agoraua atheniană, ca și la Tarsus și în complexul pergamian. În consecință, el a fost încadrat de GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, p. 305, E 13, în grupa a IV-a, datată de cele două coautoare între 166-146 a. Chr. FINKIELSZTEJN 2001, p. 193-194, tabelul 20, atribuie eponimul în cauză perioadei IV b, datându-l la circa 150 a. Chr. La ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul I, perioada IV b este datată între circa 150-147 a. Chr.

Trei torți șampilate, apărute însă în complexe diferite, poartă același eponim - Σύμμαχος. Una dintre ele (inv. 44677) a apărut în bordeiul nr. 1 în groapa nr. 10, suprapusă de acesta și are înfățișat simbolul tipic – cap Helios spre dreapta. Cea de a doua (inv. 44676) a apărut tot în zona bordeiului; lipsind partea ei stângă, nu se poate ști dacă avea sau nu simbol. A treia șampilă (inv. 43526) s-a descoperit

în groapa nr. 5; prezintă o altă dispunere a legendei, precum și luna (Διόσθους). GRACE 1985, p. 8-9 și 45:1, atribuie eponimul în cauză perioadei a III-a, datându-l între 188-186 a. Chr. BUROW 1998, p. 98, cat. 326-333 îl încadrează în perioada III c, cu aceeași datare – 188-186 a. Chr. În schimb, FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, îl atribuie pe Σύμμαχος perioadei III d, datându-l, în cadrul cronologiei sale coborâte, la circa 173/171 a. Chr.; aceeași încadrare la ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul I.

O ultimă ștampilă de eponim, descoperită prin cercetări de suprafață (inv. 34487) este incompletă, lipsindu-i tocmai numele.

Din cele prezentate mai sus constatăm că în afara ștampilei cu numele eponimului Ἀγίσταρχος, care aparține unei perioade timpurii (I b), toate celelalte piese, corespunzătoare eponimilor Αἰνησίδαμος II, Καλλικρατίδας II, Νικασαγόρας I, Σύμμαχος, Ἀριστόδαμος II, Ἡραγόρας și Πυθόδωρος pot fi încadrate, conform periodizării și cronologiei propuse de FINKIELSZTEJN 2001 în perioadele III c – IV b, respectiv între circa 179-177 (data stabilită pentru Αἰνησίδαμος II) – circa 150 a. Chr. (data ultimului eponim - Πυθόδωρος). Conform cronologiei absolute, în funcție de datele stabilite pentru eponimatul primului dintre cei șapte, respectiv Αἰνησίδαμος II, începutul activității întregului grup s-ar putea data *post*-198, după GRACE 1985¹³⁶, în anul 192, după LUNGU 1990, sau la circa 179/177 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001; ținându-se seama de datarea magistraturii ultimului eponim, Πυθόδωρος, acest interval s-ar încheia între circa 166/146 a. Chr., după SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, sau la circa 150 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001. Dar această datare atât de „strânsă” a intervalului corespunzător magistraturii celor șapte eponimi descoperiți până acum poate fi oarecum întâmplătoare, dacă avem în vedere intervalul cronologic sugerat de ștampilele de producători care, după cum vom constata, ilustrează un răstimp mai îndelungat.

Ștampilele de producător, în număr incomparabil mai mare la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, au datarea mai puțin strictă, care poate depăși uneori limitele unei singure perioade ori subperioade. Elementele de sprijin folosite pentru încadrarea lor țin, acolo unde este posibil, de asocierea cu unii eponimi mai bine încadrați cronologic.

Cea mai timpurie ștampilă de producător (apărută în bordeiul nr. 1, la -0,80 m; inv. 44667), aparține lui Ἀγοράναξ, a cărui activitate a fost încadrată de GRACE 1974, p. 200, între mijlocul perioadei II și al perioadei III (circa 221-198 a. Chr.). FINKIELSZTEJN 2001, p. 106-109, 190, consideră că producătorul în cauză a activat în perioadele II b și III, încadrate, în sistemul său cronologic, între circa 219-161 a. Chr. Ἀγοράναξ și-a desfășurat activitatea în timpul unui mare număr de eponimi, menționați de FINKIELSZTEJN, *loc. cit.*, când au fost utilizate mai multe stiluri, al treilea (ultimul) dintre ele fiind adoptat și de succesorul său (Μαρούας), la începutul carierei sale (cf. FINKIELSZTEJN 2001, p. 109).

Ἀντίμαχος și-a desfășurat activitatea de producător în timpul mai multor eponimi, în perioada a III-a și la începutul perioadei a IV-a, în cea mai mare parte

¹³⁶ Dată după care ar fi înregistrați mai mulți eponimi, până în anul 188 a. Chr., între care și Αἰνησίδαμος II.

în intervalul corespunzător Complexului Pergam. El apare pe o șampilă descoperită prin periegează.

Producătorul Ἀρίσταρχος¹³⁷ apare pe două ștampile (inv. 44733 și inv. 43512), ambele descoperite în bordeiul nr. 1 (la -0,50-0,55 m, respectiv la -0,80 m). Înregistrarea unui număr semnificativ de exemplare la Pergam a determinat încadrarea de către BUZOIANU 1992, p. 149, cat. 339-340 și BUROW 1998, p. 83, cat. 69-80 a activității acestui producător în grupa a III-a, între circa 210/205 – 175 a. Chr., conform datării propuse de GRACE 1985, pentru complexul în cauză.

Pe baza asocierii cu eponimii Σώδαμος, Θέστωρ și Καλλικράτης II, producătorul Διος, întâlnit pe o șampilă descoperită tot în bordeiul nr. 1, la -0,80 m (inv. 44669), și-ar fi început activitatea, după ŠELOV 1975, p. 96, cat. 326, în ultimul sfert al sec. III a. Chr. Διος apare asociat și cu eponimul Ἰασικράτης, datat la LUNGU 1990, p. 216, B I. 3 b, în anul 208 a. Chr., iar la FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabelul 19, la sfârșitul perioadei III a, circa 190 a. Chr. Conform cronologiei GRACE 1985, eponimii în vremea cărora și-ar fi desfășurat activitatea Διος, începând cu Σώδαμος și terminând cu Ἀρίστων II, s-ar plasa după 210 – până la circa 182-176 a. Chr.; la BUROW 1998, p. 88, cat. 170-175, activitatea lui s-ar fi desfășurat în perioadele II c – III. La LUNGU 1990, p. 216, tabelul 1, unul dintre ceilalți eponimi asociați cu Διος, respectiv Σώδαμος, este datat la 204 a. Chr. În schimb, la FINKIELSZTEJN 2001, p. 90, n. 66, p. 191-192 și tabelul 19, eponimii în cauză ar aparține unui interval corespunzător perioadei III a, începând cu Σώδαμος, datat la circa 195 a. Chr., și terminând cu Ἀρίστων II, din perioada III e, datat la circa 167/165 a. Chr.

Pe două ștampile apărute de asemenea în bordeiul nr. 1 (inv. 43519, la adâncimea de 0,55 m și inv. 43517, la -0,70-0,75 m) este înregistrată ceramista (sau proprietara atelierului de olărie) Νικαγίς¹³⁸. Un număr important de torți de amfore ștampilate ale acesteia (22 exemplare) s-au descoperit la Pergam, iar o alta la Villanova¹³⁹. În orașele vest-pontice ștampile asemănătoare s-au descoperit la Histria¹⁴⁰ și Tomis¹⁴¹; în această din urmă localitate producătoarea este bine reprezentată. O amforă întreagă s-a recuperat dintr-o epavă antică din fața localității 2 Mai, aflată la circa 400 m sud de intrarea în portul turistic Mangalia¹⁴².

Pe baza contextului descoperirii din Asklepionul de la Pergam, GRACE 1968, cat. 12, data activitatea acesteia în jurul anului 200 a. Chr., datare preluată și de GETOV 1995, p. 68, cat. 172. Activitatea ei s-a desfășurat, după BUROW 1998,

¹³⁷ Un alt Ἀρίσταρχος, dar eponim, pe o șampilă circulară cu buton este menționat de FINKIELSZTEJN 2001, p. 94, tabelul 2, precum și de BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 311, S 482, în perioada I b. Producătorul în cauză nu are nici o legătură cu eponimul omonim - Ἀρίσταρχος – descoperit tot în bordeiul nr. 1, amintit mai sus.

¹³⁸ În legătură cu Νικαγίς și cu alte femei ceramiste înregistrate pe ștampilele rhodiene vezi ŠELOV 1975, p. 113, cat. 427-428 și BÖRKER 1998, p. 49-50, cat. 491, cu bibliografia.

¹³⁹ ŠELOV 1975, *loc. cit.*

¹⁴⁰ CANARACHE 1957, p. 264, cat. 642.

¹⁴¹ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968, cat. 71-72; BUZOIANU 1992, p. 118, 150, cat. 357-362.

¹⁴² COSMA 1973, p. 37.

p. 95, cat. 274-275, în perioada a III-a, dar tot în jurul anului 200 a. Chr. JÖHRENS 2001, p. 372-373, datează perioada a III-a, căreia îi aparține și Complexul Pergam, între circa 205-circa 176 a. Chr.

Activitatea producătorului Φανίας, întâlnit pe o toartă șampilată descoperită de asemenea în bordeiul nr. 1 (inv. 44673, la -0,80-0,85 m), poate fi încadrată cronologic pe baza unei ștampe de acest tip apărută în Complexul Pergam. ŠELOV 1994, cat. 208, datează activitatea lui Φανίας la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr., datare însușită și de JÖHRENS 2001, p. 433, cat. 269.

Producătorul Δαμοκράτης I apare pe o toartă șampilată descoperită tot în bordeiul nr. 1 (inv. 44668, la -1,10 m). Ștampelele acestuia sunt larg răspândite în numeroase situri, inclusiv din zona vest-pontică (la Histria, Sinoie-Zmeica, Tomis¹⁴³, Sarichioi¹⁴⁴, Murighiol¹⁴⁵, Mahmudia¹⁴⁶ etc.). Pe baza asocierii cu mai mulți eponimi, precum și a descoperirii ștampelelor sale în Complexul Pergam și la Villanova, ŠELOV 1975, p. 92-94, cat. 307-314, considera că Δαμοκράτης I a avut o bogată activitate în primele decenii ale sec. II a. Chr. La LUNGU 1990, p. 213, A II, 3 a-b, acesta apare asociat cu eponimul Αγέμαχος, datat la 195 a. Chr., iar la BUZOIANU 1992, p. 117-118, 150, cat. 346-351, el este integrat celei de a doua secvențe a perioadei a III-a, cuprinsă între circa 188-183 a. Chr. BUROW 1998, p. 87-88, cat. 137-167, plasează activitatea acestui producător în perioadele II-III. O discuție mai amplă asupra lui Δαμοκράτης I la FINKIELSZTEJN 2001, p. 113-115, care consideră că activitatea lui s-a desfășurat începând din perioada a III-a; datarea eponimilor cu care este asociat acest producător este mai coborâtă, respectiv în perioadele III b – III d (între circa 189-170/168 a. Chr.). Astfel, Αγέμαχος este încadrat în perioada III c, circa 181/179 a. Chr., față de LUNGU 1990, unde este datat la 195 a. Chr.; eponimul Πρατοφάνης este datat de FINKIELSZTEJN 2001, tabel 19, în perioada III b, circa 188 a. Chr., față de LUNGU 1990, unde este datat la 202 a. Chr.; Φιλόδαμος II este încadrat în perioada III b, circa 183 a. Chr., comparativ cu 197 sau 196 a. Chr., la LUNGU, 1990; Νικασαγόρας I este încadrat în perioada III d, circa 172/170 a. Chr., față de 185 a. Chr., la GRACE 1985. Alte precizări privind activitatea producătorului în cauză la JÖHRENS 2001, p. 415, cat. 183-185.

Un alt producător, întâlnit pe un gât fragmentar de amforă, apărut tot în bordeiul nr. 1 (la -0,80-0,85 m; inv. 44672; fig. 46/6; 106/1) este Μαρούας. Ștampelele acestuia sunt foarte răspândite în nordul Mării Negre (cf. ŠELOV 1975, p. 109-110, cat. 401-404, care menționează descoperirea a 150 de exemplare), întâlnindu-se și pe coasta vest-pontică (la Histria¹⁴⁷, Tomis¹⁴⁸, Callatis¹⁴⁹,

¹⁴³ CANARACHE 1957, p. 230-231, cat. 515-517; BUZOIANU 1980, p. 123, 135 și cat. 15-17; eadem 1982, p. 117-118, 150, cat. 346-351.

¹⁴⁴ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 103, cat. 52.

¹⁴⁵ LUNGU 1990, p. 213, A, II, 3 a-b.

¹⁴⁶ LUNGU 1994, cat. 51, 56.

¹⁴⁷ CANARACHE 1957, p. 264, cat. 641.

¹⁴⁸ BUZOIANU 1980, p. 122 și cat. 32-33; BUZOIANU 1992, p. 119, cat. 390-391.

¹⁴⁹ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, cat. 766-767; 1177; BUZOIANU, CHELUȚĂ-GEORGESCU 1983, p. 146, cat. 29; BUZOIANU, CHELUȚĂ-GEORGESCU 1998, p. 77, cat. 139.

Murighiol¹⁵⁰, Tulcea – „Dealul Monumentului”¹⁵¹ etc.), ori în alte regiuni. La LUNGU 1990, p. 212, 216, A I a, b, Μαρούας apare asociat cu eponimul Τιμασαγόρας, datat de autoarea amintită la circa 197/196 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, în perioada III b, la circa 184 a. Chr. O altă asociere este înregistrată cu Κλεώνυμος II, datat de NICOLAOU, EMPEREUR 1986, p. 516, cat. 2 la 197 sau 195 a. Chr., de LUNGU 1990, p. 214, A II 7 a la 198 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, în perioada III b, la circa 182 a. Chr. El este asociat și cu alți eponimi, între care și Ἡραγόρας, plasat de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabelul 20, în perioada IV a între circa 159/158 – 154/153 a. Chr. Pe baza asocierii și cu alți eponimi, activitatea producătorului amintit s-ar fi desfășurat, după GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, E 37, GRACE 1974, p. 200, NICOLAOU-EMPEREUR 1986, p. 516, cat. 2, BUZOIANU 1992, p. 119 și cat. 390-391, LUNGU 1996, p. 51, cat. 6, în perioadele III-IV, între circa 198 – spre mijlocul sec. II a. Chr., fără să-l atingă. După BUROW 1998, p. 94-95, cat. 257-268, el corespunde perioadelor III-IV, cu începutul activității sale pe la 199/198 a. Chr., până spre circa 146 a. Chr.

Producătorul Ἀριστος I a apărut pe o șampilă descoperită tot în bordeiul nr. 1 (inv. 43513, la -1,15 m). El este bine reprezentat la Pergam și mai ales la Villanova, unde apare combinat pe amfore cu ștampilele mai multor eponimi (cf. ŠELOV 1975, p. 89, cat. 292; vezi mai sus). Eponimii în cauză (Ἀρχοκράτης II, Τιμασαγόρας, Φιλόδαμος II, Κλεώνυμος II) au fost încadrați de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, în perioada III b, în ordinea menționată, între circa 185-182 a. Chr. Reținem și opinia anterioară exprimată de GRACE 1985, potrivit căreia eponimii amintiți aparțin grupei a III-a, datându-se între 198-184 a. Chr. BUZOIANU 1992, p. 118, 149, cat. 343, încadrează pe Ἀριστος I în limite cronologice mai largi, împreună cu alți producători grupați în serii de la sfârșitul sec. III și începutul sec. II a. Chr., fiind considerat anterior cu puțini ani lui Δαμοκράτης I. Asocierea lui Ἀριστος I cu eponimul Θεαίδητος dovedește continuarea activității lui în perioada III d, conform cronologiei lui FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, unde eponimul amintit este datat la circa 171/169 a. Chr.

Producătorul Ἰπποκράτης este atestat pe o toartă șampilată descoperită prin periegheză (inv. 32242). El este considerat unul dintre cei mai activi producători din timpul complexului pergamian (cf. ŠELOV 1975, p. 105-106, cat. 369-372). După GRACE 1985, p. 9-10, n. 18-19 și p. 46/3 c, acesta aparține perioadelor III-IV, iar activitatea sa începe în timpul lui Νικασαγόρας I (datat la circa 185 a. Chr. de GRACE, *loc. cit.* și în perioada III d, la circa 172/170 a. Chr., de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19). Alți eponimi din „perioada pergamiană” în timpul căroră el a activat sunt: Θεαίδητος (datat la 184 a. Chr. de GRACE 1985, p. 12 și n. 22, 23; pl. 46/3 și în perioada III d, la circa 171/169 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*); Ἀριστόδαμος II (datat între 182-176 de GRACE 1985 și în perioada III e, la circa 166/164 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*); Ἀγέστρατος II (datat la 182-176 de GRACE 1985 și la sfârșitul perioadei III e, la

¹⁵⁰ LUNGU 1990, p. 213, 215, A I, 1 a-b; p. 215, IV, 27.

¹⁵¹ LUNGU 1996, p. 51, cat. 6.

circa 161 a. Chr. de FINKIELSZTEJN, *loc. cit.*); Ξενοφάντος II (din perioada IV b, datat la circa 151 a. Chr. de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tabelul 20). Printre ultimii eponimi în timpul cărora el a lucrat sunt menționați Αλεξιμαχος, din perioada a IV-a (circa 149-146 a. Chr., cf. GRACE 1974/b sau din perioada IV b, circa 147 a. Chr. (cf. FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*) și Αυτοκράτης I, datat la circa 175-168/166 de ETIENNE 1986, p. 45-47, sau tot în perioada IV b, circa 146 a. Chr., de FINKIELSZTEJN, *loc. cit.* BUROW 1998, p. 91, cat. 221-223, îl atribuie perioadelor III c – IV, după cronologia sa; tot aici referiri și la ștampilele secundare, cum are și piesa în discuție. În baza asocierilor amintite, Τηροκράτης este considerat ca aparținând seriei târzii de producători din Complexul Pergam, activitatea lui desfășurându-se, după BUROW 1998, *loc. cit.*, între circa 184-150 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001, p. 192-193, între circa 172/170-146 a. Chr., iar după JÖHRENS 2001, p. 460, cat. 481 și p. 464, cat. 129, în perioadele III și IV, între „circa 171-148 a. Chr.”

Producătorul Όλυμπος a apărut pe două ștampile – una descoperită în bordeiul nr. 1, la -0,74 m (inv. 44671) și o alta prin periegeză (inv. 32250). ŠELOV 1975, p. 115, cat. 439, analizează asocierea acestuia cu eponimul Αινησίδαμος II și răspândirea tipului de ștampilă în cauză, datând-o la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr. La LUNGU 1991, p. 188, cat. 33, activitatea lui Όλυμπος a fost datată la începutul sec. II a. Chr. Totodată, Αινησίδαμος II, cu care apare asociat, a fost datat de LUNGU 1990, p. 211, 216, tabel I, în anul 192 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, tabelul 19, în perioada III c, la circa 179/177 a. Chr.; ZAJČEV 2005, p. 265, tabelul I, îl încadrează tot în grupa III c, datându-l de asemenea la circa 179/177 a. Chr. De altfel, în bordeiul nr. 1 s-a descoperit și o ștampilă a eponimului Αινησίδαμος II (inv. 43515; vezi mai sus), ceea ce ar sugera existența de fapt a unei amfore cu cele două ștampile (de eponim și de producător).

Producătorul Όλυμπος se asociază și cu eponimul Κλευκράτης I, datat de GRACE 1985 la 188-186 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, *loc. cit.*, la circa 174/172 a. Chr.

Unul dintre cei mai târzii producători, semnați până în prezent la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, este Κάλλων, întâlnit pe două ștampile (ambele descoperite prin periegeze; inv. 32241 și 34448). El lipsește din Complexul Pergam și de la Carthagina, ceea ce a determinat datarea lui mai târzie, în a doua jumătate a sec. II a. Chr. (cf. ŠELOV 1975, p. 107, cat. 379-387). Κάλλων apare asociat cu eponimul Θέροσανδρος, încadrat de GRACE 1985 p. 12-13, n. 24 și de NICOLAOU-EMPEREUR 1986, p. 529, cat. 14, între anii 141-135 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, p. 195, tabelul 21, în perioada V a, la circa 137/136 a. Chr. După GRACE, *loc. cit.*, în timpul eponimului amintit s-ar fi desfășurat doar o parte a activității lui Κάλλων, el lucrând și în vremea altor magistrați.

Producătorul Τιμασικράτης, întâlnit pe o ștampilă descoperită de asemenea în bordeiul nr. 1, la -0,80 m (inv. 44674), nu este cunoscut în Complexul Pergam. La PRIDIK 1917, p. 9, cat. 174 el apare pe aceeași ștampilă cu eponimul Ηράκλειτος, fără menționarea lunii. După FINKIELSZTEJN 2001, p. 162, tabel 14, Ηράκλειτος este integrat unei liste de eponimi probabili în funcțiune în perioadele VI sau VII. În cazul confirmării unei asemenea asocieri, care nu apare

însă pe exemplarul în discuție, acesta ar reprezenta cea mai târzie ștampilă rhodiană de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”¹⁵². Oricum, profilul accentuat unghiular al torții dovedește o datare târzie a acestui producător.

Alte patru ștampile de producători (inv. 34486, inv. 34487, inv. 35226, apărute prin periegeze – și inv. 44694, descoperită în caseta nr. 1 – est, între 0-0,50 m) au legenda neîntregită; reținem, totuși, că una dintre torțile ștampilate în cauză (inv. 35226) este de „tipul Pergam”.

După cum se constată, dintre cele 21 ștampile rhodiene de producători au putut fi luate în discuție doar 17, cu numele întreg sau întregibil; însă, deoarece același nume se repetă în patru cazuri pe câte două ștampile (Ἀρίσταρχος, Νικαγίς, Ὀλυμπος și Κάλλων), rămân doar numele a 13 producători diferiți.

Pentru stabilirea cronologiei ștampilelor rhodiene de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” s-a avut în vedere raportarea lor la descoperirile de la Pergam, Villanova, Middle Stoa, ca și din alte complexe arheologice în care ele au apărut în contexte mai bine datate (ex. în tumulii cercetați la Murighiol)¹⁵³.

Producătorul Ἀγοράναξ, care și-ar fi început activitatea încă din perioada II b (încadrată între circa 224 – circa 206, după GRACE 1985 și EMPEREUR 1990, respectiv între circa 219-210, după FINKIELSZTEJN 2001, p. 191, tabelul 18 și p. 196, tabel 22.1), deci anterior Complexului Pergam, a continuat să lucreze și în timpul unor eponimi din vremea complexului amintit. Un grup de producători (Ἀρίσταρχος, Δίος, Νικαγίς, Φανίας), întâlniți în Complexul Pergam, după caz și în alte situri (ca în cazul producătorului Δίος, care a apărut la Murighiol în complexe funerare în asociere cu eponimii Ἰασικράτης și Σώδαμος; cf. LUNGU 1990, p. 216 B I 3 și tabelul I), și-au început activitatea chiar de la sfârșitul secolului al III-lea, pe care și-au continuat-o, în mod variabil, și în primele decenii ale sec. II a. Chr. Alți producători (Ἀντίμαχος, Δαμοκράτης I, Μαρούας, Ἀριστος I, Ἰπποκράτης și Ὀλυμπος), dintre care unii sunt considerați printre cei mai activi din timpul Complexului pergamian, ștampilele lor fiind larg răspândite în numeroase situri, și-au desfășurat activitatea, de asemenea în mod variabil, de la caz la caz, în primele decenii ale sec. II a. Chr., iar unii dintre ei chiar din ultimii ani ai secolului III a. Chr. (vezi mai sus). Unii dintre aceștia (Ἀντίμαχος, Μαρούας, Ἰπποκράτης) au continuat să lucreze și în perioada a IV-a, până spre mijlocul sec. II a. Chr. Potrivit lui JÖHRENS 2001, p. 373, mai mulți producători, - între care Ἀντίμαχος, Δαμοκράτης I, Μαρούας – au fost activi perioade îndelungate, astfel încât ștampilele lor pot fi rareori încadrate într-un interval cronologic mai strâns. Totodată, în ceea ce privește transportul amforelor rhodiene spre regiunile nord-pontice, inclusiv spre Tanais, analizat de ŠELOV 1975, ca și de alți specialiști, perioada de vârf a aceluia n-a fost atinsă în ultimele decenii ale sec. III și în primele decenii ale sec. II a. Chr., deoarece, după JÖHRENS, *loc. cit.*, tabelul 4, perioada corespunzătoare Complexului pergamian

¹⁵² La FINKIELSZTEJN 2001, p. 196, tabel 22/1, perioada a VI-a este datată între circa 107 – circa 88-86 a. Chr., perioada VII a între circa 85 – circa 40 a. Chr., iar perioada VII b între circa 40 – începutul domniei lui Augustus. O încadrare cronologică asemănătoare a acestor perioade au propus și GRACE 1985, ca și EMPEREUR 1990.

¹⁵³ LUNGU 1990, p. 209-217; SIMION 1995, p. 265-301.

ar fi durat doar circa trei decenii, în cadrul perioadei a III-a din evoluția stampilelor rhodiene.

Ștampilele producătorilor Κάλλων și Τιμασικράτης, absente din Complexul Pergam, sunt până în prezent cele mai târzii ștampile rhodiene de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”. Pe baza asocierii cu eponimul Θέρσανδρος, producătorul Κάλλων a fost încadrat în perioada a V-a. Τιμασικράτης, în cazul în care s-ar dovedi că e corectă eventuala lui asociere cu eponimul Ἡράκλειτος, ar aparține perioadelor VI sau VII.

În ansamblu, pentru așezarea în discuție, grupul ștampilelor rhodiene de producători (fără Τιμασικράτης) ne apare suficient de omogen, cu o anumită extindere în timp atât anterioară, cât și posterioară grupului compact al ștampilelor celor șapte eponimi (deci, cu excepția lui Ἀρίσταρχος, care aparține unei perioade mai vechi). Față de intervalul sugerat de cele șapte ștampile de eponimi (circa 179/177 – circa 150 a. Chr., conform cronologiei lui FINKIELSZTEJN 2001), intervalul presupus pentru desfășurarea activităților celor 12 producători s-ar fi situat între perioada II b – V a, respectiv între circa 219 – circa 134/133 a. Chr. (după FINKIELSZTEJN, *op. cit.*). Dar trebuie să precizăm că această datare, sugerată de încadrarea cronologică actuală a ștampilelor prezentate, poate fi modificată oricând în funcție de rezultatele unor noi cercetări. O primă „ieșire” din acest interval relativ unitar ar putea fi reprezentată chiar de ștampila producătorului Τιμασικράτης, amintită mai sus. Deocamdată, grupul „pergamic” este cel mai bine reprezentat, atât prin ștampilele de eponimi, cât și prin cele de producători, arătându-se relativ omogen.

Cele mai multe dintre numele întâlnite pe ștampilele rhodiene de la „Vadu Vacilor” sunt cunoscute, în general, în arealul vest-pontic¹⁵⁴. Fără a ne propune o repertoriere a descoperirilor similare semnalate pentru fiecare dintre eponimii sau producătorii așezării în discuție, constatăm că unii au o prezență relativ marcantă în diferite situri, atât în coloniile vest-pontice, cât și în interiorul regiunii. Pot fi amintiți, astfel, eponimii Αἰνησίδαμος II, Ἀριστόδαμος II, Ἡραγόρας, Καλλικρατίδας II, Νικασαγόρας I ori producătorii Δαμοκράτης I (cel mai răspândit), Δίος, Ἰπποκράτης, Μαρούας și Ὀλυμπος. Alți eponimi ca Πυθόδωρος, Σύμμαχος – și producători – ca Ἀγοράναξ, Ἀντίμαχος, Ἀρίσταρχος, Κάλλων, Νικαγίς, Φανίας – se întâlnesc mai ales în orașele vest-pontice și în așezările aflate în teritoriul lor rural, ori sub influența acestora. Mai rar s-au întâlnit eponimul Ἀρίσταρχος (la Albești; vezi BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 211, cat. S 482) și producătorul Ἀριστος (la Callatis; vezi BUZOIANU 1992, p. 118, 149, cat. 343). Pentru producătorul Τιμασικράτης nu am întâlnit o ștampilă asemănătoare în bibliografia consultată.

În ceea ce privește Complexul Pergam, în care se regăsesc cele mai multe dintre ștampilele de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, reamintim că după GRACE 1985 și EMPEREUR 1990, acesta corespunde perioadei a III-a (subperioadele III a, b, c, d, e), încadrându-se tradițional între circa 210/205-176/175 a. Chr. În schimb, FINKIELSZTEJN 2001, p. 192, 196, tabelele 19 și 22.1 i-a modificat datarea, încadrându-l între circa 198 – circa 161 a. Chr. (cu aceeași împărțire în cinci

¹⁵⁴ Vezi bibliografia selectivă amintită mai sus, la prezentarea fiecărei ștampile.

subperioade, dar cu o altă cronologie și a acestora, diferită de cea utilizată de GRACE și EMPEREUR). Totodată, durata perioadei a IV-a, post-pergamiană, căreia îi corespund unele ștampile din situl analizat, a fost redusă de la circa 175/174 a. Chr. – circa 150/146 a. Chr. la circa 160 – circa 146 a. Chr., iar durata perioadei a V-a apreciată aproximativ egal de specialiștii menționați a fost stabilită între circa 145-108 a. Chr. (cf. FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, 195, tabel 20, 21, împărțită în trei perioade: V a, b, c).

Situația cantitativă și cronologică a ștampilelor de la „Vadu Vacilor” ne conduce la o anumită constatare. Întâlnim, astfel, un apogeu pentru perioada a III-a, pergamiană, situație observată și pentru Tomis¹⁵⁵, căreia s-a încercat să i se găsească și anumite explicații istorice. Ar fi vorba, între altele, de slăbirea puterii Egiptului spre sfârșitul secolului al III-lea, mai ales după înfrângerea flotei egiptene de către Antigonos la Cos¹⁵⁶. De asemenea, se are în vedere informația transmisă de Polybios¹⁵⁷ privind hotărârea byzantinilor de a institui un „drept” (τῆλος) asupra tranzitării mărfurilor „exportate din Pont” prin Strâmători; alarmate, puterile maritime ale Greciei, în frunte cu Rhodosul, au cerut anularea taxei în cauză. La refuzul Byzanțului de a reveni asupra măsurii, s-a declanșat un război prelungit până în anul 219 a. Chr. Tratatul de pace încheiat prevedea ca „bizantinii să nu ia taxă de trecere de la nici un corăbier care merge în Pont; cu această condiție rhodienii și aliații lor vor menține pacea cu byzantinii”¹⁵⁸.

De altfel, Rhodosul pare să fi dominat comerțul cu amfore și cu produsele transportate în asemenea recipiente, la sfârșitul sec. al III-lea și în primele decenii ale sec. al II-lea a. Chr., având, totodată un rol mai complex în cadrul raporturilor stabilite cu orașele grecești din Pontul Stâng¹⁵⁹. Dar activitatea sa a slăbit după 167 a. Chr.¹⁶⁰, situație care pare să se fi reflectat și în comerțul cu amfore. Cu toate că Rhodosul intră în declin, mărfurile sale au continuat să fie exportate spre piețele îndepărtate, inclusiv spre cele nord – și vest pontice, însă într-o cantitate, probabil, mai redusă.

De fapt, Rhodos a fost unul dintre cei mai importanți exportatori de vin în bazinul pontic, inclusiv în orașele de pe litoralul său vestic. În mod izolat, încă de la sfârșitul sec. IV, dar mai ales din prima jumătate a sec. III a. Chr.¹⁶¹, deci mai târziu decât produsele din Herakleia Pontică și Thasos¹⁶², mărfurile rhodiene se

¹⁵⁵ BUZOIANU 1980, p. 126.

¹⁵⁶ *Ibidem*; vezi și trimerterile din n. 59-61.

¹⁵⁷ Polybios, IV, 47-52; PIPPIDI 1967, p. 44 și n. 48; BĂRBULESCU, BUZOIANU 2006, p. 36.

¹⁵⁸ Polybios, IV, 52.

¹⁵⁹ Cum ar fi cel de intermediere în răspândirea cultelor egiptene; cf. PIPPIDI 1969, p. 81-82.

¹⁶⁰ Polybios, XXXI, 7, 10; BUZOIANU 1980, p. 128 și n. 65. Este vorba de faptul că în anul 167 a. Chr. Roma, dominantă în Orient, a luat sub protecția sa Delosul, declarându-l port liber, desființând taxele de import și export. Prin aceasta s-a dat o lovitură gravă Rhodosului, care nu mai putea încasa taxele de la intrările și ieșirile din portul său; corăbiile încep să se îndrepte către Delos, care se dezvoltă în detrimentul Rhodosului.

¹⁶¹ LAZAROV 1974, p. 56.

¹⁶² RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1987, p. 66.

întâlnesc pe toate piețele țărmlui vest-pontic¹⁶³; de aici ele sunt tranzitate mai departe, spre interiorul regiunii și constituie, începând din sec. III până în sec. I a. Chr. unul dintre produsele de import cele mai frecvente¹⁶⁴. Amforele de Rhodos se răspândesc în această perioadă oarecum în paralel cu cele de Sinope, oraș care exporta în principal ulei și nu vin¹⁶⁵, astfel încât între cele două mari centre producătoare nu era o concurență propriu-zisă.

La Tomis, amforele rhodiene sunt pe primul loc din punct de vedere cantitativ¹⁶⁶; aici importul de vin de Rhodos cunoaște un mare avânt începând de pe la mijlocul sec. III a. Chr. La Odessos, amforele rhodiene se situează de asemenea pe primul loc, de la sfârșitul sec. IV până la începutul sec. II a. Chr.¹⁶⁷ La Histria produsele rhodiene sunt prezente din prima jumătate a sec. III și ating, se pare, apogeul între circa 220-180 a. Chr.¹⁶⁸. La Callatis amforele rhodiene se întâlnesc din sec. IV a. Chr., rămânând, totuși, în urma importurilor din Sinope și Thasos¹⁶⁹. La Albești, cele 85 de ștampile de amfore descoperite ocupă în schema cronologică întocmită pentru acest tip de piese intervalul I b – II c (datat, conform cronologiei joase a lui Finkielsztejn 2001, între circa 270-199 a. Chr.)¹⁷⁰. S-a constatat că ștampilele rhodiene de la Albești formează un lot omogen: niciun exemplar nu este anterior sau contemporan complexului Koroni și, totodată, niciunul nu aparține grupului pergamic. Începuturile prezenței rhodiene la Albești se plasează în a patra decadă a sec. III a. Chr. (probabil spre sfârșitul acesteia); perioada de maximă răspândire a acestora este cuprinsă între mijlocul și ultima decadă a sec. III a. Chr. (perioadele I c – II b); perioada II c este susținută doar spre începutul ei, prin câteva exemplare¹⁷¹. Probabil din orașele vest-pontice, dar nu numai, amforele rhodiene s-au răspândit atât în așezările getice de pe ambele maluri ale Dunării, cât și mai departe, la nord de fluviu, unde ele se află pe primul loc din punct de vedere cantitativ¹⁷².

Revenind la amforele rhodiene de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, putem considera că diferențele cronologice constatate mai puțin în cazul eponimilor, dar mai ales în cel al producătorilor, sugerează existența mai multor transporturi diferite, succesive, eșalonate pe parcursul existenței așezării. Totodată, unele loturi de amfore par să fi fost relativ unitare, de vreme ce s-au descoperit mai multe ștampile (două sau trei) ale aceluiași eponim sau producător. Dacă cele mai multe ștampile aparțin perioadei corespunzătoare Complexului Pergam, sau apropiate acesteia, nu pare lipsită de semnificație absența ștampilelor rhodiene de la sfârșitul perioadei a V-a (respectiv V b – circa 132-121 a. Chr. – și V c – circa 120-108 a. Chr.). O singură ștampilă - a producătorului Τιμασικράτης - ar putea fi atribuită, cu rezervă, perioadelor VI sau VII.

¹⁶³ BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1987, p. 101; LAZAROV 1980, p. 19.

¹⁶⁴ ȘIRBU 1983, p. 56, 57, fig. 4; p. 61, fig. 8; p. 64-65.

¹⁶⁵ LAZAROV 1978, p. 65; LUNGU 1992, p. 74.

¹⁶⁶ BUZOIANU 1992, p. 100.

¹⁶⁷ LAZAROV 1974, *loc. cit.*

¹⁶⁸ EFTIMIE 1959, p. 200.

¹⁶⁹ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 136-137; 147.

¹⁷⁰ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 156-157.

¹⁷¹ *Eadem*, p. 162.

¹⁷² ȘIRBU 1983, p. 61, fig. 8.

Absența amintită, în măsura în care nu este întâmplătoare, analizată în corelare cu informațiile oferite de celelalte materiale arheologice, ar putea fi legată de momentul încetării sau al declinului locuirii la „Vadu Vacilor” și al reluării ei la „Valea lui Voicu” (aproximativ în sec. I a. Chr.)¹⁷³.

În afara marelui număr de amfore rhodiene, în așezarea discutată s-au descoperit și fragmente de amfore care pot fi atribuite cercului Rhodosului. Este vorba de un picior de amforă cu angobă alburie-gălbuie (inv. 45064, A 24; fig. 45/5) și de un altul cu capătul îngroșat, fără nervura în relief, care ar putea aparține, eventual, unui centru din afara insulei (inv. 45072, A 25; fig. 45/10; 82/9); ambele provin din bordeiul nr. 1.

Amforele de CNIDOS sunt cele mai frecvente la „Vadu Vacilor”, după cele rhodiene. Nici în cazul lor nu s-a putut stabili, măcar cu aproximație, numărul de exemplare existente. Identificarea acestui tip de amfore s-a făcut atât pe baza pastei specifice, cel mai adesea maronie, cărămizie-maronie, cărămizie-cenușie, a torților cu secțiunea elipsoidală, ca și a piciorului ascuțit, cu un inel circular, bine reliefat. Fragmente cnidiene s-au semnalat atât în bordeiul nr. 1, la diverse adâncimi (cele mai multe între -0,60-0,90/-1,05 m, provenite de la minimum 4-5 exemplare diferite, A 47-56; fig. 45/6; 82/5), cât și în unele gropi (nr. 4, 5, 8, 12 – A 109; 121-125; 132; 139; 155; fig. 92/5; 103/5), sau în stratul arheologic din afara complexelor amintite.

Vinul de Cnidos era bine cunoscut de greci, exportându-se și în bazinul pontic. Ștampilele de amfore cnidiene din coloniile vest-pontice demonstrează aceste legături, chiar dacă numărul lor nu este prea mare, sugerând faptul că acest oraș nu era unul dintre cei mai mari exportatori în regiunea amintită. Produsele de Cnidos erau transmise mai apoi în interiorul Dobrogei, în Muntenia și într-o măsură ceva mai mică în Moldova, probabil tot prin intermediul coloniilor vest-pontice¹⁷⁴. Cercetările recente au stabilit practicarea ștampilării la Cnidos încă de la sfârșitul sec. IV și începutul sec. III a. Chr.¹⁷⁵; însă exemplarele atât de timpurii sunt foarte rare în regiunile noastre.

Ștampile de amfore cnidiene, individualizate și prin etniconul în grafia Κνιδίου, s-au descoperit în număr mare la Athena, în insula Delos, la Alexandria¹⁷⁶, precum și în mai multe situri din Marea Egee și Marea Neagră¹⁷⁷. Printre referirile recente privind ștampilele cnidiene se pot menționa cele întâlnite mai ales în lucrările; GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970; GRACE 1985; EMPEREUR, HESNARD 1987; GETOV 1995; BÖRKER 1998, p. 56-57; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 133-135; 162-166 etc. Alături de tipul canonic, întâlnit din circa 220 până la începutul sec. I a. Chr., au mai fost

¹⁷³ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 119-121, nivelurile I-III; CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 84-126.

¹⁷⁴ ȘIRBU 1983, p. 59 și fig. 7; RUSCU 2002, p. 216.

¹⁷⁵ EMPEREUR, TUNA 1988, p. 344 și n. 13; BÖRKER 1986, p. 473-478; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 162-166, cu bibliografia.

¹⁷⁶ GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970; BÖRKER 1998, p. 56.

¹⁷⁷ CANARACHE 1957, p. 285-293, cat. 723-758; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 245-246, cat. 939-960; BUZOIANU 1992, p. 156-161, cat. 427-480; JEFREMOV 1995 (n.v.); GETOV 1995, p. 81-91, cat. 197-219; BÖRKER 1998, p. 56; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 132-135, 162-166 etc.

diferențiate o perioadă timpurie a ștampilelor cnidiene, de la circa 240 până la 220 a. Chr.¹⁷⁸ și una târzie, care ajunge la sfârșitul sec. I a. Chr.¹⁷⁹

Importurile de amfore de Cnidos sunt reprezentate la „Vadu Vacilor” și de șapte torți ștampilate. Trei dintre ele sunt de eponimi. Doi eponimi - Ἀγέστροας (inv. 43521; S₁; c. 12; -0,40 m) și Ἀνθανδρος (inv. 43523; S₁; c. 11; -0,80 m), ultimul din timpul activității producătorului Σκίτος, sunt atribuiți perioadei IV A (caracterizată de prezența frurarhilor) – încadrată între 188-167 a. Chr. (cf. GRACE 1985, p. 31; 42, App. 1 și 4; BUROW 1998, p. 110 etc.). Exemplare asemănătoare s-au găsit și la Stoa lui Attalos, fapt ce ar indica, după GRACE 1985, p. 14-15, 31-32, 34, că data finală a magistraturii acestora este mai degrabă anterioară anului 157 a. Chr., decât anterioară anului 146 a. Chr. Prezența ethniconului în grafia Κνιδίωv pe ștampilele cnidiene de la Middle Stoa, dateate după anul 188 a. Chr., ar reprezenta o practică începută nu cu mult timp înainte de a doua decadă a sec. II a. Chr. (cf. GRACE 1985, p. 16-18). Ambele exemplare în discuție au ethniconul amintit.

Al treilea eponim cnidian - Τελεκρέων – din timpul producătorului Θεμισών (inv. 32244), aparține perioadei IV B (circa 167-146 a. Chr.), după GRACE 1985 și BUROW 1998, *loc. cit.*; ethniconul Κνιδίωv este de asemenea înregistrat pe ștampilă. Apariția acestui eponim printre piesele de la Stoa lui Attalos din Athena ar indica, la fel ca și în cazul primelor două ștampile, o datare anterioară anului 157 a. Chr.

Trei torți ștampilate cnidiene, înregistrează același producător - Ἀπολλώνιος – însoțit de ethniconul (?) Πισίδας. Două exemplare (inv. 43514 și inv. 43520) s-au descoperit în bordeiul nr. 1 (la aceeași adâncime -0,75-1 m). Cel de al treilea (inv. 43527), găsit în groapa nr. 5, deosebit ca pastă de amforele cnidiene obișnuite, pare să aparțină unui atelier, ori unei șarje, sau chiar unui producător diferit. Ștampilele de acest tip au fost dateate la sfârșitul sec. III și în prima parte a sec. II a. Chr., sau chiar în primul sfert al sec. II a. Chr. (GRACE 1956, p. 146 și cat. 113; SZTELYLLO 1976, p. 93, cat. 348).

Constatăm că toate ștampilele cnidiene de la „Vadu Vacilor” aparțin din punct de vedere tipologic celor *cu nume*, a căror producție nu pare să fi fost anterioară ultimului sfert al sec. III a. Chr.¹⁸⁰ Data amintită (circa 220 a. Chr.) coincide cu începutul perioadei a III-a a ștampilelor cnidiene (cuprinsă între circa 220-188 a. Chr.). De altfel, după cum am văzut, ștampilele de eponimi aparțin perioadelor IV A (a frurarhilor) și IV B (încadrată, alături de perioada V, între epoca frurarhilor și cea a duumvirilor), iar cea de producător, reprezentată prin trei exemplare, aparține unui interval corespunzător primei jumătăți a sec. II a. Chr., eventual chiar primului sfert al acestuia, însă anterior anului 150 a. Chr.

¹⁷⁸ Interval corespunzător perioadei a II-a; EMPEREUR, HESNARD 1987, p. 20.

¹⁷⁹ GRACE 1985, p. 31 și urm.; BÖRKER 1998, p. 57; BUROW 1998, p. 110 împart piesele rhodiene ștampilate cu nume astfel: perioada III – 220-188 a. Chr.; perioada IV A – 188-167 a. Chr., corespunzătoare frurarhilor și timpului în care Cnidosul s-a aflat sub controlul Rhodosului; perioada IV B – 167-146 a. Chr.; perioada V – 146-108 a. Chr.; perioadele VI A – 107-98 și VI B – 97-88 a. Chr. – corespunzătoare prezenței duumvirilor; perioada VI C – 88 – circa 78 a. Chr.; perioada VII – sec. I târziu a. Chr.

¹⁸⁰ GRACE 1985, p. 7 și n. 13.

Numărul de ștampile este, totuși, prea mic, pentru a se putea formula unele considerații pertinente, în comparație cu situațiile întâlnite în alte așezări. Amintim, astfel, că la Albești ștampilele de acest tip sunt mai ales timpurii, *proto-cnidiene*; cele *tipic cnidiene*, într-un număr mai mic, sunt de asemenea timpurii, din perioada a III-a; doar câteva au ethniconul în grafia Κνιδίωv, dar o serie de argumente pledează tot pentru datarea lor în sec. III a. Chr.¹⁸¹ La Tomis, perioada cnidiană mai bine reprezentată este cea care a urmat frurarhilor (sau IV B), datată între 167-146 a. Chr. Aici s-au descoperit și câteva ștampile mai târzii din perioadele V și VI. Se consideră, astfel, că importul amforelor cnidiene la Tomis, desfășurat de la sfârșitul sec. IV a. Chr., s-a dovedit foarte activ la sfârșitul sec. III și în prima parte a sec. II a. Chr. până în jurul datei de 146 a. Chr. Sporadic, amforele cnidiene au circulat probabil până în preajma anului 88 a. Chr., când războiul cu Mithridates a dezorganizat producția și legăturile comerciale cu Cnidos¹⁸².

Cea de a șaptea ștampilă de Cnidos este greu lizibilă (inv. 43222; groapa nr. 5).

Între fragmentele de amfore descoperite au fost identificate și unele exemplare corespunzătoare grupei *Zenon*. Menționăm, astfel, două picioare de amfore descoperite în bordeiul nr. 1 (inv. 44709; 45055; A 14; 15; fig. 39/3; 105/5) și partea inferioară a unui alt exemplar din groapa nr. 4 (inv. 45036, A 110; fig. 55/1; 101/4). Ele aparțin grupei „Zenon B”, plasată la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.¹⁸³, cele mai bune contexte oferindu-le Middle Stoa din agoraua Athenei, Complexul Pergam și Stoa lui Philip de la Delos, unde un exemplar „Zenon B” a apărut împreună cu o ștampilă rhodiană datată circa 210-190 a. Chr.¹⁸⁴. De reținut și faptul că amforele acestei grupe au fost produse, așa cum au dovedit-o cercetările recente, în atelierele de la Raşadiye-Kiliseyani, din peninsula Datça¹⁸⁵.

Alte fragmente de amfore par să aparțină cercului Cnidosului (inv. 45073) sau unui tip nedeterminat, eventual Cnidos (inv. 44706; în groapa nr. 5).

Constatăm că atât ștampilele de amfore de Cnidos, cât și materialul amforic fragmentar prezentat, inclusiv cel aparținând „grupei Zenon B” corespund cronologic, în cea mai mare parte, perioadei în care la Satu Nou – „Vadu Vacilor” s-au utilizat și cele mai multe amfore rhodiene, între aceste două loturi importante de recipiente nefiind discrepanțe de timp semnificative.

Pentru categoria amforelor de SINOPE se constată apariția la Satu Nou – „Vadu Vacilor” a unui număr relativ redus de fragmente. S-au identificat, totuși, unele fragmente reprezentative, fără a se putea întregi – cel puțin parțial – nici un exemplar.

¹⁸¹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 162-166.

¹⁸² BUZOIANU 1992, p. 120-123.

¹⁸³ GRACE 1985, p. 19 și n. 46; EMPEREUR, TUNA 1988, p. 346-347; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1990, p. 32; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 133-134, 162-164.

¹⁸⁴ GRACE 1985, *loc. cit.*

¹⁸⁵ EMPEREUR, PICON 1986, p. 123; TUNA, EMPEREUR, PICON, DOĞER 1987, p. 47-52.

Importurile de amfore ștampilate sinopeene pe litoralul vest-pontic încep în sec. IV a. Chr. În unele orașe din regiunea amintită ele au ocupat chiar primul loc din punct de vedere cantitativ între producătorii pontici și chiar unul din primele în general¹⁸⁶. Litoralul vest-pontic nu este însă cel mai important partener comercial al Sinopei, exportul produselor acestui oraș către Pantikapaion fiind mai însemnat¹⁸⁷. La Histria, începuturile importurilor sinopeene sunt mai însemnate decât la Callatis și Tomis; punctul maxim este atins aproximativ în al doilea sfert al sec. III a. Chr.¹⁸⁸ La Callatis importurile sinopeene ating punctul maxim în perioada 284-262 a. Chr.¹⁸⁹, după care ele suferă o scădere vizibilă, pusă în legătură cu criza economică prin care trece orașul după războiul cu Bizanția pentru stăpânirea Tomisului¹⁹⁰. Callatis este considerat, totodată, și un important intermediar pentru transmiterea produselor sinopeene mai departe, spre interiorul Dobrogei și în stânga Dunării¹⁹¹. La Tomis, produsele sinopeene ocupă locul al doilea după cele rhodiene și ating punctul culminant în a doua jumătate a sec. III a. Chr., ca urmare a războiului amintit mai sus și care pentru această colonie a reprezentat începutul ascensiunii sale¹⁹². La Albești, ștampilele sinopeene se plasează, din punct de vedere cantitativ, în fruntea importurilor amforice de aici (301 exemplare)¹⁹³. Comparându-se grupele de astynomi întâlniți la Callatis și la Albești, s-au constatat unele diferențe semnificative. În timp ce la Callatis cea mai bine reprezentată este grupa IV Conovici (respectiv grupa V Garlan 2004) și cu un număr foarte mare de exemplare pentru fiecare astynom în parte (uneori de ordinul zecilor), la Albești prezența acestei grupe este mult mai slabă și doar cu cel mult două exemplare pentru unii astynomi. În schimb, grupa a VI-a (Garlan 2004), reprezentată mai slab la Callatis, este cea mai des întâlnită la Albești, pentru unii astynomi cu un număr de exemplare mai mare decât cel întâlnit în restul zonei vest-pontice. Prin aceste caracteristici, importurile sinopeene de la Albești sunt considerate ca având un caracter propriu, ceea ce ar exclude eventualele intermediari sau evoluții comparabile cu ale Callatidei¹⁹⁴.

În bordeiul amintit de la „Vadu Vacilor” s-au descoperit – la adâncimile succesive, urmărite în timpul săpăturii¹⁹⁵ – două găuri fragmentare (inv. 45059; 44714), torți fragmentare neștampilate (inv. 45071), picioare și funduri fragmentare (inv. 45065; 44708; 44712; 44714), precum și un număr relativ mare de fragmente de pansă corespunzătoare mai multor exemplare diferite. Cu excepția unei torți fragmentare, cu amprentă digitală la bază (inv. 45082; A 57; fig. 45/9;

¹⁸⁶ EFTIMIE 1959, p. 198; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1988-1989, p. 41; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1985, p. 61; LUNGU 1992, p. 71, 74-76; RUSCU 2002, p. 206.

¹⁸⁷ Pentru comerțul sinopeean în bazinul pontic vezi CONOVICI 1998, p. 181-185.

¹⁸⁸ CONOVICI 1998, p. 170-175; AVRAM, CONOVICI, POENARU BORDEA 1990, p. 113-114; RUSCU 2002, *loc. cit.*

¹⁸⁹ CONOVICI 1998, p. 175-181.

¹⁹⁰ CONOVICI, AVRAM, POENARU BORDEA 1989, p. 115-116.

¹⁹¹ ȘIRBU 1983, p. 65 și fig. 6.

¹⁹² BUZOIANU 1992, p. 125.

¹⁹³ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 148.

¹⁹⁴ *Eadem*, p. 155.

¹⁹⁵ Vezi mai sus.

100/3), aparținând unui exemplar mai timpuriu (sec. IV-III a. Chr.?), toate celelalte fragmente nu se individualizează într-o măsură suficientă unor precizări cronologice mai stricte, ele fiind comune tipului de amfore sinopeene. Alte fragmente (îndeosebi de pansă) au apărut în gropile nr. 4, 5, 13, precum și în stratul arheologic al secțiunii. Remarcăm partea superioară a unei amfore sinopeene, cu gâtul puțin bombat în zona torților, descoperită în S₁, c. 11, la -0,80 m (inv. 43532; A 200; fig. 96/2); exemplare de un tip apropiat se întâlnesc în ultimul sfert al sec. III până la mijlocul sec. II a. Chr.¹⁹⁶.

Tot categoriei de amfore de Sinope îi aparțin și două torți șampilate, din păcate ambele ilizibile (inv. 34483, din periegheză; inv. 45099 – în groapa nr. 5). Deoarece data de sfârșit a șampilării amforelor sinopeene este considerată a fi anul 183 a. Chr.¹⁹⁷, dată admisă de specialiști pentru cucerirea orașului de către regele Pharnaces I al Pontului, rezultă că recipientele cu ștampilele amintite pot fi încadrate cronologic până la acest moment. S.Iu. Monachov a propus stabilirea a trei tipuri de amfore sinopeene¹⁹⁸, fiecare cu mai multe variante, pentru o perioadă ce se întinde din primul sfert/începutul celui de al doilea sfert al sec. IV a. Chr. până la sfârșitul primului sfert/al doilea sfert al sec. II a. Chr. Tipul al treilea ar domina etapa finală a producției de amfore sinopeene, corespunzătoare sfârșitului sec. III – primei părți a sec. II a. Chr. Din păcate, absența exemplarelor întregi sau întregibile nu permite încadrarea recipientelor din așezare într-un anumit tip¹⁹⁹. Cu toate acestea, având în vedere și partea superioară păstrată a amforei menționate mai sus (inv. 43532, din S₁, c. 11, -0,80 m), precum și celelalte materiale descoperite, putem admite că la Satu Nou „Vadu Vacilor” se întâlnesc amfore sinopeene databile mai ales de la sfârșitul sec. III până în primele decenii/sau mijlocul sec. II a. Chr.; toarta fragmentară, cu amprentă digitală la bază (inv. 45082) sugerează posibila existență și a unor exemplare mai timpurii.

Un gât fragmentar de amforă de CHIOS(?) s-a descoperit în bordeiul nr. 1 (inv. 44678; S 43; fig. 46/2; 108/5). După modul de scriere a numelui Εὐκράτης, retrograd, într-o șampilă ovală și pe două rânduri, amfora s-ar putea apropia de unele ștampile de Chios din Complexul Pergam, ceea ce ar corespunde perioadei sugerate de cele mai multe ștampile de la „Vadu Vacilor”. În Complexul Pergam, pe mai multe ștampile de amfore de Chios apare numele Εὐκράτης, scris retrograd; în două cazuri numele este scris pe două rânduri²⁰⁰. Εὐκράτης, în diferite combinații, este atribuit însă, amforelor de Cnidos. Ca eponim cnidian, la Middle Stoa a fost încadrat în perioada IV B (circa 167-146 a. Chr.)²⁰¹. La Delos,

¹⁹⁶ MONACHOV 1992, p. 186, fig. 1, tip III C și pl. 11/68-70.

¹⁹⁷ CECHMISTRENKO 1958, p. 56-70; GRACE 1985, p. 20; CONOVICI 1998, p. 50-51, datează sfârșitul grupei a V-a a ștampilelor sinopeene (ultima în cronologia sa), la circa 190 a. Chr.

¹⁹⁸ MONACHOV 1992, p. 163-204.

¹⁹⁹ Nu excludem posibilitatea existenței unor exemplare sinopeene fracționate, deși acestea sunt rare între recipientele de Sinope, sau a unor forme deosebite. BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 129, n. 35, consideră că distincția variantelor propuse de Monachov pare, totuși, puțin arbitrară.

²⁰⁰ BUROW 1998, p. 117-125, cat. 561-565.

²⁰¹ GRACE 1985, p. 33; p. 37, grupa E (F 15:2), unde este datat puțin înaintea mijlocului sec. II a. Chr.

considerat tot cnidian, împreună cu alți eponimi, a apărut în context arheologic pre-Sulla (anterior anului 108 a. Chr.)²⁰². Cu toate acestea, exemplarul prezentat de noi nu pare cnidian, ci de Chios(?).

Deși nu am identificat alte fragmente de amfore de Chios târzii, prezența lor nu este exclusă; eventual, ele s-ar putea regăsi printre tipurile de amfore nedeterminate.

Amforele de Chios sunt printre cele mai timpurii produse grecești pătrunse în mediul getic, începând de la sfârșitul sec. VI, până în sec. III a. Chr. Cele mai multe așezări cu produse de Chios se află în Dobrogea, îndeosebi în apropierea Histriei, mai rar și în stânga Dunării²⁰³. La Albești amforele de Chios din sec. IV-III a. Chr. sunt apariții sporadice²⁰⁴.

Un alt tip de recipient întâlnit în mai multe rânduri în așezare îl reprezintă amforele de COS. Mai multe fragmente de pansă, între care unele de mari dimensiuni, aparținând unui singur exemplar, precum și trei fragmente de torți provenite de la amfore diferite, s-au descoperit în bordeiul nr. 1 (inv. 44713; inv. 45065; inv. 45073; inv. 45082). Un fragment de pansă s-a descoperit în groapa nr. 1, iar altele, inclusiv fragmente de torți, în groapa nr. 8 (inv. 45110; A 133; fig. 56/13; 88/3). Câteva fragmente, îndeosebi de pansă, au apărut și în stratul arheologic al secțiunii (inv. 45054).

Prin cercetările de suprafață întreprinse a fost recuperată și o toartă șampilată, cu legenda Παπ.ους(?)²⁰⁵. Exemplare asemănătoare, cu legenda Πάπου, se cunosc la Tyras²⁰⁶ și Alexandria²⁰⁷.

Relațiile comerciale cu insula Cos sunt ilustrate îndeosebi de importurile de amfore. Cu toate că vinul de Cos era cunoscut și mult exportat, numărul de amfore de acest tip în regiunile vest-pontice este relativ redus, ele datându-se mai ales în sec. III-I a. Chr.²⁰⁸ La Histria și Tomis numărul ștampilelor de Cos este cu puțin mai mare decât la Callatis²⁰⁹. Pe litoralul bulgar ștampilele de acest tip sunt în număr foarte mic²¹⁰. La Albești, cele 11 ștampile descoperite sunt dispuse pe torți simple sau bifide. Comparativ cu alte complexe arheologice din zonă, importurile de Cos prezente la Albești dețin o pondere importantă, fără a modifica totuși proporția față de amforele din celelalte centre întâlnite aici²¹¹. Din punct de vedere cronologic amforele de Cos se întâlnesc la Albești pe toată durata sec. III a. Chr., fără a se exclude și sfârșitul sec. IV sau prima parte a sec. II a. Chr.²¹²

²⁰² GRACE 1952, p. 514-540.

²⁰³ SÎRBU 1983, p. 58 și fig. 7.

²⁰⁴ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 139.

²⁰⁵ CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170, cat. 15, fig. 17/15.

²⁰⁶ STAERMAN 1951, p. 41, cat. 176, fig. 5.

²⁰⁷ SZTETYLLO, 1975, cat. 262; sec. II a. Chr.

²⁰⁸ SÎRBU 1983, p. 58-59 și fig. 7; RUSCU 2002, p. 216.

²⁰⁹ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 137; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 166-177 și n. 333.

²¹⁰ LAZAROV 1973, p. 51-52; LAZAROV 1974, p. 56.

²¹¹ BUZOIANU, BĂRBULESCU, *loc. cit.*

²¹² *Eadem*, p. 167.

Deși cronologia amforelor de Cos n-a fost încă precizată, se consideră că acestea au circulat din sec. IV a. Chr. până în epoca romană imperială, cu o mai mare expansiune în sec. II a. Chr.²¹³ Totodată, procedeul ștampilării, practicat în cea mai mare parte a întregii perioade, a avut un caracter mai regulat în sec. II a. Chr.²¹⁴ În absența unor date mai concludente, putem considera că materialul amforic de tipul Cos de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” aparține perioadei de funcționare mai intensă a așezării, respectiv sec. II a. Chr. Importurile de Cos de aici, deși bine evidențiate mai ales prin fragmentele de mari dimensiuni de pansă și de torți, nu modifică, totuși, raportul față de celelalte centre de produse amforice, în special de cele de Rhodos, Cnidos și Sinope.

Un număr relativ redus de fragmente de amfore aparțin tipului CHERSONESUL TAURIC. În bordeiul nr. 1 a apărut partea inferioară a unei amfore de acest tip care, după forma piciorului (scund, inelar, rotunjit, cu baza adâncită) s-ar data între sfârșitul sec. IV, începutul celui de al doilea sfert al sec. III a. Chr.²¹⁵ (inv. 45079; A 65; fig. 45/3; 82/7, 8). Tot aici au mai apărut fragmente de pansă din aceeași amforă, o toartă și alte fragmente de la exemplare diferite. Din secțiunea săpată provin și alte fragmente de amfore care, după pastă, par să aparțină Chersonesului Tauric (inv. 45028; A 199). Nu s-a descoperit însă nici o ștampilă corespunzătoare centrului amintit. Numărul redus de fragmente și unele incertitudini în atribuirea lor nu fac necesară o discuție mai amănunțită asupra acestui tip de amfore, în situația de față. Reținem doar că sfârșitul producției amforice la Chersones a fost stabilit, mai nou, fie spre mijlocul sec. II a. Chr.²¹⁶, fie pe la circa 185 a. Chr.²¹⁷

Relațiile economice ale orașelor vest-pontice cu Chersonesul Tauric s-au manifestat mai evident în secolele III-II a. Chr., îndeosebi ale Callatidei și Tomisului²¹⁸. Exportul de vin în amfore ștampilate din Chersonesos spre țărmul vest-pontic este prezent, fiind totuși mult în urma altor centre²¹⁹. La Albești ștampilele de acest tip sunt puține (doar patru exemplare) dateate spre sfârșitul sec. IV și în sec. III a. Chr.²²⁰

Importurile de amfore de THASOS la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, deși foarte puține, prezintă o anumită semnificație, legată de începutul locuirii de aici. În bordeiul nr. 1 s-a descoperit doar un fragment din zona mediană a unei torți de

²¹³ ŠELOV 1975, p. 131-132; EMPEREUR, HESNARD 1987, p. 22-23; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 166.

²¹⁴ ŠELOV 1975, p. 132; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, *loc. cit.*

²¹⁵ Analogii la MONACHOV 1989, tipul I-A (?), p. 42-59; MONACHOV 1999, p. 481 și pl. 206/5; p. 497 și pl. 212/1-3; 5-6; p. 509 și pl. 216/1 (pentru forma piciorului).

²¹⁶ MONACHOV 1984, 1, p. 109-128 (*apud* BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 167, n. 337; n.v.).

²¹⁷ KATZ 1994, *passim*. O prezentare succintă a diverselor opinii privind producția și ștampilarea amforelor din Chersonesul Tauric, cu bibliografia, la BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 167 și n. 335-338.

²¹⁸ ŠIRBU 1983, p. 59 și fig. 7; RUSCU 2002, p. 186-187.

²¹⁹ EFTIMIE 1959, p. 201; GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 136-137; BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1990, p. 60; BUZOIANU 1992, p. 112-113; COJA 1986, p. 424.

²²⁰ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 168.

amforă. În groapa nr. 2 s-a descoperit un picior fragmentar de amforă de Thasos (inv. 44732; A 103; fig. 53/11; 103/3). Acesta aparține tipului I Bon²²¹, respectiv 20 i și 20 k la Zeest²²², fiind unul dintre cele mai răspândite tipuri de amfore de Thasos. Datate cel mai devreme după anul 340 a. Chr., dar mai ales în ultimul sfert al sec. IV a. Chr., amforele de acest tip au circulat până spre mijlocul sec. III a. Chr.

Alte cinci fragmente de amforă, din groapa nr. 4, aparțin – după pastă și angobă – unui centru nedeterminat, apropiat Thasos-ului și care sugerează tot o datare a lor timpurie.

Între Thasos și țărmul vest-pontic au existat relații comerciale intense în toată perioada în care acest important centru exporta vin²²³, și anume de la sfârșitul sec. V până după mijlocul sec. III a. Chr.²²⁴ Pe ansamblul țărmului vest-pontic, Thasos s-a aflat în fruntea centrelor comerciale în ceea ce privește cantitatea vinului importat²²⁵. Totuși, la Callatis numărul de amfore thasiene este depășit de cele sinopeene²²⁶, iar la Tomis de cele rhodiene²²⁷. Vârful importurilor thasiene pe litoralul vest-pontic a fost atins între circa 330-295/290 a. Chr. (după cronologia AVRAM 1996), cu unele deosebiri între orașe: de exemplu, la Histria punctul culminant s-ar situa între circa 330-312/311 a. Chr., după care importul scade brusc, fenomen pus pe seama războiului cu Lysimachos; la Callatis apogeul a fost atins între 275-255 a. Chr. Importurile thasiene în orașele vest-pontice scad continuu între 295/290/255 a. Chr., cu excepția Callatidei, unde creșterea este constantă până către 255 a. Chr.²²⁸ La Callatis se înregistrează o prăbușire a importurilor de acest tip pe la jumătatea sec. III a. Chr., situație pusă în legătură cu războiul purtat pentru stăpânirea Tomisului²²⁹. La Albești ștampilele thasiene (30 de piese) sunt prezente, diferențiate ca număr pentru anumite perioade, începând de la mijlocul sec. IV a. Chr., la o dată apropiată cu a primelor importuri de același tip întâlnite și la Callatis. După cronologia GARLAN 2004-2005, se constată o întrerupere a importurilor thasiene la Albești între circa 326/309 a. Chr. și o încetare a prezenței lor după circa 235 a. Chr.²³⁰. Sfârșitul importurilor thasiene are loc, în general, după mijlocul sec. III a. Chr.²³¹

²²¹ BON 1957, tipul I, p. 16-19 și fig. 3/2, 3.

²²² ZEEST 1960, tipurile 20 i și 20k, p. 86 și pl. IX. Profil comparabil cu GRANDJEAN 1992, p. 554-557, nr. 45, fig. 6/45; nr. 47, fig. 7/47; nr. 56 și fig. 8/56.

²²³ Exportul vinului de Thasos ar fi încetat în sec. II a. Chr.; vezi SALVIAT 1986, p. 193-194.

²²⁴ LAZAROV 1973, p. 51; LAZAROV 1980/b, p. 181; BUZOIANU 1984, p. 58; LAZAROV 1986, p. 404; BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1987, p. 101.

²²⁵ LAZAROV 1974, p. 56; LAZAROV 1986, p. 402; BUZOIANU 1981, p. 142; SÎRBU 1983, p. 55 și fig. 3, unde apreciază că majoritatea descoperirilor thasiene se concentrează în Dobrogea, în special în partea sa sudică, în estul Munteniei, îndeosebi în apropierea Dunării, în zona centrală și mijlocie a Moldovei.

²²⁶ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 137.

²²⁷ BUZOIANU 1992, p. 100.

²²⁸ AVRAM 1996, p. 41-46; AVRAM, POENARU BORDEA 1988, p. 47.

²²⁹ POENARU BORDEA 1986, p. 350-351.

²³⁰ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 148.

²³¹ LAZAROV 1980/b, p. 183.

Tot în bordeiul nr. 1 (la -1/1,05 – 1,15/1,30 m) s-a descoperit și partea superioară a unei amfore care pare să aparțină tipului PARMENISKOS(?). Întâlnite într-un areal destul de mare – la Athena, Delos, Corinth, Thasos, Troia, Pergam, în bazinul Mării Negre și în Tracia – amforele de acest tip sunt datate în secolele III-II a. Chr.²³²

Prezentarea situației materialului amforic de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” nu poate face abstracție de existența unor exemplare din CENTRE NEDETERMINATE. Asemenea fragmente de amfore au fost descoperite și în bordeiul nr. 1. Reținem, între altele, următoarele: o toartă de amforă fracționară (inv. 44710; A 67; fig. 82/4); un fragment de gât, cu o parte din buză și din toartă, pe aceasta observându-se o latură a chenarului ștampilei (inv. 45080; A 72; fig. 45/1); fragmente de pansă dintr-un alt exemplar, cu pasta aspră și paiete de mică în compoziție (inv. 44709); fragmente de pansă ce provin de la un număr neprecizat de amfore diferite; alte fragmente de pansă roșie-cărămizie, care ar putea fi, eventual, de la amfore de tipul Chersonesul Tauric (?).

Tot dintr-un centru nedeterminat provine un picior de amforă cu marginea inferioară carenată-ascuțită, apoi fațetată spre bază; talpa prezintă o depresiune adâncă, cilindrică; (piesa s-a descoperit în groapa nr. 2; inv. 44732; A 104; fig. 53/9). Alte fragmente de amfore diferite, nedeterminate, au apărut și în stratul arheologic al secțiunii. Reținem un fragment de buză, sub care, la exterior, pe gât, prezintă un „tiv” orizontal, în relief (inv. 45028; A 191; fig. 66/2). Forme asemănătoare întâlnim la Zeest²³³, la așa-zisele amfore „s șipoobraznâmi ručikami”, care ar putea fi atribuite zonei Cos²³⁴. Partea inferioară fragmentară a unei alte amfore (descoperită în groapa nr. 5; inv. 44706), cu umerii în poziție aproape orizontală, ar putea să fie, eventual, de Cnidos (?). Deși pentru aceste exemplare, aparținând unor tipuri nedeterminate, nu se poate stabili cu exactitate cronologia lor, considerăm că ele nu ies în afara cadrului temporar sugerat de celelalte descoperiri.

În urma prezentării materialului amforic de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” pot fi formulate câteva constatări referitoare la ansamblul acestei categorii de importuri. După cum aminteam, materialul amforic s-a dovedit a fi categoria cea mai bine reprezentată dintre recipientele ceramice, între ele locul prioritar ocupându-l cele de Rhodos.

Din punct de vedere cronologic, ultimii ani ai sec. al III-lea și prima jumătate a sec. al II-lea a. Chr. constituie intervalul cel mai bine reprezentat din punct de vedere al importurilor de amfore, dând măsura dezvoltării economice a așezării în această perioadă a existenței sale. Numărul redus, totuși, atât al ștampilelor, cât și al exemplarelor precis determinate, nu permite exprimarea unor opinii pertinente în legătură cu eventualele direcții dinspre care amforele s-ar fi difuzat. În cazul în care numărul exemplarelor ce poartă anumite nume este relativ mare în întregul areal vest-pontic (ex. cele rhodiene, ca Αἰνῆσιδαμος II, Ἀριστόδαμος II, Δημοκράτης I, Μαρκύας ș.a., ori cnidiene, ca Ἀπολλώνιος, însoțit de Πισίδα

²³² GETOV 1995, p. 92-96, cu bibliografia.

²³³ ZEEST 1960, p. 110-111 și pl. XXIX, 67 b; sec. I a. Chr. – I p. Chr.

²³⁴ Eadem, *loc. cit.*, unde, citând pe ANDERSON 1954, p. 123, pl. 19, nr. 353, afirmă că V. Grace atribuia acest tip zonei Cos.

și Τελεκρέον), nu putem vorbi decât de un caracter general de răspândire a produselor respective. Pentru alte ștampile sau tipuri de amfore, chiar dacă ele au corespondent în descoperirile de la Histria, Tomis, Callatis, Odessos și în teritoriile lor, ori în nordul Mării Negre (ex. la Tanais și la Tyras) nu sunt suficiente dovezi ale pătrunderii produselor în cauză la Satu Nou – „Vadu Vacilor” exclusiv prin intermediul unor anumite colonii vest –sau nord-pontice. Nu se exclude cu totul nici posibilitatea pătrunderii pe Dunăre a unor navigatori și comercianți greci din regiuni mai îndepărtate, eventual chiar din bazinul Mării Egee. Cercetările au dovedit existența unor stațiuni comerciale importante, frecventate de greci, pe brațul Sf. Gheorghe și pe Dunărea Inferioară în general²³⁵. Fluviul a reprezentat pentru greci (inclusiv pentru cei histrieni și din alte colonii vest – ori nord-pontice, dar nu numai pentru ei) o prelungire a țărmului vest-pontic, probabil până spre „cataracte” (Porțile de Fier). Dunărea era considerată un adevărat „canal navigabil pentru trecerea mărfurilor și oamenilor”²³⁶

V c 2. CERAMICA ELENISTICĂ DE UZ COMUN

În cadrul acestei categorii se disting mai multe grupuri și tipuri²³⁷: A – vase destinate produselor lichide (vessels for drink and pouring); B – vase destinate alimentelor (vessels for food); C – veselă de bucătărie (cooking ware); D – auxiliaria; E – alte categorii. Starea fragmentară a celei mai mari părți a materialului ceramic elenistic nu permite însă o stabilire clară a variantelor și subvariantelor fiecărui tip.

A. VASE DESTINATE PRODUSELOR LICHIDE

1. *Kantharoi*. Sunt prezenți prin câteva exemplare fragmentare și alte fragmente care nu pot fi atribuite cu certitudine unor anumite variante.

a. Exemplar fragmentar (C 127; descoperit în bordeiul nr. 1, la -0,70-0,75 m; inv. 43535; fig. 48/1; 83/1 a, b), ornamentat cu caneluri verticale pe bazin. Firnisul brun-negru, în strat subțire, sugerează datarea mai târzie a vasului. Pe baza analogiilor, varianta căreia îi aparține se datează în sec. III a. Chr., inclusiv în a doua sa jumătate²³⁸.

b. Exemplar fragmentar (C 128; descoperit în bordeiul nr. 1, la -0,75-1 m; inv. 45077/a; fig. 48/2; 83/2), care aparține variantei cu cupa înaltă și picior cilindric. Analogiile sugerează datarea lui la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.²³⁹

c. *Kantharos baggy* fragmentar, de mici dimensiuni (C 129, inv. 45075; fig. 48/4; 83/3) aparținând categoriei „West Slope” (descoperit tot în bordeiul

²³⁵ IRIMIA 2007, p. 169-174.

²³⁶ BOORDMANN 1988, p. 321.

²³⁷ Considerăm sugestivă structurarea veselei greco-elenistice de uz comun utilizată recent de BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, pe care o preluăm și noi, adoptând-o situației de la Satu Nou; aici nu apar toate tipurile întâlnite la Albești, ori acestea se întâlnesc într-un număr mult mai mic și îndeosebi sub formă fragmentară.

²³⁸ Mai sus, C 127, fig. 48/1; 83/1 a, b, cu analogiile din literatura de specialitate; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 93 și fig. 10/2; 13/2.

²³⁹ Mai sus, C 128, fig. 48/2; 83/2, cu analogiile stabilite; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 94 și fig. 10/8; 13/5.

amintit, la aceeași adâncime cu exemplarul anterior). Analogiile stabilite permit datarea largă a piesei între mijlocul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr.²⁴⁰

În același complex s-au mai descoperit un picior de kantharos, cu baza inelară, goală în interior (C 130; inv. 45077/b), fundul fragmentar al unui alt kantharos (la -1,10-1,25 m; C 205; inv. 44716), o toartă fragmentară (C 131; la -0,70-0,90 m; inv. 45070) și un fragment de pansă (C 26; inv. 45056; la -0,55 m). Alte fragmente de mici dimensiuni de kantharoi, fără a li se putea stabili varianta cărora le-ar aparține, s-au descoperit în groapa nr. 5 (C 278; inv. 45101).

2. *Lekythoi*. Vasele din această categorie constituie o grupă prezentă de asemenea la „Vadu Vacilor”; ele aparțin mai multor tipuri și variante, însă greu de definit datorită stării lor fragmentare.

a. Un exemplar fragmentar, căruia îi lipsește doar partea inferioară, a apărut în bordeiul nr. 1 (C 195; la -1-1,10 m; inv. 43533; fig. 51/9; 85/1). Are corpul ovoidal, gâtul scurt, toarta lată, albiată longitudinal, prinsă sub buză și pe umăr, iar gura cu buza rotunjită, cu marginea subțiată și trasă spre interior²⁴¹. Fără a întâlni la Albești o piesă asemănătoare, exemplarul în discuție se apropie mai mult de varianta I/2 din stațiunea amintită²⁴², la care diametrul maxim nu se mai constată la nivelul umerilor, ci mai jos. Tipul I de lekythos, căruia i se integrează varianta I/2, ca și exemplarul în discuție, este cunoscut în zona pontică și în cea apropiată ei din prima jumătate a sec. III până la mijlocul sec. II a. Chr.²⁴³

b. Un alt exemplar, căruia îi lipsesc o parte din corp și zona inferioară, a apărut în S₁, c. 11 (C 409, la -0,55-0,60 m; inv. 43534; fig. 66/1; 95/6). Este ovoidal, cu gâtul scurt, toarta larg albiată longitudinal, cu profilul ușor supraînălțat, prinsă sub buză și pe umăr. Gura, puțin evazată, cu buza îngroșată spre exterior, formează în profil un unghi ascuțit. Cu excepția profilului buzei, forme apropiate se întâlnesc la Albești²⁴⁴, integrate aici variantei I.3. Considerată o variantă hibridă între tipul de bază I și varianta I.1, ea s-ar încadra între aceleași limite cronologice. Evoluția variantei I.3 ar putea fi cuprinsă astfel, larg, între sfârșitul sec. IV – sec. II a. Chr., exemplarele în cauză fiind datate, în general, prin context.

O buză de lekythos a apărut în groapa nr. 1 (C 212; inv. 45043, fig. 53/3). Două gâturi fragmentare aparținând unor tipuri ori variante diferite (după forma gurii, cu marginea exterioară tăiată vertical sau rotunjită) s-au descoperit în

²⁴⁰ Mai sus, C 129, cu analogiile în cauză; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 93 și fig. 10/4; 13/3.

²⁴¹ Mai sus, cu analogiile în cauză și răspândirea acestui tip.

²⁴² BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005, p. 146-147, pl. III (inv. 21468; 21469) și pl. V (inv. 40392); BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 180-181.

²⁴³ *Ibidem*. Exemplare din sec. III a. Chr. sunt cunoscute la Sboryanovo, Histria, Callatis, Cabyle, Albești etc., iar până la mijlocul sec. II a. Chr. tot la Histria și Tomis. Datările unor exemplare în sec. II s-au făcut prin context. Diferența tipologică sau între variante nu presupune întotdeauna și una cronologică; acest fapt se constată și la Albești, unde piese corespunzătoare tipurilor I și II (inclusiv variantei I/2, de care se apropie exemplarul în discuție) au apărut în aceleași complexe, probând contemporaneitatea lor (cf. BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 182).

²⁴⁴ Mai sus cat. C. 409, cu prezentarea piesei și a analogiilor; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005, p. 147, 151, pl. IV, VI (inv. 40392); BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 181.

bordeiul nr. 1 (C 132-133; la -0,75-1 m; inv. 45076/a; 45076 b; fig. 49/5; 49/4)²⁴⁵; tot aici au mai apărut, o toartă de lekythos (?), cu o parte din buză și din perete (C 134; la -0,90-1 m; inv. 44716; fig. 48/6) și un fragment de mici dimensiuni din gâtul altui exemplar (la -1-1,15 m).

Vasele acestei categorii corespund evoluției așezării, așa cum a fost sugerată și de celelalte materiale arheologice, chiar dacă unele dintre ele ilustrează o vechime ceva mai mare, în concordanță, însă, și cu alte descoperiri.

3. Căni.

În cadrul acestei categorii se disting, de regulă, mai multe tipuri, individualizate în funcție de forma corpului (globulară, ovoidală, tronconică, bitronconică), a gâtului (cilindrică sau cu profilul puțin concav) și a torții (arcuită în unghi drept, cu partea superioară prinsă mai jos de buză ori supraînălțată, lată, ușor albiată longitudinal sau nu, cu secțiunea elipsoidală). Starea fragmentară a pieselor nu permite, însă, identificarea certă a tipurilor.

a. O categorie întâlnită în așezare o formează cămile cu pastilă la partea superioară a torții. Un asemenea fragment de cană, cu toarta pastilată și buza ușor evazată s-a descoperit în bordeiul nr. 1 (C 33; la -0,55 m; inv. 45056); o altă toartă fragmentară albiată larg, longitudinal, tot cu pastilă la partea superioară, s-a descoperit în același complex (C 34; la -0,60 m; inv. 45066); tot de aici provin alte două fragmente de buză de cană, dintre care una de tipul amintit (C 201; la -0,80 -1,15 m; inv. 44716). O altă toartă cu pastilă, care provine de la o cană de mici dimensiuni, s-a descoperit în groapa nr. 5 (C 274; inv. 44706; fig. 63/6; 93/4)²⁴⁶.

Din bordeiul nr. 1 provin și alte fragmente de căni, pentru care nu s-au putut face, însă, determinări tipologice. Menționăm, astfel, o toartă fragmentară, albiată larg, longitudinal (C 34, la -0,50-0,55 m; inv. 45066; fig. 38/5), un fund cu baza plată și mai multe fragmente de pereți de căni (C 35-36, la -0,70-0,90 m; inv. 45070; fig. 48/7), un fragment de gât (C 138; la -0,60 m; inv. 45066), alte fragmente care provin de la exemplare diferite (C 140-144; apărute între -0,65-1 m; inv. 45070; 45074; 44716).

Fragmente de căni elenistice, nedeterminabile ca tipuri și variante, au mai apărut în gropile nr. 5 (din categoria veselei de bucătărie; C 275; inv. 44706) și nr. 6 (C 284; inv. 45082), ca și în stratul arheologic al secțiunii (C 350; c. 1-12; 0-0,40 m; inv. 45035; C 371-372; c. 3 N-4 N; -0,2-0,5 m; inv. 45049; C 411; c. 11; -0,55-0,60 m; inv. 45035; C 462-463; c. 3 N-4 N; -0,65-0,75 m; inv. 45049; 44696 etc.).

Atât cât se poate aprecia, datorită stării lor fragmentare, cămile elenistice corespund perioadei de evoluție a așezării, îndeosebi sfârșitului sec. III – sec. II a. Chr.

4. Lagynoi.

Acest tip de recipient a avut o întrebuințare relativ largă în lumea greco-elenistică, fiind destinat mai ales păstrării sau transportării vinurilor. La Tomis

²⁴⁵ Mai sus, cu analogiile și încadrarea cronologică; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 95 și fig. 10/9, 10.

²⁴⁶ Mai sus, cu analogiile corespunzătoare.

este foarte frecvent, întâlnindu-se îndeosebi în morminte²⁴⁷. Forma cea mai răspândită în sec. III – II e. n. este reprezentată de exemplarele cu corpul bitronconic, bombat, gâtul înalt, strâmt, cilindric și buza inelară, care a avut o lungă evoluție de la începutul sec. III a. Chr. până în vremea lui Augustus. În sec. II a. Chr. s-a răspândit și un alt tip de lagynos, cu corpul bombat, aproape globular, gâtul scund, buza inelară, cu marginea superioară plată și toarta puțin supraînălțată, trasă din buză și lipită deasupra diametrului maxim. Al treilea tip cuprinde exemplarele cu corpul aproape globular sau bitronconic și toarta supraînălțată, lipită aproape perpendicular pe umăr. Acest ultim tip a evoluat de la sfârșitul sec. IV – începutul sec. III, ajungând în sec. II-I a. Chr. la un profil bitronconic sau puternic bombat la partea superioară²⁴⁸.

În mod aproape surprinzător acest tip de vas lipsește de la Albești. În schimb, la Satu Nou – „Valea lui Voicu” el este relativ frecvent, chiar dacă doar în stare fragmentară. Remarcăm aici o toartă de lagynos de Chios, cu ștampilă, datat în sec. III a. Chr.²⁴⁹. La „Vadu Vacilor”, în bordeiul nr. 1 (la -0,65-0,75 m; inv. 45070) s-a descoperit un fragment de lagynos reprezentând o parte din perete și din umăr (C 145).

5. *Deinoi*.

În bordeiul nr. 1 (la -1-1,15 m; inv. 45091; fig. 52/11) s-a descoperit un fragment din partea superioară a unui deinos (?), cu corpul bombat, buza mult îngroșată; partea superioară lată, trasă spre interior²⁵⁰ (C 197).

6. *Unguentaria*.

Unguentariile constituie o categorie ceramică reprezentată slab la „Vadu Vacilor”. În groapa nr. 4 s-a descoperit un fragment de bulb de unguentar²⁵¹ (C 243); pare să aparțină unui tip caracteristic sec. II a. Chr. Exemplarul în cauză, ca și alte câteva mici fragmente nereprezentative par să sugereze prezența unor piese de tip fusiform, cu corpul lărgit spre bază, gât cilindric și talpa plată. Dacă această categorie este slab reprezentată în așezarea analizată, ca de altfel și la „Valea lui Voicu”, în schimb la Albești ea este relativ frecventă, distingându-se patru forme diferite²⁵².

7. *Cratere* (?).

În S_I, c. 10-11 s-a descoperit partea inferioară, fragmentară, a unui crater (?), din pastă cărămizie, aspră, cu nisip fin și mică în compoziție (C 351). Inv. 45035. Fig. 60/7. Exemplarul nu pare a fi un produs getic, ci ar putea aparține unui centru grecesc neidentificat (vest sau nord-vest pontic?).

Între recipientele destinate produselor lichide nu s-au identificat, deocamdată, vasele de tip *askos*. Asemenea recipiente sunt bine cunoscute în

²⁴⁷ BUCOVALĂ 1967, p. 121-123; ROTROFF 1997, I, p. 127-128; II, p. 296, cat. 494-498; III, fig. 37; pl. 49 (sunt prezentați doar lagynoi corespunzători primului tip, cu gâtul înalt, strâmt, cilindric, datați între circa 200-100 a. Chr.).

²⁴⁸ BUCOVALĂ 1967, *loc. cit.*

²⁴⁹ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 146-147; CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 168, cat. 331; fig. 16/331.

²⁵⁰ Mai sus, C. 197.

²⁵¹ Mai sus, C. 243.

²⁵² BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 186-189, 340-342, cat. 85-99 și pl. XL; LXXIII.

spațiul pontic, inclusiv în cel tracic²⁵³. În Dobrogea *askoi* cu corpul rotund, format din două hemisfere, gât cilindric îngust și cu un mic *umbo* la partea superioară s-au descoperit, între altele, la Orgamé (necropolă)²⁵⁴, Callatis²⁵⁵, Satu Nou – „Valea lui Voicu”²⁵⁶, Albești²⁵⁷, Mahmudia²⁵⁸, iar în stânga Dunării la Dudescu²⁵⁹, Chirnogi²⁶⁰, Gheorghe Doja²⁶¹, Sultana²⁶², Vlădiceasca²⁶³, Zimnicea²⁶⁴, Celei²⁶⁵ etc. Absența lor la „Vadu Vacilor” ar putea fi întâmplătoare, dacă avem în vedere faptul că *askoi* sunt utilizați într-un număr relativ mare la „Valea lui Voicu”, ei întâlnindu-se în alte complexe arheologice și în primul sfert al sec. II a. Chr. sau, eventual, chiar mai târziu²⁶⁶. Nu excludem însă, cu totul, posibilitatea ca absența acestu tip de vas întâlnit relativ frecvent în așezările mai vechi să aibă și o anumită semnificație cronologică, în sensul în care importul lor încetase ori se împușinase foarte mult tocmai în perioada corespunzătoare evoluției maxime a așezării.

B. VASE DESTINATE ALIMENTELOR.

1. *Boluri*.

Această categorie este reprezentată mai ales prin numeroase fragmente de mici dimensiuni, aparținând unor variante nedeterminabile sau greu determinabile, provenite din peretele, din buza ori din fundul unor vase. Fac excepție câteva exemplare care pot fi atribuite unor tipuri clar individualizate.

a. Tipului de boluri cu torți și buza puțin răsfântă, îngroșată la exterior, îi aparține un exemplar descoperit în bordeiul nr. 1 (C 23; la 0-0,60 m; inv. 45049; fig. 38/1 a, b; 78/4). Analogiile stabilite permit datarea lui în sec. II a. Chr.²⁶⁷

b. Unui alt tip, cu corpul tronconic și buza întoarsă spre interior, îi aparțin mai multe exemplare fragmentare. Reținem un astfel de exemplar cu buza

²⁵³ IVANOV 1963, p. 141-142 și cat. 239-243 (sfârșitul sec. IV – începutul sec. III a. Chr.); ČIČIKOVA-DIMITROV Δ'Ellen.keram. (în prima jumătate a sec. III a. Chr.) etc.

²⁵⁴ LUNGU 1995, p. 234, cat. 1 (datat: 330-320 a. Chr.).

²⁵⁵ SAUCIUC-SĂVEANU 1935-1936, p. 312 și fig. 23/4; SAUCIUC-SĂVEANU 1941-1944, p. 328, fig. 22/5.

²⁵⁶ IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 90, fig. 6/3, 4; alte exemplare inedite (în contexte corespunzătoare fazei vechi a așezării – sec. III a. Chr.).

²⁵⁷ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 189-190, 342-343, cat. C. 100-107 și pl. XLI; LXXIV.

²⁵⁸ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 80 și pl. IV/8 (exemplar datat în sec. III-II a. Chr.).

²⁵⁹ SÎRBU 1980, p. 106 și pl. 3/3 (datat în sec. III a. Chr.).

²⁶⁰ TURCU 1979, p. 48, pl. 42/1; ȘERBĂNESCU 1998, p. 215 și fig. 160/6.

²⁶¹ ȘERBĂNESCU 1998, p. 216 și fig. 161.

²⁶² *Ibidem*.

²⁶³ TROHANI 1975, p. 117, fig. 23 (două exemplare datate în a doua jumătate a sec. III a. Chr.).

²⁶⁴ PĂTRAȘCU 2005, p. 233-238.

²⁶⁵ SÎRBU 1982, p. 106; TOROPU, TĂTULEA 1987, p. 42, 44.

²⁶⁶ ROTROFF 1997, p. 183-187 (unde *askoi* sunt numiți *canteen round*); p. 358-359, cat. 1198-1207; pl. 88-89. Exemplarul cat. 1206 este datat între 190-175 a. Chr., iar cat. 1207 în elenisticul târziu (?).

²⁶⁷ Mai sus; BUCOVALĂ 1967, p. 55, mormântul nr. 35, VI/d; ROTROFF 1997, p. 118, 284, cat. 392; III, fig. 22 (datat între 200-175 a. Chr.).

subțiată, angobă bej-gălbuie, compactă și firnis negru-cenușiu, mat, descoperit tot în bordeiul nr. 1, c. 20-26, între 0-0,80 m. Inv. 45053/b; C 24; fig. 38/3). Analogiile permit datarea lui între circa 175-150 a. Chr.²⁶⁸. Un alt fragment (C 29) de bol (?) sau strachină (?) de mici dimensiuni, cu marginea subțiată și angobă roșie-mată provine din același complex. Inv. 43053/c. Fig. 38/6²⁶⁹. Alte fragmente de boluri elenistice, aparținând unor subtipuri nedeterminate, au apărut tot în bordeiul nr. 1. Tot aici, la adâncimea de 1,15 m, a apărut o buză de bol sau de castron (?) ușor arcuit spre exterior; pastă cenușie, cu firnis negru, mai bine păstrat la exterior (C 204; inv. 45091; fig. 52/12). În groapa nr. 4 s-a descoperit un fragment de bol cu buza subțiată, trasă spre interior, cu angobă neagră-cenușie la interior, uniformă (C 246; inv. 45039; fig. 54/10).

c. Un tip deosebit de bol a apărut în groapa nr. 5 (C 279; fig. 63/1 a, b). Este vorba de un exemplar fragmentar cu deschidere largă (*outcurved rim*), care aparține categoriei bolurilor de tip A Campan. Pe toată suprafața este acoperit cu firnis negru, cu luciu metalic, iar la interior cu un decor central reprezentat de rozete²⁷⁰. S-a precizat că atestarea acestui tip în depozitul din „Maison des Comédiens” de la Delos, unde s-a descoperit și un număr ridicat de ștampile rhodiene din grupa a IV-a²⁷¹ (încadrată de GRACE 1974/b, de EMPEREUR și de alții între circa 174-146 a. Chr., iar de FINKIELSZTEJN 2001, între circa 160-146 a. Chr.), asigură datarea acestui tip spre mijlocul sau la începutul celui de al treilea sfert al sec. II a. Chr. Un bol asemănător s-a descoperit la Aegyssus (=Tulcea), str. Nalbelor, în mormântul nr. 1, împreună cu o amforă rhodiană a eponimului Ξενοφάντος II din grupa a IV-a, datat de FINKIELSZTEJN 2001, p. 193, tab. 20, la circa 151 a. Chr., având ca producător pe Ἰμᾶς, iar pe umăr *dipinto* ΒΟΙΩΝ. Tot în acest important complex funerar s-au mai descoperit un opaiț lucrat cu mâna și o oglindă de bronz²⁷². La Histria, mai multe fragmente de boluri și de farfurii (patere) decorate cu motivul frunzei de iederă s-au descoperit în „Zona Sacră” și în necropolă²⁷³. Un fragment de pateră campaniană A, de tip Morel 1312 s-a descoperit la Sarichioi-Sărata²⁷⁴. Asicierea bolurilor de tip A

²⁶⁸ IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, fig. 12/13; ROTROFF 1997, p. 162-163, 343, cat. 1022-1023.

²⁶⁹ IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, fig. 12/14.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 94 și fig. 10/1 a-b.

²⁷¹ MOREL 1986, p. 465.

²⁷² LUNGU 1996, p. 58, 68-75, cu discuția asupra bolului de tip Campan și a termenului grec ΒΟΙΩΝ de pe amfora rhodiană, ca și a semnificației acestora. Asupra prezenței ceramicii occidentale ornamentate pe țărmurile Mării Negre în epoca elenistică vezi LUNGU 2004/2006, p. 127-158.

²⁷³ Pentru „Zona Sacră”: ALEXANDRESCU 2005, p. 369, C 208 = G 5 complex 68/1971 (bol) și p. 371, C 217, complex 63/1972, groapa 11, fig. 53 (fragment de farfurie); pentru necropola histriană ALEXANDRESCU 1966, p. 188, tumulul XXXIV/18 și pl. 92 (farfurie); p. 195, tumulul XXXVI/19-20 și pl. 527 (farfurii), datate prin context către mijlocul sec. II a. Chr.; COJA, GHEORGHIȚĂ 1983, p. 57, nr. 96 și 97, pl. 41); LUNGU 2004/2006, p. 144, n. 109, cu analogii recente și discuția asupra exemplarelor amintite, inclusiv în legătură cu încadrarea lor cronologică.

²⁷⁴ BAUMANN 1995, p. 200, n. 14 și pl. XIV. Pentru prezența obiectelor italiote în regiunile rurale istro-pontice, vezi și BAUMANN 2001, p. 141-152; LUNGU 2004/2006,

Campan cu amfore de Rhodos din grupa a IV-a, atât la Delos, cât și în complexul funerar de la Aegyssus, a sugerat transportarea lor împreună de către negustării care făceau comerț în special cu produse încărcate în amfore rhodiene²⁷⁵. Același lucru se poate presupune și pentru bolul de tip A Campan de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”. Prezența sa, împreună cu amfore din grupa a IV-a rhodiană (a eponimilor Ἡραγόρας și Πυθόδωρος), ca și cu ale unor producători care au activat în grupele III și IV (Αντίμαχος, Πποκράτης și Μαρούας), reprezintă o posibilă dovadă a asocierii bolului amintit cu unul dintre transporturile de amfore din perioada în discuție. Totodată, el ar putea fi și o dovadă a continuării relațiilor comerciale dintre centrele grecești (direct, ori prin intermediari) cu comunitatea autohtonă de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” și după perioada pergamană. Oricum, bolurile de tip A Campan sunt deocamdată excepții în Dobrogea elenistică²⁷⁶, ele având o semnificație nu numai cronologică, ci și legată chiar de originea lor. S-a precizat că pătrunderea produselor italiote cu mult înaintea prezenței stăpânirii romane în Dobrogea se înscrie în contextul general, întâlnit în tot bazinul mediteranean, al circulației mărfurilor independent de controlul militar sau economic al unui anumit stat²⁷⁷. Totodată, se constată că utilizarea acestora nu se limitează doar la orașele grecești, fiindcă mai multe exemplare s-au identificat și în interiorul Dobrogei, în așezări indigene.

d. Un tip aparte îl reprezintă bolul fragmentar cu decor în relief descoperit în S₁, c. 12, la adâncimea de 0,40 m²⁷⁸ (C 348; fig. 73/1; 98/2). Starea sa fragmentară nu permite identificarea cu precizie a centrului în care a fost produs, deoarece elementele de decor sunt comune mai multor ateliere. Totuși, succesiunea elementelor ornamentale ar putea sugera apartenența acestuia atelierului Monogramma²⁷⁹. Dar existența elementelor de decor dispuse într-o altă succesiune l-ar putea apropia și de unele boluri produse în centre încă neidentificate. Piesa aparține unui tip de vas fabricat între ultimul sfert al sec. al III-lea și primele decenii ale sec. I a. Chr., interval în care a evoluat și așezarea de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”. Bolurile de acest tip sunt destul de răspândite în toate coloniile grecești vest-pontice²⁸⁰. Fără a fi prea numeroase, bolurile elenistice cu decor în relief au apărut și în unele situri greco-indigene sau getice din Dobrogea, cum sunt Tuzla²⁸¹, Comana²⁸², Izvoarele, Satu Nou – „Valea lui Voicu”²⁸³, ca și în mai

p. 144, n. 111, cu bibliografia privind tipologia acestei categorii și datarea tipului MOREL 1312 între aproximativ 140-130 a. Chr.

²⁷⁵ LUNGU 1996, p. 68-69.

²⁷⁶ LUNGU 1996, *loc. cit.*, înregistra la acea dată exemplarul de la Aegyssus drept o semnalară unică, izolată.

²⁷⁷ LUNGU 1996, p. 69.

²⁷⁸ Prezentarea lui mai sus; vezi și IRIMIA 2006, p. 70-71 și fig. 1/1; 2/1.

²⁷⁹ DOMĂNEANȚU 2000, p. 22-23, nr. 156 și 162, cu bibliografia.

²⁸⁰ La: Histria (DOMĂNEANȚU 2000); Tomis (OCHEȘEANU 1969, p. 209-244); Callatis (în morminte, ca și în perimetrul orașului antic, informație M. Ionescu, N. Alexandru și R. Constantin); Orgamē (Argamum) – Capul Dolojman (MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 30); Tyras (BATIZAT 2002, p. 223-256).

²⁸¹ SLOBOZIANU 1959, p. 744 și fig. 10/1.

²⁸² ARICESCU 1962, p. 81 și fig. 8.

²⁸³ IRIMIA 2006, p. 69-80.

multe așezări din stânga Dunării, între care Piscu Crăsani²⁸⁴, Popești²⁸⁵, Cetățeni²⁸⁶, Radovanu²⁸⁷, Zimnicea²⁸⁸, Brăilița²⁸⁹, Căndești (?)²⁹⁰, Mănăstioara (?)²⁹¹, Mogoșoaia²⁹², Răcățau-Pâncești²⁹³, Brad²⁹⁴, Poiana²⁹⁵. Bolurile elenistice cu decor în relief au constituit modelele inițiale ale unei producții ceramice autohtone larg răspândite în lumea geto-dacă, cea a imitațiilor după asemenea vase.

În așezarea fortificată de la Albești, situată în *chora* Callatidei, nu au apărut boluri elenistice cu decor în relief, în pofida descoperirii unui foarte bogat și variat material greco-elenistic. Absența acestui tip de vas de la Albești ar putea avea cauze multiple, legate, eventual, de comerțul cu asemenea produse, de prețul lor relativ ridicat, sau de lipsa de interes a locuitorilor așezării pentru ele. Fără a elimina cu totul asemenea ipoteze, este posibil ca absența bolurilor de tipul amintit la Albești să reprezinte un element demn de luat în seamă în legătură cu evoluția și cronologia așezării. Potrivit autorilor săpăturilor, așezarea de la Albești se datează în sec. IV și pe toată durata sec. III a. Chr.²⁹⁶

Având în vedere faptul că producția bolurilor cu decor în relief se încadrează între ultimul sfert al sec. III a. Chr. și primele decenii ale sec. I a. Chr., este posibil ca sfârșitul așezării de la Albești, în sectorul fortificației cercetate, să fi avut loc înaintea apariției pe piața callatiană și în teritoriul rural al orașului a noilor produse ceramice, poate chiar cu puțin înainte de sfârșitul sec. III a. Chr. sau la începutul sec. II a. Chr., în contextul unor evenimente politice încă neelucidate²⁹⁷.

2. *Lekanides*.

O *lekanis* aproape întreagă, de tipul fără toartă (*handleless lekanis*, ROTROFF 1997), cu buza aproape verticală și umărul carenat, bine reliefat, s-a descoperit în groapa nr. 5 (C 273; inv. 43530; fig. 63/5; 92/7). La Satu Nou – „Valea lui Voicu”, în

²⁸⁴ ANDRIEȘESCU 1924, p. 75; PÂRVAN 1926, p. 206 și fig. 162-170; CONOVICI 1978, p. 165-184.

²⁸⁵ VULPE 1955, p. 252, fig. 15/2; VULPE 1966, p. 27-38; CASAN-FRÂNGA 1967, p. 18 și 32 (harta); GLODARIU 1974, p. 217; VULPE, GHEORGHITĂ 1976, p. 182, cat. 201-203.

²⁸⁶ ROSETTI 1960, p. 395; ROSETTI 1962, p. 86; GLODARIU 1974, p. 211, nr. 12; CHIȚESCU 1976, p. 156-170; BABEȘ 1999, p. 11-31. MÂNDESCU 2006, p. 41-42 și pl. 14, înregistrează la Cetățeni doar imitații autohtone după boluri elenistice.

²⁸⁷ MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1985, p. 21; ȘERBĂNESCU 1998.

²⁸⁸ CASAN-FRÂNGA 1967, p. 15, fig. 5/5.

²⁸⁹ HARTUCHE 2002, p. 151 și fig. 111/4 (6).

²⁹⁰ FLORESCU, FLORESCU 1983, p. 79. Deși autorii menționează printre importurile grecești și cupele („deliene”), la fig. 3/6 este ilustrat numai un bol getic imitat după modelele grecești.

²⁹¹ FLORESCU 2000, p. 37. Autoarea menționează cupe „deliene” de import, fără a exclude pe cele getice. BOBI 1999, p. 147, prezintă doar cupe de factură locală, getică.

²⁹² BORONEANȚ, NEGRU 2001, p. 149-150.

²⁹³ CĂPITANU 1976, p. 59. Așezarea din punctul „Cetate” a intrat în literatura de specialitate ca aparținând localității Răcățau, com. Horgești, deși ea aparține comunei Pâncești.

²⁹⁴ URSACHI 1995, p. 223.

²⁹⁵ VULPE, VULPE 1927-1932, p. 313 și fig. 91/2; VULPE 1951, p. 177-216; VULPE 1952, p. 198-230; VULPE 1957, p. 143-164; VULPE, TEODOR 2003, p. 83 și 312, nr. 655-657, dar menționează numai exemplare getice.

²⁹⁶ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, *passim*.

²⁹⁷ *Ibidem*, p. 388.

ambele faze ale aşezării, s-au descoperit forme oarecum asemănătoare, inclusiv exemplare din pastă gri, lucrate la roată²⁹⁸. De asemenea, la Albeşti au apărut câteva exemplare asemănătoare²⁹⁹, dintre care unul (cat 147) s-a găsit împreună cu o şampilă rhodiană a eponimului Ὀνάσανδρος, din perioada II b, datat de FINKIELSZTEJN 2001, p. 191, la circa 219 a. Chr., precum şi cu alte două sinopeene din subgrupa VI D, după cronologia stabilită de GARLAN 2004. De altfel, toate exemplarele de la Albeşti au apărut în contexte din sec. III a. Chr. Lekanidele de pe agoraua atheniană apar de asemenea şi în perioada elenistică, cu excepţia intervalului cuprins între 250-120 a. Chr.³⁰⁰, iar la Corinth, alte exemplare (de tipul cu toartă) sunt eşalonate din a doua jumătate a sec. V, ultimul sfert al sec. IV, sec. III şi 146 a. Chr.³⁰¹ La Histria sunt înregistrate trei variante timpurii (din sec. VI până în sec. IV a. Chr.), majoritatea tronconice, larg deschise, cu torţi verticale şi fundul inelar. Exemplarul în discuţie de la „Vadu Vacilor” pare să reprezinte un produs colonial şi nu unul dintr-un centru grecesc cunoscut.

În bordeiul nr. 1, între 0-0,50 m s-a descoperit un fragment de lekanis (?) sau farfurie (?) cu baza carenată spre interior şi angobă maronie, mată, tot la interior (C 21). Tot pe suprafaţa interioară prezintă o dungă de vopsea roşie, pe profilul carenat, sub care apar mici buline pictate cu vopsea albă³⁰². Inv. 45053/a; C 21; fig. 38/2.

3. *Farfurii.*

Un exemplar aproape complet s-a descoperit în bordeiul nr. 1, caseta 3 vest, între -1-1,15 m (C 196; inv. 43489; fig. 49/1; 85/8)³⁰³. Pastă foarte fină, cărămizie-roşcată; firnis negru la interior şi pe buză. Prin analogie, vasul se poate data între 175-160 a. Chr.³⁰⁴

Tot din acelaşi complex arheologic, între 0-0,70 m, s-au descoperit un fund de farfurie cu baza plată (C 22), precum şi alte fragmente de farfurii sau străchini acoperite cu angobă roşie (C 151-152; între -0,70-1,10 m; inv. 44716).

4. *Străchini.*

Starea fragmentară a exemplarelor descoperite nu permite stabilirea mai precisă a tipurilor acestei categorii de vase; unele dintre ele ar putea aparţine lekanidelor. În lipsa unor elemente care să le individualizeze tipologic, le integrăm, cu rezervele cuvenite, în categoria străchinilor sau a castroanelor.

Cele mai multe exemplare s-au descoperit în bordeiul nr. 1. Reţinem, astfel, partea superioară a unei străchini cu buza îngroşată şi întoarsă spre interior; pastă uşor poroasă, maronie-cenuşie; urme de firnis maroniu la interior (C 32; inv. 44716; fig. 38/9)³⁰⁵. Analogiile stabilite permit datarea exemplarului în discuţie în prima jumătate a sec. II a. Chr. Tot din acest complex provin mai multe funduri fragmentare de străchini sau castroane elenistice, unele plate, altele

²⁹⁸ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 141 şi fig. 23/4-7; alte exemplare, elenistice, inedite.

²⁹⁹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 196-197, 349, îndeosebi cat. C 146-148.

³⁰⁰ ROTROFF 1997, p. 192.

³⁰¹ EDWARDS 1975, cat. 555-558.

³⁰² Mai sus; vezi şi IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, fig. 12/12.

³⁰³ IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 94 şi fig. 11/2; 13/7. Prezentarea detaliată, mai sus.

³⁰⁴ ROTROFF 1997, p. 142-144, 312, cat. 678, fig. 48.

³⁰⁵ Mai sus, prezentarea detaliată a vasului, cu analogiile sale.

inelare (C 146-150; inv. 44716; 45066; 45074), aflate la adâncimi diferite. Pasta, în toate cazurile este de bună calitate, roșie sau cărămizie; angoba diferă, de asemenea de la caz la caz, fiind cel mai adesea roșie-maronie sau alburie-gălbui. În groapa nr. 4 au apărut o buză fragmentară de strachină, cu umărul profilat (C 245), precum și un fragment de la un alt exemplar (C 244; inv. 45039). O altă buză fragmentară de strachină de mici dimensiuni, cu marginea trasă spre interior, provine din S₁, c. 1-12; 0-0,40 m; angobă maronie-roșcată (C 349; inv. 45035). Alte două funduri fragmentare, inelare, s-au descoperit tot în S₁ (C 410; c. 3 N-4 N; -0,20-0,50 m, respectiv c. 1-3; -0,50-0,60 m; inv. 45035); argilă compactă, cărămizie în primul caz, roșie în cel de al doilea. Un fragment de mici dimensiuni, de strachină, a apărut în S₁, c. 3 N-5 N, caseta 1 est, -0,55-0,90 m (C 465); argilă compactă, cărămizie-maronie.

În groapa nr. 5 s-a descoperit partea inferioară, fragmentară a unei alte străchini, cu fundul inelar (C 277; inv. 45101; fig. 63/4)³⁰⁶.

5. *Alia*.

a. Platouri.

Un fragment de platou cu piciorul scund, inelar, a apărut în bordeiul nr. 1, la -1-1,15 m (C 203); are interiorul larg, ornamentat cu două rânduri de baghete realizate cu roțița, între care apare un decor vegetal (floare de lotus?). Firnis negru pe ambele fețe, cu excepția bazei (inv. 45091; fig. 52/13 a, b). Analogiile permit datarea lui în ultimul sfert al sec. III – primul sfert al sec. II a. Chr.³⁰⁷

b. Un fragment de mici dimensiuni de vas, de tip nedeterminat (urcior?) s-a descoperit în groapa nr. 13. Este pictat la exterior cu o bandă roșie-orizentală. Argilă cărămizie fină (C 335; inv. 44705; fig. 59/7; 89/6). Caracterul singular al fragmentului nu permite atribuirea lui cu certitudine grupului de vase elenistice, de care este, totuși, mai apropiat, sau – mai puțin probabil – categoriei vaselor autohtone pictate, de tipul celor răspândite în lumea nord-dunăreană mai ales în perioada clasică a civilizației geto-dace.

Până în prezent la „Vadu Vacilor” nu s-au descoperit vase de tipul *fish plates*. În schimb, ele au apărut în dava de la „Valea lui Voicu”, chiar dacă într-un număr relativ mic³⁰⁸. La Albești sunt semnalate trei exemplare, dateate în a doua jumătate sau spre sfârșitul sec. III a. Chr.³⁰⁹. S-au descoperit relativ frecvent la Histria, Tomis și Callatis, dar și în *chora* Histriei, la Corbu de Sus³¹⁰, unde se datează la mijlocul sec. III a. Chr.; alte exemplare sunt înregistrate la Sborjanovo, în prima jumătate a sec. III a. Chr., și la Durankulak³¹¹. Absența acestui tip de vas din așezarea de la „Vadu Vacilor” ar putea fi întâmplătoare, datorată volumului restrâns al săpăturilor, ca și slabei lui răspândiri în mediul getic propriu-zis. Nu excludem cu totul nici posibilitatea ca absența vaselor de tipul *fish plates* să aibă și

³⁰⁶ Prezentarea detaliată a materialelor în cauză mai sus, la descrierea inventarului arheologic al fiecărui complex.

³⁰⁷ Mai sus, cu prezentarea și a altor elemente, ca și a bibliografiei.

³⁰⁸ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 146; un exemplar aproape întreg, inedit a fost descoperit tot aici, în S₁, c. 11 N; inv. 43541.

³⁰⁹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 198, C. 155-157.

³¹⁰ IRIMIA 1980, p. 92 și pl. 2/2; 8/7.

³¹¹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, *loc. cit.* și n. 188, 189.

semnificații cronologice, ele având o perioadă relativ lungă de circulație, îndeosebi în sec. VI-III a. Chr. La Histria ele au fost produse începând de la mijlocul sec. V a. Chr., având însă ca model nu tipul attic, ci pe cel greco-oriental³¹².

C. VESELĂ DE BUCĂTĂRIE.

Cele câteva fragmente descoperite sunt dificil de atribuit unui tip anume, datorită absenței părților reprezentative ale vaselor în cauză.

a. Un fund de strachină din argilă aspră, poroasă, cu mult nisip s-a descoperit în bordeiul nr. 1, la adâncimea de 0,60 m (C 146; inv. 45066; fig. 49/2)³¹³.

b. Un fragment de platou (?) sau farfurie (?) cu pereții subțiri, bazinul deschis, foarte puțin arcuit și buza cu marginea crestată la exterior a apărut în groapa nr. 5 (C 276; inv. 44707; fig. 63/2). Câteva fragmente aparținând acestei categorii s-au descoperit și la „Valea lui Voicu”, dovedind o răspândire slabă a veselei de bucătărie în mediul autohton, unde era concurată cu succes de tipurile ceramice de factură superioară. În schimb la Albești au fost identificate trei tipuri de asemenea vase (tăvi, oale și capace)³¹⁴.

D. AUXILIARIA

1. *Pithoi*.

Un număr relativ mare de fragmente documentează prezența la Satu Nou – „Vadu Vacilor” a vaselor de tip pithos, destinate depozitării produselor. Faptul că s-au descoperit doar fragmente de dimensiuni reduse, în comparație cu mărimea inițială a acestor recipiente, nu ne permite decât formularea câtorva observații legate de compoziția pastei, intensitatea arderii, grosimea pereților și – într-un caz – de forma buzei. De asemenea, nu se poate estima nici numărul vaselor de acest tip. În câteva cazuri s-a putut aprecia doar că unele fragmente aparțineau aceluiași recipient. Date fiind însă dimensiunile vaselor, arderea lor putea fi adesea neuniformă, astfel încât chiar unele fragmente diferite prin culoarea suprafețelor sau a miezului ar putea aparține aceluiași pithos, tot așa cum alte fragmente, oarecum asemănătoare, pot face parte din exemplare diferite. Nici grosimea fragmentelor nu permite o individualizare a lor, deoarece ea variază în funcție și de locul fragmentului în cauză, acesta fiind mai gros în apropierea gurii și a fundului.

Mai multe fragmente s-au descoperit în bordeiul nr. 1. Astfel, la adâncimea de 0,50-0,55 m au apărut două fragmente care aparțin unor exemplare diferite. Primul exemplar are suprafețele netezite, cărămizii pe ambele părți și miezul cenușiu (C 38; inv. 45062/a; fig. 38/8). Al doilea are de asemenea suprafețele arse uniform, cărămizii, iar miezul cenușiu închis; suprafața interioară este corodată (C 39; inv. 45062; fig. 47/7). El aparține aceluiași pithos cu alte fragmente descoperite tot în bordeiul nr. 1, între adâncimile de 0,75-1 m (C 153-154;

³¹² ALEXANDRESCU 1978, p. 123, cat. 806-811; COJA, GHEORGHITĂ 1983, p. 52, cat. 64-65.

³¹³ Mai sus.

³¹⁴ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 199-200.

inv. 45062; fig. 47/8; alte câteva fragmente fără inv.). În același complex, la adâncimea de 0,60 m, s-a descoperit un fragment de pithos, dinspre baza vasului, cu grosimea cuprinsă între 3-3,6 cm (C 153; inv. 45062). Un alt fragment de perete, cărămiziu, cu miez cenușiu și grosimea de 2,5 cm a apărut la adâncimile de 0,75-1 m (C 154). Inv. 45062. Alte fragmente au apărut tot în bordei, la adâncimi mai mari. Un fragment de perete de pithos, gros de 2,2 cm, cu concrețiuni calcaroase și pietricele în compoziția pastei, s-a descoperit la adâncimea de 0,90-1,10 m (C 155; inv. 44723). Un alt fragment de perete, gros de 2,4 cm, cu ambele suprafețe cărămizii și miezul cenușiu s-a descoperit tot la -0,90-1,10 m (C 206; inv. 44727; fig. 85/9). Pasta este asemănătoare celei întâlnite la amforele sinopeene, fără a putea preciza, totuși, originea recipientului în cauză. Un fragment de perete, de dimensiuni relativ mari, cu grosimea de 2,4 cm, maroniu-cenușiu, s-a descoperit tot în același complex, la adâncimea de 0,90-1,15 m (C 207; inv. 44727).

Din groapa nr. 4 provin patru fragmente diferite, de mari dimensiuni, a căror grosime variază între 2,5-2,7 cm (C 247-250). Suprafețele cărămizii, mai roșcate la interior; miezul negru-cenușiu (inv. 45038; fig. 55/5). Fără a avea certitudinea necesară, este posibil ca unele fragmente să aparțină aceluiași vase cu exemplarele apărute în alte zone ale săpăturii. În umplutura gropii nr. 5, cu un bogat material arheologic, s-a descoperit și un fragment de perete de pithos ornamentat cu o incizie adâncă, orizontală (C 280; fig. 63/10). În groapa nr. 10 s-a descoperit un fragment de pithos cu pasta cărămizie, mai deschisă la exterior și miezul cenușiu. (C 318; inv. 44699).

Alte fragmente de pithoi au apărut în diferite sectoare ale săpăturii. Un asemenea fragment, cu pasta cărămizie, la exterior cărămizie-deschisă și miezul cenușiu s-a descoperit în S₁, c. 10-11 (C 352; inv. 45029). Trei fragmente, dintre care două aparțin aceluiași recipient, cu pasta roșie-cărămizie și miezul cenușiu închis au apărut în S₁, c. 10-16, la -0,60-0,70 m (C 412-413; inv. 45029; fig. 64/4, 6; 96/3). Alte două fragmente, aparținând aceluiași pithos, au apărut în S₁, c. 15, la -0,50-0,60 m (C 414; inv. 45029; fig. 66/5; 96/4). Au ambele suprafețe cărămizii, în prezent corodate, iar miezul negru-cenușiu. Unul dintre fragmente are un orificiu pe margine, datorat reparației vasului. În S₁, c. 3 N-4 N, la -0,65-0,70 m, printre pietrele apărute în acest sector, s-a aflat și un fragment de buză masivă de pithos; are marginea orizontală, îngroșată mult la exterior, cu secțiunea prismatică³¹⁵; pastă cărămizie, cu miezul cenușiu închis (C 469; inv. 45047; fig. 70/9; 97/6). Aparține aceluiași recipient cu un alt fragment, descoperit în S₁, c. 1 N-2 N, la -1-1,10 m, provenit dinspre partea inferioară a pithosului (C 497; inv. 45047; fig. 70/8). Alte fragmente de pithoi au apărut în S₁, caseta nr. 2-vest: la -0,50 m, un fragment din pastă cărămizie-cenușie, cu grosimea de 2,2 cm (C 375; inv. 44697), iar la -0,60-0,90 m, un alt fragment din pastă cărămizie, cu miezul cenușiu deschis și grosimea de 2 cm (C 469; inv. 44697).

S-a constatat că toate fragmentele de pithoi de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” aparțin unor vase lucrate din argilă amestecată cu nisip și chiar pietriș mărunț, precum și cu paiete de mică și cioburi pisate, ori cu incluziuni calcaroase. Au fost lucrate la roată și arse oxidant. Suprafețele lor au cel mai adesea culoarea

³¹⁵ Mai sus, prezentarea detaliată a fragmentului de buză, cu dimensiunile.

cărămizie sau roșcată-cărămizie, cu diferite nuanțe; uneori, culoarea suprafeței interioare diferă de a celei exterioare. Datorită grosimii mari a pereților și arderii inegale, miezul are adesea culoarea cenușie (deschisă ori mai închisă); în cazul în care arderea a pătruns adânc miezul cenușiu e foarte subțire sau lipsește complet. Vasele de acest tip au suprafețele netezite; cel puțin în unele cazuri erau acoperite și cu o angobă relativ fină, care acoperea porii, asigurând o relativă impermeabilitate pereților.

Originea greco-elenistică a acestui tip de vas a fost afirmată încă de la apariția primelor exemplare în așezările și fortificațiile dace³¹⁶, ea fiind afirmată ulterior de marea majoritate a cercetătorilor care s-au ocupat de asemenea recipiente³¹⁷. Tipul a fost preluat însă de geto-daci și integrat în repertoriul lor ceramic, generalizându-se și fiind produs pe loc cu anumite modificări față de modelele grecești, îndeosebi în Dacia intracarpatică³¹⁸, dar și în afara arcului carpatic³¹⁹. Forma acestor vase a putut fi transmisă, eventual, și prin intermediul tracilor sudici, unde ele se întâlnesc încă din sec. IV-III a. Chr.³²⁰. Un vas întreg grecesc, asemănător oarecum unui tip utilizat și în lumea geto-dacă, întâlnim la THOMPSON, p. 369, fig. 54 (grupa D), datat spre mijlocul sec. II a. Chr. Pentru recipientele de tip pithos din Dacia intracarpatică se afirmă că deși acestea imită un prototip greco-elenistic, nu pot fi considerate vase de import asemănătoare altora, larg răspândite în zonă. Meșteșugul producerii lor l-ar fi adus în Dacia, ca și tipul de vas în cauză, meșterii greci de pe litoralul vest-pontic, de la care l-ar fi preluat direct meșterii locali³²¹. În schimb, pentru Satu Nou, ca de altfel și pentru Albești ori pentru alte așezări din Dobrogea și din vecinătatea Dunării, un posibil import elenistic al acestor recipiente nu poate fi exclus. O discuție asupra tehnicii de confecționare și de ardere a vaselor de tip pithos, aspecte asupra cărora s-au oprit mai mulți cercetători³²², ar fi superfluă, chiar dacă opiniile acestora sunt uneori divergente³²³.

³¹⁶ PÂRVAN 1926, p. 713. TEODORESCU 1929, p. 287.

³¹⁷ CRIȘAN 1969, p. 186; GLODARIU 1995, p. 45; IAROSLAVSCHI 1995, p. 57; SÎRBU 1996, p. 18; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 201 etc.

³¹⁸ La Grădiștea de Munte, Costești-Blidaru, Piatra-Roșie (CRIȘAN 1969, p. 184-186; GLODARIU 1995, p. 45-50; GHEORGHIU 2005, p. 140-141), Divici (GUMĂ *et alii* 1987, p. 216 și pl. II/2-3), Căpâlna (GLODARIU, MOGA 1989, p. 73, 81 și fig. 33/2; 34/2, 3; 43/1, 2).

³¹⁹ La Răcățeu (CĂPITANU 1986-1987, p. 119-120, fig. 36-38); Bâta Doamnei (BUZILĂ 1972-1973, p. 93-113; 333-369); Sprâncenata (PREDA 1986, p. 60-61, 95-96 și pl. 45); Ocnița (BERCIU 1981, pl. 22/2-3; 28/8-11; 49/5; 59/3); Brad (URSACHI 1995, p. 169-171 și pl. 80-84); Grădiștea, jud. Brăila (SÎRBU 1996, p. 18 și fig. 24/8; 28/20; 67); Poiana (VULPE, TEODOR 2003, p. 79 și fig. 205/5, 7; 215/1-2, 4, 6), Bordușani (TROHANI 2006, II, p. 64, cat. 9) etc.

³²⁰ DIMITROV *et alii* 1984, fig. 28-34.

³²¹ GLODARIU 1995, p. 46; GHEORGHIU 2005, p. 140.

³²² CRIȘAN 1969, p. 184-186; GLODARIU 1995, p. 45-50; IAROSLAVSCHI 1995, p. 51-58; GHEORGHIU 2005, p. 140-141.

³²³ Ca de exemplu în legătură cu arderea lor. CRIȘAN 1967, p. 111-118 considera că ele erau arse în gropi; IAROSLAVSCHI 1995, p. 57, n. 11 are rezerve față de acest tip de ardere, considerând că el ar fi greu de controlat, lipsa reverberației determinând teoretic o ardere inegală, dezoxidantă; dar în cele mai multe cazuri vasele-pithos sunt cărămizii sau roșii pe ambele suprafețe și arse uniform (cu excepția miezului care, deși bine ars, rămâne adesea cenușiu sau negru cenușiu). Arderea ar fi avut loc în cuptoare speciale, pe măsura

Vasele de tip pithos sunt în general bitronconice, cu gura trasă puțin spre interior și buza masivă, lată, orizontală, uneori cu marginea în trepte. Decorul – când există – este realizat prin incizii cu linii și benzi orizontale sau în val, ori prin caneluri late, orizontale. Până în prezent un singur fragment de pithos de la „Vadu Vacilor” (din groapa nr. 5) este ornamentat, cu o incizie orizontală.

Exemple fragmentare asemănătoare celor din așezarea analizată s-au descoperit la Albești, unde sunt considerate de asemenea vase de import³²⁴, precum și în ambele faze ale așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”³²⁵, la Adâncata³²⁶, Izvoarele³²⁷, reprezentând tot tipuri greco-elenistice. Alte descoperiri de pithoi în lumea getică, în afara celor menționate mai sus, s-au semnalat la Răcătău, Bâta Doamnei, Sprâncenata, Ocnița, Brad, Grădiștea, Poiana, Bordușani³²⁸ etc., reprezentând, probabil, în unele cazuri, atât importuri, cât și produse ale meșterilor locali după modele grecești. De la Căscioarele – „D’aia parte” provin doi pithoi getici (unul întregibil și altul fragmentar) cu corpul piriform, buza lată și decor incizat în formă de val pe gât, sub buză; pastă cărămizie, aspră, cu miez cenușiu³²⁹.

Pentru fragmentele de pithoi de la „Vadu Vacilor” reținem de asemenea că grosimea lor variază în general între 2,0-2,7 cm (cele mai multe între 2,2-2,5 cm), doar fragmentele dinspre fundul vasului având o grosime mai mare (cuprinsă între 3-3,6 cm). Reținem, de asemenea, lățimea de 8,2 cm a buzei de pithos păstrate, ca și grosimea de 2,6 cm a peretelui aflat imediat sub buză, ceea ce sugerează dimensiunile mari ale recipientului în cauză.

În ceea ce privește destinația vaselor-pithos, urmele de ardere din interiorul unora dintre ele au dus la presupunerea că erau folosite pentru păstrarea proviziilor solide, mai ales a cerealelor³³⁰. Chiar decorul, în general modest, tectonic, amplasat cu precădere în prima treime a vasului, între buză și curbura lui maximă, ar sugera faptul că asemenea recipiente erau parțial îngropate, fie în interiorul unor construcții, fie, mai rar, în afara lor și utilizate pentru păstrarea proviziilor³³¹. Ele puteau fi utilizate și pentru depozitarea apei, cum ar indica un pithos cu un orificiu la fund, descoperit la Costești-Blidaru. Orificiul servea la curățirea periodică a vasului aflat în pământ, iar când era umplut din nou se astupa cu un „dop” tot de lut ars³³². Doar recipientele acoperite cu un slip lustruit puteau să păstreze apa o perioadă mai îndelungată. Descoperirea acestor vase de mari dimensiuni în așezări situate pe malul Dunării sau în vecinătatea unor mari

dimensiunilor acestor vase (GHEORGHIU 2005, p. 141), deși până în prezent nu s-a descoperit nici o instalație corespunzătoare.

³²⁴ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 201, 353, C 172-C 175 și pl. 47.

³²⁵ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 138-139 și fig. 23/13.

³²⁶ IRIMIA 2004-2005, p. 323 și fig. 4/3.

³²⁷ IRIMIA 2007, p. 146.

³²⁸ Mai sus, n. 277.

³²⁹ Informație V. Oprea, Muzeul „Dunării de Jos”, Călărași. Vasele au apărut ca urmare a erodării malurilor săpăturii coordonate în punctul amintit de V. Sîrbu.

³³⁰ GLODARIU 1995, p. 46; BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 201; GHEORGHIU 2005, p. 140-141.

³³¹ GLODARIU 1995, p. 46, 49.

³³² GHEORGHIU 2005, *loc. cit.*

lacuri fluviatile ar putea sugera, eventual, utilizarea lor și pentru procesarea și comercializarea peștelui, în special a celui sărat. De altfel, unele tipuri de amfore de dimensiuni mai mari, întâlnite în așezările antice, au fost considerate drept dovezi ale industrializării peștelui în Dobrogea³³³.

E. ALTE CATEGORII.

Până în prezent la „Vadu Vacilor” nu s-au semnalat opaițe elenistice sau imitații lucrate cu mâna ale acestora. În afara orașelor grecești, ele s-au descoperit într-un număr relativ mare la Albești, unde corespund mai multor tipuri³³⁴. La Satu Nou – „Valea lui Voicu” opaițele sunt într-un număr mic³³⁵; nu sunt numeroase nici în alte așezări din interiorul regiunii, asemenea piese semnalându-se la Aegyssus (exemplar lucrat cu mâna)³³⁶, Corbu de Sus³³⁷, Medgidia³³⁸, Hârșova³³⁹ etc. Dată fiind prezența lor la „Valea lui Voicu”, absența opaițelor în așezarea de la „Vadu Vacilor” ar putea fi întâmplătoare, determinată de volumul restrâns al săpăturilor.

V c. 3. REPREZENTĂRI FIGURATE.

În afara bogatului material amforic și a ceramicii elenistice de uz comun, la Satu Nou – „Vadu Vacilor” s-au descoperit două reprezentări ceramice figurate. Reținem, mai întâi, o statuetă fragmentară care înfățișează pe Afrodita, cu partea superioară nudă și coapsele acoperite cu un voal în falduri (R 2; inv. 32248; fig. 98/1 a, b)³⁴⁰. Reprezentări asemănătoare s-au descoperit la Albești, în contexte arheologice din sec. III a. Chr.³⁴¹ Un tipar al unei reprezentări apropiate este prezentat la CANARACHE 1969, cat. 3 (interpretată ca înfățișând o femeie culcată pe un pat). Starea fragmentară a piesei nu permite să se precizeze dacă ea nu înfățișează, eventual, pe Afrodita stând pe o stâncă, reprezentare întâlnită de asemenea la Albești³⁴², precum și la Mangalia (aflată într-un complex funerar din a doua jumătate a sec. IV – începutul sec. III a. Chr.)³⁴³, Chersones (datată în sec. III a. Chr.)³⁴⁴, Panticapaeum (sec. II-I a. Chr.), Phanagoria (sec. III a. Chr.)³⁴⁵ etc.

Din aceeași categorie a reprezentărilor figurate elenistice face parte și un fragment de bază de altar din ceramică, descoperit în groapa nr. 13 (R 1; fig. 59/9)³⁴⁶. Mai multe altare ceramice care redau divinități ale pantheonului grec

³³³ OPAIȚ, BAUMANN 2006, p. 397-406.

³³⁴ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2009, p. 201-204.

³³⁵ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 146 și fig. 25/2; alte câteva exemplare inedite.

³³⁶ LUNGU 1996, p. 88, cat. 17.

³³⁷ IRIMIA 1980, p. 92 și fig. 5/4.

³³⁸ IRIMIA 1983, p. 126 și fig. 12/10.

³³⁹ ARICESCU 1971, p. 352 și fig. 2/a.

³⁴⁰ Mai sus, unde sunt prezentate alte caracteristici ale piesei; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 95 și fig. 13/9 a-b.

³⁴¹ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 225, 369, R 33-34 și pl. XC.

³⁴² BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 225, 369, R 32, pl. LXXXV.

³⁴³ BĂRLĂDEANU-ZAVATIN 1985, p. 89-98 (în special p. 91-93) și pl. 4/2; la p. 97 autoarea menționează că datarea piesei „nu depășește limita sec. IV a. Chr.”

³⁴⁴ ****Terrakoty* 1970, I, pl. 13/8 și p. 75, nr. 31.

³⁴⁵ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 369, R 32.

³⁴⁶ Mai sus; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2008, p. 95 și fig. 12/5.

s-au aflat de asemenea la Albești³⁴⁷, unele dintre ele reprezentând importuri din ateliere ceramice nord-pontice, altele produse callatiene.

Câteva statuete fragmentare și aplici elenistice de teracotă, care înfățișează divinități grecești sau diferite personaje s-au descoperit și în a dăva de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”³⁴⁸. Având alte semnificații decât cele caracteristice lumii autohtone, statuetele elenistice sunt rare în așezările getice, fără a lipsi însă cu totul³⁴⁹. Ele ilustrează într-o anumită măsură nu numai varietatea mărfurilor de origine greacă ajunse în mediul local, ci și complexitatea raporturilor stabilite între geți și greci în ultimele secole ale erei vechi, în cadrul cărora nu poate fi exclusă cu totul chiar prezența (restrânsă) a unor etnici greci în așezările autohtone importante.

V d. ALTE OBIECTE CERAMICE.

1. *Fusaiole*.

În mod aproape surprinzător, la Satu Nou – „Vadu Vacilor” au apărut doar puține fusaiole (șase exemplare), comparativ cu numărul mare al acestor piese descoperite în alte așezări. În bordeiul nr. 1 au apărut două fusaiole: una de formă aproape conică, cu marginile bazei rotunjite, la adâncimea de 0,70-0,90 m (fig. 49/7) și alta bitronconică, la -1,00-1,15 m (inv. 45090; fig. 52/10). Un exemplar descoperit în caseta nr. 1 est, la -0,70 m este de formă inelară, cu orificiul relativ larg (fig. 73/2). În groapa nr. 4 se afla o fusaiolă cu corpul aproape cilindric, relativ înalt (inv. 45037; fig. 54/11). În groapa nr. 5 a apărut o fusaiolă lucrată dintr-un fragment de amforă de Rhodos, cu urme de cioplire, după care a fost șlefuită. Cea de a șasea fusaiolă, descoperită în S₁, *passim*, este bitronconică, cu o parte mai scundă (fig. 73/3). Amintim că în bordeiul nr. 1, la -0,75-1 m a apărut și un fragment de perete de amforă de Rhodos, perforat, în curs de prelucrare (inv. 45078; fig. 47/10), din care urma, probabil, să se confecționeze tot o fusaiolă.

2. *Mărgică de lut*.

Din bordeiul nr. 1, la adâncimea de 0,70-0,90 m, s-a recuperat o mărgică de lut fusiformă, cu capetele ascuțite (fig. 49/8).

3. *Creuzete*.

În bordeiul nr. 1, între 0-0,60 m s-a descoperit un creuzet (?) fragmentar, aproximativ conic, cu capătul ars puternic secundar (inv. 45021; fig. 37/10). Un alt exemplar fragmentar, puțin bombat, provine din același bordei, între -0,65-0,75 m (inv. 45021; fig. 49/6)³⁵⁰. Ambele sunt piese de dimensiuni mici, din argilă comună și erau destinate topirii metalelor neferoase pentru a fi turnate în forme. Din acest motiv sunt puternic arse secundar, ca în cazul primului exemplar, al cărui capăt

³⁴⁷ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 227.

³⁴⁸ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 147-148 și fig. 28/9, 10; IRIMIA, CONOVICI 1990, fig. 6/1; alte piese fragmentare sunt inedite.

³⁴⁹ La Poiana s-au descoperit un urcior elenistic care reprezintă capul unui bărbat (probabil Dionysos) și soclul de teracotă al unei statuete (VULPE, TEODOR 2003, p. 90 și fig. 233); la Popești s-a descoperit un medalion cu lăncișor, ambele de aur, care reprezintă o imitație a Medusei (VULPE 1966, p. 36, fig. 13); La Găldău-Pietroiu s-a găsit un medalion ceramic cu reprezentarea lui Dionysos (ȘIRBU, OPREA 1995, p. 126 și fig. 12).

³⁵⁰ Mai sus, cu descrierea pieselor în cauză; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 96 și fig. 12/1, 6.

este aproape zgurificat. Creuzetele sunt aproape relativ frecvente în așezările geto-dace. În Dacia intracarpatică s-au semnalat, între altele, la Bănița³⁵¹, Căpâlna³⁵², Costești-Cețățuie³⁵³ etc. În regiunile extracarpatiche asemenea creuzete s-au descoperit la Răcătău³⁵⁴, Bărboși³⁵⁵, Grădiștea³⁵⁶, Brad³⁵⁷, Poiana³⁵⁸, Sprâncenata³⁵⁹ etc.

4. *Vălătuc de lut.*

Un asemenea vălătuc, de formă aproape globulară, s-a descoperit în groapa nr. 5 (inv. 45013; fig. 93/6 a, b)³⁶⁰. Asemănător unor piese de acest tip din alte epoci³⁶¹, vălătucul în cauză putea fi utilizat atât pentru diverse activități casnice, cât și, eventual, în cadrul operațiunilor de ardere a vaselor ceramice.

V e. OBIECTE DE METAL

În sondajul efectuat la „Vadu Vacilor” nu au apărut mai multe obiecte de metal, obișnuite în alte așezări geto-dace.

Reținem doar descoperirea în S_I, caseta 2-vest, c. 3 N-5 N, a unui obiect fragmentar de fier, care ar putea reprezenta fie un vârf de ostie (?), fie un dinte arcuit de furculiță (?)³⁶²; fig. 73/4. Menționăm, de asemenea, prezența unor resturi de zgură de fier. Piesele de fier nu sunt prea numeroase în așezările getice din Dobrogea; comparativ cu alte categorii de obiecte ele apar într-un număr relativ mic atât la Albești³⁶³, cât și la Satu Nou – „Valea lui Voicu”³⁶⁴. Raritatea pieselor de fier s-ar putea explica atât prin oxidarea lor completă, cât și prin reprelucrarea succesivă a pieselor mai mari, în absența unor surse exploatabile bogate de minereu de fier în regiune.

V f. OBIECTE DE STICLĂ.

S-au descoperit o *mărgică de sticlă* din pastă albastră, deformată de ardere, în S_I, caseta nr. 1 – est (fig. 73/5) și un fragment de *brățară*, cu secțiunea plan-convexă, din pastă albastră, în bordeiul nr. 1, între 0,50-0,60 m (fig. 49/9)³⁶⁵. Dacă mărgelele de sticlă sunt o prezență relativ frecventă în așezările geto-dace, brățările de sticlă sunt mult mai rare. Un atelier de sticlărie, anterior cuceririi

³⁵¹ RUSTOIU 1996, p. 58.

³⁵² GLODARIU, MOGA 1969, p. 98-99; RUSTOIU 1996, *loc. cit.*

³⁵³ GHEORGHIU 2005, p. 155.

³⁵⁴ CĂPITANU 1976, fig. 45/1-7.

³⁵⁵ SANIE 1988, pl. 26/1, 3-4; 6-7.

³⁵⁶ ȘIRBU 1996, p. 27 și fig. 56/1-5; 57/1-5.

³⁵⁷ URSACHI 1995, pl. 124.

³⁵⁸ VULPE, TEODOR 2003, p. 51 și fig. 78-79; la n. 162 autorii menționează existența în depozitul Muzeului din Tecuci a încă circa 100 creuzete de mărimi diferite.

³⁵⁹ PREDA 1986, pl. 27/1-2.

³⁶⁰ Mai sus.

³⁶¹ DOLINESCU-FERCHE 1995, p. 161-191.

³⁶² Mai sus, cu detaliile privind piesa în cauză; vezi și IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 97 și fig. 12/7.

³⁶³ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008, p. 242-244, 377-379, cat. V 1-39 și pl. 99-100.

³⁶⁴ CONOVICI, IRIMIA 1989, p. 148.

³⁶⁵ Mai sus; vezi și IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 97 și fig. 12/2, 3.

romane, a funcționat la Sarmizegetusa Regia (Grădiștea de Munte)³⁶⁶. Fragmente de brățări de sticlă de culoare albastră, decorate cu aplicații galbene și albe, considerate importuri celtice, s-au descoperit la Căpâlna³⁶⁷, Orăștie – „Dealul Pomilor” și Craiva³⁶⁸. Un exemplar fragmentar a apărut la Grădiștea (jud. Brăila)³⁶⁹. Este posibil ca brățările de sticlă, menționate rar în așezările getice de la Dunărea de Jos, să reprezinte importuri elenistice, în timp ce mărgelile, relativ frecvente și cu o veche tradiție în acest spațiu, să fi fost produse în ateliere locale.

V g. OBIECTE DE PIATRĂ.

1. *Cute*.

Frecvente în așezările geto-dace, asemenea piese folosite pentru ascuțit sunt mai ales paralelipipedice ori sub forma unor simple baghete, cu secțiunea dreptunghiulară sau ovală; uneori, la unul din capete au un orificiu pentru agățat.

La „Vadu Vacilor” s-a descoperit un singur exemplar fragmentar, de mici dimensiuni, în bordeiul nr. 1, la adâncimea de 0,55 m; este de formă aproximativ paralelipedică, cu marginile rotunjite (fig. 37/13)³⁷⁰.

2. *Râșnițe*.

a. *Râșnițe de tip primitiv*. S-au descoperit trei exemplare fragmentare: în groapa nr. 5 (inv. 43684 și 45094; fig. 72/1; 94/2; 94/3) și în S₁; c. 14; -0,70 m (inv. 45018; fig. 72/2; 96/5)³⁷¹. Toate erau de formă aproximativ ovală, realizate prima din gresie calcaroasă, dură, iar altele două din gresie cenușie, friabilă. Aceste piese sunt întâlnite frecvent în așezările geto-dace, putând fi folosite atât pentru zdrobirea semințelor, cât și la măcinarea sau zdrobirea pământului ori a ingredientelor utilizate la producerea ceramicii.

b. *Râșnițe de tip grecesc*. De la „Vadu Vacilor” provin trei asemenea exemplare fragmentare apărute astfel: în groapa nr. 5 (inv. 44685; fig. 71/1; 94/1); în groapa nr. 10 (inv. 44486; fig. 58/3); în S₁; c. 14; -0,70 m (inv. 45015; fig. 71/2; 97/9)³⁷². Aceste piese erau lucrate din roci rezistente (porfir, întâlnit în zona Turcoaia-Cârjelari-Iacobdeal, precum și în aluviunile Dunării, din perioadele vechi geologice, sau din metamicroconglomerat arcadian, rocă aflată în Dobrogea centrală și nordică, în „formațiunea șisturilor verzi”), ceea ce asigură o calitate corespunzătoare operațiunii de măcinare și produsului obținut. Totodată, prezența lor amplifică imaginea complexității raporturilor stabilite între greci și autohtonii geți³⁷³.

³⁶⁶ GLODARIU, IAROSLAVSCHI 1979, p. 110, 171-172; IAROSLAVSCHI 1981, p. 169-170; IAROSLAVSCHI 1997, p. 96-101; GLODARIU 2001, p. 767.

³⁶⁷ GLODARIU, MOGA 1989, p. 116.

³⁶⁸ GHEORGHIU 2005, p. 175, cu bibliografia.

³⁶⁹ SÎRBU 1996, p. 36 și fig. 123/30.

³⁷⁰ Mai sus, cu analogii selective.

³⁷¹ Mai sus, cu prezentarea lor detaliată.

³⁷² Mai sus, cu prezentarea lor detaliată și a rocilor din care au fost lucrate.

³⁷³ Vezi mai sus, cu alte precizări privind caracteristicile și răspândirea acestor piese, ca și bibliografia selectivă.

3. *Zdrobitor.*

În bordeiul nr. 1, la adâncimea de 0,79 m s-a descoperit o piesă de forma unei semicalote alungite, cu baza perfect plată, lucrată din porfir (inv. 45014; fig. 47/9; 83/6)³⁷⁴. Suprafețele au fost finisate prin șlefuire. Reprezintă, probabil, un zdrobitor fie pentru cereale, fie pentru diferite ingrediente folosite la producerea ceramicii.

4. *Plăci discoidale.*

Două asemenea piese fragmentare, ovale sau rotunde, cu marginile rotunjite, șlefuite sumar, s-au descoperit în groapa nr. 5 și în S_I, c. 10-11³⁷⁵. Au fost lucrate dintr-o rocă dură – metamicroconglomerat arcazian (inv. 45017; fig. 60/9; 96/6). E posibil să fi fost folosite ca suport pentru zdrobirea unor ingrediente utilizate în pastă.

5. *Lustruitor.*

În S_I, c. 3 N-4 N, între -0,65-0,75 m a apărut un lustruitor (?) din gresie, de formă aproximativ ovală (inv. 45046; fig. 72/3)³⁷⁶. Suprafețele sunt foarte bine lustruite.

V h. MATERIALE ARHEOLOGICE ANTERIOARE AȘEZĂRII GETICE.

În zona cercetată nu au fost observate niveluri și complexe arheologice anterioare locuirii getice. Situația se poate datora, eventual, și faptului că săpătura a cuprins doar o foarte mică parte din aria totală a promontoriului pe care se află așezarea. Au apărut, totuși, mai multe materiale mai vechi, antrenate în stratul arheologic getic investigat. Este vorba de fragmente ceramice hallstattiene de tip Babadag, corespunzătoare câtorva tipuri reprezentative³⁷⁷.

1. *Vasul bitronconic sau cu mijlocul bombat.*

Acest tip, de dimensiuni mari și medii, cu mai multe variante, are gâtul înalt sau mai scund, gura evazată și fundul plat. Nu s-au păstrat decât fragmente ale câtorva exemplare. Un fragment de vas cu umărul carenat și o mică proeminență sub umăr s-a descoperit în bordeiul nr. 1 (inv. 45061; fig. 76/3), împreună cu alte câteva fragmente de pereți care par să provină din același exemplar. Un alt fragment de perete de mai mari dimensiuni, provenit dintr-un vas de același tip, a apărut în groapa nr. 4 (inv. 45037; fig. 54/8). Alte fragmente de vase asemănătoare au mai apărut în S_I, c. 2-3, între adâncimile de 0,10-0,60 m (inv. 45051), în S_I, c. 3 N-4 N, -0,20-0,50 m (inv. 45048), ca și în aceeași ultimă zonă, între -0,50-0,75 m (inv. 45048; fig. 76/1; 94/2). Marea majoritate a vaselor de acest tip au suprafața exterioară neagră, cu luciu metalic; cea interioară variază de la caz la caz, fiind cenușie-maronie, cenușie-gălbui, maronie-roșcată sau chiar gălbui. Mai rar se întâlnesc și fragmente de vase cărămizii sau cenușii-maronii la exterior (inv. 45037). Într-un caz (inv. 45048; fig. 76/1; 99/2), fragmentul de vas prezintă

³⁷⁴ Mai sus, cu prezentarea sa detaliată. (Al. 15/a; Al. 23).

³⁷⁵ Mai sus.

³⁷⁶ Mai sus.

³⁷⁷ Mai sus, unde sunt prezentate detaliat materialele hallstattiene descoperite în diferite complexe arheologice și în secțiune. Vezi și IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 97-98 și fig. 11/9-11.

deasupra umărului un ornament format din trei caneluri orizontale paralele, iar pe umăr o proeminență conică, de la care pornește un șir orizontal de alveole.

2. *Ceașca.*

Acest tip de vas a fost modelat din argilă relativ fină, cu un degresant pisat mărunț. Menționăm un exemplar fragmentar cu umărul carenat, descoperit în bordeiul nr. 1, la -0,70 m (inv. 44720; fig. 76/5); putea avea una sau două torți supraînălțate.

3. *Strachina.*

Reprezintă un tip de vas cu o mare răspândire în cultura Babadag. Are de obicei buza cu marginea trasă spre interior, cu caneluri oblice mai late sau mai înguste. Un fragment de acest tip s-a descoperit tot în bordeiul nr. 1, între 0-0,50 m (inv. 45061; fig. 76/4). Un altul, descoperit în același complex arheologic, provine de la o strachină cu buza lată, evazată, cenușie închisă și lustruită la exterior, neagră-cenușie cu luciu metalic la interior (inv. 45061).

4. *Topor (?) de piatră.*

Din S_I, c. 1-12, între -0,20-0,50 m, provine un fragment de mici dimensiuni de topor (?) de piatră. Dimensiunile sale reduse nu permit o încadrare tipologică și culturală.

Apariția la Satu Nou – „Vadu Vacilor” a unor fragmente de vase hallstattiene specifice îndeosebi fazei Babadag III sugerează existența aici a unei locuiri din această perioadă, fără a limita, totuși, evoluția ei doar în faza menționată. Reamintim că și promontoriul pe care s-a dezvoltat *dava* getică învecinată, de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” a fost folosit de comunitățile umane în perioade mai vechi, cea mai importantă fiind locuirea comunităților culturii Babadag³⁷⁸.

³⁷⁸ IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 51-114.

VI. PROBLEME DE CRONOLOGIE.

Locuirea getică de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” s-a dovedit chiar după primele cercetări de suprafață efectuate între anii 1982-1985 ca fiind importantă din punct de vedere al încadrării cronologice în raport cu dava de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Pe baza primului lot de 15 ștampile de amfore de la „Vadu Vacilor”, relativ variate ca origine, însă unitare din punct de vedere cronologic, s-a apreciat că locuirea în cauză ar acoperi tocmai hiatus-ul constatat la „Valea lui Voicu”, respectiv sec. II a. Chr., eventual și ultimii ani ai celui precedent³⁷⁹. Nu s-au putut stabili, pe baza materialului recuperat prin cercetări de suprafață, data finală a locuirii de la „Vadu Vacilor” și cauzele încetării ei, odată cu reluarea locuirii la „Valea lui Voicu” și nici motivele acestei reveniri. Remarcăm, așa cum am mai amintit, varietatea centrelor grecești exportatoare de amfore sau mai exact de produse transportate în ele. Lipsa ștampilelor de Heraclea Pontică și de Thasos s-ar putea datora și încetării ștampilării amforelor în centrele respective eventual înaintea debutului locuirii propriu-zise de la „Vadu Vacilor”.

În urma prelucrării materialului arheologic descoperit prin sondajul prezentat cu acest prilej, pot fi formulate unele observații privind începutul așezării în discuție.

Din punct de vedere al posibilităților utilizării pentru eventuale determinări cronologice mai riguroase, ceramica lucrată cu mâna, deși variată și reprezentată tipologic de categoriile întâlnite în mod obișnuit în mai toate așezările geto-dace din ultimele trei secole ale erei vechi, nu este atât de expresivă pe cât ar fi de dorit. Atât tipurile cele mai frecvente (borcanul, vasul de provizii, cana, ceașca, strachina, castronul), cât și cele mai rare (vasul de tip clopot, vasul bitronconic, capacul, fructiera, ori unele piese lucrate după modele grecești) sunt comune unei perioade mai îndelungate, inclusiv sec. II a. Chr., când așezarea de la „Vadu Vacilor” a cunoscut cea mai intensă locuire. Putem reține doar frecvența foarte ridicată și utilizarea predilectă a brăurilor alveolate, dispuse pe borcane sau pe unele vase de provizii, în forme dintre cele mai variate: orizontale, în ghirlandă, verticale, oblice, sub formă de cârlig, simple sau duble. Aceeași constatare poate fi făcută și în legătură cu ceramica cenușie lucrată la roată, în cea mai mare parte la fel de inexpressivă pentru eventuale detalieri cronologice. Din acest motiv, pentru o datare mai sigură a evoluției așezării de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” se va recurge la elementele cronologice oferite de materialul arheologic elenistic. Dar și acesta din urmă, fiind în cea mai mare parte fragmentar, ar putea indica o utilizare a lui relativ îndelungată, greu de apreciat și diferită de la caz la caz, până

³⁷⁹ CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170-171.

la ieșirea sa din uz. Totodată, această situație ar putea sugera și faptul că materialul elenistic a ajuns în diferite complexe, ca și în stratul arheologic, după o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, în funcție de fragilitatea/rezistența sa (îndeosebi a vaselor ceramice), ca și de frecvența utilizării lui în activitățile comunității.

După cum am amintit mai sus, pentru începutul locuirii de la „Vadu Vacilor” se constată că printre cele mai timpurii materiale sunt unele produse amforice, îndeosebi de Thasos, Sinope și Cnidos – grupul Zenon, precum și toarta rhodiană șampilată cu eponimul Ἀρίσταρχος, din perioada I b. Aceștia i se adaugă și o parte a ceramicii elenistice de uz comun. Menționăm un *kantharos* fragmentar (inv. 43535; fig. 48/1; 83/1 a, b) datat în sec. III a. Chr., un alt exemplar cu cupa înaltă și picior cilindric (inv. 45077/a; fig. 48/2; 83/2) de la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr. și un *kantharos baggy* fragmentar, de mici dimensiuni, aparținând categoriei „West Slope”, (inv. 45075; fig. 48/4; 83/3) care, pe baza analogiilor amintite, se poate data larg între mijlocul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr.³⁸⁰ Toate aceste trei piese au fost descoperite în bordeiul nr. 1. Din categoria vaselor relativ timpurii mai fac parte un *lekythos* (inv. 43533; fig. 51/9; 85/1), descoperit tot în bordeiul nr. 1, aparținând unei variante întâlnite în zona potică și în cea apropiată ei, datată în prima jumătate a sec. III până la mijlocul sec. II a. Chr. și un exemplar fragmentar aparținând unei alte variante (apărut în S; c. 11, la -0,55-0,60 m; inv. 43534; fig. 66/1; 95/6), care s-ar încadra între aceleași limite cronologice³⁸¹. Cămile elenistice fragmentare apărute în așezare corespund de asemenea unei perioade cuprinse între sfârșitul secolului III – secolul II a. Chr.

Lekanis de tipul fără toarte din groapa nr. 5 (inv. 43530; fig. 63/5; 92/7) aparține unui tip răspândit din perioada elenistică timpurie până în cea romană timpurie; deși pare să fie un produs colonial și nu al unui centru grecesc cunoscut, el se apropie prin analogiile stabilite de exemplarele mai târzii, fără a se exclude o datare a lui în intervalul cronologic atribuit așezării.

Cămile (inclusiv exemplarele cu toarta pastilată), farfuriile, străchinile, fragmentele de platou, pithoi, reprezentările figurate, râșnițele de tip grecesc corespund de asemenea perioadei de evoluție a așezării, îndeosebi sfârșitului sec. III – secolului II a. Chr.

Materialele arheologice amintite sugerează posibilitatea ca platoul de la „Vadu Vacilor” să fi fost locuit, desigur, mai slab, permanent sau temporar, chiar în timpul primei faze de existență a davei de la „Valea lui Voicu”. Faptul este plauzibil dacă avem în vedere posibilitatea existenței unor nuclee de locuire în preajma davelor, importante centre rezidențiale ale epocii. Asemenea așezări-satelit se puteau afla sub controlul lor direct, fiind necesare unei mai eficiente exploatare a resurselor din zonă. Nefiind afectată, probabil, de evenimentele care au determinat sfârșitul primei faze a davei amintite, așezarea de la „Vadu Vacilor” putea reprezenta un loc de refugiu pentru supraviețuitorii momentelor violente care au avut loc la „Valea lui Voicu”, aceștia stabilindu-se într-un punct aflat nu departe de așezarea inițială și cu o configurație asemănătoare a terenului. Astfel, așezarea de la „Vadu Vacilor” s-a dezvoltat timp de circa un secol sau puțin mai mult ca o așezare relativ importantă, reprezentativă în zonă.

Cea mai mare parte a materialului arheologic elenistic de la „Vadu Vacilor”

³⁸⁰ Mai sus; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 93-94 și fig. 10/2, 4, 8.

³⁸¹ Mai sus.

se datează în sec. II a. Chr. În ansamblu, ștampilele rhodiene de eponimi (cu excepția lui Ἀρίσταρχος), cele mai multe ștampile de același tip de producători, ca și majoritatea ștampilelor cnidiene aparțin unui interval cuprins aproximativ între sfârșitul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr., cu o preponderență a celor rhodiene pentru perioada pergamiană. Fragmentele de boluri (inclusiv exemplarul de tip A Campan, inv. 43531, fig. 63/1 a, b și cel cu decor în relief, inv. 43524, fig. 73/1; 98/2) se datează în sec. II a. Chr.³⁸² O încadrare cronologică asemănătoare poate fi făcută și pentru cea mai mare parte a ceramicii elenistice de uz curent.

Momentul încetării locuirii de la „Vadu Vacilor” ar putea fi corelat de asemenea cu cel mai târziu material elenistic (amforic și de uz curent) de aici. După cum s-a constatat, cele mai târzii amfore rhodiene aparțin producătorilor Κάλλων, din perioada a V-a și Τιμασικράτης, din perioadele VI sau VII (în cazul în care asocierea acestuia cu eponimul Ἡράκλειτος s-ar dovedi corectă). Datarea eventual mai târzie a unor fragmente de amfore din centre nedeterminate este nesigură. Majoritatea materialelor amforice din centrele identificate corespunde unui interval cuprins între sfârșitul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr. Ceramica elenistică de uz curent, foarte fragmentară, nu oferă nici ea argumente convingătoare și suficiente pentru o datare a momentului final al așezării de la „Vadu Vacilor”. Încetarea existenței, sau poate mai degrabă doar scăderea intensității locuirii de aici pare să se fi produs la sfârșitul sec. II sau la începutul sec. I a. Chr., odată cu reluarea locuirii la „Valea lui Voicu”, în faza a doua, mai târzie, a acestei *dava*. Dar cauzele și împrejurările istorice care au determinat acest fenomen nu pot fi încă stabilite.

Un alt aspect relevat de cercetarea materialului elenistic, în special a celui amforic, este legat de apariția în aceleași complexe arheologice a unor exemplare care pot fi atribuite aceleiași secvențe cronologice; alteori acestea aparțin, însă, unor perioade diferite. Situația cea mai complexă de până acum se înregistrează în bordeiul nr. 1, unde s-au descoperit nu mai puțin de 20 ștampile de amfore. Cu excepția celei mai vechi ștampile rhodiene – a eponimului Ἀρίσταρχος, din perioada I b – și a celei mai târzii din aceeași categorie, aparținând producătorului Τιμασικράτης, corespunzătoare ipotetic grupelor VI-VII, toate celelalte 15 ștampile (de eponimi și producători rhodieni) aparțin unui interval cuprins între perioada II b (când și-ar fi început activitatea cel mai timpuriu producător de aici, Ἀγοῤῥαναξ) și perioada V a (marcată de asocierea producătorului Κάλλων cu eponimul Θέρσανδρος), respectiv între post-219-137/136 a. Chr. (conform cronologiei FINKIELSZTEJN 2001). Acestui interval destul de larg, în care s-ar încadra cele 15 ștampile rhodiene din bordeiul nr. 1³⁸³, îi corespund și ambele ștampile de Cnidos ale producătorului Ἀπολλώνιος, însoțit de ethniconul (?) Πισίδας, dateate la sfârșitul sec. III și în prima parte sau în primul sfert al sec. II a. Chr., exemplarul de Chios (?) cu ștampila lui Εὐκράτης, precum și cea mai mare parte a restului materialului amforic, determinat sau nu³⁸⁴. O situație

³⁸² Mai sus, cu precizări privind analogiile și datarea lor.

³⁸³ Ștampilele de eponimi: 1 - Αἰνῆσιδάμος II; 2-3 - Καλλικρατίδας II; 4 - Σύμμαχος; ștampile de producători: 5 - Ἀγοῤῥαναξ; 6-7 - Ἀρίσταρχος; 8 - Δίος; 9-10 - Νικαγίς; 11 - Φανίας; 12 - Δαμοκράτης; 13 - Μαρούας; 14 - Ἀριστος I; 15 - Ὀλυμπος.

³⁸⁴ Cu excepția găturilor de amfore sinopeene, a unei torți cu amprenta digitală la bază, tot sinopeeană, a altor fragmente de Cnidos – grupul „Zenon B” și de tipul Chersonesul Tauric, care pot fi mai vechi (vezi mai sus).

asemănătoare este relevantă și de celălalt material arheologic descoperit în bordei, inclusiv ceramica elenistică de uz comun.

Astfel, unele materiale elenistice databile au fost descoperite în umplutura bordeiului până la adâncimea de 0,60 m de la nivelul actual al terenului³⁸⁵. Printre acestea reamintim fragmentul de bol cu torțile lipite de corp, databil în sec. II a. Chr. (inv. 45049; fig. 38/1 a, b; 78/4), un alt fragment de bol cu profilul buzei curbat și marginea subțiată, care s-ar data între circa 175-150 a. Chr. (inv. 45053/b; fig. 38/3), precum și partea superioară fragmentară a unei străchini de mici dimensiuni, datată între circa 200?-175 a. Chr. sau către mijlocul sec. II a. Chr. (inv. 44716; fig. 38/9).

La o adâncime mai mare, între -0,60-0,90 (-1,05 m), în același bordei, s-a întâlnit un material arheologic elenistic mai variat și din punct de vedere cronologic. *Kantharos*-ul fragmentar cu caneluri adânci, verticale pe bazin (inv. 43535; fig. 48/1; 83/1 a, b) se datează în sec. III a. Chr., inclusiv în a doua sa jumătate, iar un alt *kantharos* fragmentar, cu cupa înaltă (inv. 45077/a; fig. 48/2; 83/2) se datează, pe baza analogiilor, la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr. Un *kantharos baggy* fragmentar, aparținând categoriei „West Slope” (inv. 45075; fig. 48/4; 83/3) se datează larg, de asemenea între mijlocul sec. III – mijlocul sec. II a. Chr. Tot o datare largă, între circa 275 – sfârșitul sec. II a. Chr., poate fi asigurată pentru un gât fragmentar de *lekythos* (inv. 45076/b; fig. 49/4). Dar între adâncimile menționate au apărut și alte materiale ceramice elenistice de uz comun databile în sec. II a. Chr. (ex. toarta de *lekythos*?, inv. 44716; fig. 48/6), sau care nu contrazic această datare, respectiv fragmente de *kantharoi*, *lekythoi*, căni (unele de tipul „cu pastilă” pe toartă), străchini, farfurii, *pithoi* etc.

Tot în același bordei, la mai mari adâncimi (cuprinse între circa -0,90 (-1,05) -1,15 (-1,30 m) s-a descoperit un material elenistic de uz comun variat, în care nu lipsesc și exemplarele mai timpurii. Amintim, astfel, un *lekythos* fragmentar ce se apropie de unele exemplare date în general, prin context, din prima jumătate a sec. III până la mijlocul sec. II a. Chr. (inv. 43533; fig. 51/9; 85/1), o farfurie cu corpul larg deschis și firnis negru la interior, databilă în al doilea sfert al sec. II a. Chr. (inv. 43489; fig. 49/1; 85/8), un platou fragmentar cu piciorul scund, ornamentat în interior cu două rânduri de baghete realizate cu roțița și un decor vegetal, cu firnis negru pe ambele suprafețe (inv. 45091; fig. 52/13 a, b), databil, de asemenea prin unele analogii, în sec. III târziu și la începutul sec. II a. Chr. (circa 225-175 a. Chr.). Alte categorii de vase, aflate într-o stare fragmentară care nu permite stabilirea clară a variantelor și subvariantelor fiecărui tip, ca și a analogiilor acestora, sugerează datarea lor largă în aceeași perioadă.

Pe baza materialului arheologic descoperit se poate presupune că, probabil, umplerea bordeiului în cauză, după dezafectare, s-a făcut într-un timp mai îndelungat, ceea ce ar explica variabilitatea materialului apărut, ca și eşalonarea sa într-o perioadă relativ extinsă. Din păcate, torțile ștampilate de amfore, apărute toate în stare fragmentară, nu pot reprezenta repere pentru a se încerca stabilirea unei eventuale succesiuni a etapelor de umplere a bordeiului. Cele mai multe dintre ele, inclusiv cea mai timpurie³⁸⁶ și cea mai târzie³⁸⁷ au fost descoperite la adâncimi apropiate (-0,70-0,75 m, respectiv -0,80 m). De altfel, cele mai multe

³⁸⁵ Mai sus, cu prezentarea detaliată a materialului arheologic.

³⁸⁶ Aparținând eponimului Ἀρίσταρχος (perioada I b).

³⁸⁷ A producătorului Τιμασικράτης.

ștampile de amfore, indiferent de cronologia lor, au apărut în bordei între circa – 0,70-0,85 (-1,00) m³⁸⁸.

În groapa nr. 5 s-au descoperit patru ștampile care aparțin de asemenea unui interval relativ unitar din punct de vedere cronologic: o ștampilă sinopeeană, datată înainte de 183 a. Chr. (inv. 45099), o ștampilă rhodiană a eponimului Σύμμαχος din perioada III d, datată la circa 188-186 a. Chr., după GRACE 1985 sau la circa 173-171 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001 (inv. 43526) și două cnidiene – una a producătorului Ἀπολλώνιος Πισίδακ (inv. 43527) și o alta greu lizibilă (inv. 43522). Celălalt material arheologic din această groapă corespunde intervalului cronologic sugerat de ștampilele de amfore amintite. Ceramica getică lucrată cu mâna, reprezentând atât categoria poroasă, cât și cea lustruită, ca și ceramica cenușie lucrată la roată, corespund unei perioade mai largi, respectiv sec. III-I a. Chr. *Lekanis* de tipul fără torți (inv. 43530; fig. 63/5; 92/7) aparține unei categorii de vase cu o mai lungă perioadă de utilizare³⁸⁹, din prima jumătate a sec. III a. Chr. până spre sfârșitul sec. I a. Chr., chiar dacă o serie de elemente par să sugereze producerea lui într-un centru colonial și nu într-unul din orașele grecești cunoscute. Cana de mici dimensiuni, din care s-a păstrat doar toarta cu pastilă la partea superioară (inv. 44706; fig. 63/6; 93/4) se datează, pe baza analogiilor stabilite, în sec. II a. Chr. Bolul de tip A Campan (inv. 43531; fig. 63/1 a, b) este datat spre mijlocul sec. al II-lea a. Chr. sau la începutul celui de al treilea sfert al aceluiași secol. Celălalt material arheologic (fusaiola, vălătucul de lut, râșnița fragmentară de tip grecesc, râșnița primitivă) nu permite o restrângere a datării acestei gropi, ea aparținând perioadei de evoluție mai semnificativă a așezării. Pe baza totalității materialului arheologic descoperit nu putem aprecia eventuala perioadă de utilizare a gropii; umplerea ei s-a produs, probabil, către mijlocul ori în a doua jumătate a sec. II a. Chr.

În groapa nr. 8 s-a descoperit o ștampilă rhodiană a eponimului Πυθόδωρος, din perioada IV b, datată între circa 166-146 a. Chr. de GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970 și la circa 150 a. Chr., după FINKIELSZTEJN 2001 (inv. 44675). Restul materialului arheologic descoperit, atât deasupra gropii, cât și în umplutura ei, ori printre pietrele de la partea inferioară, între care fragmente de amfore de Rhodos, Cnidos, Cos și de un tip nedeterminat, nu contravine acestei datări.

În groapa nr. 10, suprapusă de podina bordeiului nr. 1, s-a descoperit o ștampilă a eponimului rhodian Σύμμαχος (inv. 44677), la a cărei încadrare cronologică ne-am referit mai sus. Și în acest caz, celelalte materiale descoperite în groapă (inclusiv fragmentele de amfore de Sinope, Rhodos și Cnidos) nu contravin datării în cauză, chiar dacă nu oferă repere mai clare pentru o restrângere a încadrării cronologice a complexului arheologic.

Celelalte torți ștampilate³⁹⁰ provin fie din stratul arheologic al secțiunii, din afara complexelor identificate, fie din periegeze.

Deși în zona cercetată a așezării de la „Vadu Vacilor” s-a constatat existența unui singur nivel, din coroborarea observațiilor privind situația în teren a puținelor complexe cercetate, a inventarelor arheologice ale acestora, precum și a

³⁸⁸ Vezi contextul arheologic din tabelul „Repere cronologice oferite de ștampilele amforice cu datări relative stabilite”.

³⁸⁹ Vezi mai sus.

³⁹⁰ Vezi mai sus, precum și tabelul amintit.

celui apărut în secțiunea propriu-zisă, se poate presupune, cu o anumită probabilitate, existența mai multor orizonturi cronologice. Nu întotdeauna, însă, aceste orizonturi cronologice sau etape de locuire ale sitului cuprind materiale arheologice delimitate clar din punct de vedere tipologic și cronologic; în general, materialul din stratul arheologic, dar și din unele complexe (gropi, bordei) este adesea amestecat.

În concordanță cu observațiile stratigrafice, celui mai vechi orizont al locuirii getice pare să-i aparțină groapa nr. 13, suprapusă de vatra și de podeaua bordeiului nr. 1, precum și groapa nr. 10, aflată de asemenea sub bordeiul amintit. Materialul arheologic din ambele gropi, chiar dacă nu oferă repere cronologice mai precise (cu excepția torții rhodiene cu ștampila eponimului rhodian Σύμμαχος, relativ târzie, și a fragmentelor de amfore sinopeene din groapa nr. 10), nu contravine delimitării unei etape mai timpurii în zonă. Pe baza materialului descoperit, prea puțin reprezentativ, nu se poate realiza o delimitare cronologică între gropile amintite. După umplerea lor, intenționată sau nu, în zonă s-a amenajat bordeiul nr. 1, a cărui podină suprapunea cele două gropi. După abandonare, acesta a fost umplut probabil într-un timp mai îndelungat, situație în care în conținutul lui au fost antrenate și materiale arheologice mai vechi, existente în zonă (inclusiv hallstattiene, de tip Babadag, precum și altele getice și elenistice timpurii). Într-o altă etapă a fost realizată groapa nr. 12, care străpunge umplutura bordeiului, intrând în *loess*-ul steril pe o adâncime de circa 17 cm.

Tot orizontului getic timpuriu, integrat însă aceleiași perioade de evoluție a așezării, ar putea să-i aparțină groapa nr. 2, în care s-a descoperit un picior de amforă de Thasos (inv. 44732; fig. 53/11; 103/3), precum și groapa nr. 4, în care au apărut partea inferioară a unei amfore din grupul Zenon B? (inv. 45036; fig. 55/1; 101/4), fragmente de amfore de Sinope (inv. 45036; fig. 55/4), altele dintr-un centru nedeterminat, apropiat Thasos-ului și de Cnidos (inv. 45037). Pentru celelalte gropi (nr. 1, 3, 6, 7, 9, 11) materialul arheologic este prea puțin reprezentativ ca să permită o încadrare cronologică mai strânsă a complexelor în cauză.

Rezultatele sondajului arheologic efectuat la Satu Nou – „Vadu Vacilor” oferă, deocamdată, o imagine parțială a așezării getice de aici. Extinderea cercetărilor ar permite conturarea mai clară a evoluției ei, ca și a raporturilor cu alte așezări getice din zonă, cum sunt cele de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, Coslugea – „Colțul Pietrei”, Izvoarele – „La Tablă” (= Sucidava moesică), Canlia – „Gura Canliei”, Dunăreni – „Muzait”, Vlăhi, Adâncata³⁹¹ ș.a.

³⁹¹ O prezentare succintă a acestora la IRIMIA 2007, p. 141-153.

VII. STUDIUL MATERIALULUI ARHEO-IHTIOLOGIC DE LA SATU NOU „VADU VACILOR”

Valentin RADU, MNIR București

Din așezarea geto-dacică de secol II a. Chr. de la Satu Nou „Vadu Vacilor” (com. Oltina, jud. Constanța) s-a studiat pentru 2005 un material faunistic reprezentat de resturi osoase de pește.

Acestea provin din S I, caseta 1, est Gr 5 și sunt în număr de 97. Din acestea au putut fi determinate doar 45.

Speciile identificate sunt reprezentate de crap (*Cyprinus carpio*) și somn (*Silurus glanis*). Reconstituirea dimensiunilor acestor pești s-a realizat pe baza indivizilor moderni din colecția de referință a Muzeului Național de Istorie a României din București.

Astfel, pentru crap s-a identificat un număr minim de 5 indivizi de talie medie. Lungimea totală (mm) este cuprinsă între 277-312 mm (329-468 g), greutatea totală aproximativă fiind de circa 1,8 kg.

În cazul somnului s-au identificat doar vertebre, dar dimensiunile acestora au indicat prezența a 3 indivizi. Taliile a doi dintre ei sunt mici - 570 mm Lt (1,25 kg) și medii - 841 mm Lt (4,02 kg). Doar unul singur este de talie foarte mare ajungând la - 2490 mm lungime totală (103 kg).

Repere cronologice oferite de ștampilele amforice cu datări relative stabilite

Nr. crt.	Nr. inv.	Centrul de producție	Legenda	Simbol	Grupă cronologică/ perioadă	Datare	Sistemul de datare urmat	Context arheologic
S1	34483	Sinope	A..... Δ.....			înainte de 183 a. Chr.	Cechmistrenko 1958	Perieghetză 1982-1985
S2	45099	SinopeA.....			înainte de 183 a. Chr.	Cechmistrenko 1958	Groapa nr. 5
S3	44667	Rhodos	Ἀγοάνα κετος Δαλίον		mijlocul per. II – mijlocul per. III	cca. 221-198 a. Chr.	Grace 1974	Bordeiul nr. 1; c. 25; caseta nr. 3 vest; -0,80 m
S4	43515	Rhodos	ἐπὶ Αἰν[ησιδάμου] Υακινθ[ίου]		II b-III	cca. 219-161 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	Bordeiul nr. 1; c. 23-24; 0,70-0,75 m
S5	34484	Rhodos	Αν[τιμαχου]	caduceu st.	III c	cca. 179/177 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	Perieghetză 1982-1985
S6	43516	Rhodos	ἐ[πὶ ἱε]ρεως Αρ[ιστά]ρχου		III-IV	cca. 205-146 a. Chr.	Burov 1998	Bordeiul nr. 1; c. 23-24; -0,70-0,75 m
					III b-IV b	cca. 188-147 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	
					I b	circa 269-240 a. Chr.	Grace 1974	
					I b	circa 262-247 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	

S7	43512	Rhodos	Ἀγιστὰρ[χου]	stele		III	circa 205-175 a. Chr.	Grace 1985	Bordeiul nr. 1; c. 25; -0,80 m
							circa 205-175 a. Chr.	Burow 1998	
S8	44733	Rhodos	[Ἀγιστὰρ]χου	stele (șterse)		III	circa 205-175 a. Chr.	Grace 1985	Bordeiul nr. 1; c. 23- 24; -0,50- 0,55 m
							circa 205-175 a. Chr.	Burow 1998	
S9	32249	Rhodos	[ἐπὶ Ἀγιστὰρ] [τοῦ]				circa 182-176 a. Chr.	Grace 1985	Perieghesă 1982-1985
						III c	circa 182-176 a. Chr.	Jöhrens 2001	
						III e	circa 166/164 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	
S10	43513	Rhodos	Ἀγιστὰρ			III b-III d	circa 185-171/ 169 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	Bordeiul nr. 1; c. 24; -1,15 m
S11	44668	Rhodos	Δαμοκράτης	floare de rodie		II-III III b-III d	circa 189- 170/168 a. Chr.	Burow 1998 Finkielsztejn 2001	Bordeiul nr. 1; c. 23- 25; caseta nr. 3 – vest; - 1,10 m

S12	44669	Rhodos	Δίου		III c-III e III a-III e	circa 195- 167/165 a. Chr.	Burow 1998 Finkielsztejn 2001	Bordeiul nr. 1; c. 23; caseta nr. 3 – vest; - 0,80 m
S13	32243	Rhodos	ἐπὶ Ηρα[γόν] ρα Αγ[ερα]ν[ισ]		IV IV a	circa 175-146 a. Chr. circa 160/159- 154/153 a. Chr.	Grace 1974/a Nicolaou- Empereur 1986 Finkielsztejn 2001	Perieghetză 1982-1985
S14	32242	Rhodos	a. Ἰπποκράτους b. șt. secundară, din care se distinge un omicron și un semn neclar, dea- supra	floare	III-IV III c-IV III d-IV b	circa 185-146 a. Chr. circa 184-150 a. Chr. circa 172/170- 147 a. Chr.	Grace 1974 b, Grace 1985 Burow 1998 Finkielsztejn 2000	Perieghetză 1982-1985
S15	44670	Rhodos	ἐπὶ Καλλικρατί- δα[Παν]α[μ]		 III d	circa 188-186 a. Chr. circa 175/173 a. Chr.	Grace 1985 Finkielsztejn 2001	Bordeiul nr. 1; c. 23; caseta nr. 3 – vest; - 0,70 m
S16	43518	Rhodos	ἐπὶ Καλλικρατίδα		"	"	"	Bordeiul nr. 1; c. 23-24; - 0,70-0,75 m

S17	34448	Rhodos	Κάλλωνος	hermă, st.	V V a	circa 145/134/ 133 a. Chr.	Grace 1985 Finkielsztejn 2001	Perieghetză 1982-1985
S18	32241	Rhodos	Κάλλωνος	hermă, st.	"	"	"	Perieghetză 1982-1985
S19	44672	Rhodos	Μαρσύα Βαδουμιο(ν)		III-IV	circa 199/198- 146 a. Chr.	Burow 1998	Bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3
					III-IV	circa 198 – spre mijlocul sec. II a. Chr.	Nicolaou, Empereur 1986	– vest; -0,80-0,85 m
S20	43517	Rhodos	Νικάνγιδος		III	în jurul anului 200 a. Chr.	Grace 1968	Bordeiul nr. 1; c. 23- 24; -0,70- 0,75 m
					III	în jurul anului 200 a. Chr.	Burow 1998	
S21	43519	Rhodos	Νικάνγιδος		"	"	"	Bordeiul nr. 1; c. 23; -0,55 m
S22	34485	Rhodos	ἐπὶ Νικασαγόρα	floare	III	circa 185 a. Chr.	Grace 1985	Perieghetză 1982-1985
					III d	circa 172/170 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	

S23	44671	Rhodos	Ολύμπου	torță			începutul sec. II a. Chr.	Lungu 1991	Bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; – 0,74 m
						III	circa 205-175 a. Chr.	Burow, 1998	
						III c – începutul perioadei III d	circa 193-183 a. Chr.	Jöhrens 2001	
						III c – începutul perioadei III d		Finkielsztejn, 2001	
S24	32250	Rhodos	[Ολύμπου]	torță		"	"	"	Perieghetză 1982-1985
S25	44675	Rhodos	ἐ[πι Πυθολ]δοῦρου?	floare		IV	circa 166-146 a. Chr.	Grace-Savvatianou Pétropoulakou 1970	c. 4 N; printre pietrele gropii nr. 8
						IV b	circa 150 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	
S26	44677	Rhodos	ἐπὶ Συμμάχου	cap Helios		III	circa 188-186 a. Chr.	Grace 1985	Bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; groapa nr. 10
						III d	circa 173-171 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	

S27	44676	Rhodos	[ἐπι] Συμ μα[χ]ου	?	"	"	"	Bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest
S28	43526	Rhodos	ἐπὶ [Σ]υμμά χου Διοσίου		"	"	"	c. 4 N; groapa nr. 5
S29	34486	Rhodos	Σ[...].εως					Perieghetză 1982-1985
S30	44674	Rhodos	Τιμασσ[ι]κεάρεως Πανάμου		VI? sau VII?			Bordeiul nr. 1; c. 23; caseta nr. 3 – vest; –0,80 m
S31	44673	Rhodos	Φαρία	floare		sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.	Șelov 1994	Bordeiul nr. 1; c. 24; caseta nr. 3 – vest; – 0,80-0,85 m
S32	34487	Rhodos	[ἐπὶ τερε]ως, vos Πανάμου					Perieghetză 1982-1985
S33	37486	Rhodos	Φ.					Perieghetză 1982-1985
S34	35226	Rhodos	Φ.		toată de tip „Pergam”			Perieghetză 1982-1985
S35	44694	Rhodos	... M(?)					c. 3, 5 N-5 N; caseta nr. 1 – est; 0-0,50 m

S36	43521	Cnidos	ἐπὶ Ἀγέσ τράτου Κ [v]ιδίου		IV A	circa 188-167 a. Chr.	Grace 1985	c. 12; -0,40 m
S37	43523	Cnidos	ἐπὶ Ἀνθάν δρου Σκίτο υ Κνιδίου	bucraniu	IV A	circa 188-167 a. Chr.	Grace 1985	c. 11; -0,80 m
					IV A	circa 188-167 a. Chr.	Burow 1998	
S38	43514	Cnidos	Ἀπολλώνιος Πισίδας	pătrat în relief, dr.		sfârșitul sec. III – prima parte a sec. II a. Chr.	Grace 1956	Bordeiul nr. 1; c. 23- 24; -0,75-1 m
S39	43520	Cnidos	Ἀπολλώνιος Πισίδας	pătrat în relief, dr.		"	"	Bordeiul nr. 1; c. 23- 24; -0,75-1 m
S40	43527	Cnidos	Ἀπολλώνιος Πισίδας]			"	"	c. 4 N; groapa nr. 5
S41	32244	Cnidos	ἐπὶ Τελεκρέον τος Θ[εμισ]ωνος Κνιδίων	simbol șters	IV B	circa 167-146 a. Chr. (înainte de circa 157 a. Chr.)	Grace 1985	Perieghetză 1982-1985
S42	43522	Cnidos A.....					c. 4 N; groapa nr. 5

S43	44678	Chios (?)	Εὐκράτης		IV B (pentru amforele de Cnidos)	circa 167-146 a. Chr.	Grace 1985	Bordeiul nr. 1; c. 22- 23; caseta nr. 3 - vest
S44	32245	Cos	Παπ.ουζ(?)			sec. II a. Chr.	Sztetyllo 1975	Perieghesă 1982-1985

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU 1966 – P. Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături 1955-1961*, în *Histria II* (ed. Em. Condurachi), București 1966, p. 133-294 și pl. 69-103.

ALEXANDRESCU 1972 – P. Alexandrescu, *Un groupe de céramique fabriquée a Istros*, Dacia, NS 16 (1972), p. 113-131.

ALEXANDRESCU 1977 – P. Alexandrescu, *Les modèles grecs de la céramique thrace tournée*, Dacia NS 21 (1977), p. 113-137.

ALEXANDRESCU 1978 – P. Alexandrescu, *Histria IV. La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe – IVe s.), avec la collaboration de Suzana Dimitriu et Maria Coja*, Bucarest-Paris, 1978.

ALEXANDRESCU 1999 – P. Alexandrescu, *L'aigle et le dauphin. Etudes d'archéologie pontique*, Bucarest-Paris, 1999.

ALEXANDRESCU 2005 – P. Alexandrescu, *Histria VII. La Zone Sacrée d'époque grecque (fouilles 1915-1989)*, București, 2005.

ANDERSON 1954 – J.K. Anderson, *Excavation on the Kofina. Ridge. Chios*, BSA 49 (1954) (n.v.).

ANDRIEȘESCU 1924 – I. Andrieșescu, *Piscu Crăsani. Descoperirile arheologice din vara anului 1923*, AARMSI, 13, t. 3, f. 1, București, 1924.

ARICESCU 1962 – A. Aricescu, *Die bodenständige Bevölkerung der Dobrudscha und ihre Beziehungen zu den Griechen in der hellenistischen Epoche*, StCl 3 (1962), p. 67-82.

ARICESCU 1971 – A. Aricescu, *Noi date despre cetatea de la Hârșova*, Pontica 4 (1971), p. 351-370.

ARNĂUT 2003 – T. Arnăut, *Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*, Chișinău, 2003, p. 64-88.

ARNĂUT 2003-2005 – T. Arnăut, *Râșnițe de tip grecesc din regiunile de la nord și nord-vest de Pontul Euxin (sec. IV a. Chr. – sec. III p. Chr.)*, SCIVA 54-56 (2003-2005), p. 221-247.

ASLAN 2009 – C. Chabot Aslan, *Gray Ware at Troy in the Protogeometric through Archaic Periods*, Pontica 42, *Supplementum I, Pontic grey Wares*, 2009, p. 267-283.

AVRAM 1996 – A. Avram, *Histria VIII. Les timbres amphoriques. 1. Thasos*, Bucarest-Paris, 1996.

AVRAM 2010 – A. Avram, *Les timbres amphoriques du remplissage de la „fosse sacrée” du téménos d'Istros*, comunicare la Colloque International „Analyse et exploitation des timbres amphoriques grecs”, École française d'Athènes, Université de Rennes 2 – Haute Bretagne, Athena, 3-4-5 février 2010 (manuscris).

AVRAM, POENARU BORDEA 1988 – A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis*, Dacia NS 32 (1988), p. 27-36.

AVRAM, CONOVICI, POENARU BORDEA 1990 – A. Avram, N. Conovici, Gh. Poenaru Bordea, *Étude quantitative sur les timbres amphoriques sinopéens de Callatis*, Dacia NS 34 (1990), p. 111-128.

BABEȘ 1977 – M. Babeș, *Statuete geto-dace de la Cârlomanești (jud. Buzău)*, SCIVA 28 (1977), 3, p. 319-352.

BABEȘ 1999 – M. Babeș, *Stațiunea getică de la Cetățeni. Descoperiri și informații recuperate*, SCIVA 50 (1999), 1-2, p. 11-31.

BATIZAT 2002 – G.V. Batizat, „Megaran” *Cups from the Excavations at Tyras in 1996-1999*, în P. Roman, S. Kryzickij (ed.), *Tyras. Cetatea Albă/Belhorod-Dnistrov'skyj, I, Săpături 1996-1999*, București, 2002, p. 223-256.

BAUMANN 1973-1975 – V.H. Baumann, *Considerații asupra importului de amfore grecești din nordul Dobrogei*, Peuce 4 (1973-1975), p. 29-60.

BAUMANN 1995 – V.H. Baumann, *Așezări rurale antice în zona gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (secolele I-IV p. Chr.)*, Tulcea, 1995.

BAUMANN 2001 – V.H. Baumann, *Italic Elements in the Istro-Pontic Rural Region (2 nd Century B.C. – 3 rd Century A.D.)*, *Studia Antiqua et Archaeologica* 8 (2001), p. 141-152.

BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1987 – M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Tipuri de amfore elenistice descoperite în așezarea greco-autohtonă de la Albești (jud. Constanța)*, Pontica 20 (1987), p. 79-106.

BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1990 – M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Pentru un catalog complet al importurilor amforice la Albești (jud. Constanța)*, Pontica 23 (1990), p. 49-79.

BÂRLĂDEANU-ZAVATIN 1985 – E. Bârlădeanu-Zavatin, *Statuete de teracotă dintr-un complex funerar descoperit la Callatis*, Pontica 18 (1985), p. 85-98.

BERCIU 1957 – D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavodă (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, Materiale 4 (1957), p. 281-317.

BERCIU 1981 – D. Berciu, *Buridava dacică*, I, București, 1981.

BOARDMAN 1998 – J. Boardman, *Grecii de peste mări*, București, 1988.

BON 1957 – A.M. și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos, Études thasiennes*, IV, 1957.

BORONEANȚ, NEGRU 2001 – V. Boroneanț, M. Negru, *Mogoșoaia, jud. Ilfov, punct Chitila-Fermă, CCAR, Campania 2000*, Suceava, 2001, p. 149-150.

BÖRKER 1986 – C. Börker, *Die Herkunft der Schiffsbürg-Stempel*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 473-478.

BÖRKER 1998 – C. Börker, *Der Pergamon-Komplex*, în *Die hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*, Deutsches Archäologisches Institut, Berlin-New York 1998, p. 3-69.

BUCOVALĂ 1967 – M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța 1967.

BUJOR 1957 – Ex. Bujor, *Săpăturile de salvare de la Murighiol*, Materiale 3 (1957), p. 247-254.

BUROW 1998 – *Die übrigen Stempel aus Pergamon*, în *Die hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*, Deutsches Archäologisches Institut, Berlin-New York 1998, p. 73-160.

BUZILĂ 1970 – A. Buzilă, *Despre ceramica daco-getică lucrată cu mâna de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, MemAnt 2 (1970), p. 237-250.

BUZILĂ 1972-1973 – A. Buzilă, *Despre ceramica daco-getică lucrată cu roata de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, MemAntiq 4-5 (1972-1973), p. 93-113; 333-369.

BUZOIANU 1979 – L. Buzoianu, *Noi ștampile de amfore de la Callatis*, Pontica 12 (1979), p. 77-95.

BUZOIANU 1980 – L. Buzoianu, *Ștampile rhodiene de la Edificiul roman cu mozaic*, Pontica 13 (1980), p. 119-139.

BUZOIANU 1981 – L. Buzoianu, *Considerații asupra ștampilelor sinopeene de la Edificiul roman cu mozaic*, Pontica 14 (1981), p. 133-151.

BUZOIANU 1984 – L. Buzoianu, *Despre începuturile importului de amfore ștampilate în cetățile grecești Tomis și Callatis*, Pontica 17 (1984), p. 51-59.

BUZOIANU 1992 – L. Buzoianu, *Importurile amforice la Tomis în perioada elenistică*, Pontica 25 (1992), p. 99-165.

BUZOIANU, BĂRBULESCU 2002-2003 – L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Categorii ceramice de import în așezarea greco-indigenă de la Albești (jud. Constanța)*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 61-77.

BUZOIANU, BĂRBULESCU 2006 – L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Amphores de Provenance diverse découvertes à Albești (Départ. de Constantza)*, în ZAKS 10, *Pontos Euxinos. Beiträge zur Archäologie und Geschichte des antiken Schwarzmeer-und Balkanraumes*, Manfred Oppermann zum 65. Geburtstag, Langenweissbach 2006, p. 45-56.

BUZOIANU, BĂRBULESCU 2006/a – L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Relații cu insula Rhodos în lumina descoperirilor amforice de la Albești*, în *Historiae Diversitas. Festschrift für Vladimir Iliescu zum 80. Geburtstag* (Herausgegeben von Vasile Lica), Galați, 2006, p. 35-50.

BUZOIANU, BĂRBULESCU 2008 – L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Albești. Monografie arheologică*, I, Constanța 2008.

BUZOIANU, CHELUȚĂ 1983 – L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Ștampile de amfore inedite de la Callatis*, Pontica 16 (1983), p. 149-188.

BUZOIANU, CHELUȚĂ 1998 – L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Noi ștampile amforice de la Callatis*, Pontica 31 (1998), p. 49-98.

CANARACHE 1957 – V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.

CASSAN-FRANGA 1967 – I. Cassan-Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene” getice de pe teritoriul României*, ArhMold 5 (1967), p. 7-36.

CĂPITANU 1976 – V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacă de la Răcățău (jud. Bacău)*, Carpica 8 (1976), p. 49-120.

CĂPITANU 1986-1987 – V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică de la Răcățău*, Carpica 18-19 (1986-1987), p. 103-213.

CECHMISTRENKO 1958 – V.I. Cechmistrenko, *K voprosu o periodizacii sinopskih keramiceskih kleim*, SA, 1958, 1, p. 56-70.

CHIRIAC 2000-2001 – C. Chiriac, *Un sigiliu bizantin inedit descoperit la Oltina*, ArhMold 23-24 (2000-2001), p. 343-348.

CHIRIAC, CUSTUREA 2002 – C. Chiriac, G. Custurea, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: Capul Dealului*, CCAR, campania 2001, București 2002, p. 222, nr. 155.

CHIRIAC *et alii* 2003 – C. Chiriac, G. Custurea, I. Matei, L. Șonchereche, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: Capul Dealului*, CCAR, campania 2002, București, 2003, p. 220, nr. 132.

CHIRIAC *et alii* 2004 – C. Chiriac, D. Aparaschivei, G. Custurea, A. Mototolea, I. Matei, L. Roșu, S. Stanc, L. Șonchereche, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: Capul Dealului*, CCAR, campania 2003, București 2004, p. 222-224.

CHIRIAC, MATEI 2001 – C. Chiriac, I. Matei, *Sigilii bizantine recent descoperite în Dobrogea*, comunicare prezentată la al XVIII-lea Simpozion național de numismatică, Constanța, 2001.

CHIRIAC, MATEI 2002 – C. Chiriac, I. Matei, *Sigilii bizantine inedite descoperite în Dobrogea*, comunicare prezentată la Sesiunea anuală „Pontica”, Constanța, 2002.

CHIȚESCU 1976 – L. Chițescu, *Cercetări arheologice la Cetățeni, jud. Argeș*, Cercetări Arheologice MNIR 4 (1976), p. 155-190.

ČIČIKOVA 1975 – M. Čičikova, *Jertvenniki ellinisticeskoi epohi v Frakii*, Studia Thracica I. Frako-skifskie kul'turnâe svjazi, Sofia 1975, p. 180-195.

ČIČIKOVA, DIMITROV 1994 (1997) – M. Čičikova, K. Dimitrov, *La ceramique hellenistique de la ville thrace de Sborjanovo (Bulgarie du Nord-Est)*, în Δ'Ελλην.κεραμ.Αθηνα 1997, p. 128-134.

COJA 1986 – M. Coja, *Les centres de production amphorique identifiés a Istros pontique*, BCH, Supplément 13 (1986), p. 417-450.

COJA, GHEORGHIȚĂ 1983 – M. Coja, M. Gheorghită, *Vase grecești în Muzeul Național*, București 1983.

COMAN 1980 – G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al jud. Vaslui*, București 1980.

COMȘA 1996 – M. Comșa, *Vetre de cult getice din zona extracarpatică a României, în Istorie și tradiție în spațiul românesc*, 3, 1996, p. 129-156.

CONOVICI 1978 – N. Conovici, *Ceramica Latène timpurie din zona bălții Ialomiței*, Pontica 11 (1978), p. 35-42.

CONOVICI 1978/a – N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani și Copuzu*, SCIVA 29 (1978), 2, p. 165-184.

CONOVICI 1983 – N. Conovici, *Cercetările arheologice de la Piscu Crăsani și aprecierile lui Vasile Pârvan*, Thraco-Dacica 4 (1983), p. 105-108.

CONOVICI 1997 – N. Conovici, *Piscu Crăsani, jud. Ialomița, în Cronica cercetărilor arheologice 1983-1992*, CCAR, A 31-a sesiune națională de rapoarte arheologice, București 1997, p. 70-73.

CONOVICI 1998 – N. Conovici, *Histria VIII. Les timbres amphoriques. 2. Sinope*, Bucarest-Paris, 1998.

CONOVICI 2001 – N. Conovici, *Eléments de symbolique cosmique dans l'aire Nord thrace*, CCDJ 18 (2001), p. 10-31.

CONOVICI, AVRAM, POENARU BORDEA 1989 – N. Conovici, A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Nouveaux timbres amphoriques sinopéens de Callatis*, Dacia NS 33 (1989), p. 111-124.

CONOVICI, GANCIU, IRIMIA 2004 – N. Conovici, A. Ganciu, M. Irimia, *Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța*. Puncte: Valea lui Voicu, Vadu Vacilor, CCAR, Campania 2003. A 38-a sesiune națională de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca, 26-29 mai 2004, p. 290-292.

CONOVICI, IRIMIA 1991 – N. Conovici, M. Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza)*, Dacia NS 35 (1991), p. 139-175.

CONOVICI, TROHANI 1988 – N. Conovici, G. Trohani, *Sanctuaire și zone sacre la geto-daci*, Revista de istorie 41 (1988), 2, p. 205-217.

COSMA 1973 – V. Cosma, *Prospectări arheologice submarine*, BMI 42 (1973), 1, p. 31-38.

COTEȚ 1955 – P. Coteț, *Dobrogea*, în ****Geografia fizică a R.P.R.*, București 1955, p. 632-663.

COTEȚ 1969 – P. Coteț, *Dobrogea de sud – geneză și evoluție*, în Studii geografice asupra Dobrogei. Lucrările primului simpozion de geografie a Dobrogei, Constanța (5-6 octombrie 1968), 1969, p. 51-56.

CRIȘAN 1967 – I.H. Crișan, *În legătură cu cuptoarele de ars ceramică la daco-geții din epoca Latène*, Apulum 6 (1967), p. 111-118.

CRIȘAN 1969 – I.H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București 1969.

CRIȘAN 2000 – V. Crișan, *Tracii din estul Transilvaniei, Sfântu Gheorghe*, 2000.

CUSTUREA 2000-2001 – G. Custurea, *Descoperiri arheologice și numismatice de pe raza localității Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța)*, Pontica 33-34 (2000-2001), p. 583-594.

CUSTUREA 2006 – G. Custurea, *Noi descoperiri monetare bizantine din așezarea de la Capul Dealului – Oltina*, Pontica 39 (2006), p. 415-421.

CUSTUREA 2008 – G. Custurea, *Noi descoperiri monetare bizantine din Dobrogea (sec. V-VII)*, Pontica 41 (2008), p. 533-562.

CUSTUREA *et alii* 2004 – G. Custurea, C. Talmațchi, A. Mototolea, C. Chiriac, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: Capul Dealului*, CCAR, campania 2006, București 2007, p. 250-251.

CUSTUREA, IONEL 2002-2003 – G. Custurea, M. Ionel, *Un tezaur monetar bizantin descoperit în Dobrogea*, Pontica 25-26 (2002-2003), p. 433-438.

DAICOVICIU *et alii* 1961 – C. Daicoviciu *et alii*, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului*, Materiale 7 (1961), p. 301-320.

DAICOVICIU, GOSTAR, CRIȘAN 1957 – C. Daicoviciu, N. Gostar, I. Crișan, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului – Blidarul*, Materiale 3 (1957), p. 255-277.

DAVID 2004 – D.C. David, *Forme de locuire și locuri de cult în Dacia (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)*, Teză de doctorat, Universitatea București, Facultatea de Istorie, 2004, manuscris.

DIMITROV 1961 – D.P. Dimitrov, *Seuthopolis*, Antiquity 34 (1961), p. 91-102.

DIMITROV, ČIČIKOVA 1978 – D.P. Dimitrov, M. Čičikova, *The Thracian City of Seuthopolis*, BAR Supplementary Series 38, 1978.

DIMITROV *et alii* 1984 – D. Dimitrov, M. Čičikova, A. Balkanska, L. Ognenova-Marinova, *Sevtopolis*, 1-2, Sofia, 1984.

DOLINESCU FERCHE 1995 – S. Dolinescu-Ferche, *Cuptoare din interiorul locuințelor din secolul al VI-lea e.n. de la Dulceanca*, SCIVA 46 (1995), 2, p. 161-191.

DOMARADZKI 1994 – M. Domaradzki, *Les lieux de culte thraces (deuxième moitié du IIe – Ier mil.av.J.-C.)*, Helis, 3, Sofia 1994, p. 69-108.

DOMĂNEANȚU 2000 – C. Domăneanțu, *Histria XI. Les bols hellénistiques à décor en relief*, Bucarest, 2000.

DUPONT 2009 – P. Dupont, *Détermination d'origine des céramiques grises du Pont Euxin: données archéométriques récentes*, Pontica 42, Supplementum I, Pontic grey Wares, 2009, p. 41-50.

DUŠEK 1964 – M. Dušek, *Regiunile carpato-dunărene și sudul Slovaciei în epoca hallstattiană târzie*, ArhMold 2-3 (1964), p. 273-298.

DUŠEK 1974 – M. Dušek, *Zur Problematik thrakische Einflüsse auf die Kulturenwiecklung des Karpatenbeckens in der jungeren Hallstattzeit*, Thracia 3 (1974), p. 165-170.

EDWARDS 1975 – G.R. Edwards, *Corinth. VII. III. Corinthian Hellenistic Pottery*, Princeton-New Jersey, 1975.

EFTIMIE 1959 – V. Eftimie, *Imports of stamped amphorae in the Lower Danubian regions and a draft Rumanian corpus of amphora stamps*, Dacia NS 3 (1959), p. 195-217.

EMPEREUR, GUIMIER SERBETS 1986 – J.-Y. Empereur, A.-M. Guimier Serbets, *Une banque de données sur les vases conteneurs-amphores et lagynoi dans le monde grec et romain*, BCH, Suppl. XIII, 1986, p. 127-141.

EMPEREUR, HESNARD 1987 – J.-Y. Empereur, A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques, Céramiques Hellénistiques et Romaines 2*, Besançon 1987, p. 9-71.

EMPEREUR, PICON 1986 – J.-Y. Empereur, M. Picon, *À la recherche des fours d'amphores*, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 103-126.

EMPEREUR, TUNA 1988 – J.-Y. Empereur, N. Tuna, *Zénon de Caunos et l'épave de Serçe Limani*, BCH 112 (1988), p. 341-357.

ETIENNE 1986 – R. Etienne, *La date du prêtre éponyme de Rhodes, Autocratès*, în J.-Y. Empereur, Y. Garlan (ed.), *Recherches sur les amphores grecques*, BCH, Supplément XIII, Paris 1986, p. 45-47.

FINKIELSZTEJN 2000 – G. Finkielsztejn, *Amphoras and Stamped Handles from „Akko”*, Attiqot 39 (2000), p. 135-153 (*apud* Jöhrens 2001; n.v.).

FINKIELSZTEJN 2001 – G. Finkielsztejn, *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av.J.C. environ*, BAR International Series 990, 2001.

FLORESCU 1991 – A.C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, CCDJ 9 (1991), Călărași.

FLORESCU 2000 – M. Florescu, *Mănăstioara*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, București, III, 2000, M-Q (cord.șt. C. Preda), p. 36-37.

FLORESCU, FLORESCU 1983 – A.C. Florescu, M. Florescu, *Aspecte ale civilizației traco-getice în zona de curbură a Carpaților răsăriteni*, SAA, 1, 1983, p. 72-92.

GARLAN 1983 – Y. Garlan, *Le commerce des amphores grecques*, în *Trade and famine in classical antiquity*, Cambridge, 1983, p. 37-44.

*** *Geografia României*, I, 1983 - *** *Geografia României*, I. *Geografia fizică*, Universitatea din București, Institutul de Geografie, București, 1983.

*** *Geografia României*, V, 2005 - *** *Geografia României*, V. *Câmpia Română, Dunărea, Podișul Dobrogei, Litoralul românesc al Mării Negre și Platforma continentală*, Academia Română, Institutul de Geografie, București 2005.

GETOV 1995 – Getov, *Amfori i amforni pečiatii ot Kabile (IV-II v.pr.n.e.)*, Sofia 1995.

GHEORGHIU 2005 – G. Gheorghiu, *Dacii pe cursul mijlociu al Mureșului*, Cluj-Napoca, 2005.

GLODARIU 1974 – I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană (sec. II î.e.n. – I e.n.)*, Cluj, 1974.

GLODARIU 1995 – I. Glodariu, *Vase de provizii de inspirație elenistică*, ArhMold 18 (1995), p. 45-50.

GLODARIU 2001 – I. Glodariu, g. *Structura economică*, în *Istoria Românilor I*, București, 2001 (coordonatori M. Petrescu-Dâmbovița și A. Vulpe), p. 762-776.

GLODARIU, IAROSLAVSCHI 1979 – I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979.

GLODARIU, MOGA 1989 – I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989.

GRACE 1934 – V. Grace, *Stamped Amphora Handles found in 1931-1932*, Hesperia 3 (1934), p. 197-310.

GRACE 1950 – V. Grace, *The Stamped Amphora Handles*, în *Tarsus I. Excavations at Gözli Kule* (ed. H. Goldman), Princeton 1950, p. 135-148.

GRACE 1952 – V. Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, BCH 76 (1952), 2, p. 514-540.

GRACE 1956 – V. Grace, *Stamped Wine Jar Fragments, Small Objects from the Pnyx II*, Hesperia, Supplement X, 1956, p. 113-189.

GRACE 1963 – V. Grace, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, *Hesperia* 32 (1963), p. 319-334.

GRACE 1968 – V. Grace, *Die gestempelten Amphorenhenkel aus stratigraphisch gesicherten Fundzusammenhangen*, în O. Ziegenaus, G. de Luca, *Altertumer von Pergamon*, XII, 1. *Das Asklepieion*, Berlin, 1968, p. 175-178.

GRACE 1974 – V. Grace, *Revisions in Early Hellenistic Chronology*, *Ath. Mitteilungen* 89, 1974, p. 193-200.

GRACE 1985 – V. Grace, *The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps*, *Hesperia* 54 (1985), p. 1-54.

GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970 – V. Grace, M. Savvatianou-Pétropoulakou, *Les timbres amphoriques grecs* – în *L'ilot de la Maison des Comédiens, Exploration Archéologique de Delos*, 27, Paris 1970, p. 277-382.

GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1968 – M. Gramatopol, G. Poenaru Bordea, *Amfore ștampilate din Tomis*, *SCIV* 19 (1968), 1, p. 41-62.

GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969 – M. Gramatopol, G. Poenaru Bordea, *Amphora stamps from Callatis and South Dobrudja*, *Dacia* NS 13 (1969), p. 127-282.

GRANDJEAN 1992 – Y. Grandjean, *Contribution à l'établissement d'une typologie des amphores thasiennes. Le matériel amphorique du quartier de la porte du Silène*, *BCH* 97 (1992), p. 541-584.

GUGIU 2004 – D. Gugu, *Decorated hearts discovered in the Cârlomanești-Cețățuia settlement (the county of Buzău)*, în *Daco-geții – 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Deva 2004, p. 249-258.

GUMĂ et alii 1987 – M. Gumă, S.A. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985-1987*, *Banatica* 9 (1987), p. 199-238.

HAIMOVICI, MARIAN 2007 – S. Haimovici, E. Marian, *Studiul arheozoologic al resturilor animaliere din așezarea getică fortificată, de tip dava, de la „Valea lui Voicu” din Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța)*, comunicare prezentată la Sesiunea anuală a muzeului „Pontica”, Constanța, 3-5 octombrie 2007; rezumatul comunicării publicat în programul manifestării.

HARTUCHE 2002 – N. Harțuche, *Complexul arheologic Brăilița*, București, *Bibliotheca Thracologica*, 35, 2002.

HEUCK ALLEN 1994 – S. Heuck Allen, *Trojan Grey Ware at Tell Mique-Ekron*, *Buletin of the American Schools of Oriental Research*, 293 (Febr. 1994), p. 39-51.

IANCU, IANA 1969 – M. Iancu, S. Iana, *Considerații fizico-geografice asupra Dobrogei dunărene de sud*, *Studii geografice asupra Dobrogei*. *Lucrările primului simpozion de geografie a Dobrogei*, Constanța (5-6 octombrie 1968), 1969, p. 157-161.

IAROSLAVSCHI 1981 – E. Iaroslavschi, *Au prelucrat dacii sticla?*, în *Studii dacice*, Cluj, 1981, p. 166-173.

IAROSLAVSCHI 1995 – E. Iaroslavschi, *Vase tradiționale de provizii în epoca Latène tardiv*, *Arh Mold* 18 (1995), p. 51-58.

IAROSLAVSCHI 1997 – E. Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, Cluj-Napoca, 1997.

IAROSLAVSCHI, ROȘU 1977 - E. Iaroslavschi, P. Roșu, *Câteva noi așezări dacice pe valea Cucuiușului*, AMN 14 (1977), p. 81-94.

ICONOMU 1968 - C. Iconomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, Pontica 1 (1968), p. 235-268.

ICONOMU 1978-1979 - C. Iconomu, *Cercetările arheologice din locuirea hallstattiană târzie de la Curteni - Vaslui*, Cercetări Istorice 9-10 (1978-1979), p. 178-235.

ICONOMU 1979 - C. Iconomu, *Découvertes récentes dans l'établissement hallstattien tardif de Curteni (dép. de Vaslui)*, Dacia NS 23 (1979), p. 79-92.

ICONOMU 1980 - C. Iconomu, *Un aspect al influenței elenistice în lumea geto-dacă*, Cercetări Istorice SN 11 (1980), p. 229-247.

IGNAT 2000 - M. Ignat, *Un nouveau groupe culturel du Hallstatt tardif sur la territoire de la Roumanie*, SAA 7 (2000), p. 331-344.

IGNAT 2006 - M. Ignat, *Necropole tumulare din zona Rădăuți în cadrul lumii traco-getice (sec. VII-V a. Chr.)*, Târgoviște, 2006.

ILIE 1968 - I. Ilie, *Tipurile morfogenetice ale carstului dobrogean*, Studii geografice asupra Dobrogei. Lucrările primului simpozion de geografie a Dobrogei, Constanța, 5-6 oct. 1968, p. 57-63.

IONESCU 1970 - N.C. Ionescu, *Câteva toarte de amforă ștampilate descoperite în apropierea Troesmisului*, Pontica 3 (1970), p. 361-363.

IRIMIA 1973 - M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (secolele V-I î.e.n.)*, Pontica 6 (1973), p. 7-71.

IRIMIA 1974 - M. Irimia, *Cercetările arheologice de la Rasova - Malul Roșu. Raport preliminar. (Cu privire specială asupra Hallstattului în Dobrogea)*, Pontica 7 (1974), p. 75-137.

IRIMIA 1983 - M. Irimia, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 16 (1983), p. 69-148.

IRIMIA 2004-2005 - M. Irimia, *Descoperiri getice în zona Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, Pontica 37-38 (2004-2005), p. 319-384.

IRIMIA 2006 - M. Irimia, *Bols à décor en relief du Sud-Ouest de la Dobroudja*, în Pontos Euxeinos, 10, ZAKS, Manfred Oppermann, zum 65. Geburtstag, Langenweissbach 2006, p. 69-80.

IRIMIA 2006/a - M. Irimia, *Noi descoperiri getice și grecești din Dobrogea și din stânga Dunării*, Pontica 39 (2006), p. 123-168.

IRIMIA 2007 - M. Irimia, *Considerații privind așezările getice din Dobrogea și problema existenței unor emporia în zona Dunării inferioare*, Pontica 40 (2007), p. 137-225.

IRIMIA 2009 - M. Irimia, *Considerații privind amforele elenistice din așezarea getică de la Satu Nou - „Vadu Vacilor”*, Pontica 42 (2009), p. 71-115.

IRIMIA 2010 - M. Irimia, *Pithoi from the Getic Settlement of Satu Nou - „Vadu Vacilor” (Commune of Oltina, Constanța County)*, în Tracii și vecinii lor în Antichitate, *Studia in honorem Valerii Sîrbu* (ed. Ionel Cîndea), Brăila 2010, p. 257-268.

IRIMIA, CONOVICI 1989 - M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică fortificată de la Satu Nou - „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța). Raport preliminar*, Thraco-Dacica 10 (1989), p. 115-154.

IRIMIA, CONOVICI 1990 – M. Irimia, N. Conovici, *Săpăturile arheologice în aşezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanţa – campania 1989*, Pontica 23 (1990), p. 81-96.

IRIMIA, CONOVICI, DOBRINESCU 1999 – M. Irimia, N. Conovici, I.C. Dobrinescu, *Satu Nou – „Valea lui Voicu”, com. Oltina, jud. Constanţa, CCAR, Campania 1998, Bucureşti 1999*, p. 100.

IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007 – M. Irimia, N. Conovici, A. Ganciu, *La site gétique de Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constanţa), le lieu dit „Vadu Vacilor”*. *Observations préliminaires*, în *International Colloquium Important Sites from the Pre-Roman and Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC – 4th century AD)*, *Proceedings of the International Colloquium Galaţi, 10th – 12th of May 2007, Brăila 2007*, p. 81-118.

IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006 – M. Irimia, A. Ganciu, C. Dobrinescu, *Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanţa. Punct: Vadu Vacilor, CCAR, Campania 2005. A 40- sesiune anuală de rapoarte arheologice, Constanţa, 31 mai – 3 iunie 2006*, p. 311-314.

IVANOV 1963 – T. Ivanov, *Antična keramika ot nekropola na Apollonija, în Apollonija, Razbik'pitate v nekropole na Apollonija prez 1947-1949 g.*, Sofia, 1963.

JEFREMOV 1995 – N. Jefremov, *Die Amphorenstempel des hellenistischen Knidos, Quellen und Forschungen zur antiken Welt 19*, München 1995 (*apud Börker, 1998*, p. 56, n. 76; n.v.).

JOHRENS 2001 – G. Jöhrens, *Amphorenstempel hellenistischen Zeit aus Tanais, Stempel aus den Grabungen 1993 bis 1999 sowie Nachträge und Korrekturen zu den Šelov 1975 und 1994 publizierten Amphorenstempeln*, *Eurasia Antiqua 7* (2001), p. 367-480.

JUGĂNARU 2005 – G. Jugănar, *Cultura Babadag, I, Tulcea – Constanţa 2005*.

KATZ 1994 – V.I. Katz, *Keramiceskie klejma Chersonesa Tavriceskogo, Saratov, 1994*.

KOPEIKINA 1986 – L.V. Kopeikina, *Raspisnaja keramika arhaiceskogo vremeni iz antičinih poselenii Nijnego Pobuj'ja i Podneprov'ja kak istočnik alea izučeniija trgovih i kul'turnih svjazei*, *Arheologičeskii Sbornik Gosudarstvennogo Ermitaja, Leningrad/Sankt Peterburg (ASGE), 27, 1986*, p. 27-47.

KOTIGOROŠKO 1995 – V. Kotigoroško, *Ţinuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n. Perioadele La Tène şi romană*, *Bibliotheca Thracologica, 11, Bucureşti, 1995*.

KRUGLIKOVA 1969 – I.T. Kruglikova, *Klejma na amfornach iz raskopok poselenija u der. Semenovski, KS, 116 (1969)*, p. 93-97.

LAZAROV 1973 – M. Lazarov, *Antični amfori (VI – I v.pr.n.e.) ot bălgarskoto Černomorie*, *Izvestija-Varna 9 (24) (1973)*, p. 3-52.

LAZAROV 1974 – M. Lazarov, *Amforni peciati ot Odessos*, *Izvestija – Varna 10(25), 1974*, p. 19-56.

LAZAROV 1977 – M. Lşazarov, *Tărgovskite vrăzki na Rodos sās zapadnopontiiskite gradovs prez elinisticskata epoha*, *Izvestija – Varna 13(28), 1977*, p. 1-48.

LAZAROV 1978 – M. Lazarov, *Sinope i zapadnopontiiskijat pazar*, *Izvestija-Varna* 14 (29) (1978), p. 11-65.

LAZAROV 1980/a – M. Lazarov, *Razprostranienieto na herakleiskite amfori i peciati v Trakija*, *Izvestija-Varna* 16 (31) (1980), p. 5-19.

LAZAROV 1980/b – M. Lazarov, *Le commerce de Thasos avec la côte thrace du Pont à l'époque prèromaine*, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie* (Bucarest, 4-10 septembre 1976), II, *Histoire et Archéologie*, București 1980, p. 171-187.

LAZAROV 1986 – M. Lazarov, *Les timbres amphoriques grecs et les problèmes du commerce dans la Thrace pontique*, *BCH, Supplément* 13 (1986), p. 401-405.

LEAHU 1965 – V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, *CAB* 2 (1965), p. 11-70.

LEVI 1964 – E.I. Levi, *Keramiceski kompleks III-II v.don.e. iz razkopok olviskoi Agory. Olvia, Temenos i Agora*, Moskva – Leningrad, 1964, p. 225-280.

LEVITSKI 2009 – O. Levitski, *Considerații asupra ceramicii lucrate la roata olarului din așezarea Trinca – „Izvorul lui Luca”, în *Studia Archeologiae et Historiae Antiquae, Doctissimo viro Scientiarum Archeologiae et Historiae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae, dedicatur* (ed. A. Zanolci, T. Arnăuț, M. Băț), Chișinău, 2009, p. 95-116.*

LEVITSKI, KASHUBA 2009- O. Levitski, M. Kashuba, *Early Grey Wheel-Made Ware from East-Carpathian Region (on the Basis of finds from Trinca – Izvorul lui Luca Settlement)*, *Pontica* 42, *Supplementum I, Pontic Grey Wares*, 2009, p. 93-118.

LUNGU, CHERA 1986 – V. Lungu, C. Chera, *Contribuții la cunoașterea complexelor funerare de incinerare „rug-busta” de epocă elenistică și romană la Tomis*, *Pontica* 19 (1986), p. 89-114.

LUNGU 1990 – V. Lungu, *Nouvelles données concernant la chronologie des amphores rhodiennes de la fin du IIIe siècle au début du IIe siècle av.J.-C.*, *Dacia* NS 36 (1990), p. 209-217.

LUNGU 1991 – V. Lungu, *Nouveaux timbres amphoriques de Sarichioi (dép. de Tulcea)*, *Dacia* NS 35 (1991), p. 185-188.

LUNGU 1992 – V. Lungu, *Circulația amforelor șampilate în zona Capul Dolojman*, *Pontica* 25 (1992), p. 69-97.

LUNGU 1994 – V. Lungu, *Amfore șampilate din nordul Dobrogei*, *Pontica* 27 (1994), p. 133-155.

LUNGU 1995 – V. Lungu, *Un tombe du IVe siècle av.J.C. dans la nécropole tumulaire de la cité d'Orgame-Argamum*, *Peuce* 11 (1995), p. 231-263.

LUNGU 1996 – V. Lungu, *Aegyssus - documentare arheologică preromană*, *Peuce* 12 (1996), p. 47-101.

LUNGU 2004/2006 – V. Lungu, *Italie – Mer Noire: céramiques occidentales décorées sur les côtes pontiques à l'époque hellénistique*, *Il Mar Nero* 6 (2004/2006), p. 127-158.

MACREA, GLODARIU 1976 – M. Macrea, I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București, 1976.

MAKIEWICZ 1976 – T. Makiewicz, *Oltarze i „paleniska” ornamentowane z epoki żelaza w Europie*, *Przegląd Archeologiczny* 24 (1976), p. 103-183.

MAKIEWICZ 1977 – T. Makiewicz, *W sprawie genezy trackich i dackich oltarzy i palenisk kultowych*, Przegląd Archeologiczny 25 (1977), p. 179-187.

***Marele dicționar geografic al României (alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe de G.I. Lahovari, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu), București, IV, 1901, p. 372 (s.v. *Oltina*, lac în jud. Constanța); V, 1902, p. 322-323 (s.v. *Satu Nou*, com. rur., jud. Constanța).

MATEESCU, BABEȘ 1968 – C.N. Mateescu, M. Babeș, *Cercetări arheologice și săpături de salvare la Fântânele*, SCIV 19 (1968), 2, p. 283-291.

MĂNDESCU 2006 – D. Măndescu, *Cetățeni. Stațiunea geto-dacă de pe valea Dâmboviței superioare*, Brăila, 2006.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1999 – M. Mănucu-Adameșteanu, *Argamum. Sectorul faleza de est (F.E.)*, Materiale 1, SN 1, p. 145-164.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001 – M. Mănucu-Adameșteanu, *Orgamè-Argamum*, Tulcea, 2001.

MIRČEV 1958 – M. Mirčev, *Amfornite peciate ot muzeja vǎv Varna*, Sofia 1958.

MITREA 1949 – B. Mitrea, *Cercetări și sonde arheologice și numismatice*, Studii 2 (1949), 1, p. 146-151.

MITREA 1959/a – B. Mitrea, *Săpăturile de la Satu Nou (r. Adamclisi, reg. Constanța)*, Materiale 6 (1959), p. 579-592.

MITREA 1959/b – B. Mitrea, *Decoperiri recente de monede antice pe teritoriul R.P.R.*, SCIV 10 (1959), 1, p. 156-160.

MITREA 1959/c – B. Mitrea, *Découvertes récentes de monnaies anciennes sur la territoire de la République Populaire Roumaine*, Dacia NS 3 (1959), p. 603-606.

MITREA 1960 – B. Mitrea, *Un cimitir geto-dacic în sud-vestul Dobrogei, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București 1960, p. 409-413.

MITREA 1961/a – B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Populară Română*, SCIV 12 (1961), 1, p. 144-153.

MITREA 1961/b – B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia NS 5 (1961), p. 583-593.

MITREA 1962 – B. Mitrea, *Săpăturile de la Satu Nou. Necropolele feudale timpurii*, Materiale 8 (1962), p. 643-647.

MITREA 1965/a – B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines*, Dacia NS 9 (1965), p. 489-502.

MITREA 1965/b – B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 16 (1965), 3, p. 605-618.

MITREA 1984 – B. Mitrea, *Etape cronologice în relațiile Histriei cu geto-dacii pe baza monedelor*, Thraco-Dacica 5 (1984), p. 111-122.

MITREA, ANGHELESCU 1959 – B. Mitrea, N. Angheliescu, *Săpăturile de la Satu Nou (r. Adamclisi, reg. Constanța)*, Materiale 5 (1959), p. 535-542.

MITREA, PREDA, ANGHELESCU 1961 – B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Săpăturile de salvare de la Satu Nou. Cimitirul geto-dacic I*, Materiale 7 (1961), p. 283-289.

MITREA, PREDA, ANGHELESCU 1962 – B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Șantierul Satu Nou. Necropola geto-dacă*, Materiale 8 (1962), p. 369-372.

MOISIL 1950 – C. Moisil, *Informații noi cu privire la originea și caracterul monedelor dace*, Buletinul Științific, Academia R.P.R., București 2 (1950), 2-4, p. 53-65.

MONACHOV 1984 – S.Iu. Monachov, *Proizvodstvo amfor v ellinisticeskom Chersonese*, VDI, 1984, nr. 1, p. 109-128.

MONACHOV 1989 – S.Iu. Monachov, *Amforî Chersonesa Tavriceskogo IV-II vv. do n.e.*, Saratov, 1989.

MONACHOV 1992 – S.Iu. Monachov, *Dinamika form i standardov sinopskih amfor*, în *Greceskie amforî*, Saratov, 1992, p. 163-204.

MONACHOV 1999 – S.Iu. Monachov, *Greceskie amfory v Pričernomor'e. Kompleksy keramiceskoj tary VII-II vekov do n.e.*, Saratov 1999.

MONACHOV 1999/a – S.Iu. Monachov, *À propos de la typologie des amphores cnidienne des IVe – IIe s.av.n.è (în rusă)*, în *Bosporskij fenomen: grečeskaja kul'tura na periferii antičnogo mira*, 1999, p. 161-172.

MOREL 1986 – J.P. Morel, *Céramiques à vernis noir d'Italie trouvées à Délos*, BCH 110, I (1986), p. 461-493.

MORINTZ 1957 – S. Morintz, *Novaja gal'statskaja gruppa v Moldove (Kurganîi mog'ilnik v Bârsești, raion Vrancea, Galațcoi oblasti)*, Dacia NS 1 (1957), p. 117-132.

MORINTZ 1959 – S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești*, Materiale 6 (1959), p. 231-236.

MORINTZ 1978 – S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București 1978.

MORINTZ 1987 – S. Morintz, *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică*, Thraco-Dacica 8 (1987), p. 39-71.

MORINTZ, ANGHELESCU 1970 – S. Morintz, N. Angheliescu, *O nouă cultură a epocii bronzului în România. Cultura de tip Coslogeni*, SCIV 21 (1970), 3, p. 373-416.

MORINTZ, ROSETTI 1959 – S. Morintz, D.V. Rosetti, *Din cele mai vechi timpuri și până la formarea Bucureștilor*, în vol. *Bucureștii de odinioară*, București, 1959, p. 28-31.

MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1985 – S. Morintz, D. Șerbănescu, *Rezultatele cercetărilor de la Radovanu, punctul „Gorgana a doua” (jud. Călărași). 1. Așezarea din epoca bronzului. 2. Așezarea geto-dacică*, Thraco-Dacica 6 (1985), p. 5-30.

MOSCALU 1983 – Em. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București 1983.

MUNTEANU 1991 – M. Munteanu, *Topoare, alte piese de piatră și însemne ale puterii din epoca bronzului, din sud-estul României*, Pontica 24 (1991), p. 407-418.

NASTASI 2009 – I. Nastasi, *Catalogue d'exposition: „Vases en céramique grise découverts en Dobroudja”*, Pontica 42, Supplementum I, Pontic grey Wares, 2009, p. 341-359.

NEAGU, MUNTEANU, OPREA 1982 – M. Neagu, I. Munteanu, V. Oprea, *O nouă figurină Cernavodă III descoperită în sud-vestul Dobrogei*, Pontica 15 (1982), p. 215-220.

NEMETI 1982 – I. Nemeti, *Das späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău*, Dacia NS 26 (1982), p. 115-144.

NESTOR 1949 – I. Nestor, *Săpăturile de la Zimnicea*, Studii 2 (1949), 1, p. 116-125.

NILSSON 1909 – M. Nilsson, *Timbres amphoriques de Lindos*, Exploration archéologique de Rhodes, V, Copenhagen, 1909.

NICOLAOU, EMPEREUR – 1986 – I. Nicolaou, J.-Y. Empereur, *Amphores rhodiennes du Musée de Nicosie*, în J.-Y. Empereur, Y. Garlan (ed.), *Recherches sur les amphores grecques*, BCH, Supplément XIII, Paris 1986, p. 515-533.

NICULUȚĂ et alii 2003 – I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, *Butuceni. Monografie arheologică*, București 2003.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980 – I. Oberländer-Târnoveanu, E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale civilizației geto-dacice din Dobrogea în lumina cercetărilor din așezarea de la Sarichioi (sec. IV-II î.e.n.)*, Peuce 8 (1980), p. 77-142.

OCHEȘEANU 1969 – R. Ocheșeanu, *Bolurile „megariene” din colecția Muzeului de Arheologie Constanța*, Pontica 2 (1969), p. 209-244.

OCHEȘEANU 1986 – R. Ocheșeanu, *Câteva descoperiri de denari romani republicani din Scythia Minor*, Pontica 19 (1986), p. 75-88.

OPAIȚ 1991 – A. Opaîț, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol) – sec. V î.e.n. – VII e.n.*, Peuce 10 (1991), I, p. 133-182; II, p. 165-216.

OPAIȚ, BAUMANN 2006 – A. Opaîț, V.H. Baumann, *Considerații privind posibilitatea industrializării peștelui în Dobrogea antică, în Orgamè/Argamum. Supplémenta I. A la recherche d'une colonie*, Actes du Colloque International 40 ans de recherche archéologique a Orgamè/Argamum, Bucarest-Tulcea-Jurilovca, 3-5 octombrie 2005 (textes réunis par Mihaela Mănucu-Adameșteanu), Bucarest 2006, p. 397-404.

PALINCAȘ 1997 – N. Palincaș, *Scurtă prezentare a săpăturilor din sectorul Σ al așezării de la Popești (jud. Giurgiu)*, Campaniile 1988-1993, CA, MNIR 10 (1997), p. 173-192.

PARDUCZ 1973 – M. Parducz, *Skytzenzeit in Karpatenbecken*, AAH, Budapesta, 24 (1973), p. 27-58.

PĂTRAȘCU 2005 – I. Pătrașcu, *Askoi elenistici descoperiți la Zimnicea (județul Teleorman)*, Istros 12 (2005), p. 233-238.

PÂRVAN 1926 – V. Pârvan, *Getica*, București 1926.

PIPPIDI 1967 – D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României²*, București, 1967.

PIPPIDI 1969 – D.M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1969, p. 81-82.

POENARU BORDEA 1974 – Gh. Poenaru Bordea, *Câteva date noi privind circulația denarilor romani republicani în Dobrogea*, Pontica 7 (1974), p. 219-238.

POENARU BORDEA 1986 – Gh. Poenaru Bordea, *Les timbres amphoriques de Thasos à Callatis*, BCH, Supplément 13 (1986), p. 335-351.

POENARU BORDEA 2004 – Gh. Poenaru Bordea, *La diffusion des monnaies d'Istros, Callatis et Tomis du VIe au Ier siècle av.J.-C. dans leurs territoires, zones d'influence et ailleurs*, în *Presenza e funzioni della moneta nelle choraî delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero*, Atti del XII Convegno organizzato dall'Università „Federico II” e dal Centro Internazionale di Studi Numismatici, Napoli 16-17

Giugno 2000, Centro Internazionale di Studi Numismatici – Napoli, Istituto di Numismatica, Roma, 2004, p. 27-70.

POENARU BORDEA, MITREA 1991 – Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie* 1990 (XXXIV), Dacia NS 35 (1991), p. 215-228.

POLONIC 1935 – P. Polonic, *Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei*, Natura 24 (1935), 7, 15 iulie 1935, p. 18-26.

POPEEA 1967 – A. Popeea, *Câteva toarte de amforă șampilate descoperite la Medgidia*, SCIVA 18 (1967), 3, p. 509-512.

POPESCU 1961 – D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română în anul 1960*, SCIV 12 (1961), 1, p. 133-143.

POPOVICI et alii 1984 – I. Popovici, M. Grigore, I. Marin, I. Velcea, *Podișul Dobrogei și Delta Dunării. Natură, om, economie*, București 1984.

PREDĂ 1960 – C. Preda, *Un aspect al începuturilor epocii La Tène în Dacia (descoperirea de la Alexandria)*, SCIV 11 (1960), 1, p. 25-38.

PREDĂ 1970 – C. Preda, *Din nou despre cultura Alexandria*, SCIV 21 (1970), 4, p. 571-578.

PREDĂ 1986 – C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, București 1986.

PREDĂ 1998 – C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București 1998.

PRIDIK 1917 – E.M. Pridik, *Inventarnâi katalog kleim na amfornâh rucikah i gorlâskah i na čerepiťah Ermitajnogo sobraniĭa*, Petrograd 1917.

PRIDIK 1926 – E.M. Pridik, *Zu den rhodischen amphorstempeln*, Klio 20 (1926), p. 307-320.

RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1985 – A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Observații privind importul amforelor șampilate în sud-estul Dobrogei*, Pontica 18 (1985), p. 55-74.

RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1987 – A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța): Rhodos*, Pontica 20 (1987), p. 53-77.

RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU, CHELUȚĂ 1988-1989 – A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța): Sinope*, Pontica 21-22 (1988-1989), p. 23-90.

RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1990 – A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța): Chersonesul Tauric, Cnidos, Cos, Paros*, Pontica 23 (1990), p. 29-48.

RĂDULESCU et alii 1995-1996 – A. Rădulescu, L. Buzoianu, M. Bărbulescu, N. Cheluță-Georgescu, *Reprezentări figurate în așezarea de epocă elenistică de la Albești*, Pontica 28-29 (1995-1996), p. 23-72.

RĂDULESCU, HERBST-RĂDOI 1974 – I. Rădulescu, A. Herbst-Rădoi, *Județul Constanța (colecția „Județele Patriei”)*, ed. Academiei, București 1974.

ROMSAUER 1993 – P. Romsauer, *Nove naslezy Vecherzugskej skupiny z Nitry*, Slovenska Archeologia 41 (1993), 1, p. 5-39.

ROSETTI 1960 – D.V. Rosetti, *Un depozit de unelte, câteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului*, SCIV 11 (1960), p. 391-404.

ROSETTI 1962 – D.V. Rosetti, *Şantierul arheologic Cetăţeni*, Materiale 8 (1962), p. 73-88.

ROTROFF 1982 – S.I. Rotroff, *Hellenistic Pottery*, în *The Athenian Agora* 22, 1982.

ROTROFF 1997 – S.I. Rotroff, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*, în *The Athenian Agora* 29, Princeton, New Jersey 1997.

RUSCU 2002 – L. Ruscu, *Relaţiile externe ale oraşelor greceşti de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca 2002.

RUSTOIU 1996 – A. Rustoiu, *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î. Chr. – I d. Chr.)*, Bucureşti, 1996.

SALVIAT 1986 – F. Salviat, *Le vin de Thasos. Amphores, vin et sources écrites*, BCH, Supplément 13 (1986), p. 145-196.

SANIE 1988 – S. Sanie, *Cetăţuia geto-dacă de la Bărboşi (II)*, Arh Mold 12 (1988), p. 53-103.

SANIE 1999 – S. Sanie, *Din istoria culturii şi religiei geto-dacice*², Iaşi 1999.

SAUCIUC-SĂVEANU 1935-1936 – Th. Sauciu-Săveanu, *Callatis, VIe rapport préliminaire (1929-1931)*, Dacia 5-6, 1935-1936 (1938), p. 279-319.

SAUCIUC-SĂVEANU 1941-1944 – Th. Sauciu-Săveanu, *Callatis, VIIIe rapport préliminaire*, Dacia 9-10, 1941-1944 (1945), p. 243-347.

SCHUCHHARDT 1895 – C. Schuchhardt, *Die Inscripten von Pergamon, II, Altertümer von Pergamon, VIII-2*, Berlin 1895, p. 423-499.

SLOBOZIANU 1959 – H. Slobozianu, *Consideraţii asupra aşezărilor antice din jurul lacurilor Techirghiol şi Agigea*, Materiale 5 (1959), p. 735-752.

SIMION 1995 – G. Simion, *O nouă necropolă getică la Murighiol, jud. Tulcea*, Peuce 11 (1995), p. 265-301.

SIMION, CANTACUZINO 1962 – G. Simion, Gh.I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Teliţa (com. Poşta, r. Tulcea, reg. Dobrogea)*, Materiale 8 (1962), p. 373-382.

SÎRBU 1982 – V. Sîrbu, *Importuri greceşti în Câmpia Brăilei (sec. V-I î.e.n.)*, Pontica 15 (1982), p. 99-124.

SÎRBU 1983 – V. Sîrbu, *Nouvelles considerations générales concernant l'importations des amphores grecques sur le territoire de la Roumanie (les VIe – Ier siècles av.n.è.)*, Pontica 16 (1983), p. 43-67.

SÎRBU 1996 – V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiştea, judeţul Brăila (I)*, Brăila 1996.

SÎRBU, OPREA 1995 – V. Sîrbu, V. Oprea, *Aşezarea getică din zona Pietroiu-Gâldău, jud. Călăraşi, I*, CCDJ 13-14, (1995), p. 123-146.

SÎRCU 1971 – I. Sîrcu, *Geografia fizică a Republicii Socialiste România*, Ministerul Învăţământului, Bucureşti 1981.

SMIRNOVA 1998 – G. Smirnova, *Din nou despre ceramica cenuşie lucrată la roată descoperită în siturile scitice timpurii din zona Nistrului Mijlociu*, SCIVA 49 (1998), 1, p. 23-37.

STAERMAN 1951 – E.M. Staerman, *Keramiceskie klejma iz Tiry (v svjazi s voprosom neizvestnykh centrov)*, KS 36 (1951), p. 31-49.

STANC, BEJENARU 2005 – S. Stanc, L. Bejenaru, *Exploatarea faunei de către locuitorii aşezării de la Oltina (Constanța)*, ArhMold 28 (2005), p. 313-324.

SZTETYLLO 1975 – Z. Sztetyllo, *Timbres amphoriques grecs des fouilles polonaises à Alexandrie (1961-1972)*, Études et travaux 8 (1975), p. 159-235.

SZTETYLLO 1976 – Z. Sztetyllo, *Les timbres céramiques (1965-1973)*, Nea Paphos I, Varsovie 1976.

SZTETYLLO 1991 – Z. Sztetyllo, *Les timbres céramiques*, Nea Paphos IV, 1991.

ŠELOV 1975 – D. Šelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III-II vekov do n.e.*, Moskva, 1975.

ŠELOV 1994 – D.B. Šelov, *Novaia kollekciia ellinisticeskih keramiceskih kleim iz Tanaisa*, în Vestnik Tanaisa, 1, 1994, p. 9-43.

ȘERBĂNESCU 1998 – D. Șerbănescu, *Contribuții arheologice la civilizația geto-dacilor din centrul Câmpiei Române*, Teză de doctorat, Institutul Român de Tracologie, București 1998, manuscris.

ȘERBĂNESCU, SCHUSTER, MORINTZ 2009 – D. Șerbănescu, C. Schuster, A.S. Morintz, *Despre vetrele-altar din dava de la Radovanu-Gorgana a doua, jud. Călărași, România*, în *Studia Archeologiae et Historiae Antiquae, Doctissimo viro Scientiarum Archeologiae et Historiae Ion Niculiță anno septuagesimo aetatis sua dedicatur* (ed. A. Zanoci, T. Arnăut, M. Băț), Chișinău 2009, p. 245-254.

ȘTEFAN 1987 – A.S. Ștefan, *Archéologie aérienne en Roumanie* (Photo-Interpretation, 25, 1986, 1 et 2, numéro spécial), Paris 1987.

ȘTEFAN 2005 – A.S. Ștefan, *Les guerres daciques de Domitien et de Trajan: architecture militaire, topographie, images et histoire* (Collection de l'École française de Rome – 353), Rome 2005.

TALMAȚCHI 2001 – G. Talmațchi, *Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a. Chr.*, Analele Universității „Dimitrie Cantemir”, Seria Istorie, 4 (2001), p. 120-145.

TALMAȚCHI 2002-2003 – G. Talmațchi, *Scurtă privire asupra ariei de difuzare a monedelor autonome emise de Callatis și Tomis*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 395-408.

TALMAȚCHI 2006 – G. Talmațchi, *Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis. Circulation et contexte*, Collection Moneta 51, Wetteren 2006.

TALMAȚCHI 2007 – G. Talmațchi, *The mints'issues from the Black Sea coast and other areas of Dobrudja; the pre-roman and early roman periods: (6th century – 1st century AD)*, Cluj-Napoca 2007.

TALMAȚCHI, PARASCHIV TALMAȚCHI 2000 – G. Talmațchi, C. Paraschiv Talmațchi, *Descoperiri monetare romane republicane și imperiale la Dunărea de Jos*, Analele Dobrogei, SN 6 (2000), 1, p. 41-80.

TEODORESCU 1929 – D.M. Teodorescu, *Cetatea dacică de la Costești*, ACMIT, Cluj, 1, 1929.

*** Terrakoty - *** Terrakoty Severnogo Pričernomorija, Arch SSSR, I-II, 1970; III, 1974.

THOMPSON 1934 – H. Thompson, *Two Centuries of Hellenistic Pottery*, Hesperia 3 (1934), p. 311-480.

TOROPU, TĂTULEA 1987 – O Toropu, C. Tătulea, *Sucidava-Celei*, București, 1987.

TROHANI 1975/a – G. Trohani, *Săpăturile arheologice efectuate la Chirnovi, jud. Ilfov, în anii 1971-1972*, CAMNIR 1 (1975), p. 127-149.

TROHANI 1975/b – G. Trohani, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca, jud. Ilfov*, CAMNIR 1 (1975), p. 151-175.

TROHANI 1976 – G. Trohani, *Săpăturile din așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca*, CAMNIR 2 (1976), p. 87-134.

TROHANI 1986 – G. Trohani, *Influences hellénistiques dans la décoration des âtres géto-daces*, *Ancient Macedonia* 4 (1986), p. 661-666.

TROHANI 1987 – G. Trohani, *Săpăturile arheologice pe Ghergălăul Mare, satul Vlădiceasca, comuna Valea Argovei, jud. Călărași (III)*, CCDJ 3-4 (1987), p. 53-61.

TROHANI 1997 – G. Trohani, *Așezarea de la Popești, jud. Giurgiu. Campaniile 1988-1991, secțiunea II. Raport preliminar*, CAMNIR 10 (1997), p. 193-230.

TROHANI 2006 – G. Trohani, *Locuirea getică din partea de nord a popinei Bordușani (com. Bordușani, jud. Ialomița)*, I, II, Târgoviște, 2006.

TUDOR 1967 – D. Tudor, *Răspândirea amforelor ștampilate grecești în Moldova, Muntenia și Oltenia*, *ArhMold* 5 (1967), p. 37-79.

TUNA, EMPEUR, PICON, DOĞER 1987 – N. Tuna, J.-Y. Empereur, M. Picon, E. Doğer, *Raport préliminaire de la prospection archéologique turco-française des ateliers d'amphores de Reşadiye-Kiliseyani sur la péninsule de Datça, Anatolia Antiqua* 1 (1987), p. 47-52.

TURCU 1971 – M. Turcu, *Note arheologice pe șantierul de construcții din București. Săpăturile de salvare de la Popești-Leordeni*, București. *Materiale de istorie și muzeografie* 8 (1971), p. 89-91.

TURCU 1979 – M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979.

URSACHI 1995 – V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București 1995.

VASILIEV et alii - V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino – „Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca Bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, *Bibliotheca Thracologica*, 33, Cluj-Napoca 2002.

VOȘCININA 1963 – A. Voșcinina, *Mosaïques gréco-romaines trouvées en Union Soviétique*, în *La mosaïque gréco-romaine*, Paris 1963, 1, p. 315-319.

VULPE 1967 – A. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 1967.

VULPE 1970 – A. Vulpe, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean*, *MemAnt*, 2 (1970), p. 182-213.

VULPE 1986 – A. Vulpe, *Despre unele aspecte ale spiritualității dacice*, *Thraco-Dacia* 7 (1986), p. 101-112.

VULPE, POPESCU 1972 – A. Vulpe, E. Popescu, *Contributions à la connaissance des débuts de la culture geto-dacique dans la zone subcarpatique Vâlcea-Argeș (La nécropole tumulaire de Tigveni)*, *Dacia NS* 16 (1972), p. 75-112.

VULPE, GHEORGHITĂ 1976 – A. Vulpe, M. Gheorghită, *Bols à reliefs de Popești*, *Dacia NS* 20 (1976), p. 167-198.

VULPE 1951 – R. Vulpe, *Raport preliminar asupra activității șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1950*, *SCIV* 2 (1951), 1, p. 177-216.

VULPE 1952 – R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, *SCIV* 3 (1952), p. 141-190.

VULPE 1955 – R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti*, SCIV 6 (1955), 1-2, p. 239-270.

VULPE 1957 – R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des fouilles de Poiana, en Basse Moldavie*, Dacia NS (1957), p. 143-164.

VULPE 1959 – R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti*, Materiale 6 (1959), p. 307-324.

VULPE 1961 – R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti*, Materiale 7 (1961), p. 321-338.

VULPE 1962 – R. Vulpe, *Şantierul arheologic Popeşti*, Materiale 8 (1962), p. 457-461.

VULPE 1966 – R. Vulpe, *Aşezări getice din Muntenia*, Bucureşti 1966.

VULPE et alii 1952 – R. Vulpe et alii, *Şantierul Poiana*, SCIV 3 (1952), p. 191-230.

VULPE et alii 1955 – R. Vulpe et alii, *Şantierul arheologic Popeşti. Raport preliminar*, SCIV 6 (1955), 1-2, p. 239-269.

VULPE, TEODOR 2003 – R. Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Aşezarea geto-dacică de la Poiana*, Bucureşti, 2003.

VULPE, VULPE 1927-1932 – R. Vulpe, E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, Dacia 3-4 (1927-1932), p. 253-351.

ZEEST 1960 – I.B. Zeest, *Keramičeskaja tara Bospora*, Moskva, 1960.

ZAJČEV 2005 – J.P. Zajčev, *Absolute and relative Chronology of Scythian Neapolis in the 2nd century BC*, în *Chronologies of the Black Sea area in the Period c. 400-100 BC* (edited by Vladimir F. Stolba and Lise Hannestad), Aarhus University Press 2005, p. 259-273.

ZIRRA 1971 – V. Zirra, *Beiträge zur Kenntnis der keltischen La Tène in Rumänien*, Dacia NS 15 (1971), p. 171-238.

INDEX

NUME PROPRII PE ȘTAMPILELE AMFORICE*.

Ἀγέστρατος, ep – Cn, S 36
Ἀγοράναξ, f – Rh, S 3
Αἰνησίδαμος II, ep – Rh, S 4
Ἄντανδρος, ep – Cn, S 37
Ἀντίμαχος, f – Rh, S 5
Ἀπολλώνιος, f – Cn, S 38, S 39, S 40
Ἀρίσταρχος, ep – Rh, S 6
Ἀρίσταρχος, f – Rh, S 7, S 8
Ἀριστόδαμος II, ep – Rh, S 9
Ἄριστος, f – Rh, S 10
A – S, S 1
Δαμοκράτης I, f – Rh, S 11
Δῖος, f – Rh, S 12
Δ – S, S 1
Εὐκράτες, ep – Ch (?), S 43
Ἡραγόρας, ep – Rh, S 13
Θεμίσων, f – Cn, S 41
Ἴπποκράτης, f – Rh, S 14
Καλλικρατίδας II, ep – Rh, S 15, S 16
Κάλλων, f – Rh, S 17, S 18
Μαρσύας, f – Rh, S 19
Νικαγίς, f – Rh, S 20, S 21
Νικασαγόρας, ep – Rh, S 22
Ὀλυμπος, f – Rh, S 23, S 24
Παπ.ουζ(?), f – C, S 44
Πισίδα, eth (?) – Cn, S 38, S 39, S 40 (?)
Πυθόδωρος(?), ep – Rh, S 25
Σκίρτος, f – Cn, S 37

* C = Cos; Cn = Cnidos; Rh = Rhodos; S = Sinope; Ch = Chios; X = centre nedeterminate; ep = eponim; f = fabricant; eth = ethnicon.

Σύμμαχος, ep – Rh, S 26, S 27, S 28
Σ . . . ευς, f – Rh, S 29
Τελεκρέων, ep – Cn, S 41
Τιμασικράτης, f – Rh, S 30
Φανίας, f – Rh, S 31
Φ, f – Rh, S 34

EMBLEME PE ȘTAMPILĂ AMFORICE.

bucraniiu – Cn, S 37
caduceu – Rh, S 5
cap Helios – Rh, S 27
floare – Rh, S 22, S 31
floare de rodie – Rh, S 11, S 25
hermă – Rh, S 17, S 18
pătrat în relief – Cn, S 38, S 39
stele – Rh, S 7, S 8
torță – Rh, S 24

LE SONDAGE ARCHEOLOGIQUE DE SATU NOU – „VADU VACILOR”(COMM. D’OLTINA, DEP. DE CONSTANTZA)

Résumé

I. INTRODUCTION. HISTOIRE DES RECHERCHES.

Les auteurs présentent succinctement les découvertes signalées au cours des années dans la zone de la localité SATU NOU (comm. d’Oltina), connues depuis plus longtemps ainsi que les objectifs archéologiques dont la recherche a commencé assez récemment. La richesse archéologique de la zone a été relevée dès la fin du XIXe s. déjà et pendant les premières décennies du XXe s.

Suite aux recherches entreprises au milieu et dans la seconde moitié du XXe s., ont été introduits dans le circuit scientifique des matériels archéologiques datant du néolithique jusqu’à la période médiévale. Pour la civilisation gétique, on remarque deux nécropoles d’incinération des Ve – IVe s. av. J.-C. (des points „Suat” et „Cetate”), le site fortifié du point „Valea lui Voïcu”, ainsi que le site du point „Vadu Vacilor”, lesquels constituent le sujet de l’ouvrage en question.

II. ELEMENTS DU CADRE NATUREL.

La zone de SATU NOU appartient, du point de vue du relief, au *Plateau de la Dobroudja du Sud*, respectivement à l’unité géographique nommée le *Plateau d’Oltina*. On y présente succinctement les caractéristiques géologiques, le climat, la flore et la faune du *Plateau d’Oltina*. Des résultats préliminaires importants concernant la faune de la zone ont été obtenus à la suite des analyses effectuées sur environ 4400 restes d’os d’animaux du site gétique de „Valea lui Voïcu” et sur 2405 restes d’os d’animaux du site médiéval de „Capul Dealului”.

En ce qui concerne les mammifères domestiques, bien que l’intervalle de temps entre les deux établissements - gétique de „Valea lui Voïcu” et haut médiéval de „Capul Dealului” – ait été d’environ 1200 ans, on élevait les mêmes espèces d’animaux, situation favorisée aussi par les conditions d’environnement de la zone. Pour l’établissement de „Capul Dealului”, on a constaté que les bovins détenaient la plus grande fréquence, suivis de porcs et de moutons ou chèvres. Les espèces domestiques appartiennent à des types primitifs non-améliorés; la situation était probablement semblable aussi pour les espèces de l’établissement gétique de „Valea lui Voïcu”, comme, d’ailleurs, pour tous les établissements gétiques de cette période.

Entre les mammifères sauvages, on remarque la présence, dans les deux sites, de cinq espèces dont le castor, espèce disparue de la faune actuelle.

L'existence de vastes forêts dans la zone et peut-être d'un climat plus froid que le climat d'aujourd'hui, est illustrée par la présence des espèces telles: *Ursus arctos*, *Bos primigenius* au IIIe s. av. J.-C. et *Cervus elaphus* aussi bien dans l'établissement gétique que dans celui des Xe – XIe s.; à présent toutes ces espèces manquent, leur aire se restreignant à la zone carpatique. La pêche était une source importante de nourriture pour les communautés humaines des deux époques; on pouvait faire la pêche dans les eaux du Danube comme dans le lac d'Oltina, situé dans la proximité. Les établissements antiques et médiévaux de la zone de Satu Nou se trouvaient dans une région d'interférence de plusieurs biotypes-aquatique, de forêt et de zone ouverte – qui offraient des sources riches et variées aux communautés humaines.

III. PRESENTATION DE L'OBJECTIF ET DU SONDAGE ARCHEOLOGIQUE.

Le site de Satu Nou – „Vadu Vacilor” est situé à environ 800 m Ouest du site fortifié du point „Valea lui Voicu”, sur un promontoire triangulaire orienté SO-NE, sur le versant Ouest d'une vallée nommée des autochtones „Vadu Vacilor” (n. trad. = „le gué des Vaches”). A la suite des recherches de surface, on a observé que l'habitation gétique occupait le sommet du promontoire (le secteur N-NE). Une grande partie du site a été détruite par les glissements de terrain et les éboulements des rives, surtout vers le Danube et vers le plateau ainsi que le long du côté E-NE, vers le ravin; le plateau a été aménagé en terrasses en vue d'être boisé, dans les années 1980-1981. On y a observé, à la surface, comme faisant partie de son système de défense, le vallum consolidé avec des pierres, affecté en grande mesure par les travaux agricoles répétés et les terrassements mentionnés. L'aspect légèrement alvéolaire du terrain, aux approches du vallum, vers l'extérieur (fig. 3/a, b), suggérait l'existence possible du fossé, aujourd'hui complètement colmaté.

Dans les années 2003-2005, on a effectué un sondage archéologique placé vers le haut du plateau, sur son côté vers le Danube, dépourvu d'arbres. C'est une section de 62 x 2 m, avec trois cassettes latérales de dimensions différentes, pour l'investigation des uns des complexes archéologiques découverts. Les cassettes latérales ont les dimensions suivantes: la cassette n° 1 Est = 5 x 2 m; la cassette n° 2 Ouest = 6 x 2 m; la cassette n° 3 Ouest, placée au niveau des 45-50 m de la section, avec 6 m de long, a été élargie jusqu'au bout de la rive, en vue d'examiner la hutte n° 1, découverte dans la zone.

La couche végétale de ce terrain, aménagé en terrasses pour le reboisement de la zone, a une épaisseur variable, de 0,20 à 0,40 m (arrivant en certains points même à 0,55 – 0,65 m), suite à l'écoulement alluvionnaire de l'humus et au colmatage des terrasses réalisées transversalement, sur les pentes du promontoire.

La couche archéologique commence aux profondeurs mentionnées, elle a une épaisseur variable (comprise entre approx. 0,25 et 0,55 m) et, en dessous, il y a le loess stérile. On a constaté que la couche archéologique forme un seul niveau d'habitat. La présence d'un seul niveau archéologique n'exclut pas l'existence de quelques étapes successives dans sa formation et dans l'évolution de l'habitat de „Vadu Vacilor”, comme on l'a constaté dans la hutte n° 1. La situation pourrait être différente dans d'autres zones du site.

COMPLEXES ARCHEOLOGIQUES.

Le volume réduit des fouilles a rendu possibles seules l'identification et l'examen (seulement partiel, parfois) de peu de complexes archéologiques: une hutte, un four et 13 fosses. Des restes d'âtres (dont les uns sont ornementés) ont fait leur apparition lors des fouilles, témoignant du fait que l'habitat était plus complexe.

HABITATIONS.

La hutte n° 1.

On l'a découverte dans les carreaux 23-25 de la section S_I et dans la cassette 3 Ouest, adjacente. Dans le terrain, on n'a pu délimiter avec clarté que son côté S-SO ainsi que, partiellement, le côté d'Ouest, vers le Danube. Vers E-NE, la hutte continue sous la rive de la section; vers NE, la limite de celle-ci a pu être établie de manière approximative, surtout à partir de l'agglomération du matériel archéologique, dans la zone fouillée. Tout comme ses côtés partiellement délimités, la hutte avait, probablement, une forme ovale. Les matériels archéologiques (de nombreux fragments céramiques autochtones et hellénistiques, os d'animaux, pierres, torchis, fragments d'âtres, cendre, charbons, divers objets) étaient disséminés dans tout le remplissage de la hutte, sans y observer une éventuelle disposition en couches successives, clairement délimitées. Cela suggère le remplissage de la hutte après l'avoir abandonnée, dans un certain intervalle de temps, sans interruptions saisissables. Dans la partie inférieure de la hutte, il y avait *in situ* un âtre partiellement détruit et une couche mince, discontinue de charbon, qui superposait directement le sol-même. L'âtre était construit à même le sol, sans aucune substruction de pierre ou fragments céramiques. Il superposait partiellement la fosse n° 13, antérieure à la hutte, ainsi que le secteur avoisiné du plancher de celle-ci. C'est toujours sous le plancher de l'habitation qu'il y avait la fosse n° 10. A son tour, la hutte a été transpercée par la fosse n° 12.

Sans pouvoir réaliser des déterminations stratigraphiques plus détaillées, on a constaté que dans la zone de la hutte il y avait eu trois étapes successives d'habitat, assez rapprochées, du point de vue temporel, entre elles. Les fosses n° 10 et 13 appartiennent à la première étape. Après leur remplissage, intentionnel ou non, dans la zone, on a creusé la hutte mentionnée dont le plancher superposait clairement les deux fosses, dont une (la fosse n° 13) étant superposée aussi, partiellement, par l'âtre de l'habitation. Après l'abandon et le remplissage, pendant la troisième étape, a été réalisée la fosse n° 12, qui transperçait le remplissage de la hutte, pénétrant aussi dans le loess stérile, sur une profondeur d'environ 0,17 m.

FOURS.

Four n° 1. On l'a découvert dans le carreau n° 1, vers la limite Est de la section S_I, à une profondeur de 0,60-0,62 m par rapport au niveau actuel du terrain et avec quelque 0,10-0,15 m sous le niveau antique de marche. Il avait une forme ovale, l'âtre du four était fortement brûlé et fissuré. La substructure de l'âtre du

four était réalisée de dalles de grès et pierres de rivière, situation fréquente pour beaucoup de fours du même type de Satu Nou – „Valea lui Voicu”.

FOSES.

Fosse n° 1. Découverte dans S_I, le carreau 5, à 1,00 – 1,24 m de profondeur, elle était approximativement ovale, avec des parois quasi verticales.

Fosse n° 2. Découverte dans S_I, le carreau 8-9, à 0,77-1,55 m de profondeur, elle était quasi cylindrique, avec un diamètre de 1,37 m.

Fosse n° 3. Découverte dans S_I, le carreau n° 12, à 0,90-1,37 m de profondeur, elle avait une forme ovale; les parois en étaient verticales.

Fosse n° 4. On l’a découverte dans S_I, le carreau n° 11, à 0,55-2,21 m de profondeur. La partie inférieure de la fosse a une forme en quelque sorte tronconique vers l’Ouest; le reste de la fosse a les parois presque verticales. Le diamètre de la fosse à la base était de 1,40 m. Entre les matériels archéologiques découverts dans le remplissage de la fosse, on remarque les fragments d’un âtre-autel décoré. L’épaisseur maximale des fragments d’âtre (comprenant la croûte et la terre brûlée) est d’environ 5 cm. Les morceaux d’âtre n’adhèrent pas les uns aux autres, ce qui prouve que, dans la fosse, on les a déposés en tant que fragments, sans liant. Le décor – le même sur tous les fragments – est représenté de cannelures larges d’environ 0,4 cm, tracées dans l’argile molle, disposées en un ou plusieurs registres ou modèles, impossibles à reconstituer à présent.

Fosse n° 5. On l’a découverte dans S_I, le carreau N, à une profondeur de 0,95-1,06 m par rapport au niveau actuel du terrain. Elle avait une forme tronconique, avec le diamètre de l’ouverture d’environ 0,82 m, celui du fond de 1,80 m et la profondeur d’approx. 1,20-1,25 m, sa base se situant à –2,20 m par rapport au niveau actuel du terrain. On y a constaté l’existence de deux niveaux de fouille sans pouvoir saisir, quand même, l’éventuel remplissage en étapes distinctes.

Le matériel de remplissage de la fosse était constitué de terre de cendre, beaucoup de pierre, fragments de torchis, charbon, morceaux de terre cuite, cendres, os d’animaux, os de poissons, fragments d’âtre, fragments de meule grecque, un rouleau de terre cuite, une meule primitive fragmentaire et un très riche inventaire céramique. Entre les matériels céramiques, on remarque les fragments d’amphores, inclusivement quatre anses timbrées (1 de Sinope, 2 de Cnidos et 1 de Rhodos), appartenant à des vases hellénistiques de luxe, ainsi qu’un grand nombre de fragments de vases gétiques dont quelques-uns proviennent des exemplaires partiellement restituables.

Fosse n° 6. Découverte dans S_I, le carreau 14. En plan, c’était de forme approx. ovale, avec des parois quasi verticales. On l’a découverte vers la base des fouilles, de 1,14-1,25 m jusqu’à 1,49-1,53 m de profondeur.

Fosse n° 7. Découverte dans les carreaux 22-23, entre 0,93/1,03 m et 1,53 m de profondeur. On l’a examinée partiellement. Elle semble avoir été de forme ovale, irrégulière, avec des parois quasi verticales.

Fosse n° 8. On l’a découverte dans la cassette n° 1-Est, le carreau 4 N, à des profondeurs de 0,65/0,67 et 1,20/1,25 m. En section horizontale, celle-ci avait une forme ovale; de profil, elle était légèrement tronconique et superposait partiellement, vers l’Ouest, la fosse n° 5. Dans la partie supérieure, elle contenait

beaucoup de pierres, dont les unes étaient disposées en position oblique. Le matériel de remplissage en était formé de terre de cendre, contenant également des morceaux d'âtre, pierres et un nombre relativement important de fragments céramiques (y compris une anse d'amphore de Rhodos timbrée).

Fosse n° 9. On l'a découverte à l'immédiate proximité de la partie Est de la cassette n° 1-Est, dans le carreau 4 N, à des profondeurs d'environ 1,00 m et 150 m. Celle-ci avait une forme approximativement cylindrique. La zone de la fosse qui continue sous le ravin de la fouille est restée non examinée.

Fosse n° 10. On l'a découverte dans Si, le carreau 24 et dans la cassette 3-Ouest. Celle-ci se trouvait sous la hutte n° 1, au niveau des profondeurs de 1,15/1,20 m et 1,90 m par rapport au niveau actuel du terrain. Dans la partie supérieure, elle avait, en section horizontale, une forme approximativement ovale; elle s'enfonçait dans le sol devenant quasi conique. Le remplissage de la fosse était formé de terre jaunâtre – couleur cendre, fragments céramiques relativement nombreux entre lesquels il y avait une anse d'amphore de Rhodos timbrée, une meule fragmentaire du type grec et un fragment de plaque de pierre utilisée avec la meule grecque.

Fosse n° 11. On l'a découverte dans la cassette 1 – Ouest, à des profondeurs d'environ 1,00 m et 1,55 m. Une partie de la fosse, qui continuait sous le bord de la cassette, est restée non examinée.

Fosse n° 12. On l'a découverte dans la cassette 3 – Ouest. Elle avait une forme quasi circulaire dans la partie supérieure et les parois approximativement verticales. La fosse transperçait le plancher de la hutte; son fond, alvéolé, se trouvait à une profondeur de 1,35 m par rapport au niveau actuel du terrain.

Fosse n° 13. On l'a découverte dans la cassette 3 – Ouest. Elle était partiellement superposée de l'âtre et du plancher de la hutte n° 1. Elle se trouvait à une profondeur de 1,36 et 1,53 m par rapport au niveau actuel du terrain. En section horizontale, elle avait une forme ovale; les parois de la fosse étaient verticales.

Complexes archéologiques non déterminés. Dans Si, les carreaux 1 N – 2 N, entre les profondeurs d'environ 0,50-0,70 m, est apparu un groupe relativement compact de pierres et fragments céramiques, ayant la forme d'alignement, avec environ 1,80 m de long et 0,50-0,70 m de large; il continue aussi sous le bord Est de la section. Dans Si, les carreaux 10-11, aux profondeurs d'environ 0,47-0,55 m, il y avait plusieurs fragments céramiques, disposés approximativement sous la forme d'un alignement, ayant environ 2 m de long et 0,30-0,50 m de large; les fragments céramiques mentionnés se trouvaient sur le niveau antique de marche.

L'INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE.

Bien que le volume des fouilles fût restreint, on a découvert un matériel archéologique relativement riche et varié, mais, tout fragmentaire. Celui-ci est présenté de manière différenciée (gétique, hellénistique ou, selon le cas, hallstattien), par complexes archéologiques de provenance (huttes, fosses et carreaux de la section).

Comme dans tous les sites géto-daces le matériel archéologique le plus nombreux de Satu Nou – „Vadu Vacilor” est la céramiques. Pour la plus grande

partie, celle-ci a des analogies dans presque tous les sites contemporains. Par sa richesse et sa variété, le matériel archéologique hellénistique se remarque comme plus nombreux que dans d'autres sites.

LA CÉRAMIQUE TRAVAILLÉE A LA MAIN.

Dans le cadre de la *céramique poreuse*, on rencontre les types représentatifs suivants: *le pot* (le plus répandu, à partir des exemplaires en miniature jusqu'à ceux d'environ 0,35-0,40 m, de haut, ayant le décor représenté par bandes alvéolées et proéminences ou bien creusé, incisé ou imprimé); *le vase en forme de cloche*; *le vase de provisions*, de grandes dimensions; *la tasse*; *la cruche*; *l'écuelle*; *la terrine*, *le couvercle*. L'*espèce lustrée* est représentée par *le vase à provisions*, *le vase bitronconique du type cloche ou avec le corps bombé*, *la cruche*, *les fruitières*, *l'écuelle*, *le bol*, *la passoire*; quelques-uns de ceux-ci représentent des imitations de certains types de vases grecs (surtout des *lékanis*).

LA CÉRAMIQUE TOURNÉE.

Ce type comprend principalement des exemplaires en pâte grise de diverses nuances, avec le corps lustré (surtout à l'extérieur) ou mat. Les types rencontrés sont bien connus et largement répandus dans le monde géto-dace; les uns imitent les vases grecs (du type *oinochoe*, *lékanis*, *cratères* etc.). Dans le cadre de cette catégorie, on rencontre les types suivants: *la cruche* (à l'anse attachée sous la lèvre ou légèrement surélevée), *l'écuelle*, *la terrine*, *les fruitières*, *le cratère*, *le lékanis*, *la jarre*, (ou *le pot?*), *la passoire*.

Ce qui se remarque dans la céramique autochtone c'est la présence très fréquente des pots et des vases de provisions avec toutes leurs variantes, décorés de bandes alvéolées, disposées – le plus souvent – en forme de guirlande, ou en position horizontale, oblique ou verticale sur le corps des vases. Bien que l'état fragmentaire des vases en discussion ne permette pas la mise en évidence des ressemblances ou des différences plus claires en comparaison avec le matériel céramique du même type provenant d'autres sites, on peut apprécier qu'à „Vadu Vacilor” nous avons affaire à une utilisation quasi „excessive” des bandes en relief, alvéolées en diverses manières.

LA CÉRAMIQUE HELLÉNISTIQUE.

Cette catégorie est découverte en quantité appréciable et elle est représentée de types de vases fréquemment rencontrés dans d'autres sites de la zone du Danube Inférieur.

Les amphores. Elles constituent le groupe le plus nombreux de vases d'importation (plus de 50% des fragments céramiques de „Vadu Vacilor”). On n'a pu reconstituer aucun exemplaire, rien d'autre que – partiellement – quelques cols et des parties inférieures d'amphores.

Les amphores de Rhodes sont les plus nombreuses. Dans le cas où l'on a pu déterminer la forme des anses, on a constaté que, pour la plupart, elles ont le profil angulaire, type qui a ses commencements vers la fin du IIIe s. av. J.-C. et gagne un caractère définitif au IIe s. av. J.-C. En échange, les anses ayant la courbure douce, type plus ancien, sont beaucoup plus rares. Dans quelques cas,

on a découvert aussi des anses rhodiennes non timbrées, ce qui confirme le fait que toutes les amphores de ce type n'étaient pas timbrées sur les deux anses. Entre les 33 anses rhodiennes timbrées, 12 sont d'éponymes et 21 sont de fabricants.

Le timbre le plus ancien mentionne l'éponyme Ἀρίσταρχος, de la période I b, daté par GRACE 1974/a entre approx. 269-240 av. J.-C. et par FINKIELSZTEJN 2001 entre environ 262-247 av. J.-C.; chez JÖHRENS 2001, p. 372, tableau 3, les périodes I b – I d, il a un autre encadrement chronologique.

Les sept autres éponymes sont groupés dans un intervalle de temps relativement compact.

Αἰνησίδαμος II est daté par LUNGU 1990, en 192 av. J.-C., par FINKIELSZTEJN 2001 de la période III c et par ZAJČEV 2005 de la période III c, à environ 179/177 av. J.-C.

L'éponyme Ἀριστόδαμος II est daté par GRACE 1985 et NICOLAOU-EMPEREUR 1986 d'environ 182-176 av. J.-C.; pareillement JÖHRENS 2001 (période IIIe). FINKIELSZTEJN 2001 le date de la période IIIe, d'environ 166/164 av. J.-C.

Καλλικρατίδας II apparaît sur deux anses timbrées. Il a été encadré par GRACE 1985 dans la seconde séquence de la période III a et daté d'environ 188-186 av. J.-C.; BUROW 1998 l'a attribué à la période III c, avec la même datation que GRACE 1985. FINKIELSZTEJN 2001 et ZAJČEV 2005 l'encadrent au début de la période III d, environ 175/173 av. J.-C.

L'éponyme Ἡραγόρας a été encadré au début de la période IV a, daté par GRACE 1974/a et par NICOLAOU-EMPEREUR 1986 entre environ 175-146 av. J.-C., et par FINKIELSZTEJN 2001 dans la période IV a, daté d'environ 160/159 – 154/153 av. J.-C.

Νικασαγόρας a été encadré par GRACE 1985 dans la période III a et daté de 185 av. J.-C.; FINKIELSZTEJN 2001 l'attribue à la période III d et le date d'environ 172/170.

Πυθόδωρος a été encadré par GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970 dans le groupe IV a, daté de 166-146 av. J.-C., et par FINKIELSZTEJN 2001 de la période IV b, environ 150 av. J.-C.; chez ZAJČEV 2005, tableau I, la période IV b est daté d'environ 150-147 av. J.-C.

Trois anses timbrées, découvertes dans des complexes archéologiques différents, ont le même éponyme - Σύμμαχος, attribué par GRACE 1985 à la période III a et daté de 188-186 av. J.-C.; BUROW 1998 l'attribue à la période III c, avec la même datation – 188-186 av. J.-C. FINKIELSZTEJN 2001 et ZAJČEV 2005 l'attribuent à la période III d, le datant d'environ 173/171 av. J.-C.

Un dernier timbre d'éponyme (inv. 34487) est incomplet, manquant de nom.

Excepté le timbre avec l'éponyme Ἀρίσταρχος, qui appartient à une période récente (I b), tous les autres timbres d'éponymes peuvent être encadrés, selon la division faite par FINKIELSZTEJN 2001, dans les périodes III c – IV b, respectivement entre environ 179/177 (la date établie pour Αἰνησίδαμος II) – environ 150 av. J.-C. (la date du dernier éponyme - Πυθόδωρος).

Selon les dates établies pour Αἰνησίδαμος II, le début de l'activité du groupe entier pourrait être daté *post* – 198 selon GRACE 1985, en 192 selon LUNGU 1990,

ou d'environ 179/177 selon FINKIELSZSTEJN 2001; compte tenu de la datation de la magistrature du dernier éponyme, Πυθόδωρος, cet intervalle finirait entre environ 166/146 av. J.-C., selon SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970, ou environ 150 av. J.-C., selon FINKIELSZSTEJN 2001. Mais cette datation si „serrée”, de l'intervalle qui correspond aux sept éponymes découverts jusqu'à présent, pourrait être fortuite si l'on a en vue l'intervalle chronologique suggéré par les timbres de fabricants, lesquels illustrent un intervalle plus large.

Les timbres de fabricants se datent des intervalles chronologiques plus larges, dépassant souvent les limites d'une seule période. Pour leur datation, on a eu en vue, là où cela a été possible, l'association des fabricants avec certains éponymes, mieux encadrés chronologiquement.

Le fabricant Αγοράναξ a été encadré par GRACE 1974 entre le milieu de la période II et celui de la période III (environ 221-198 av. J.-C.). FINKIELSZSTEJN 2001 considère que le fabricant en cause a déroulé son activité dans les périodes II b et III, encadrées, dans son système chronologique, entre environ 219 et 161 av. J.-C.

Αγοράναξ a déroulé son activité au temps de plusieurs éponymes, utilisant pas mal de styles, dont le troisième (le dernier) étant adopté aussi par son successeur (Μαρούας) au début de sa carrière (FINKIELSZSTEJN 2001, p. 109).

Αντίμαχος a déroulé son activité au temps de plusieurs éponymes pendant la période III a et au début de la période IV a, pour la plupart dans l'intervalle qui correspond au Complexe Pergam.

Le fabricant Αρίσταρχος apparaît sur deux timbres découverts dans la hutte n° 1. Il a été découvert en grand nombre d'exemplaires à Pergam, déterminant l'encadrement de son activité par BUZOIANU 1992 et BUROW 1998 dans le groupe III a, daté par GRACE 1985 d'environ 210/205 – 175 av. J.-C.

Etant donné son association avec plusieurs éponymes, le fabricant Διος aurait commencé son activité, selon ŠELOV 1975, pendant le dernier quart du IIIe s. av. J.-C. Il apparaît aussi comme associé avec l'éponyme Ίασικράτης, daté par LUNGU 1990 de 208 av. J.-C. et par FINKIELSZSTEJN 2001 de la fin de la période III a, environ 190 av. J.-C. Conformément à la chronologie GRACE 1985, les éponymes au temps desquels Διος aurait déroulé son activité, à partir de Σώδαμος jusqu'à Ἀριστος II, se placeraient après 210 jusqu'à approx. 182-176 av. J.-C. Chez BUROW 1998, son activité se serait déroulée le long des périodes II c – III. Chez FINKIELSZSTEJN 2001, les éponymes au temps desquels Διος a déroulé son activité appartiendraient à un intervalle correspondant à la période III a, à partir de Σώδαμος, daté d'environ 195 av. J.-C. jusqu'à Ἀριστος II, de la période II e, daté d'environ 167/165 av. J.-C.

La céramiste (ou la propriétaire de l'atelier de poterie) Νικαγίς apparaît sur deux timbres de la hutte n° 1. Sur la base de la découverte de l'Asklepion de Pergam, GRACE 1968 datait l'activité de celle-ci d'environ l'an 200 av. J.-C., datation reprise aussi par GETOV 1995. Son activité s'est déroulée, selon BUROW 1998, dans la période III, mais toujours vers l'an 200 av. J.-C.

L'activité du fabricant Φανίας a été datée par ŠELOV 1994, sur la base d'un timbre du Complexe de Pergam, de la fin du IIIe s. - début du IIe s. av. J.-C., datation reprise aussi par JÖHRENS 2001.

Le fabricant Δαμοκράτης I, très présent dans de nombreux sites, inclusivement dans la zone Ouest-pontique, à partir de l'association avec plusieurs éponymes et de la découverte de ses timbres dans le Complexe de Pergam et à Villanova, a eu une riche activité pendant les premières décennies du IIe s. av. J.-C. BUROW 1998 place son activité pendant les périodes II-III. FINKIELSZSTEJN 2001 considère que l'activité de Δαμοκράτης I s'est déroulée à partir de la période III a; la datation des éponymes avec lesquels ce fabricant est associé est plus basse, respectivement dans les périodes III b-III c (entre environ 189-170/168 av. J.-C.), par rapport à la datation proposée par LUNGU 1990, pour certains éponymes avec lesquels il est associé.

Μαρσύας, fabricant tout aussi fréquent autant au Nord de la Mer Noire que sur la côte Ouest-pontique ou dans d'autres régions, est, lui-aussi, associé avec plusieurs éponymes.

Sur la base de ces associations, son activité se serait déroulée, selon GRACE, SAVVATINOU-PÉTROPOULAKOU 1970, GRACE 1974, NICOLAU-EMPEREUR 1986, BUZOIANU 1992, dès le début du IIe s. av. J.-C. jusque vers le milieu du même siècle, sans y arriver quand même. Selon BUROW 1998, Μαρσύας correspond aux périodes III-IV, avec le début de son activité en 199/198 av. J.-C., jusque vers l'an 146 av. J.-C.

L'activité du fabricant Ἀριστος I, bien représenté à Pergam et surtout à Villanova, où il apparaît sur des amphores en combinaison avec les timbres de plusieurs éponymes, a été encadrée par GRACE 1985 et BUZOIANU 1992 dans des limites chronologiques plus larges, à côté d'autres fabricants, groupés en séries, de la fin du IIIe s. av. J.-C., étant considéré de peu d'années antérieur à Δαμοκράτης I. L'association de Ἀριστος I avec l'éponyme Θεαίδητος témoigne de la continuation de son activité pendant la période III d, conformément à la chronologie de FINKIELSZSTEJN 2001, où l'éponyme mentionné est daté d'environ 171/169 av. J.-C.

Le fabricant Ἰπποκράτης, considéré comme un des plus actifs, présent dans le Complexe de Pergam, appartient, selon GRACE 1985, aux périodes III-IV. Il appartient à la série tardive de fabricants du Complexe Pergam; à partir de l'association avec plusieurs éponymes, son activité s'est déroulée, selon BUROW 1998 entre environ 184-150 av. J.-C., selon FINKIELSZSTEJN 2001 entre environ 172/170-146 av. J.-C. et selon JÖHRENS 2001 entre environ 171-148 av. J.-C.

L'activité de Ὀλυμπος, rencontré sur deux timbres, ayant en vue l'association avec divers éponymes, a été datée par LUNGU 1991 du début du IIe s. av. J.-C., par BUROW 1998 de la période III (entre environ 205-175 av. J.-C.), par JÖHRENS 2001 de la période III c – début de la période III d, tout comme FINKIELSZSTEJN 2001.

Les timbres des fabricants Κάλλων et Τιμασικράτης, absents du Complexe de Pergam, sont, jusqu'à présent, les timbres rhodiens les plus tardifs du site. Κάλλων a été encadré par GRACE 1985 dans la période V et par FINKIELSZSTEJN 2001 dans la période V/a, entre environ 145-134/133 av. J.-C.

Τιμασικράτης (au cas où l'association avec l'éponyme Ἡράκλειτος, qui n'apparaît pourtant pas sur l'exemplaire en discussion de „Vadu Vacilor” mais chez PRIDIK 1917, p. 9, le catalogue 174, s'avère être correcte) appartiendrait aux

périodes VI (?) ou VII (?); le profil angulaire de l'anse fait la preuve d'une datation tardive de ce fabricant. Quatre autres timbres de fabricants rhodiens ont la légende non complétée.

Par ensemble, pour le site de „Vadu Vacilor”, le groupe des timbres rhodiens de fabricants (sans Τιμασικράτης) apparaît relativement homogène. Par rapport à l'intervalle de temps suggéré par les sept timbres d'éponymes (donc sans Αρίσταρχος, qui est plus ancien), datés d'environ 179/177-150 av. J.-C., (selon FINKIELSZSTEJN 2001), l'intervalle établi pour l'activité des 12 fabricants (sans Τιμασικράτης) se situerait entre les périodes II b – V a, notamment entre environ 219-134/133 av. J.-C. (toujours selon FINKIELSZSTEJN 2001). Dans ce lot de timbres rhodiens, le groupe „pergamique” est le mieux représenté, se montrant relativement homogène. Les différences chronologiques constatées, pourtant, entre certains timbres (moins nombreux dans le cas de ceux d'éponymes et plus nombreux dans le cas de ceux de fabricants) suggèrent l'existence de plusieurs transports successifs d'amphores rhodiennes, échelonnés au cours de l'existence de l'établissement.

La situation quantitative et chronologique des timbres de „Vadu Vacilor” mène à une certaine conclusion. Il s'agit d'un apogée pour la période III a, pergamique, situation observée pour Tomis aussi, à laquelle on a essayé de trouver aussi des explications historiques. Rhodes semble avoir dominé le commerce avec des amphores et avec les produits transportés dans celles-ci à la fin du IIIe s. et pendant les premières décennies du IIe s. av. J.-C., ayant en même temps un rôle plus complexe en ce qui concerne les rapports établis avec les villes grecques du Pont Gauche.

Dans le site, on a découvert aussi des fragments d'amphores qui peuvent être attribuées au cercle de Rhodes.

Les amphores de Cnide sont les plus fréquentes à „Vadu Vacilor” après celles de Rhodes. Elles sont représentées par des fragments divers et par sept anses timbrées. Trois sont d'éponymes, trois sont de fabricants et une est illisible. Deux éponymes - Αγέστρατος et Άνθανδρος – sont attribués à la période IV A (celle des *fhourarches*), encadrée par GRACE 1985 entre 188-167 av. J.-C. Le troisième éponyme - Τελεγκρέον – appartient à la période IV B (environ 167-146 av. J.-C.). Sur tous les trois timbres, l'ethnicon Κνιδίου fait aussi son apparition. Le fabricant Απολλώνιος, accompagné de l'ethnicon (?) Πισίδας, apparaît sur trois timbres, datés de la fin du IIIe s. – Ière partie du IIe s. av. J.-C.

On constate que tous les timbres cnidiens de „Vadu Vacilor” appartiennent, du point de vue typologique, à ceux *avec nom*, dont la production n'est pas antérieure au dernier quart du IIIe s.av. J.-C. (environ l'an 220 av. J.-C.). D'ailleurs, comme on l'a déjà constaté les timbres d'éponyme appartiennent aux périodes IV A et IV B, tandis que celui de fabricant, représenté par trois exemplaires, appartient à un intervalle qui correspond à la première moitié du IIe s. av. J.-C., éventuellement même au premier quart de celui-ci, mais avant l'an 150 av. J.-C. Quand même, le nombre de timbres cnidiens est trop réduit pour que l'on puisse formuler certaines considérations pertinentes, en comparaison avec les situations rencontrées dans d'autres sites (par exemple, Albești et Tomis).

On a découvert également des fragments d'amphores qui appartiennent au groupe „Zénon B”, daté de la fin du IIIe s. – début du IIe s. av. J.-C. D'autres fragments appartiennent au cercle de Cnide.

Les amphores de Sinope sont présentes par un nombre relativement réduit de fragments (cols, anses non timbrées, bases, fragments de parois etc., inclusivement une anse avec empreinte digitale à la base, *étant plus ancienne*). C'est toujours à ce type qu'appartiennent deux anses timbrées (S 1 et S 2), les deux illisibles; celles-ci sont antérieures à l'an 183 av. J.-C., la date d'arrêt de timbrer les amphores sinopéennes. Les matériels amphoriques sinopéens de „Vadu Vacilor” sont généralement datables surtout de la fin du IIIe s. jusqu'aux premières décennies/milieu du IIe s. av. J.-C.; l'anse fragmentaire avec empreinte digitale à la base (A 57; inv. 45082) suggère l'existence possible des exemplaires plus anciens.

L'anse d'un col fragmentaire d'amphore de Chios (?) est timbrée avec le nom de Εὐκράτης, nom rencontré surtout sur les amphores de Cnide, dans la période IV B (environ 167-146 av. J.-C.).

D'autres fragments appartiennent aux amphores de Cos, entre lesquels une anse timbrée avec la légende Πάπ-ους(?), datables toujours du IIe s. av. J.-C.

Un nombre relativement réduit de fragments d'amphores appartiennent au type du Chersonèse taurique. Une amphore fragmentaire, selon la forme du pied, semble être plus ancienne et on peut l'encadrer entre la fin du IVe s. et le début du IIe quart du IIIe s. av. J.-C. (A 65; inv. 45079). D'autres fragments peuvent appartenir à des exemplaires plus tardifs, étant donné que la fin de la production amphorique à Chersonèse a été établie, plus ou moins récemment, soit vers le milieu du IIe s. av. J.-C., soit environ l'an 185 av. J.-C.

Les importations d'amphores de Thasos, bien que peu nombreuses, ont, en fait, une signification liée aux commencements de l'établissement de „Vadu Vacilor”.

On y mentionne aussi la partie supérieure d'une amphore du type Parméniskos? (A 96; inv. 44728) ainsi que plusieurs exemplaires fragmentaires provenus de centres non déterminés.

Le matériel amphorique découvert prouve le fait que la plupart de ces importations se datent des dernières années du IIIe s. et de la première moitié du IIe s. av. J.-C.; l'importation d'amphores continue mais avec une intensité beaucoup plus réduite dans la période suivante.

LA CÉRAMIQUE HELLÉNISTIQUE D'USAGE COMMUN.

On a découvert de nombreux types de vases (surtout en état fragmentaire) provenus de divers centres grecs ou des colonies.

A. VASES DESTINÉS AUX PRODUITS LIQUIDES.

1. *Canthares*. On y en remarque la présence par plusieurs exemplaires fragmentaires, entre lesquels: a – un exemplaire, décoré de cannelures verticales, du IIIe s. av. J.-C. (C 127; inv. 43535); b – un exemplaire avec la coupe haute et le pied cylindrique (C 128; inv. 45077/a), de la fin du IIIe s. – début du IIe s. av. J.-C.; c – un *canthare baggy* fragmentaire (C 129; inv. 45075), daté d'environ le milieu du IIIe s. – le milieu du IIe s. av. J.-C.; il y a aussi d'autres fragments de *canthares*.

2. *Lekythoi* (lécythes). A – Exemple fragmentaire, avec le corps ovoïdal et la lèvre tournée vers l'intérieur (C 195; inv. 43533), qui correspond à un type daté de la première moitié du IIIe s. jusqu'au milieu du IIe s. av. J.-C.; b – exemple fragmentaire avec le corps ovoïdal et la lèvre épaissie vers l'extérieur (C 409; inv. 43534), daté largement de la fin du IVe s. – IIe s. av. J.-C. Une lèvre et deux cols fragmentaires de *lecythes* (C 212; inv. 45043; C 132-133, inv. 45076/a, b).

3. *Brocs*. On y distingue plusieurs types selon la forme du corps, du col et des anses.

a – fragments de brocs à pastille dans la partie supérieure de l'anse (c 33; inv. 45056; C 34; inv. 45066; C 201; inv. 44716; C 274; inv. 44706). D'autres fragments appartiennent à des types indéterminés. Les exemplaires découverts appartiennent surtout à la fin du IIIe s. – IIe s. av. J.-C.

4. *Lagynoi*. On a découvert un fragment de vase (C 145; inv. 45070). Type relativement fréquent dans le site de „Valea lui Voïcu”.

5. *Deinoi*. On a découvert un fragment de *deinos*? (C 197; inv. 45091).

6. *Unguentaria*. Type faiblement représenté à „Vadu Vacilor”. On y a découvert un fragment de bulbe d'onguentaire (C 243) qui semble appartenir à un type caractéristique au IIe s. av. J.-C.

7. *Cratères*. On a découvert la partie inférieure, fragmentaire, d'un cratère produit dans un centre grec indéterminé (C 351; inv. 45035).

A „Vadu Vacilor”, on n'a pas encore découvert de vases du type *askos* qui apparaissent, cependant, en nombre relativement important à „Valea lui Voïcu”.

B. VASES DESTINÉS AUX ALIMENTS.

1. *Bols*. Cette catégorie est représentée surtout par des fragments de petites dimensions, appartenant à des variantes difficile à déterminer. Il s'y ajoute quelques exemplaires clairement individualisés.

a) Un bol du type avec des anses et le bord un peu retroussé (c 23; inv. 45049), du IIe s. av. J.-C.).

b) Plusieurs exemplaires avec le corps tronconique et la lèvre tournée vers l'intérieur, dont un qui se date d'environ 175-150 av. J.-C. (C 24; inv. 45053).

c) Un bol du type A Campan (C 279; inv. 45531) à ouverture large (*outcurved rim*); à partir des découvertes similaires de la „Maison des Comédiens” de Délos, il se date d'environ 160-146 av. J.-C. L'association des bols de ce type avec des amphores de Rhodes du groupe IV trouvées à Délos, aussi bien que dans une tombe d'Aegyssus (Tulcea), a suggéré leur transport ensemble par les commerçants qui faisaient transporter des produits mis dans des amphores rhodiennes, fait que l'on peut supposer aussi pour le bol du type A Campan de Satu Nou – „Vadu Vacilor”. La présence des bols de ce type en Dobroudja a, à la fois, une signification chronologique et une autre aussi, liée à leur origine italique.

d) un bol fragmentaire à décor en relief (C 348; inv. 43524) pourrait appartenir à l'atelier Monogramma ou à un centre non identifié. Les pièces de ce type ont été fabriquées entre le dernier quart du IIIe s. et les premières décennies du Ier s. av. J.-C. On y mentionne également d'autres bols à décor en relief, découverts dans les établissements gréco-indigènes et gétiques de Dobroudja et

du côté gauche du Danube, précisant que ceux-ci ont représenté les modèles des imitations autochtones largement répandues dans le monde géto-dace.

2. *Lékanés*. Un vase du type sans anse (*handleless lekanis*) a été découvert dans la fosse n° 5 (C 273; inv. 43530).

3. *Assiettes*. Un exemplaire quasi complet (C 196; inv. 43489) peut se dater d'environ 175-160 av. J.-C. On a découvert aussi d'autres fragments d'assiettes ou d'écuellenes (C 22; C 151).

4. *Ecuellenes*. La plupart des exemplaires sont en état fragmentaire, difficile à identifier du point de vue typologique; les unes peuvent appartenir au type des *lékanes*. Une écuelle (C 32; inv. 44716) se date de la première moitié du IIe s. av. J.-C. Dans les complexes archéologiques examinés, on a découvert aussi d'autres fragments d'écuellenes ou de terrines hellénistiques, ayant le fond plat ou annulaire, travaillées en céramique de bonne qualité.

5. *Alia*. Dans cette catégorie entrent un fragment de *plateau* (C 203) qui peut se dater du dernier quart du IIIe s. – premier quart du IIe s. av. J.-C. et un fragment de vase d'un type indéterminé (cruche), peint à l'extérieur d'une bande rouge horizontale (C 335; inv. 44705).

C. VAISSELLE DE CUISINE.

Entre les quelques fragments découverts, on a pu déterminer: a – un fond d'écuelle d'argile âpre, poreuse, avec beaucoup de sable (C 146; inv. 45066); b – un fragment de plateau (?) ou d'assiette (?) avec des parois minces (C 276; inv. 44707).

D. AUXILIARIA.

1. *Pithoi*. Dans le site de „Vadu Vacilor”, on a découvert un nombre relativement important de fragments de vases du type pithos, destinés à y stoker les produits. Il y en a qui pourraient appartenir au même exemplaire et d'autres – aux vases différents. L'argile dont on les a fabriqués contenait du sable, parfois même du gravillon, des tessons broyés, du mica et des traces de calcaire. Ceux-ci ont été cuits de manière oxydante et ont la surface couleur brique ou rougeâtre-brique; vu l'épaisseur des parois et la cuisson inégale, le noyau est souvent gris. Les surfaces des vases étaient parfois couvertes d'une engobe fine, pour devenir imperméables.

Ce type de vase a une origine gréco-hellénistique. Il a été repris par les Gétodaces et introduit dans le répertoire céramique autochtone. Les vases du type pithos de la Dacie intracarpatique sont des produits locaux, imités d'après des prototypes grecs; ceux qui appartenaient au monde gétique extracarpatique pourraient être aussi bien des vases d'importation que des produits appartenant aux artisans locaux. Les vases de ce type de Dobroudja, y compris ceux de „Vadu Vacilor” et d'autres établissements du voisinage du Danube, étaient, bien probablement, surtout des importations hellénistiques. L'épaisseur des parois de pithoi de l'établissement examiné varie entre 2,0 – 2,7 cm. On apprécie que les vases en discussion de „Vadu Vacilor” avaient une hauteur d'environ 1,10 – 1,30 m. Les vases – pithoi étaient utilisés surtout pour la conservation des provisions solides (les céréales) mais aussi pour l'eau. Dans le cas de leur

découverte dans les établissements des rives du Danube ou des bords des lacs fluviaux, les auteurs n'excluent point leur utilisation en vue de conserver et commercialiser le poisson salé.

E. D'AUTRES CATÉGORIES.

Jusqu'à présent, à „Vadu Vacilor”, on n'a pas encore découvert de lampes à huile hellénistiques ou imitations gétiques de celles-ci. Etant donné leur présence à „Valea lui Voicu” et dans d'autres établissements de Dobroudja, l'absence des lampes à huile dans le site de „Vadu Vacilor” pourrait être fortuite, déterminée seulement par le volume restreint des fouilles.

REPRÉSENTATIONS FIGURÉES.

A „Vadu Vacilor”, on a découvert, jusqu'à présent, deux représentations céramiques figurées: une statuette fragmentaire qui rend Aphrodite (R 2; inv. 32248) et un fragment de base d'autel (R 1). Ayant d'autres significations que celles caractéristiques au monde autochtone, les statuettes hellénistiques sont rares dans les établissements gétiques.

D'AUTRES OBJETS CÉRAMIQUES.

1. *Fuseaux*. Dans le site, jusqu'à présent on a découvert peu de fuseaux (six exemplaires), en comparaison avec le grand nombre de ceux-ci, découverts dans d'autres établissements gétiques. Entre ces fuseaux, un a été travaillé d'un fragment d'amphore de Rhodes; d'un autre fragment d'amphore du même type, perforé, on devait, peut-être, confectionner toujours une fusaiöle.

2. *Petite perle d'argile*. On a découvert une perle fusiforme, avec les bouts pointus (Al 5).

3. *Creusets*. Dans la hutte n° 1, on a découvert un creuset (?) fragmentaire approximativement conique (Al 2; inv. 45021) et un autre, toujours quasi conique, un peu bombé (Al 6; inv. 45021). Les deux sont cuits par cuisson secondaire. Les creusets sont relativement fréquents dans les établissements géto-daces.

4. *Rouleau d'argile*. Un rouleau d'argile de forme quasi globulaire, irrégulière, avec deux zones aplaties, a été découvert dans la fosse n° 5 (Al 13, inv. 45013). Ce rouleau a été modelé d'une pâte pareille à celle de la céramique travaillée à la main; dans la composition, il y avait des tessons broyés et du sable; cuisson oxydante, couleur brique-brun. De tels rouleaux, fréquemment rencontrés dans d'autres périodes historiques, pouvaient avoir de diverses utilisations: en tant que grille (châssis métallique) sur les âtres; pour soutenir les vases mis au feu; placés entre les vases mis dans les fours, pour y faire la cuisson; pour accumuler la chaleur et faire chauffer ultérieurement les pièces.

OBJETS EN MÉTAL.

Dans le sondage effectué à „Vadu Vacilor”, on n'a pas découvert beaucoup d'objet en métal, fréquents dans d'autres établissements géto-daces. On y a découvert un objet fragmentaire en fer (Al 25) qui représente soit une pointe de harpon (?), soit une dent courbée de fourchette (?). On y a constaté aussi la présence de restes de scorie de fer.

OBJETS EN VERRE.

Une petite perle en verre en pâte bleue, déformée par la cuisson, a été découverte dans Si, la cassette n° 1 – Est. Un fragment de *bracelet*, ayant la section plane-convexe, en pâte bleue, a été découvert dans la hutte n° 1; il peut s'agir d'une importation hellénistique.

OBJETS EN PIERRE.

1. *Queux* (pierres à aiguiser). On en a découvert un seul exemplaire fragmentaire, de forme approximativement parallélépipédique, avec les bords arrondis (Al 1). De telles pièces, utilisées à aiguiser, sont fréquentes dans les établissements géto-daces.

2. *Meules*.

a. *Meules du type rudimentaire*. De telles pièces, utilisées pour broyer les grains et, aussi, pour moudre ou broyer les blocs d'argile et les ingrédients utilisés à la fabrication de la céramique, sont fréquentes dans les sites géto-daces. On en a découvert deux exemplaires: Al 15; inv. 45015; Al 27; inv. 45018.

b. *Meules du type grec*. Il y a trois exemplaires fragmentaires (Al 14; inv. 44685; Al 22; inv. 44486; Al 26; inv. 45015) qui proviennent de „Vadu Vacilor”. On les a fabriquées de roches résistantes: porphyre, rencontré dans la zone de Turcoaia, Cârlari-Iacobdeal, ainsi que dans les alluvions du Danube des périodes géologiques anciennes et métamicroconglomérat arcasiens, roche existante dans la Dobroudja centrale et nordique, dans la „formation des schistes verts”.

3. *Broie*. Une telle pièce ayant la forme d'une demi-calotte allongée, à base plate, faite en porphyre (Al 8; inv. 45014, a été découverte dans la hutte n° 1.

4. *Plaques discoïdales*. On a découvert deux exemplaires fragmentaires, ovales ou ronds, travaillés en roche dure – métamicroconglomérat arcasiens)Al 15 a; inv. 45093; Al 23; inv. 45017). Il est bien possible que celles-ci aient été utilisées comme support pour le brisement de certains ingrédients utilisés dans la composition de la pâte des vases céramiques.

5. *Polisseur* (?). On a découvert un exemplaire en grès, de forme approximativement ovale (Al 28; inv. 45046).

MATÉRIELS ARCHÉOLOGIQUES ANTÉRIEURS A L'ÉTABLISSEMENT GÉTIQUE.

Dans la zone examinée, on n'a pas observé de niveaux et complexes archéologiques antérieurs à l'habitat gétique. Cette situation est due, éventuellement au fait que les fouilles n'ont recouvert qu'une petite part de l'aire totale du promontoire sur lequel est situé l'établissement. Cependant, on y a découvert pas mal de matériels plus anciens, entraînés dans la couche archéologique gétique examinée. Il s'agit de fragments céramiques hallstattiens du type Babadag, correspondant à quelques types représentatifs tels:

1 – *vases bitronconiques ou à panse bombée*, de grandes et moyennes dimensions, en plusieurs variantes; 2 – *la tasse*, modelée en argile relativement fine; 3 – *l'écuelle*, à la lèvre repliée vers l'intérieur et aux cannelures obliques sur le rebord extérieur. Il s'y ajoute une *hache* (?) fragmentaire en pierre.

L'apparition des fragments de vases hallstattiens spécifiques surtout pour la phase Babadag III à „Valea lui Voïcu” suggère l'existence d'un habitat de cette période, sans, quand même, limiter son évolution à la seule phase mentionnée.

PROBLÈMES DE CHRONOLOGIE.

L'habitat gétique de Satu Nou – „Vadu Vacilor” s'est avéré, dès le début, comme très important du point de vue de son encadrement chronologique aussi par rapport à „Valea lui Voïcu”. A partir du premier lot de 15 timbres d'amphores de „Vadu Vacilor” (CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 170-171), unitaires du point de vue chronologique et variées comme origines, on a apprécié que l'habitat mentionné recouvrirait justement l'hiatus constaté à „Valea lui Voïcu”, en espèce le IIe s. av. J.-C., éventuellement les dernières années du siècle précédent aussi. On peut remarquer la variété des centres grecs qui exportaient des amphores ou, pour mieux dire, la variété des produits transportés dans ces amphores. Le manque des timbres d'Héraclée du Pont et de Thasos pourrait être dû au fait d'avoir cessé le timbrage des amphores dans les centres respectifs, éventuellement, avant le début de l'habitat proprement-dit de „Vadu Vacilor”.

Du point de vue des possibilités de l'utiliser pour des déterminations chronologiques plus exactes, la céramique travaillée à la main, bien que variée et représentée typologiquement par les catégories rencontrées habituellement dans presque tous les établissements géto-daces des trois derniers siècles de l'ère ancienne, n'est pas expressive pour des précisions chronologiques.

Tous les types de vases travaillés à la main sont communs pour des périodes plus longues, y compris pour le IIe s. av. J.-C., quand l'établissement de „Vadu Vacilor” a connu l'habitat le plus intense.

Tout aussi inexpressive pour des déterminations chronologiques plus détaillées s'avère la céramique grise travaillée à la roue du potier. C'est la raison pour laquelle, on a utilisé les éléments chronologiques offerts par le matériel archéologique hellénistique pour la datation de l'évolution de l'établissement de Satu Nou.

Pour établir le début de l'habitat en discussion, on constate qu'entre les matériels les plus récents il y a quelques fragments d'amphores, surtout de Thasos, Sinope et Cnide – le groupe Zénon, ainsi que tous les timbres avec l'éponyme Ἀρίσταρχος, de la période I b. On y mentionne entre autres: un pied d'amphore de Thasos du type I BON, respectivement 20 k et 20 i ZEEST (A 103; inv. 44732), d'autres fragments d'amphores d'un centre indéterminé de la proximité de Thasos (A 113), ainsi que les fragments d'amphores sinopéennes, y compris les deux anses timbrées (S₁ et S₂) qui indiquent une date antérieure à l'an 183 av. J.-C. Il en est de même pour certains timbres rhodiens de fabricants qui peuvent être datés de la fin du IIIe s. av. J.-C. Une part de la céramique d'usage commun s'y ajoute. Ainsi, quelques *kantharoi* fragmentaires mentionnés plus haut (C 127, décoré de cannelures verticales; C 128, avec la coupe haute et le pied cylindrique; C 129, du type *kantharos baggy*, la catégorie „West Slope”) peuvent être datés du IIIe s. av. J.-C., y compris de la seconde moitié et même, dans certains cas, du début ou du milieu du IIe s. av. J.-C. De la catégorie des vases hellénistiques relativement récents font partie aussi un *lekythos* (C 195) qui

appartient à une variante datée de la première moitié du IIIe s. – milieu du IIe s. av. J.-C., une *lekanis* du type sans anses (C 273) qui appartient à un type répandu de la période hellénistique ancienne jusqu'à la période romaine ancienne etc. Les brocs fragmentaires (inclusivement les exemplaires avec des anses à la pastille, les assiettes, les écuelles, les fragments de pithoi, les représentations figurées, les meules du type grec, ainsi que la monnaie callatienne de bronze (M 1), découverte sur la plage du Danube, dans la zone, correspondent aussi à la période d'évolution de l'établissement, notamment à la fin du IIIe s. – IIe s. av. J.-C.

Les matériels archéologiques plus anciens suggèrent la possibilité que le plateau de „Vadu Vacilor” ait été habité, certes moins intensément, de manière permanente ou temporaire, même lors de la première phase d'existence de la *dava* de „Valea lui Voicu”. Le fait est bien plausible si l'on a en vue la possibilité de l'existence de quelques noyaux d'habitat aux environs des *davae*, qui représentaient des centres résidentiels importants à l'époque. N'étant pas affecté, probablement, par les événements qui ont déterminé la fin de la première phase de la *dava* mentionnée, l'établissement de „Vadu Vacilor” pouvait représenter un lieu de refuge pour les survivants des moments violents qui avaient eu lieu à „Valea lui Voicu”, ceux-ci se fixant dans un point situé non loin de l'établissement initial et avec une configuration similaire du terrain. Ainsi, l'établissement de „Vadu Vacilor” s'est développé pendant environ un siècle ou davantage comme un établissement relativement important, représentatif dans la zone.

La plupart du matériel archéologique hellénistique de „Vadu Vacilor” se date du IIe s. av. J.-C. Les timbres rhodiens d'éponymes (à l'exception de Ἀρίσταρχος), les timbres les plus nombreux du même type de fabricants ainsi que la majorité des timbres cnidiens appartiennent à un intervalle compris approximativement entre la fin du IIIe s. et le milieu du IIe s. av. J.-C., les rhodiens ayant la prépondérance pour la période pergamique. Les fragments de bols (y compris l'exemplaire du type A Campan, inv. 43531, C 279 et celui à décor en relief, inv. 43524, C 348) sont datables du IIe s. av. J.-C. Un encadrement chronologique pareil peut être établi aussi pour la majeure partie de la céramique hellénistique d'usage courant.

Le moment de la fin de l'habitat de „Vadu Vacilor” pourrait être mis en corrélation avec le matériel hellénistique le plus tardif d'ici. Les amphores rhodiennes les plus tardives appartiennent aux fabricants Κάλλων, de la période V et Τιμασικράτης, des périodes VI ou VII (au cas où son association avec l'éponyme Ἡράκλειτος s'avère être correcte).

La plupart du matériel amphorique des centres identifiés correspond à un intervalle compris entre la fin du IIIe s. et le milieu du IIe s. av. J.-C. La céramique hellénistique d'usage courant n'offre elle non plus d'arguments pour une datation du moment final de l'établissement de „Vadu Vacilor”. La fin de l'existence ou plutôt la réduction de l'intensité de cet habitat semble s'être passé à la fin du IIe s. ou au début du Ier s. av. J.-C., simultanément avec la reprise de l'habitat à „Valea lui Voicu”, dans la deuxième phase, plus tardive, de cette *dava*. Mais les causes et les circonstances historiques qui ont déterminé ce phénomène ne peuvent encore être établies.

Un autre aspect relevé par l'investigation du matériel hellénistique, le

matériel amphorique en particulier, est lié à la présence, dans les mêmes complexes archéologiques, des exemplaires qui peuvent être attribués à une même séquence chronologique; d'autres fois, ceux-ci appartiennent, pourtant, à des périodes différentes. La situation la plus complexe est enregistrée dans le cas de la hutte n° 1, où l'on a découvert 20 timbres d'amphores. A l'exception du timbre rhodien le plus ancien – celui de l'éponyme Αρίσταρχος, de la période I b – et du plus tardif – appartenant au producteur Τιμασικράτης, correspondant de manière hypothétique aux groupes VI-VII – tous les 15 autres timbres (d'éponymes et de fabricants rhodiens) appartiennent à un intervalle compris entre la période II b et la période V a, respectivement entre *post* – 219-137/136 av. J.-C. (conformément à la chronologie FINKIELSZTEJN 2001). C'est à cet intervalle assez large où l'on pourrait encadrer les 15 timbres rhodiens de la hutte n° 1 que correspondent aussi les deux timbres de Cnide du fabricant Απολλώνιος (S 38 et S 39), l'exemplaire de Chios (?) avec le timbre Εὐκράτης (S 43), ainsi que la plupart du matériel amphorique déterminé ou pas. Une situation similaire est relevée aussi par l'autre matériel archéologique découvert dans la hutte, y compris par la céramique hellénistique d'usage commun.

A partir du matériel archéologique découvert, on peut supposer que le remplissage de la hutte, après la désaffectation, s'est passé à la longue, ce qui pourrait expliquer la variété du matériel découvert, ainsi que son échelonnement pendant une période relativement étendue. Mais on ne saurait pas établir les étapes de remplissage de la hutte.

Dans la fosse n° 5, on a découvert quatre anses timbrées d'amphores qui appartiennent à un intervalle relativement unitaire du point de vue chronologique: un timbre sinopéen (S 2), daté d'avant 183 av. J.-C., un timbre rhodien de l'éponyme Σύμμαχος de la période III d (S 28), daté d'environ 188-186 av. J.-C. selon GRACE 1985 ou d'environ 173-171 av. J.-C. selon FINKIELSZTEJN 2001, ainsi que deux cniidiens – un timbre du fabricant Απολλώνιος Πισίδας (S 40) et un autre, difficile à lire (S 41). L'autre matériel archéologique découvert dans la fosse correspond à l'intervalle chronologique suggéré par les timbres d'amphores mentionnés. Cependant on ne saurait apprécier l'éventuelle période d'utilisation de la fosse; son remplissage s'est produit, probablement, vers le milieu ou pendant la seconde moitié du IIe s. av. J.-C.

Dans la fosse n° 8, on a découvert un timbre rhodien de l'éponyme Πυθόδωρος (S 25), daté d'environ 166-146 av. J.-C. par GRACE, SAVVATIANOU-PÉTROPOULAKOU 1970 et d'environ 150 av. J.-C. selon FINKIELSZTEJN 2001. Le reste du matériel archéologique découvert n'est pas en contradiction avec cette datation.

Dans la fosse n° 10, superposée du plancher de la hutte n° 1, on a découvert un timbre de l'éponyme Σύμμαχος (S 26), dont on a mentionné l'encadrement chronologique plus haut. Dans ce cas aussi, les autres matériels découverts dans la fosse ne contredisent pas la datation en cause.

Bien que, dans la zone examinée de l'établissement de „Vadu Vacilor” on ait constaté l'existence d'un seul niveau, par la corroboration des observations concernant la situation dans le terrain des complexes examinés, de l'inventaire archéologique de ceux-ci et celui découvert dans la section proprement-dite, on

peut supposer, sous la réserve d'une certaine probabilité, l'existence de plusieurs horizons chronologiques ou étapes d'habitat.

Comme on l'a déjà mentionné plus haut, dans la zone de la hutte n° 1, ont existé trois étapes successives d'habitat, assez rapprochées entre elles, dans le temps. A l'horizon gétique récent, intégré pourtant à la même période d'évolution de l'établissement, pourraient appartenir la fosse n° 2, où l'on a découvert un pied d'amphore de Thasos (A 103), ainsi que la fosse n° 4, où l'on a trouvé la partie inférieure d'une amphore du groupe Zénon B? (A 110), des fragments d'amphores de Sinope (A 111-112), d'autres provenant d'un centre indéterminé, rapproché de Thasos (A 113) et de Cnide (A 109). Dans le cas d'autres fosses (n°s 1, 3, 6, 7, 9, 11) le matériel archéologique est trop peu représentatif pour en permettre l'encadrement chronologique plus serré.

Traduction prof. Virginia MOISE

Tehnoredactare computerizată, procesare ilustrație MINAC:
VASILICA PODARIU; RĂZVAN PETCU

Imagini foto: de săpătură – ANCA GANCIU;
de piese – DOINA BANCIU

Desene: MIHAI IRIMIA; ELENA CUZMIN

Traducere rezumat în limba franceză: prof. VIRGINIA MOISE

2

3

4

5

6

Fig. 108 1 – cat. 37, inv. 43523; 2 – cat. 38, inv. 43514; 3 – cat. 39, inv. 43520; 4 – cat. 40, inv. 43522; 5 – cat. 41, inv. 43521; 6 – cat. 43, inv. 44678.

1

2

3

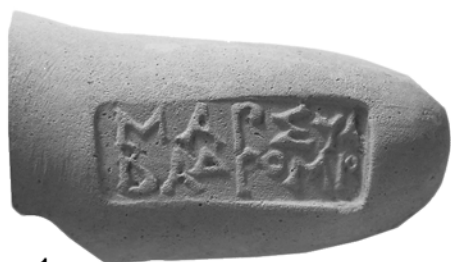

4

5

Fig. 107 1 – cat. 27, inv. 44676; 2 – cat. 30, inv. 44674;
3 – cat. 28, inv. 43526; 4 – cat. 36, inv. 43521.

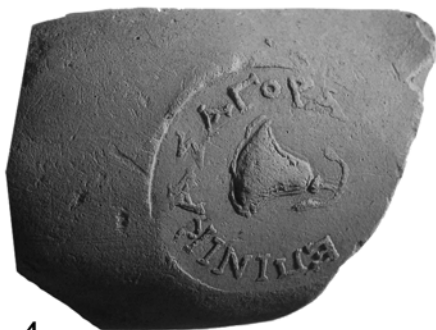
1

2

3

4

5

6

7

Fig. 106 1 – cat. 19, inv. 44672; 2 – cat. 20, inv. 43517; 3 – cat. 21, inv. 43519; 4 – cat. 22, inv. 34485; 5 – cat. 25, inv. 44675; 6 – cat. 26, inv. 44677; 7 – cat. 20, inv. 43517.

1

2

3

4

5

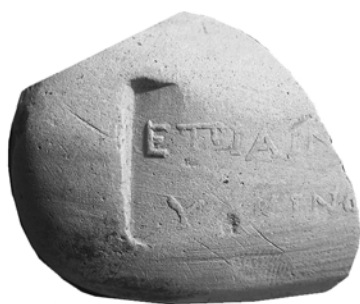
Fig. 105 1 – cat. 10, inv. 43513; 2 – cat. 11, inv. 44668;
3 – cat. 12, inv. 44669; 4 – cat. 15, inv. 44670; 5 – cat. 16, inv. 43518.

1

2

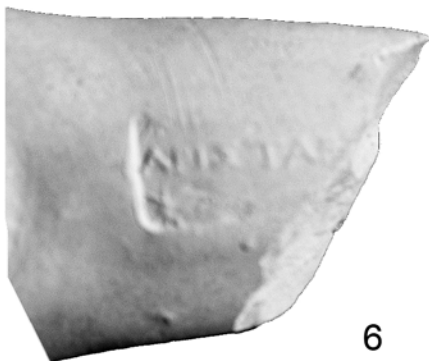
3

4

5

6

Fig. 104 1 – cat. 1, inv. 34483; 2 – cat. 3, inv. 44667; 3 – cat. 4, inv. 43515; 4 – cat. 5, inv. 43516; 5 – cat. 6, inv. 43517; 6 – cat. 7, inv. 43512.

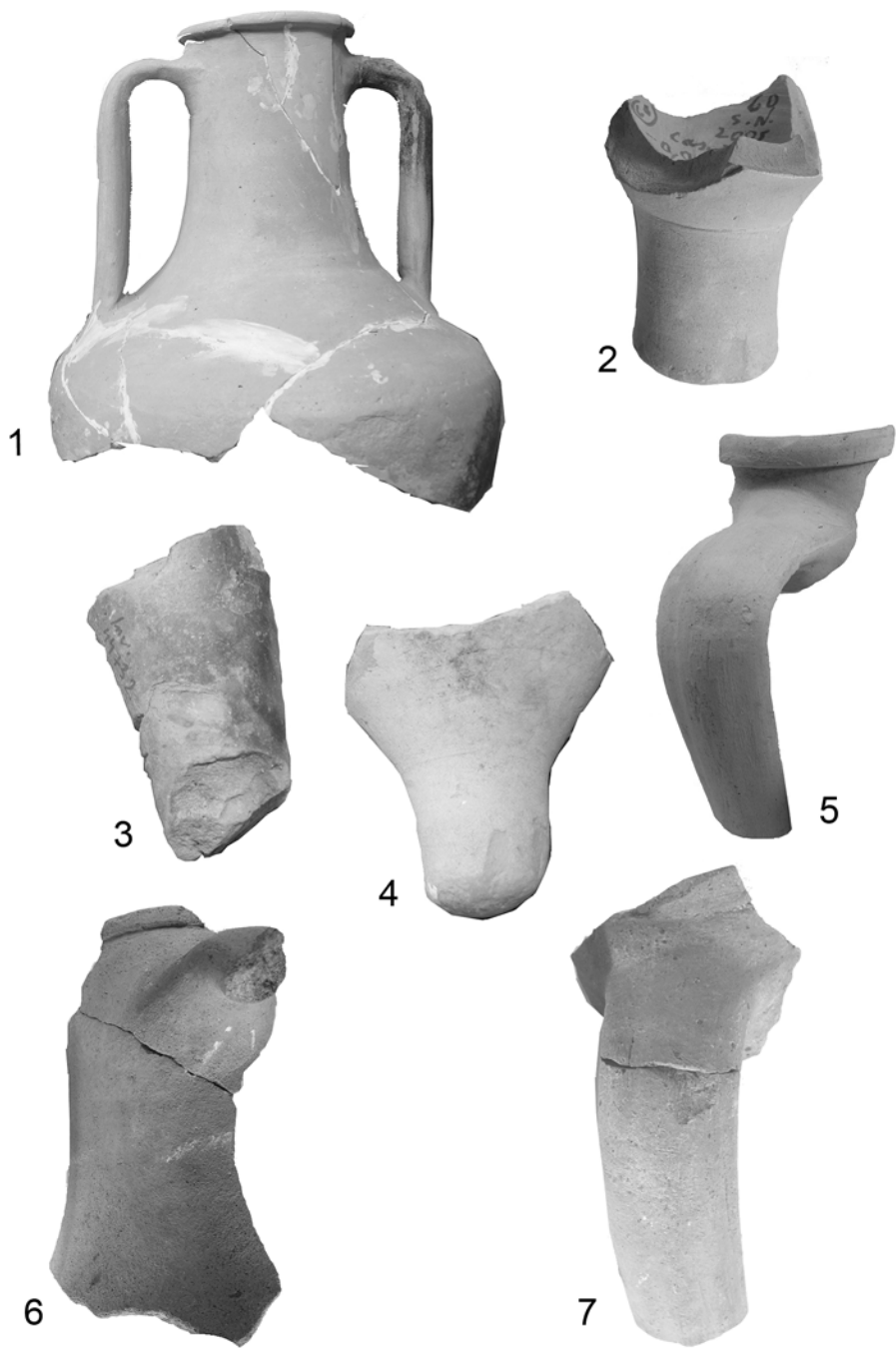

Fig. 103 Material amforic. 1-2 – din bordeiul nr. 1: 1 – tip nedeterminat (Parmeniskos ?); inv. 44728 (-1-1,10m); 2 – Rhodos; inv. 44713 (-0,90-1,10m); 3 – picior de amforă de Thasos din groapa nr. 2; inv. 44732; 4-5 – picior de amforă de Rhodos și toartă de tip nedeterminat din groapa nr. 5; inv. 45096; 44706; 6-7 – gât și toartă de tipul Sinope din groapa nr. 4; inv. 44699. Scări diferite.

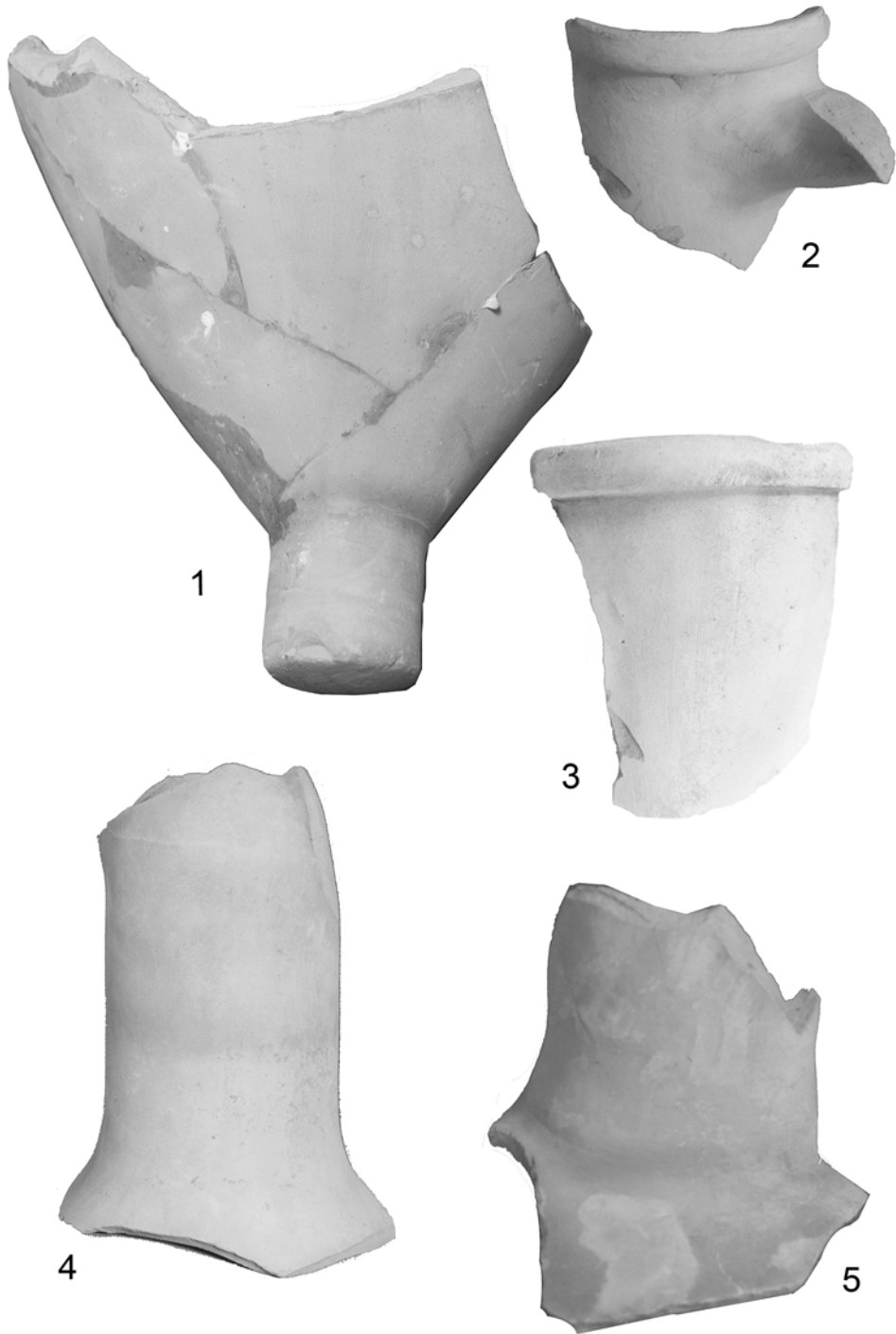

Fig. 102 Fragmente de amfore de Rhodos din bordeiul nr. 1:
 1 – inv. 44729 (-0,60m); 2 – inv. 45071 (-0,65-0,70m); 3-4 – inv. 44713; 44700
 (-1,10-1,25m); 5 – inv. 44706. Scări diferite.

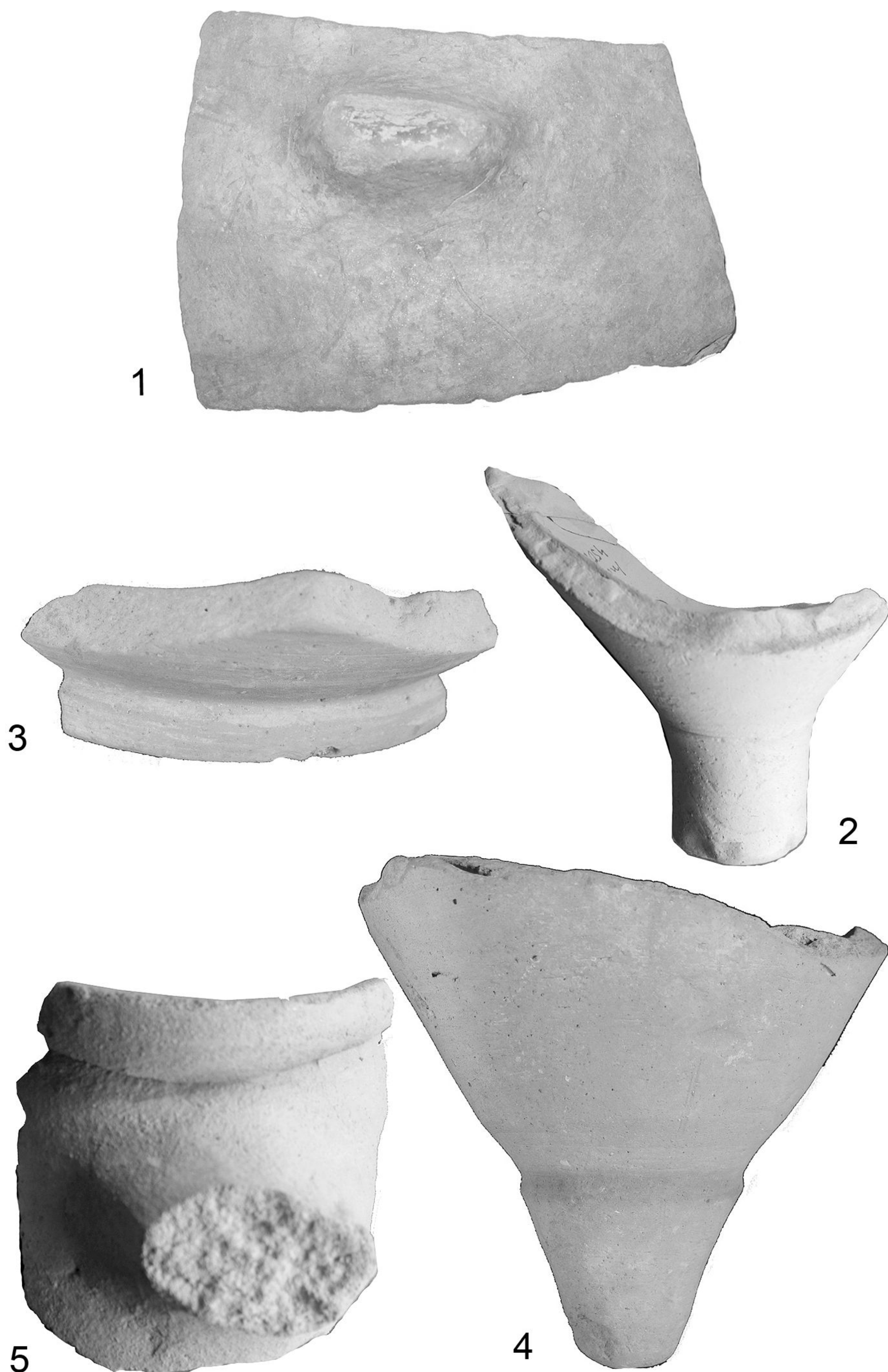

Fig. 101 Ceramică din SI: 1 – fragment de vas de tip clopot; inv. 45031 (c.14; -0,75m); 2 – picior de amforă de Rhodos; inv. 45028 (c.14; -0,75m); 3 – fund de crater cenușiu lucrat la roată; inv. 45028 (c.10-16; -0,60-0,75m); 4 – picior de amforă – grupul Zenon (B?) din groapa nr. 4; inv. 45036; 5 – buză de amforă de Sinope inv. 45028 (c.10-16; -0,60-0,70m). Scări diferite.

Fig. 100 Fragmente de amfore din bordeiul nr. 1: 1 – Rhodos; inv. 45071 (-0,65-0,75m); 2 – Sinope; inv. 45073 (-0,65-0,75m); 3 – toartă de tipul Sinope; inv. 45082 (-0,75-1m); 4 – picior de tipul Sinope; inv. 45082 (-0,75m); 5 – picior de tipul Sinope; inv. 45082 (-0,75m). Scări diferite.

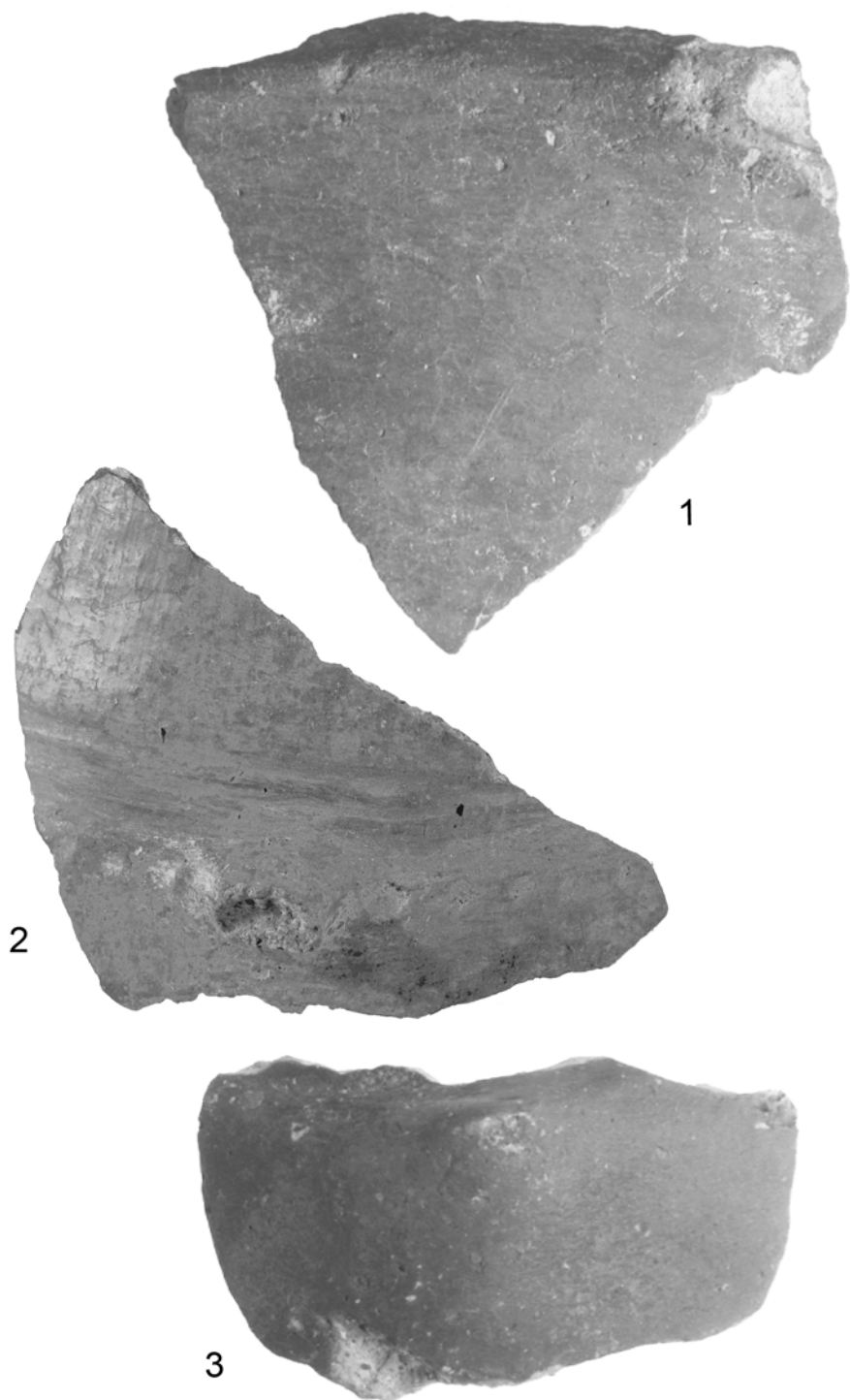

Fig. 99 Ceramică hallstattiană: 1 – inv. 45104 (groapa nr. 5);
 2 – inv. 45048 (c.1N-2N; -0,50m/-0,50m) (poteca digitală nr. 1); 3 – inv. 45048 (c.1N-2N; -0,50m/-0,50m) (poteca digitală nr. 1). Scări diferite.

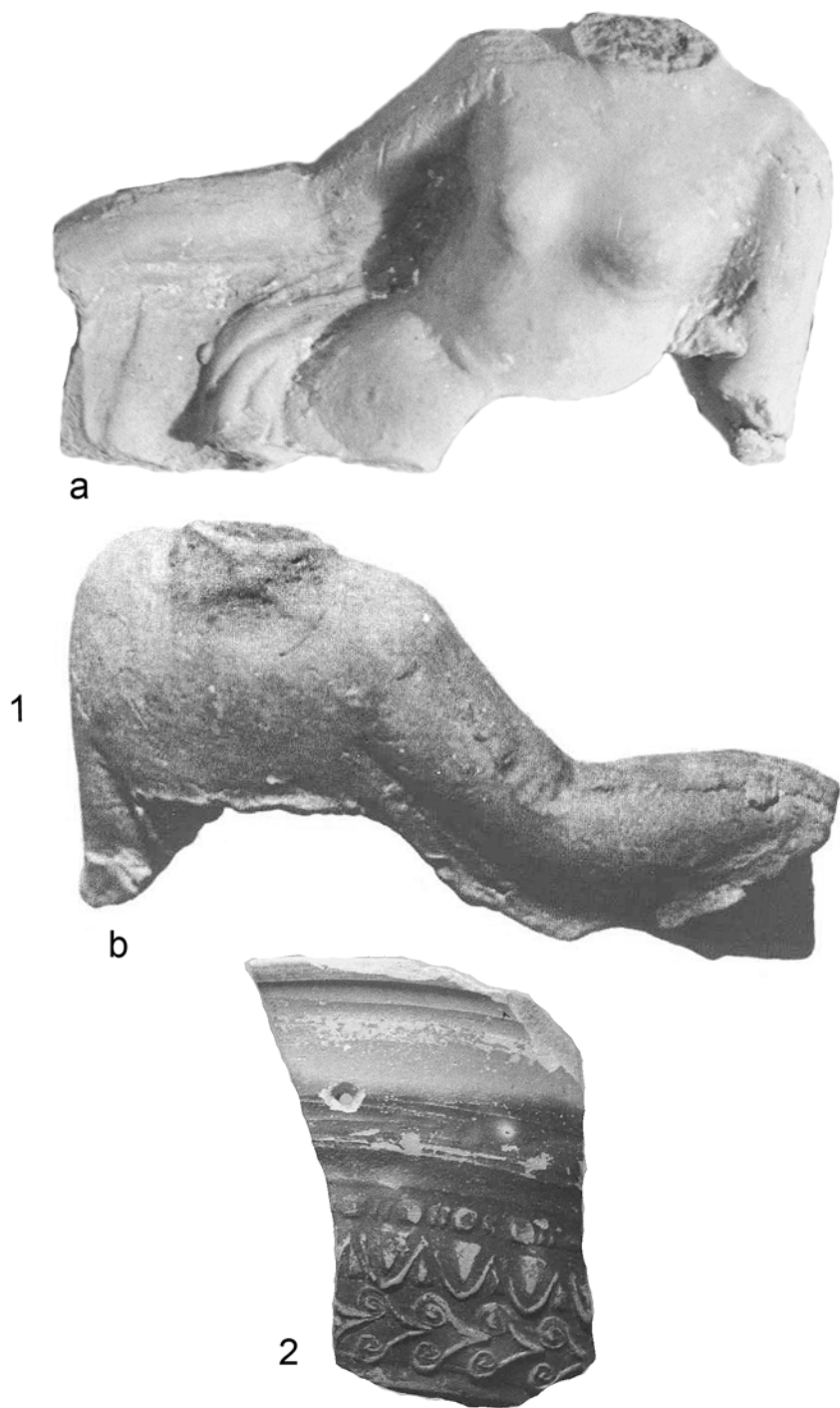

Fig. 98 1 – statueta de teracotă – Afrodita (a – vedere din față;
b – vedere din spate); inv. 32248 (passim); 2 – bol elenistic cu decor în relief;
inv. 43525 (C. Bărbulescu, *Opere de artă din diferite țări*).

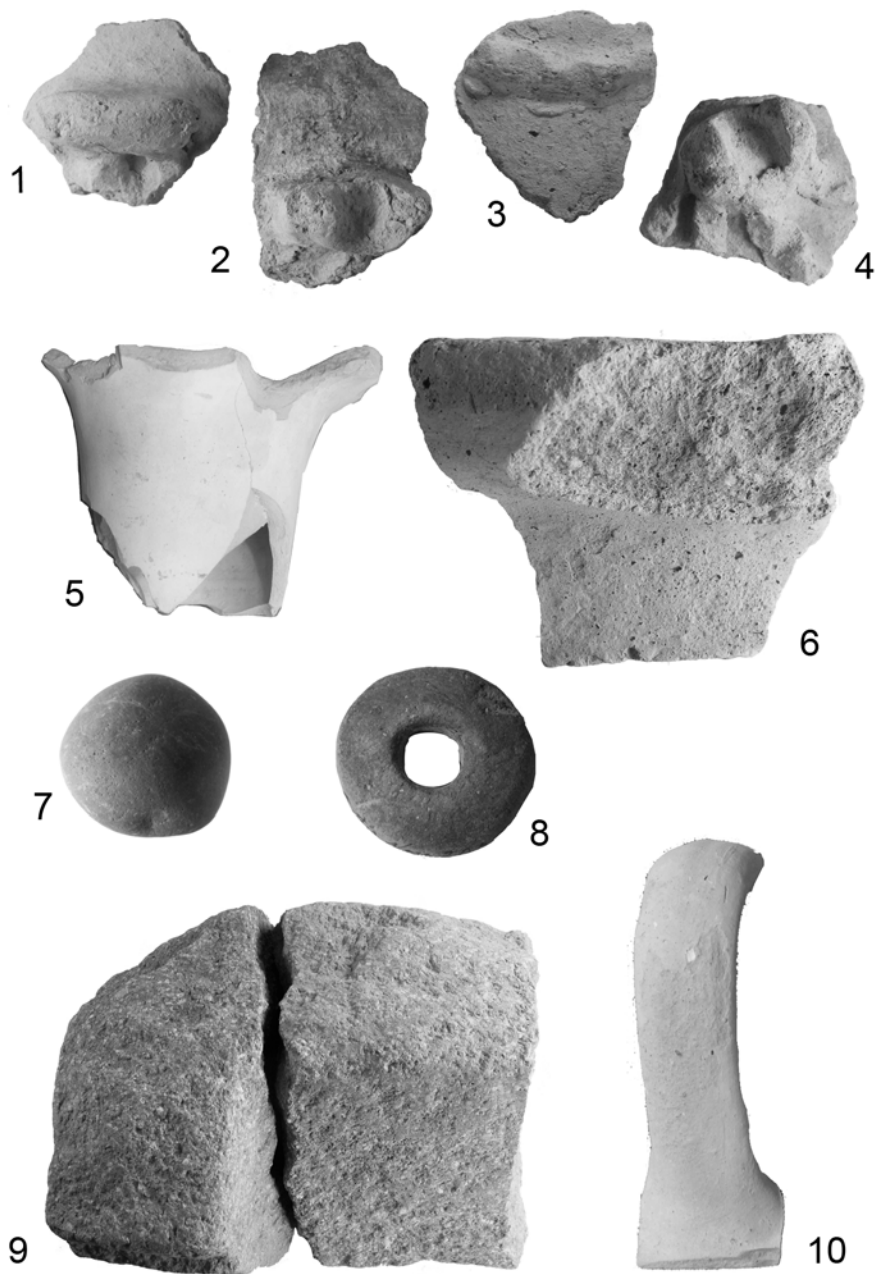

Fig. 97 1-4 – fragmente de borcane; 5 – gât de amforă de Rhodos; 6 – buză de pithos; 7 – lustruitor de piatră; 8 – fusaiolă; 9 – râșniță fragmentară de tip grecesc; 10 – toartă de amforă fracționară: 1,2 – inv. 45044 (c.3N-4N; -0,65-0,75m); 3 – inv. 45041 (c.5N; -0,80-0,95m); 4 – inv. 45044 (c.1N-2N; -0,50-0,70m); 5 – inv. 44697 (casetă 2V; 0-0,50m); 6 – inv. 45047 (c.1N-2N; -0,50-0,70m); 7 – inv. 45046 (c.3N-4N; -0,65-0,75m); 8 – inv. 45020 (casetă 1E; -0,70m); 9 – inv. 45015 (c.14; -0,60m); 10 – inv. 45040 (c.4N; -0,95m); <http://biblioteca-digitala.ro>

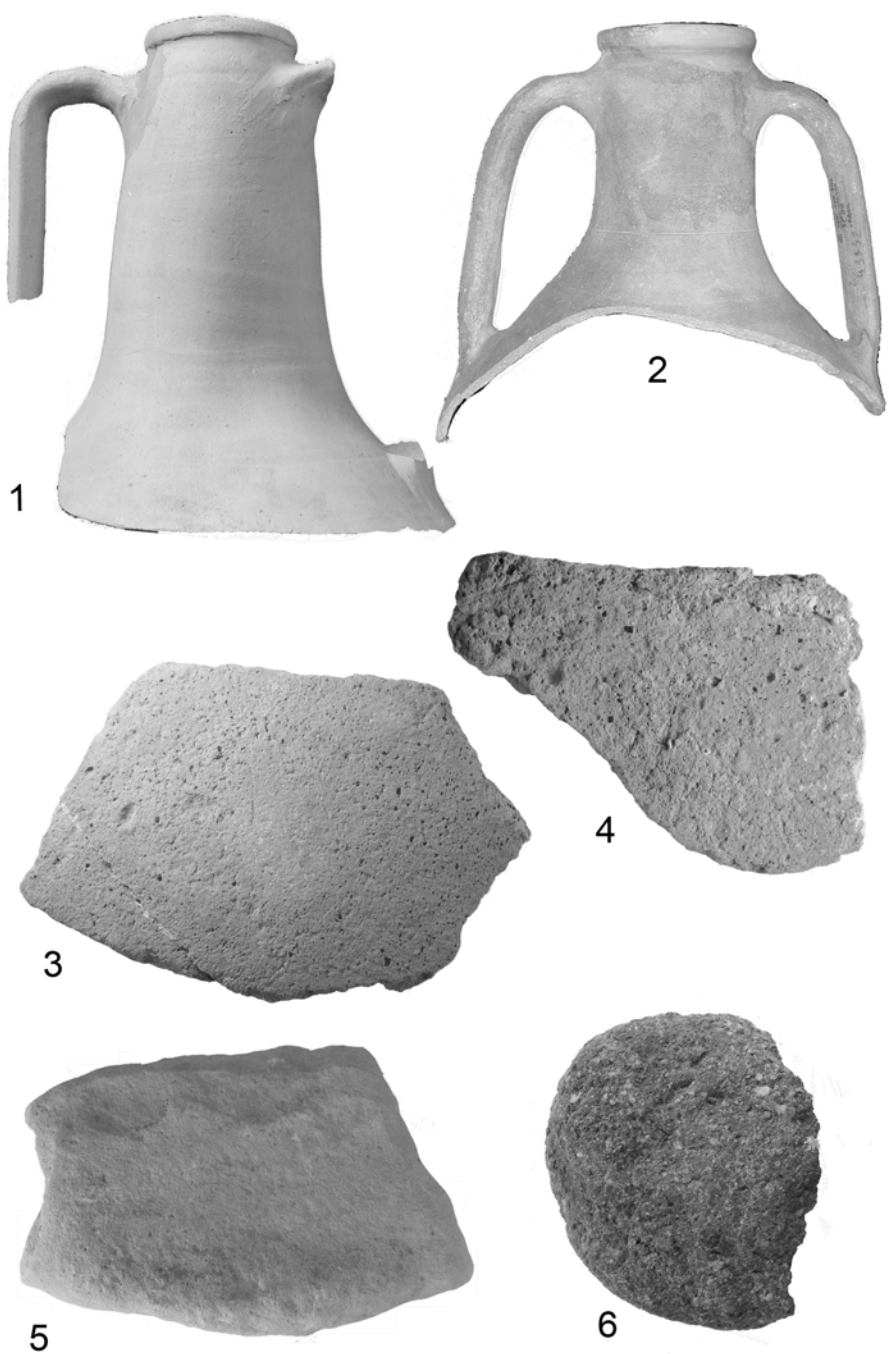

Fig. 96 1 – amforă fragmentară de Cnidos cu ștampila eponimului Antandros; inv. 43523 (c.11; -0,80m); 2 – fragment de amforă de Sinope; inv. 43532 (c.11; -0,80m); 3-4 – fragmente de pithoi; inv. 45029 (c.10-16; -0,60-0,70m; c.15; -0,50-0,60m); 5 – râșniță primitivă; inv. 45018 (c.4N; 0-0,70m); 6 – placă discoidală de piatră; inv. 45017 (c.4N; 0-0,70m); 5-6 – răsnițe diferite.

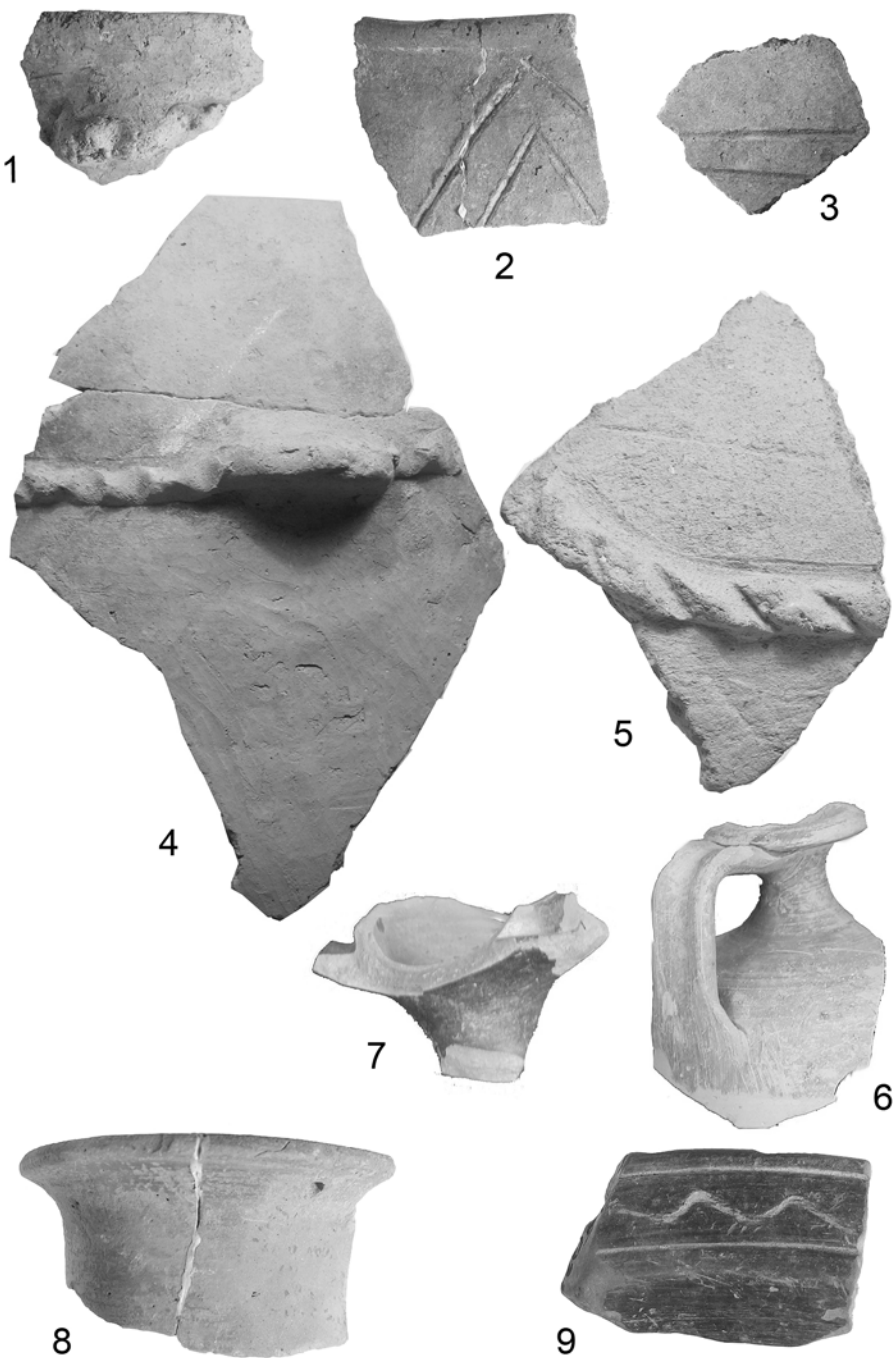

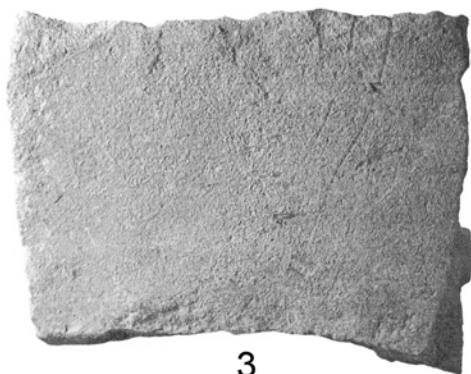
Fig. 95 Ceramică din SI. 1-5 – fragmente de borcane; 6-7 – lekythos și fragment de kantharos; 8-9 – fragmente de cană și de strachină cenușii lucrate la roată: 1,4 – inv. 45030 (c.14; -0,75m); 3-4 – inv. 45033 (c.7-9; -0,60-0,70m); 5 – inv. 45030 (c.10-16; -0,60-0,80m); 6 – inv. 43534 (c.11; -0,55-0,60m); 7 – inv. 43536 (c.12-14); 8 – inv. 45034 (c.1-2; -0,50-0,55m); 9 – inv. 45034 (c.14; -0,75m). Scări diferite.

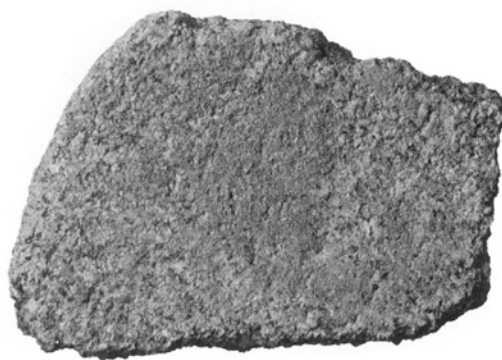
1

2

3

4

Fig. 94 Obiecte de piatră din groapa nr. 5: 1 – râșniță de tip grecesc; inv. 44685; 2-3 – râșnițe primitive; inv. 43684; 45094; 4 – placă discoidală; inv. 45093.

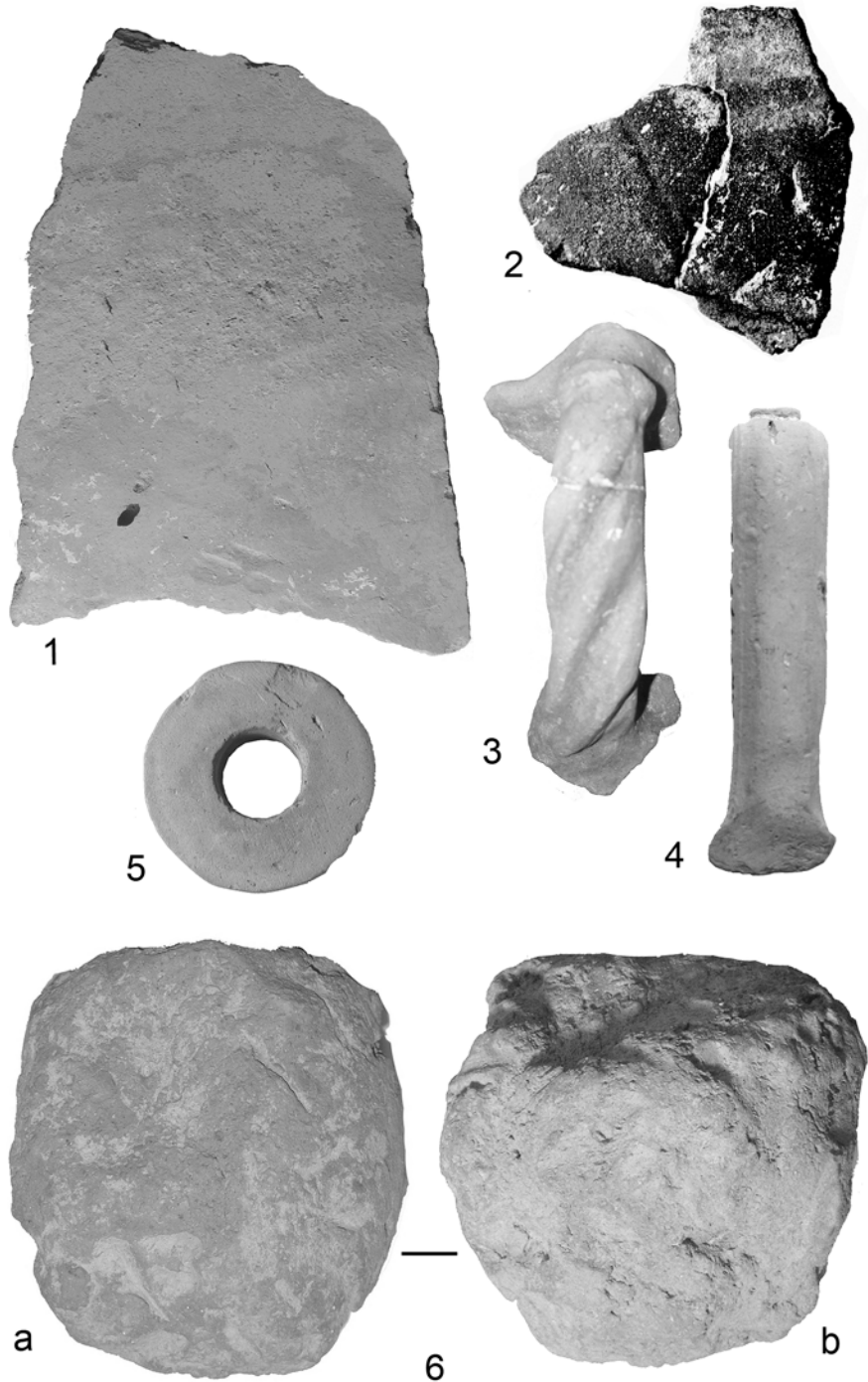

Fig. 93 Ceramică din groapa nr. 5: 1-2 – fragmente de pithoi; inv. 45094; 45100; 3 – toartă de cană cenușie, lucrată la roată; inv. 45108; 4 – toartă de cană cu „pastilă” la partea superioară; inv. 44706; 5 – fusaiolă; inv. 44715; 6/a,b – vălătuc de lut; inv. 45099. Sursa: biblioteca-digitala.ro.

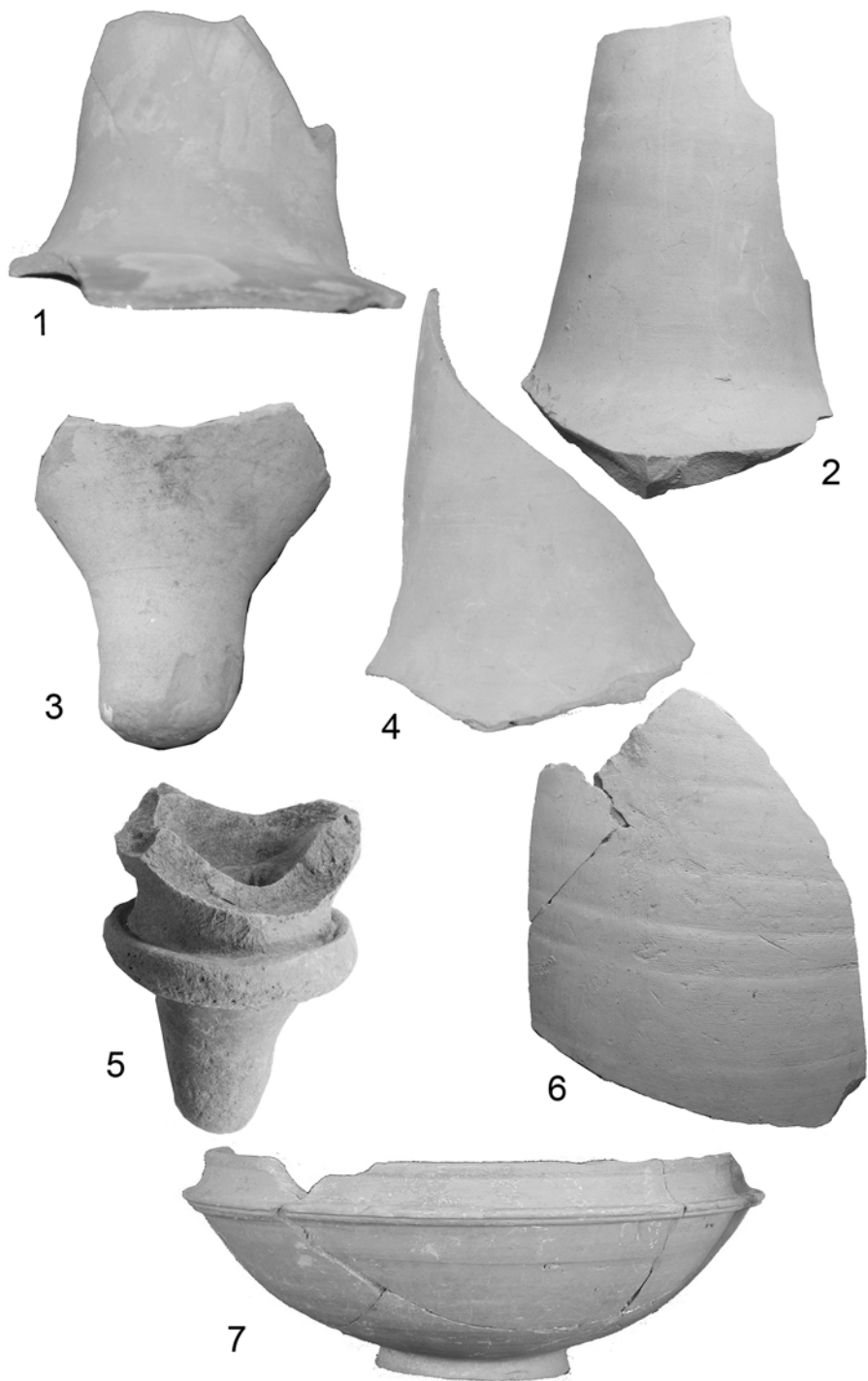

Fig. 92 Ceramică elenistică din groapa nr. 5. 1-6 – fragmente de amfore:
 1-4 – Rhodos; inv. 44706; 45096; 45098; 5 – Cnidos; inv. 45097; 6 – Cos; inv. 45095;
 7 – lekane; inv. 45500. Scaia diferite.

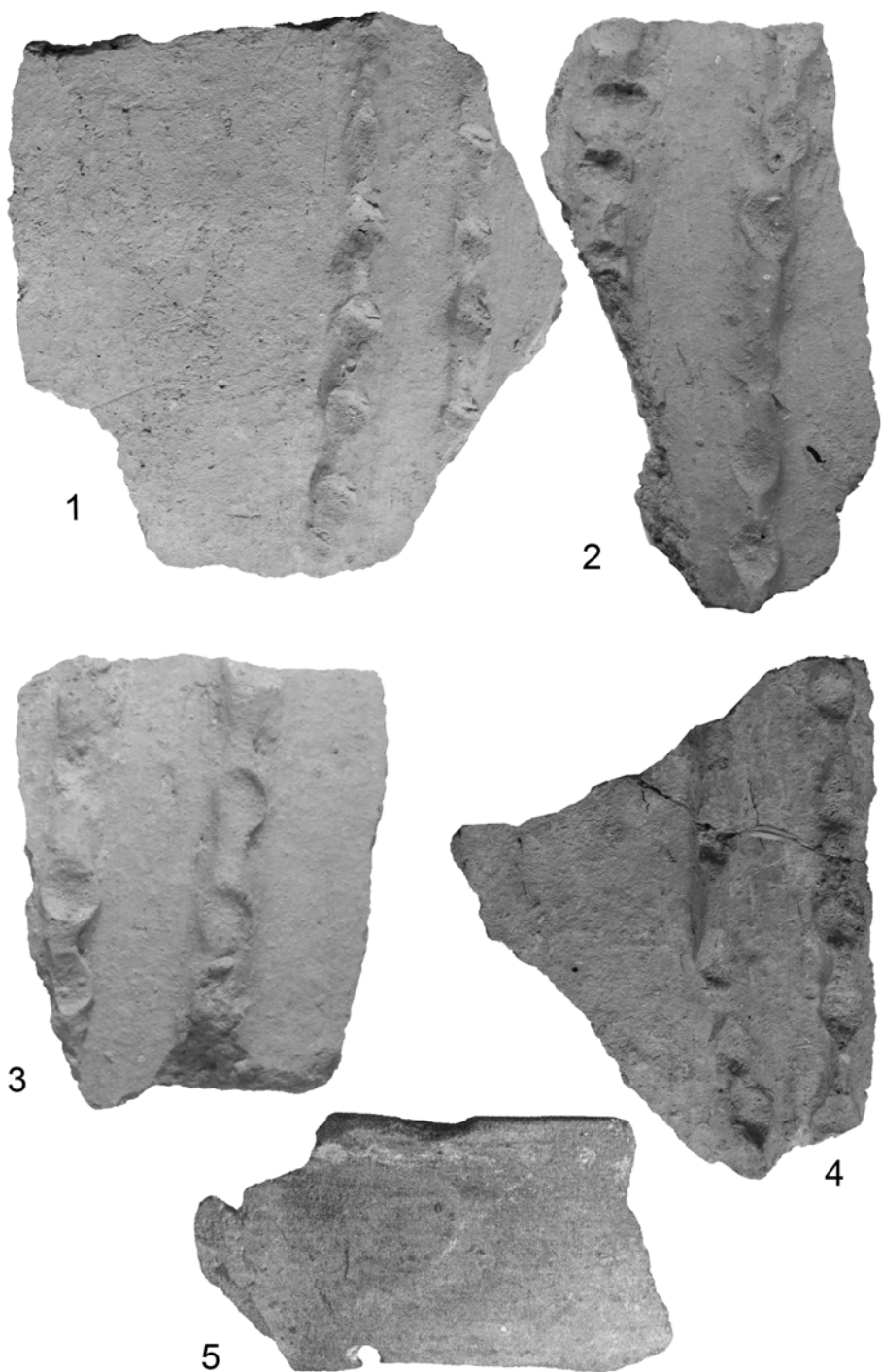

Fig. 91 Ceramică din groapa nr. 5: 1-4 – fragmente de borcan sau vas de provizii (inv. 44707); 5 – buză de castron sau strachină lucrată cu mâna, lustruită; două orificii pentru unghii (inv. 45103). Scări diferite.

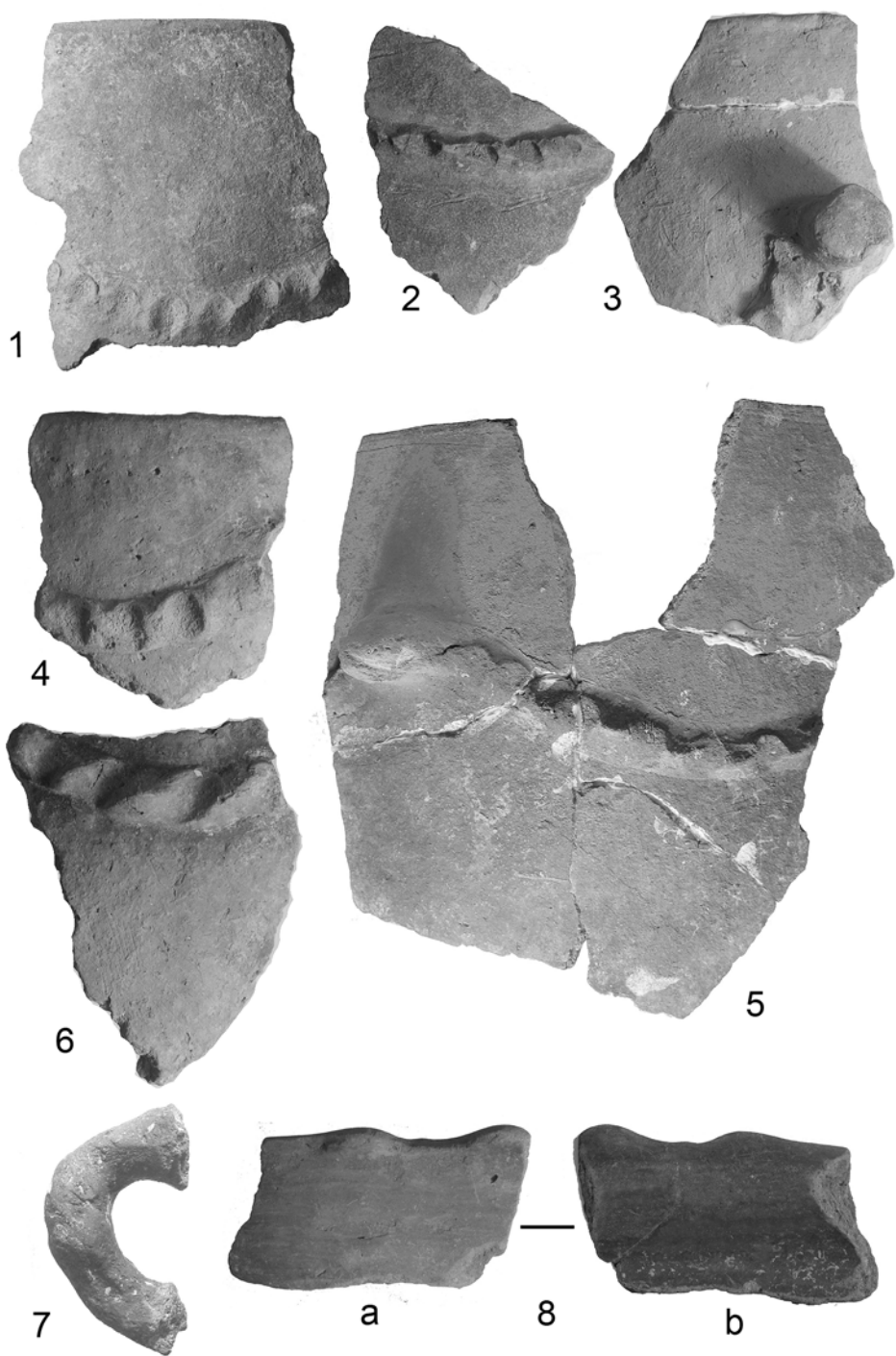

Fig. 90 Ceramică din groapa nr. 5: 1-6 – fragmente de borcane (inv. 45105; 45106); 7 – toartă de ceașcă lucrată cu mână (inv. 44108); 8/a,b – buză de castron sau strop (inv. 45103). Scări diferite.

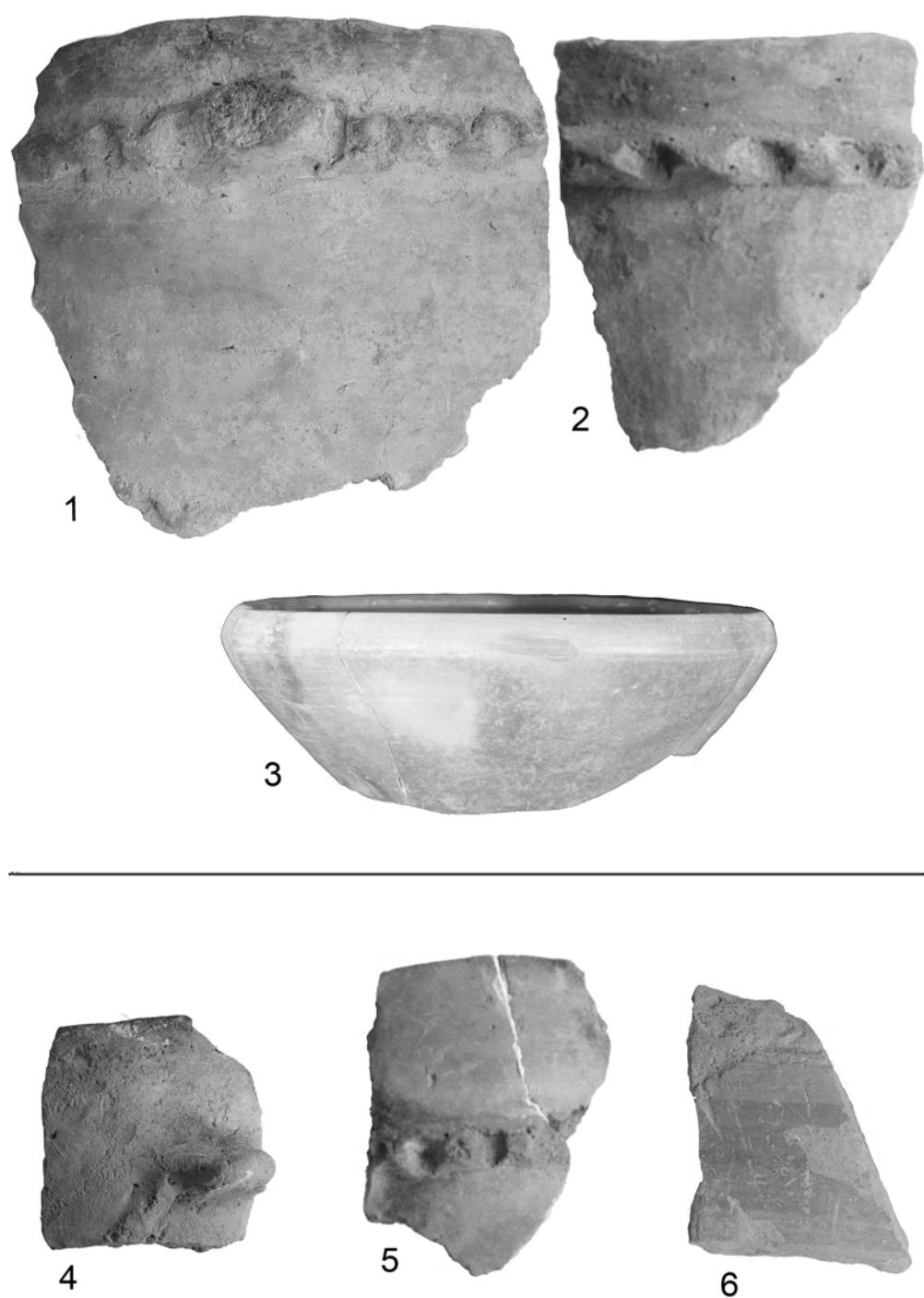

Fig. 89 1-3 – ceramică din groapa nr. 12: 1-2 – fragmente de borcane (inv. 44704); 3 – castron (inv. 43688). 5-6 – ceramică din groapa nr. 13: 1-2 – fragmente de borcane (inv. 44705); 6 – fragment de vas pictat cu o bandă roșie la exterior

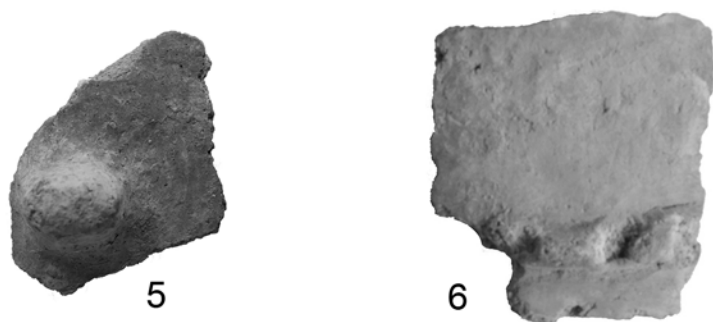
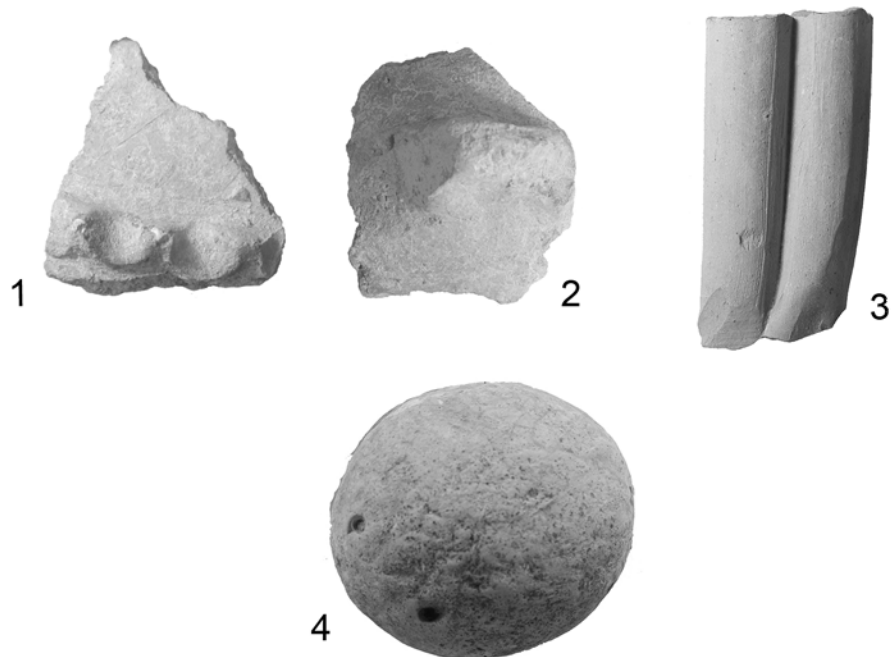

Fig. 88 1-4 – materiale arheologice din groapa nr. 8: 1,2 – fragmente de borcane (inv. 45111); 3 – toartă de amforă de Cos (inv. 45110); 4 – frecător (?)/percutor (?); inv. 45016; 5-6 – fragmente de borcane din groapa nr. 9 (inv. 44701); 7 – fragment de borcan din groapa nr. 9 (inv. 44699). Scări diferite.

Fig. 87 1 – fragment de borcan din groapa nr. 4 (inv. 45037); 2 – fragmente de vatră-altar ornamentată din groapa nr. 4; 3-4 – fragmente de borcane din groapa nr. 4 (inv. 45042). Scîmbele.

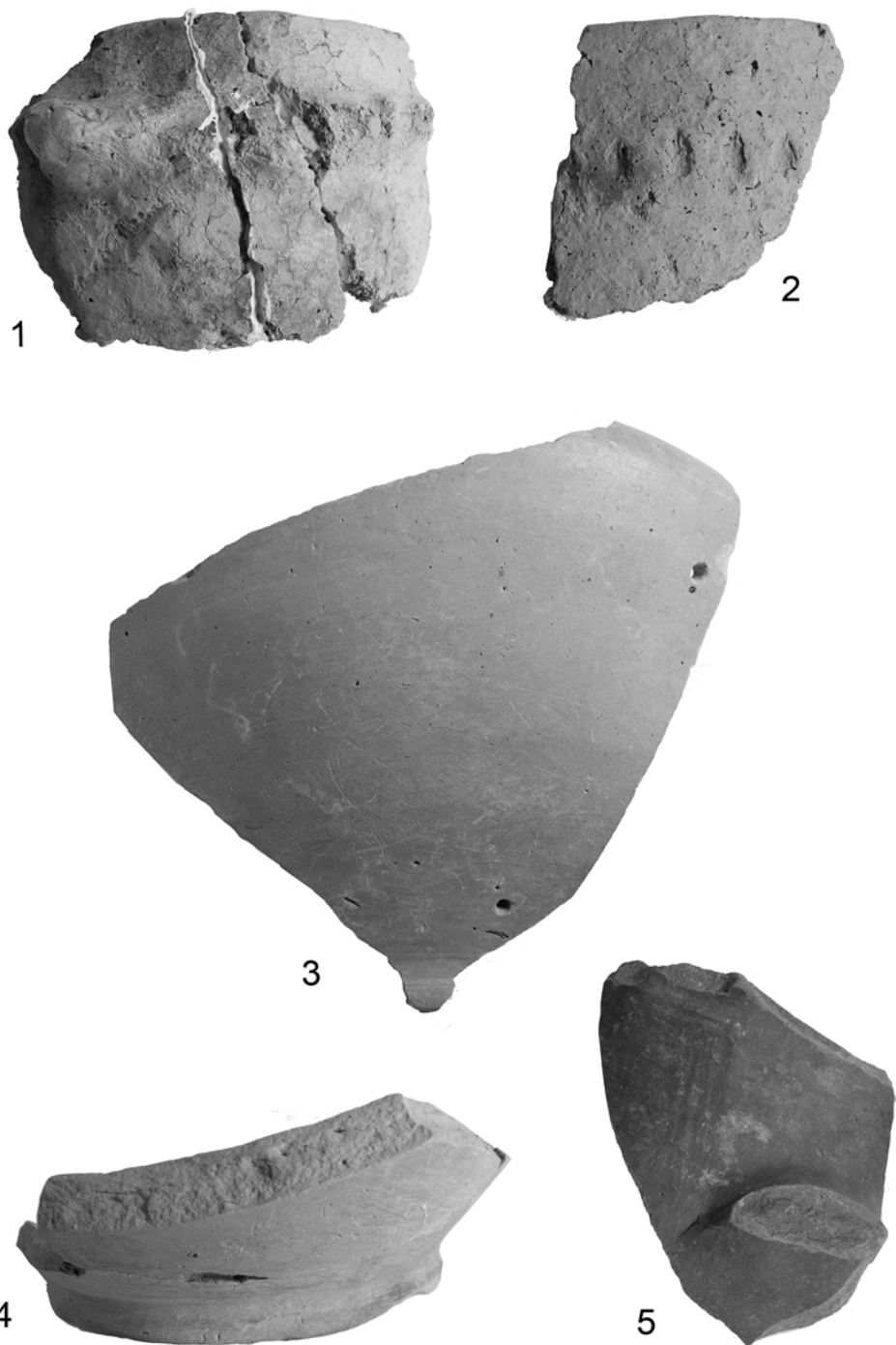

Fig. 86 Ceramică din groapa nr. 2. 1-2 – fragmente de borcane (inv. 44730):
 1 – ornamentat cu proeminente și un brâu alveolat; 2 – cu un șir orizontal de alveole;
 3-5 – ceramică cenușie lucrată la roată (inv. 44731): 3 – fragment de castron; 4 – fund
 de crater; 5 – fragment de cratere diferite.

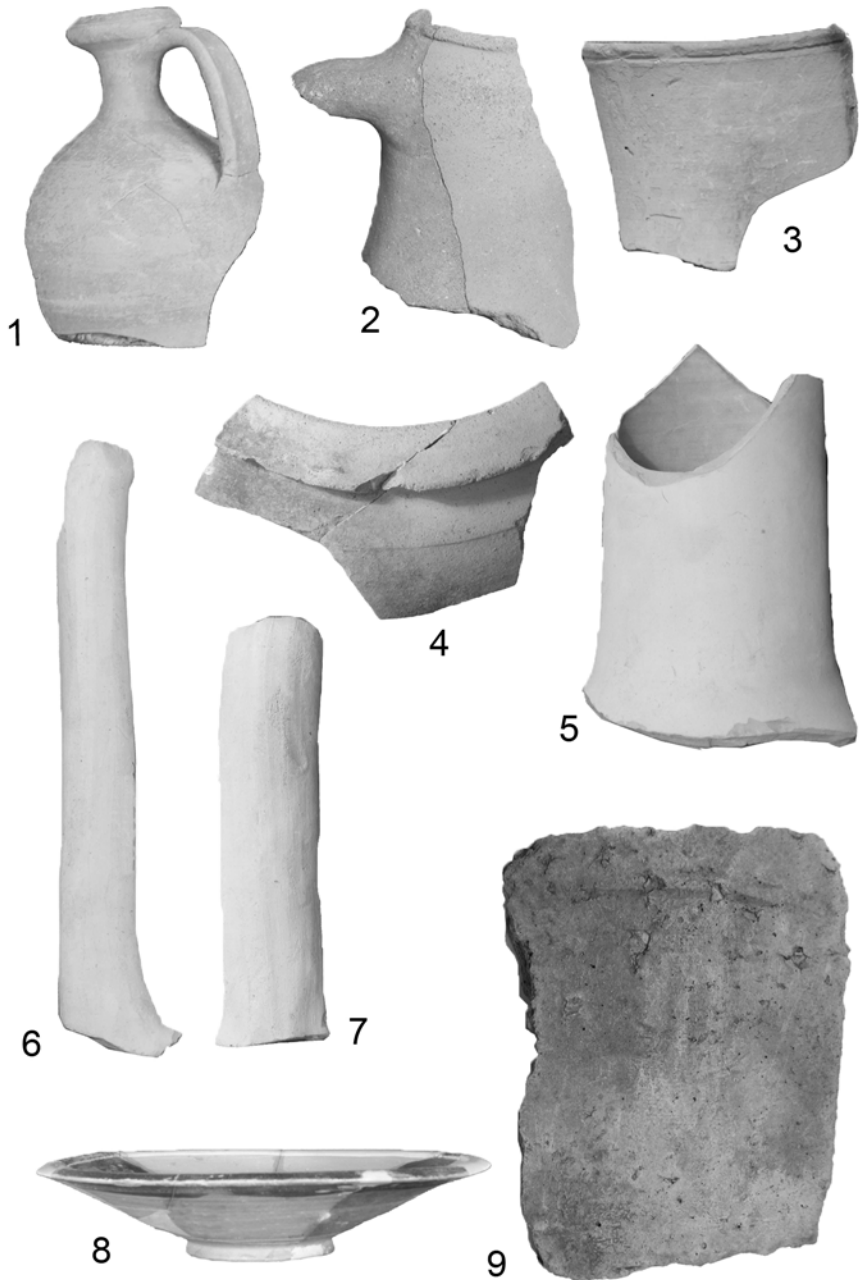

Fig. 85 Ceramică elenistică din bordeiul nr. 1 (-0,90/-1,10 -1,15/-1,25m).

1 – lekythos; inv. 43533 (-1-1,10m); 2 – gât de amforă de tipul Sinope; inv. 44714 (-1,10-1,25m); 3 – buză de cană de tipul „cu pastilă pe toartă”; inv. 44716 (-0,80-1,15m); 4 – deinos; inv.45071 (-1-1,15m); 5-6 – gât și toartă de amfore de Rhodos; inv. 44700; 44713 (-1,10-1,25m; -0,90-1,10m); 7 – toartă de amforă de Cnidos (?); inv. 44714 (-0,90-1,10m); 8 – farfurie; inv. 44689 (-0,80-1,15m); 9 – fragment de pithos; inv. 44725 (-0,80-1,15m). Scări diferite.

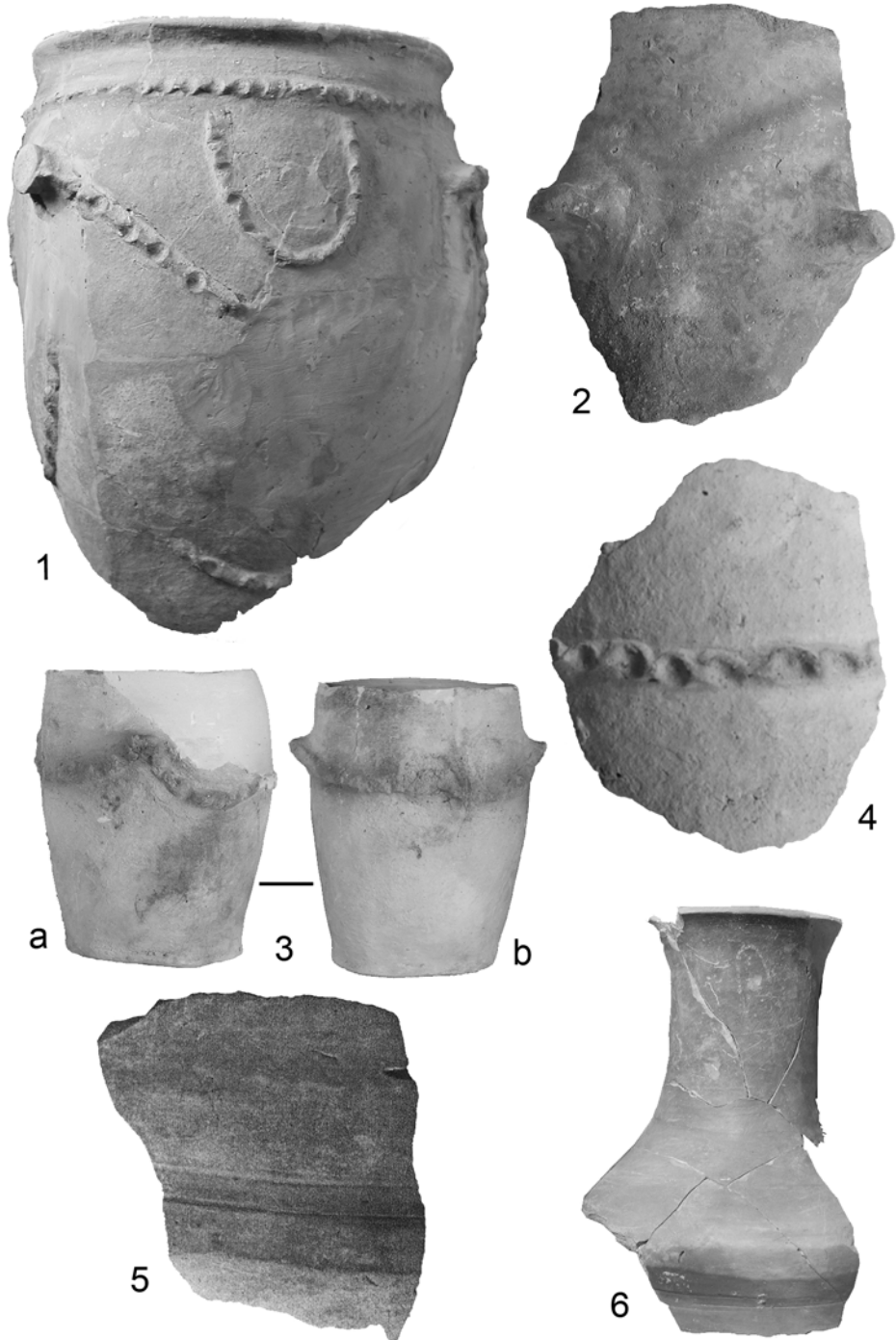

Fig. 84 Ceramică din bordeiul nr. 1 (-0,90/-1,10 -1,15m). 1- vas de provizii; inv. 44687 (-0,90-1m); 2,4 – fragmente de borcane; inv. 44725 (-0,90-1,10m); 3 – borcan; inv. 43525 (-1m); 5-6 – ceramică cenușie lucrată la roată: 5 – fragment de strecurătoare; inv. 45089 (-1-1,15m); <https://biblioteca-digitala.ro>; 6 – fragment de vas; inv. 44687 (-0,90-1,10m). Scări diferite.

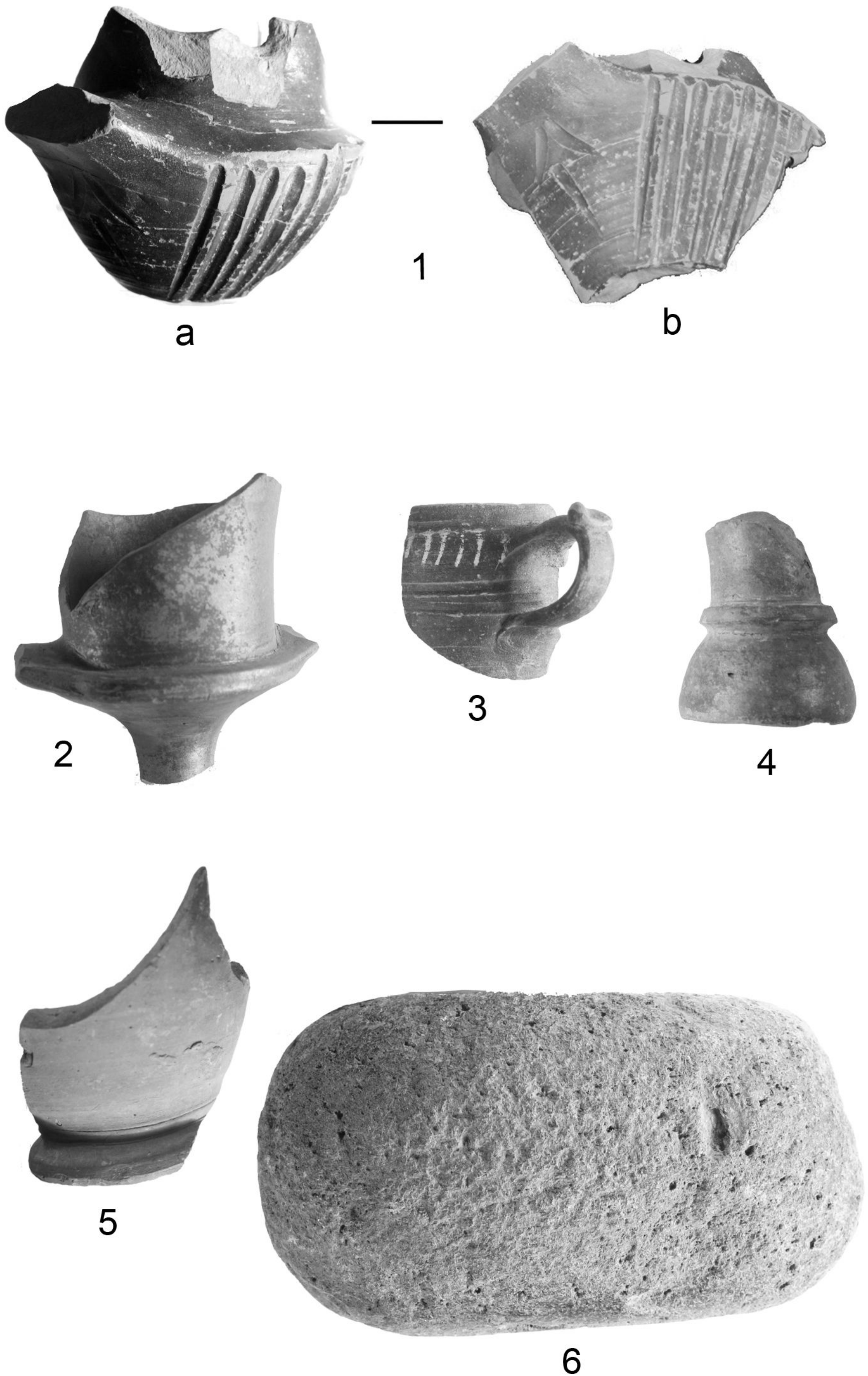

Fig. 83 Material arheologic din bordeiul nr. 1 (-0,60/-0,65 -0,90/-1m).
 1-4 – fragmente de kantharoi elenistici: 1 – inv. 43535 (-0,70-0,75m); 2-4 – inv. 45077;
 45075 (-0,75-1m); 5 – fund de cană elenistică; inv. 45070 (-0,70-0,90m); 6 – zdrobitor
 din porfir; inv. 45014 (-0,79m). Scări diferite.

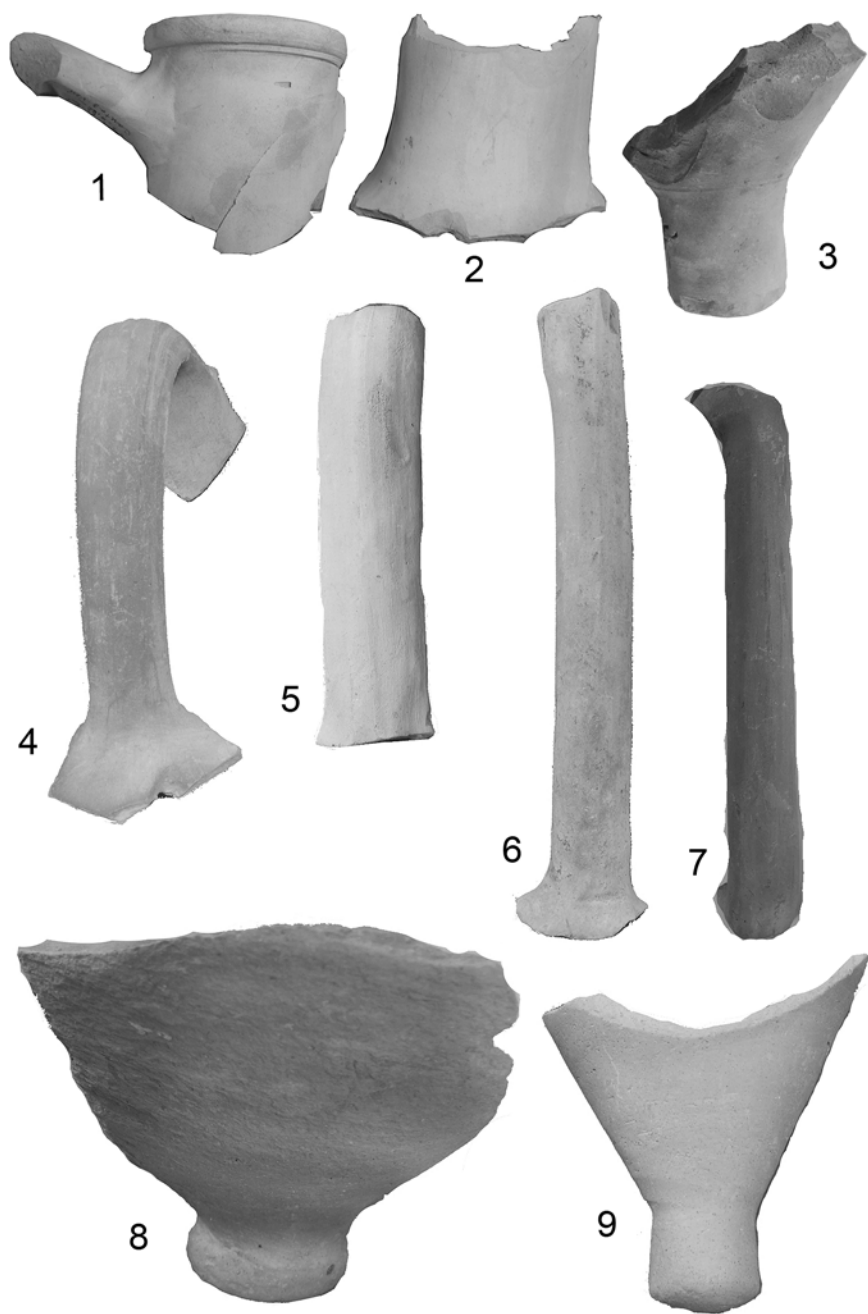

Fig. 82 Material amforic din bordeiul nr. 1 (-0,60/-0,65 -0,90/-1,10m).

1,2,3,6,9 – Rhodos; 4 – amforă fracționară; 5 – Cnidos; 8 – Chersonesul Tauric.
 1 – inv. 44669, cu ștampila producătorului Δῖος (-0,80m); 2 – inv. 45080 (-0,75-1m);
 3 – inv. 44708 (-0,65-0,80m); 4 – inv. 44710 (-0,65-0,90m); 5 – inv. 44709 (-0,65-0,80m);
 6 – inv. 44711 (-0,70-1,05m); 8 – inv. 45079 (-0,75-1m); 9 – inv. 45072 (-0,65-0,75m).

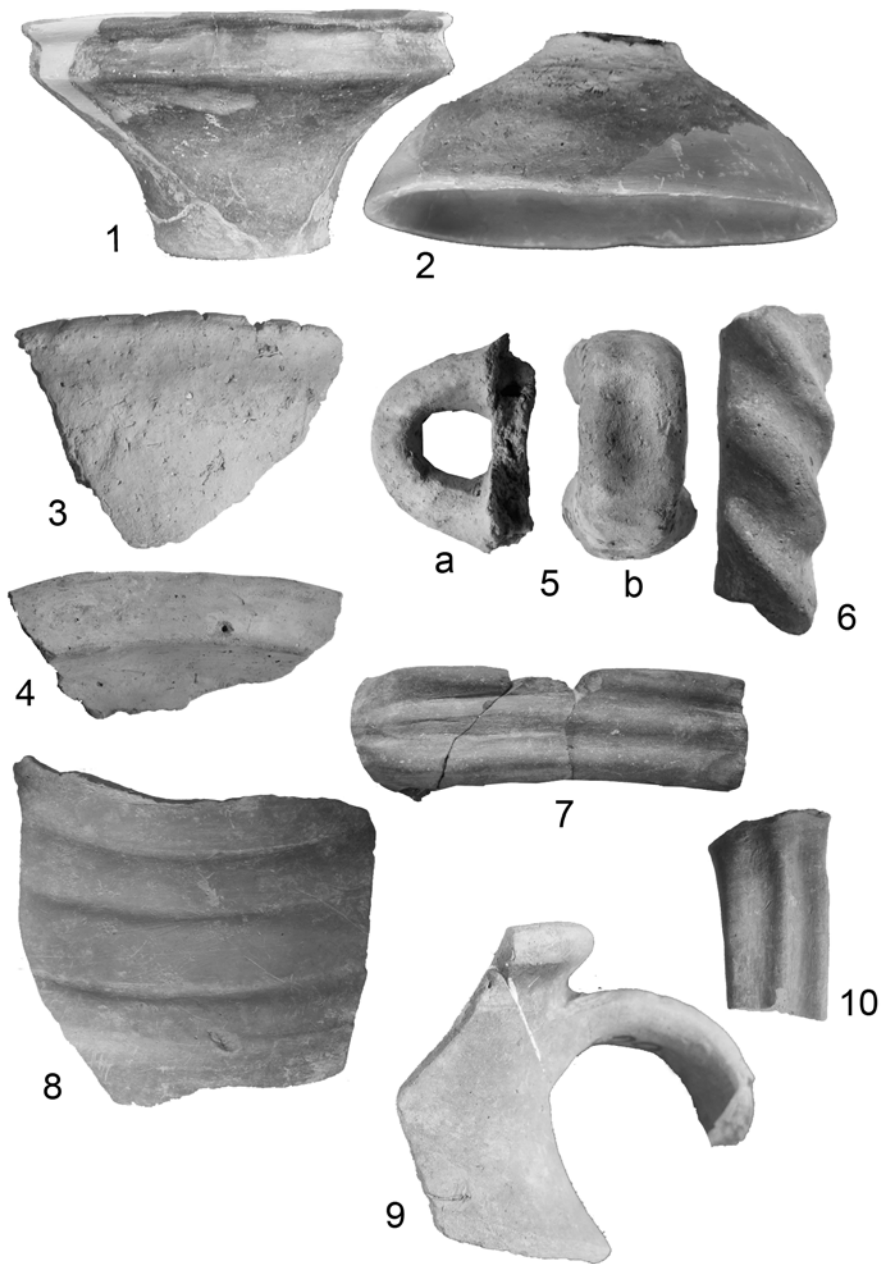

Fig. 81 Ceramică din bordeiul nr. 1 (-0,60/-0,65 -0,90/-1,10m). 1-5 – ceramică lucrată cu mâna. 1 – castron; inv. 44691 (-0,90-1m); 2 – capac de vas; inv. 43528 (-0,75-1m); 3 – buză crestată de strachină; inv. 45084 (-0,75-1m); 4 – buză de strachină; inv. 45068 (-0,65-0,75m); 5 – toartă de ceașcă ornamentată la exterior cu alveole; inv. 44718 (-0,65-0,80m); 6-10 – ceramică cenușie lucrată la roată: 6,10 – torți de căni; inv. 45089 (-0,75-1m); 7 – toartă masivă de crater (?); inv. 44726 (-0,75-1,10m); 8 – perete de oală (?); inv. 45089 (-0,75-1m); 9 – gât fragmentar de cană; inv. 45069 (-0,75-1,10m). <http://biblioteca-digitala.ro>.

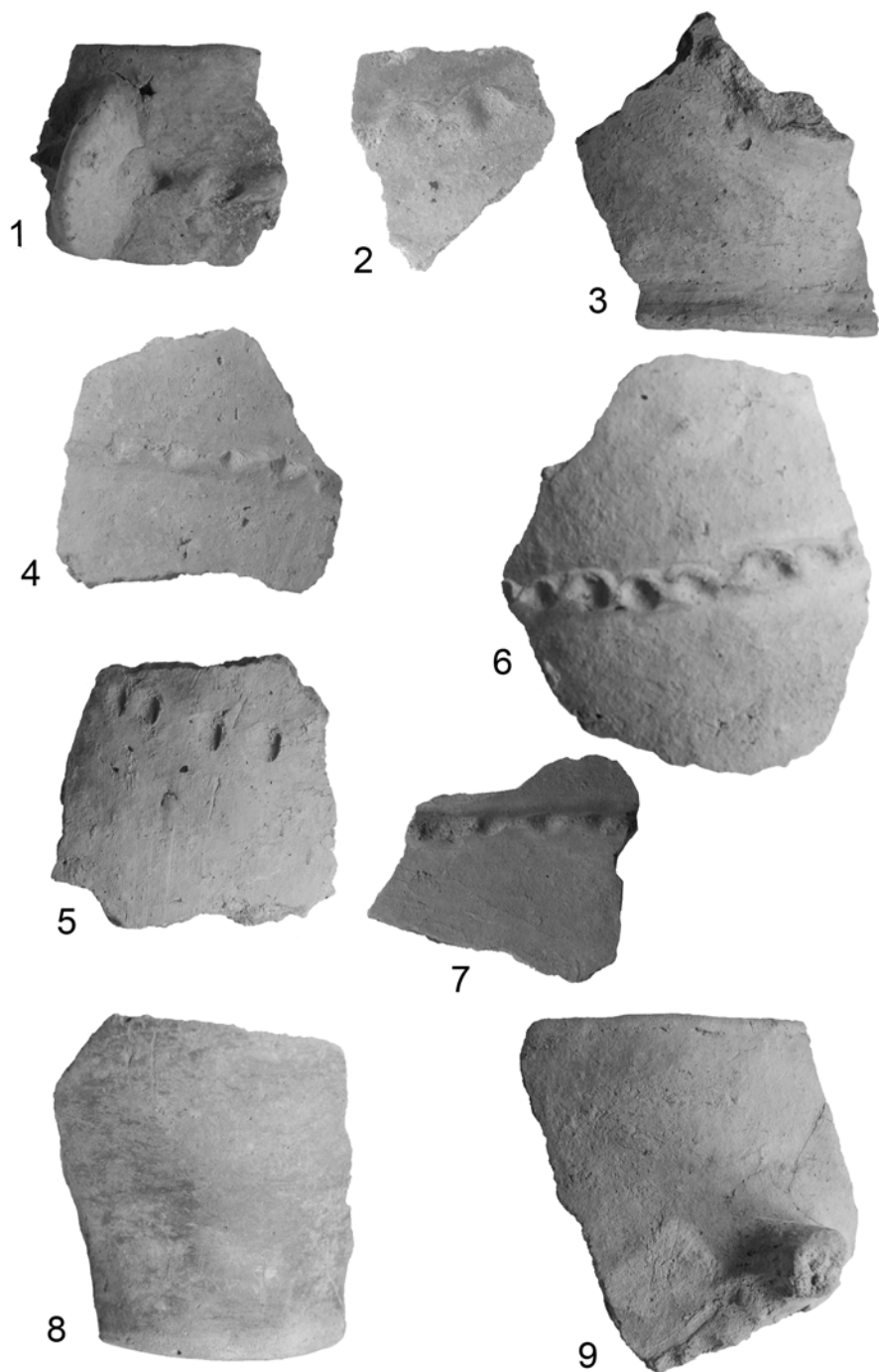

Fig. 80 Fragmente de borcane din bordeiul nr. 1 (-0,60/-0,65 -0,90/-1,10m):
 1,2 – inv. 45063 (-0,60m); 3 – inv. 45067 (-0,65-0,75m); 4,5 – inv. 45083; 45084 (-0,75-1m);
 7 – inv. 44725 (-0,75-1,10m); 8 – inv. 44721 (-0,90-1m); 9 – inv. 44721 (-0,70-1,10m).

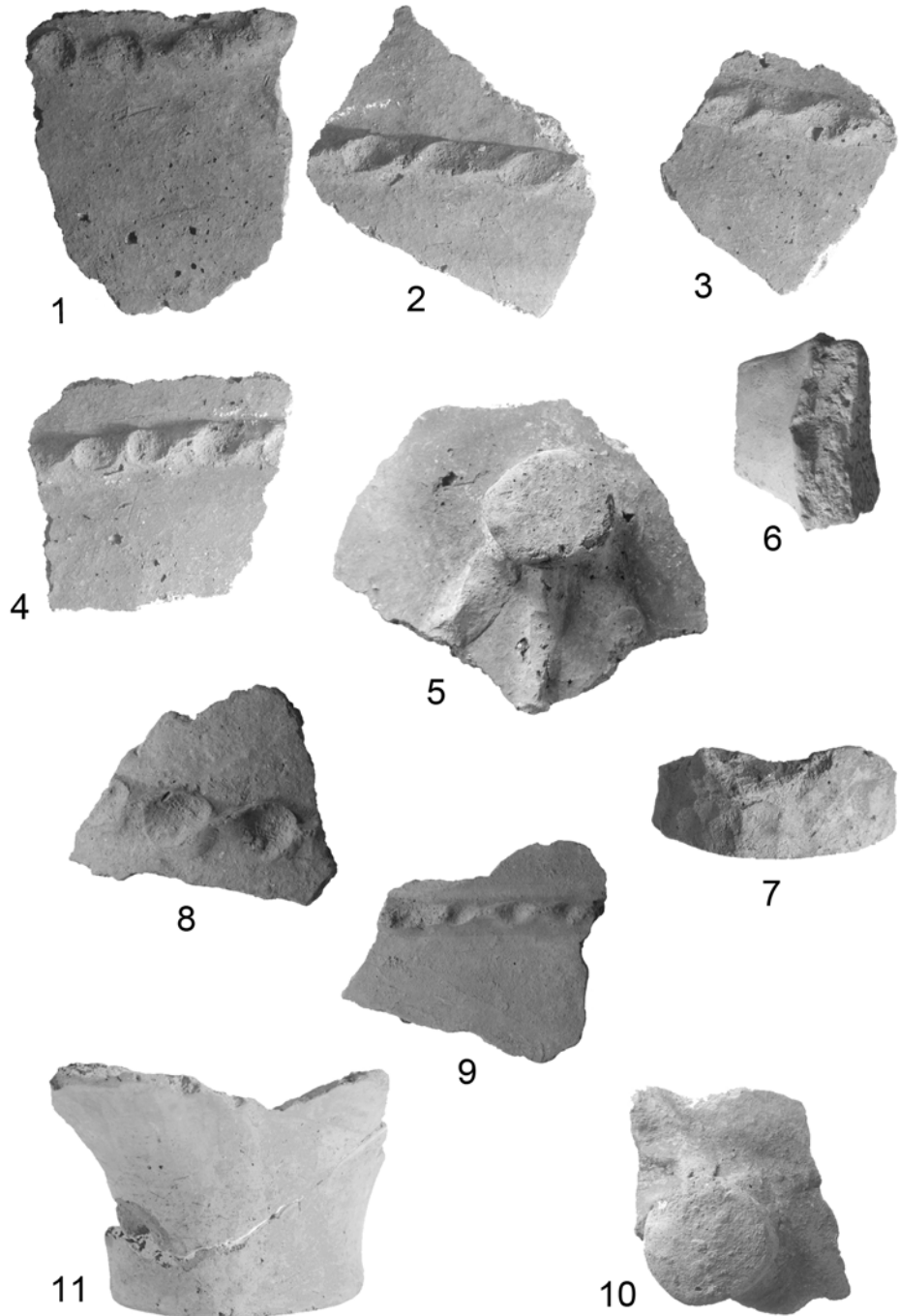

Fig. 79 Fragmente de borcane din bordeiul nr. 1 (-0,60/-0,65 -0,90/-1,05m):
 1-4 – inv. 45087; 5 – inv. 45083; 6 – apucătoare plată de vas clopot; inv. 45085; 7 – fund
 de borcan cu alveole deasupra buzei; inv. 45085 (1-7 -0,75-1m); 8-9 – inv. 44721
 (-0,90-1m); 10 – inv. 45067 (-0,65-0,75m); 11 – fund de vas; inv. 45067 (-0,70-0,90m).
<https://biblioteca-digitala.ro>

Fig. 78 Ceramică elenistică din bordeiul nr. 1 (0-0,60/-0,65m):

1 – picior de amforă de Rhodos; inv. 45058 (-0,50-0,55m); 2 – toartă de amforă de Cnidos; inv. 45055 (-0,55m); 3 – gât de amforă de Sinope; inv. 45059 (-0,50-0,55m); 4 – fragment de amforă de Sinope; inv. 45060 (-0,60-0,65m). Scări diferite.

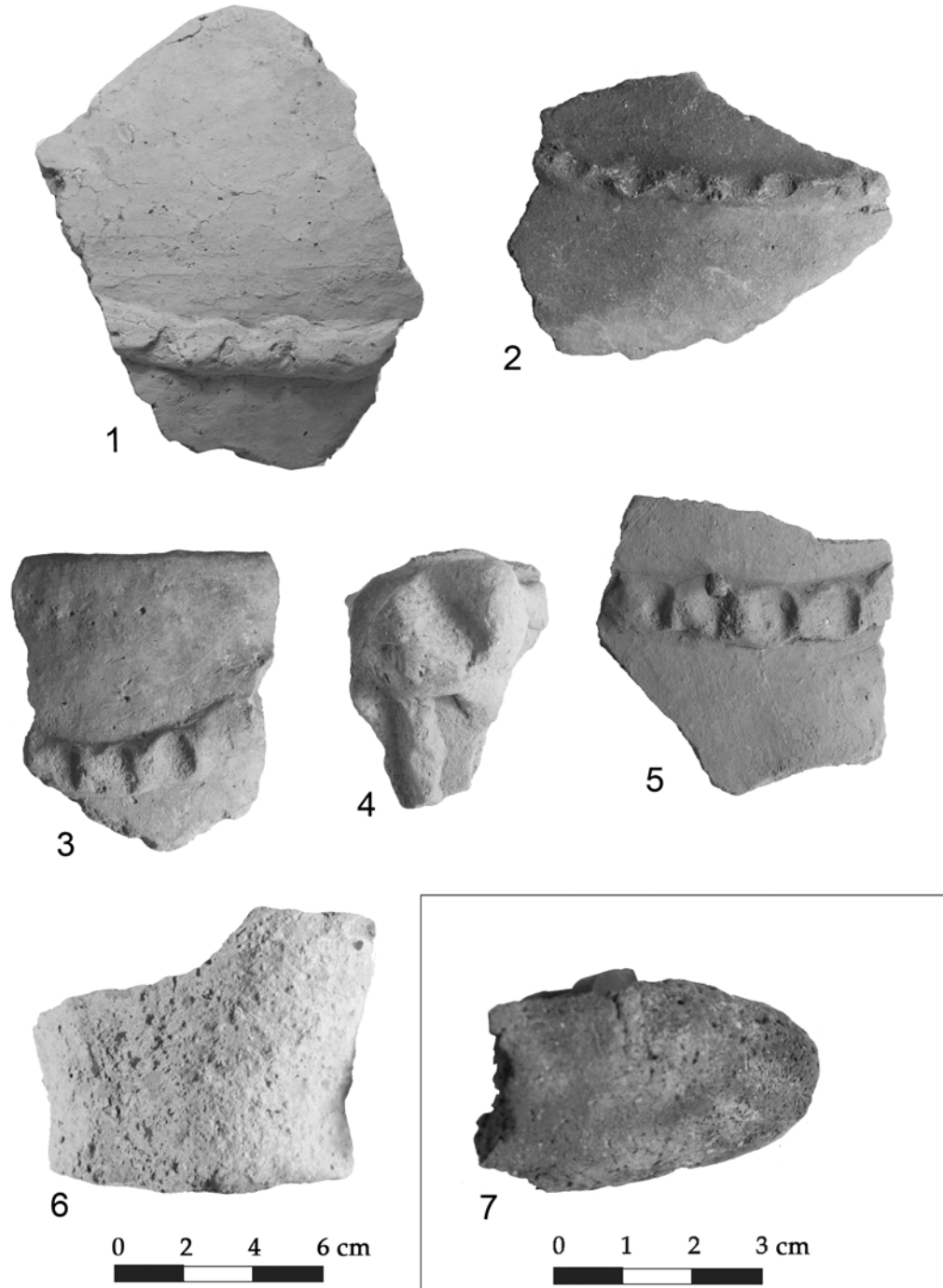

Fig. 77 Ceramică lucrată cu mâna din bordeiul nr. 1 (0-0,60/-0,65m):
 1 – inv. 45030 (-0,50m); 2 – inv. 44717 (0-0,65m); 3,4 – inv. 45060 (-0,50-0,55m);
 5 – inv. 44717 (0-0,65m); 6 – fund de borcan; inv. 45057 (-0,55m); 7 – creuzet (?);
<https://biblioteca-digitala.ro>

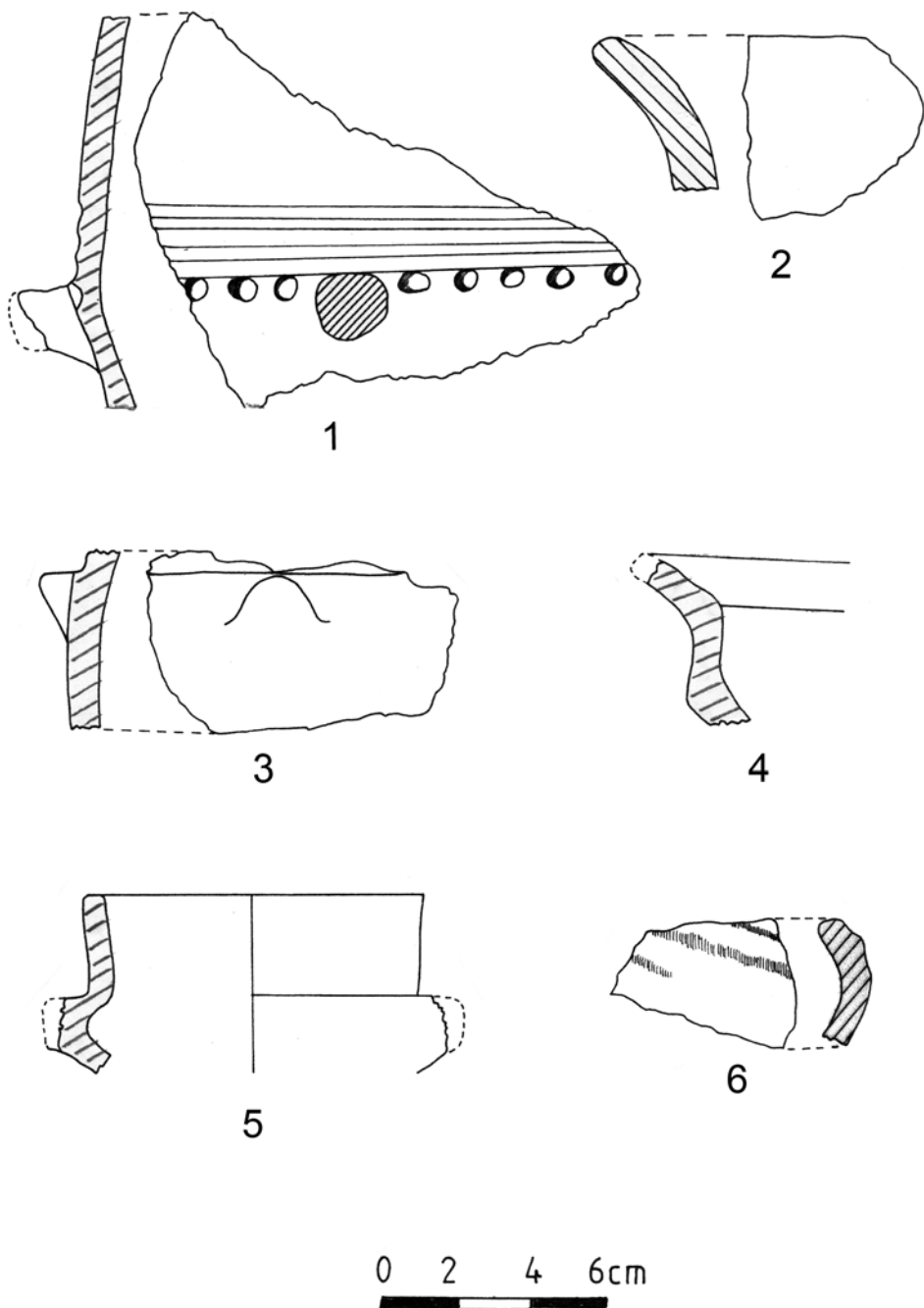

Fig. 76 Ceramică hallstattiană: 1 – inv. 45048 (c.1N-2N; -0,50-0,70m);
 2 – inv. 45048 (c.2-3; -0,10-0,60m); 3,4 – inv. 45061 (bordeul nr. 1); 4 – (c.5; -0,95m);
 5 – inv. 44720 (c.1N-2N; -0,50-0,70m); 6 – (c.5; -0,95m).

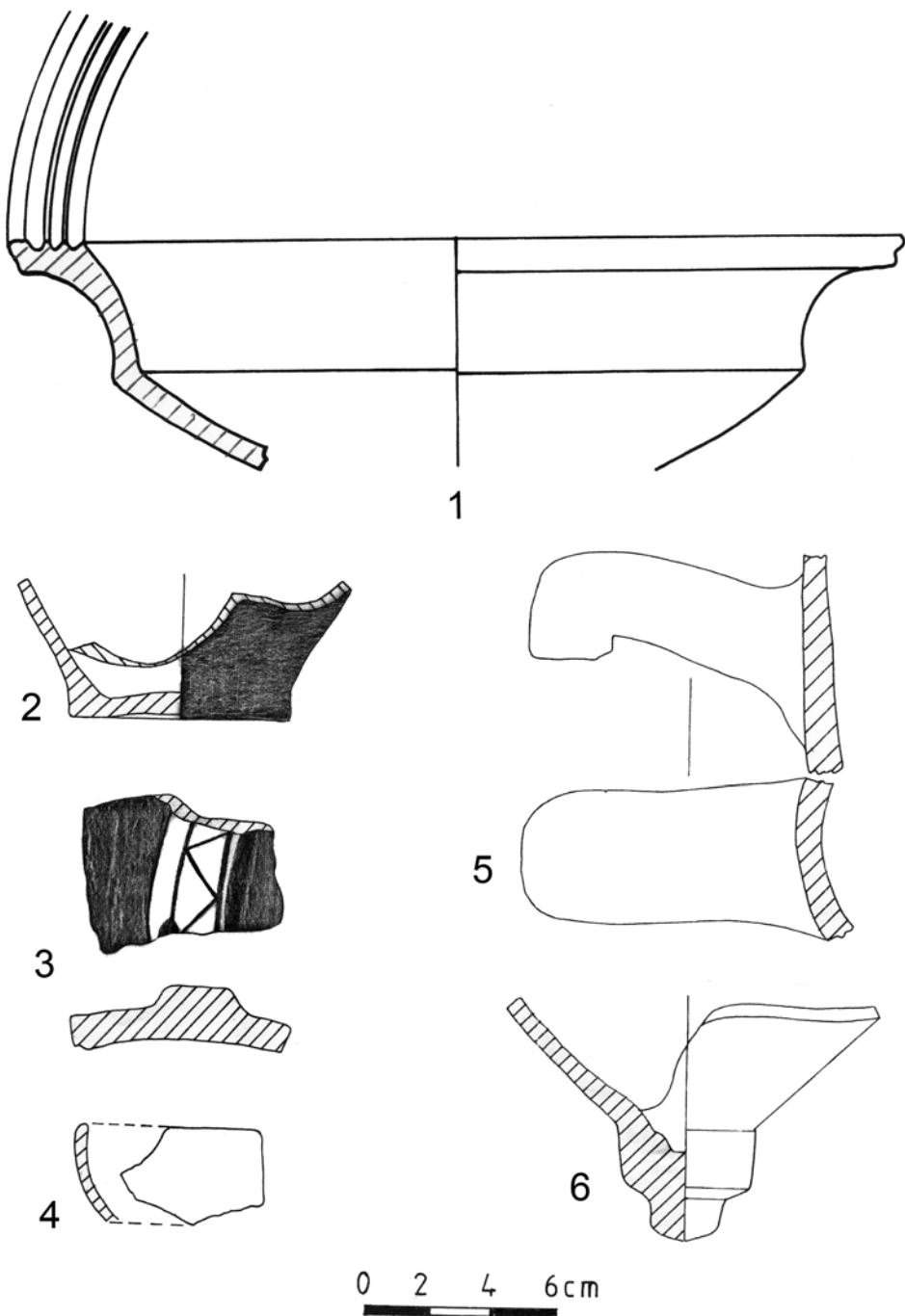

Fig. 75 Ceramică de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” (periegheză 1982-1988):
 1 – lekanis cenușie (inv. 36633); 2 – cană fragmentară, neagră lustruită la exterior;
 3 – fragment de platou (?) ornamentat; 4 – buză de bol elenistic (inv. 33042);
 5 – toartă de amforă de Rhodos neștampilată (inv. 34540); 6 – picior de amforă

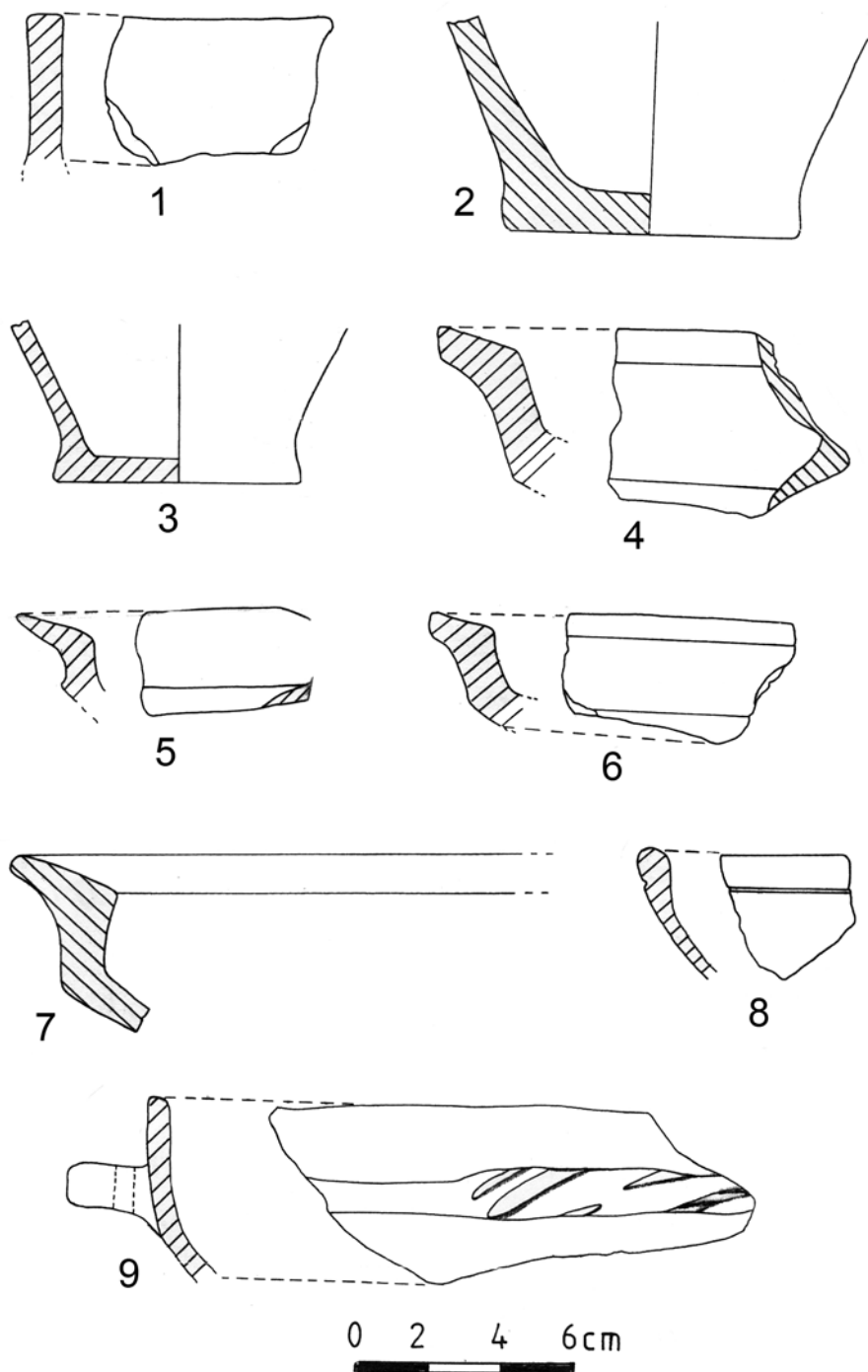

Fig. 74 Ceramică lucrată cu mâna și la roată de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” (periegheză 1982-1988): 1-3 – fragmente de borcane; 4-7 – fragmente de străchini lucrate cu mâna; 8 – buză de bol cenușiu la roată; 9 – buză de lekanis (în <https://biblioteca-digitala.ro>).

Fig. 73 1 – bol elenistic cu decor în relief; inv. 43524 (c.12;-0,40m);
 2 – fusaiolă inelară; inv. 45020 (casetă 1E; -0,70m); 3 – fusaiolă (passim);
 4 – ostie (?) fragmentară din sticlă (casetă 1E).
<http://biblioteca-digitala.ro>

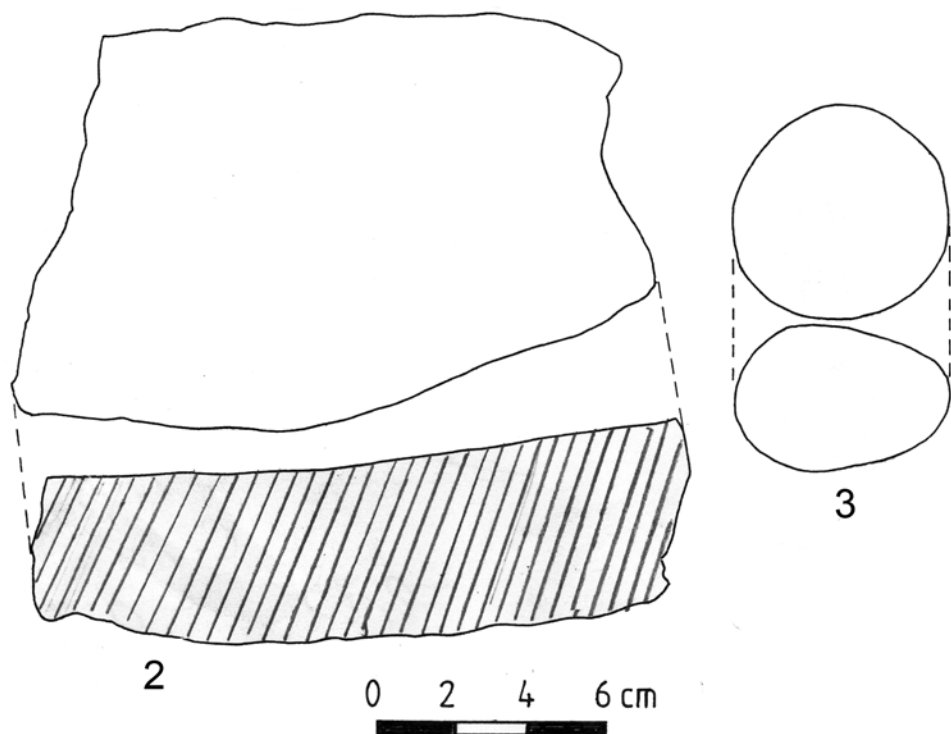
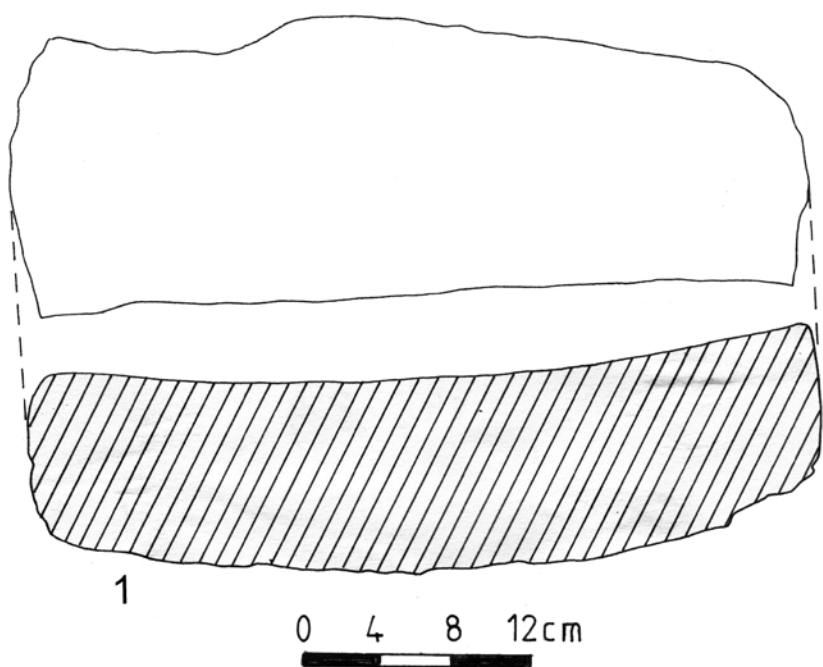
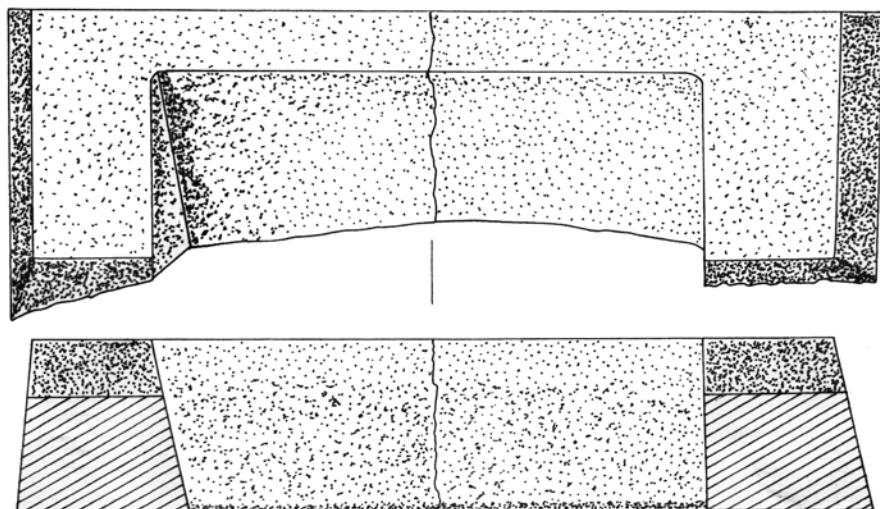
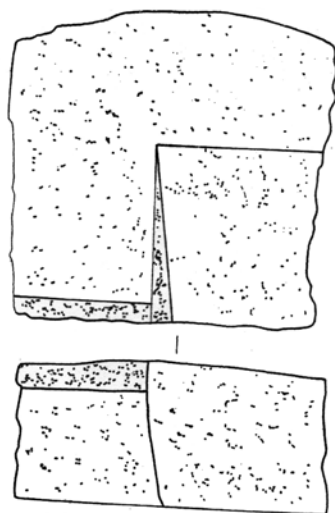

Fig. 72 1-2 – rășnițe primitive fragmentare: 1 – inv. 43684 (groapa nr. 5);
 2 – inv. 45018 (SI; c.14; -0,70m); 3 – inv. 45046 (c.3N-4N; -0,65-0,75m).

1

2

0 4 8 12 cm

Fig 71 Râșnițe fragmentare de tip grecesc:
1 – inv. 44685 (grape/biblioteca digitala 45005 (c.14; -0,60m).

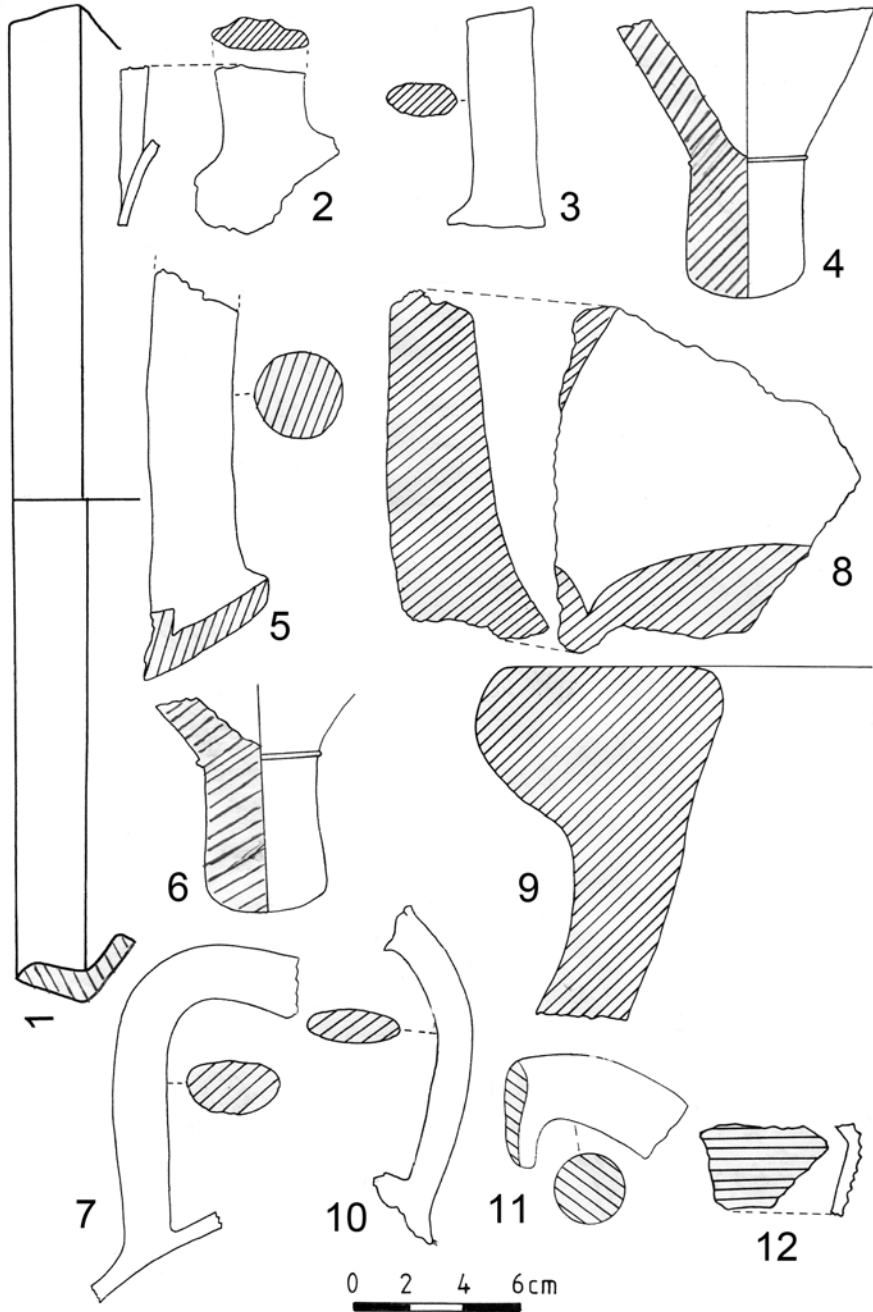

Fig. 70 1-9,12 – ceramică elenistică; 10-11 – ceramică cenușie lucrată la roată. 1 – fragment de strachină; inv. 45049 (c.1N-2N; -0,50-0,70m); 2-3 – toarte de căni; inv. 45049 (c.3N-4N; -0,20-0,50m); 4,5,6 – fragmente de amfore de Rhodos; inv. 45040 (c.1N-2N; -0,50-0,70m; c.4N; -0,80-0,90m); 7 – toartă de amforă fracționară; inv. 45040 (c.3N; -0,95-1m); 8-9 – fragmente de pithoi; inv. 45047 (c.1N-2N; -1-1,10m; -0,50-0,70m); 10-11 – toarte de căni; inv. 45041; 44698 (c.4N; -0,80-0,95m; caseta 2V; -0,60-0,90m); 12 – fragment de amforă; inv. 45049 (caseta 1E; -0,70m).

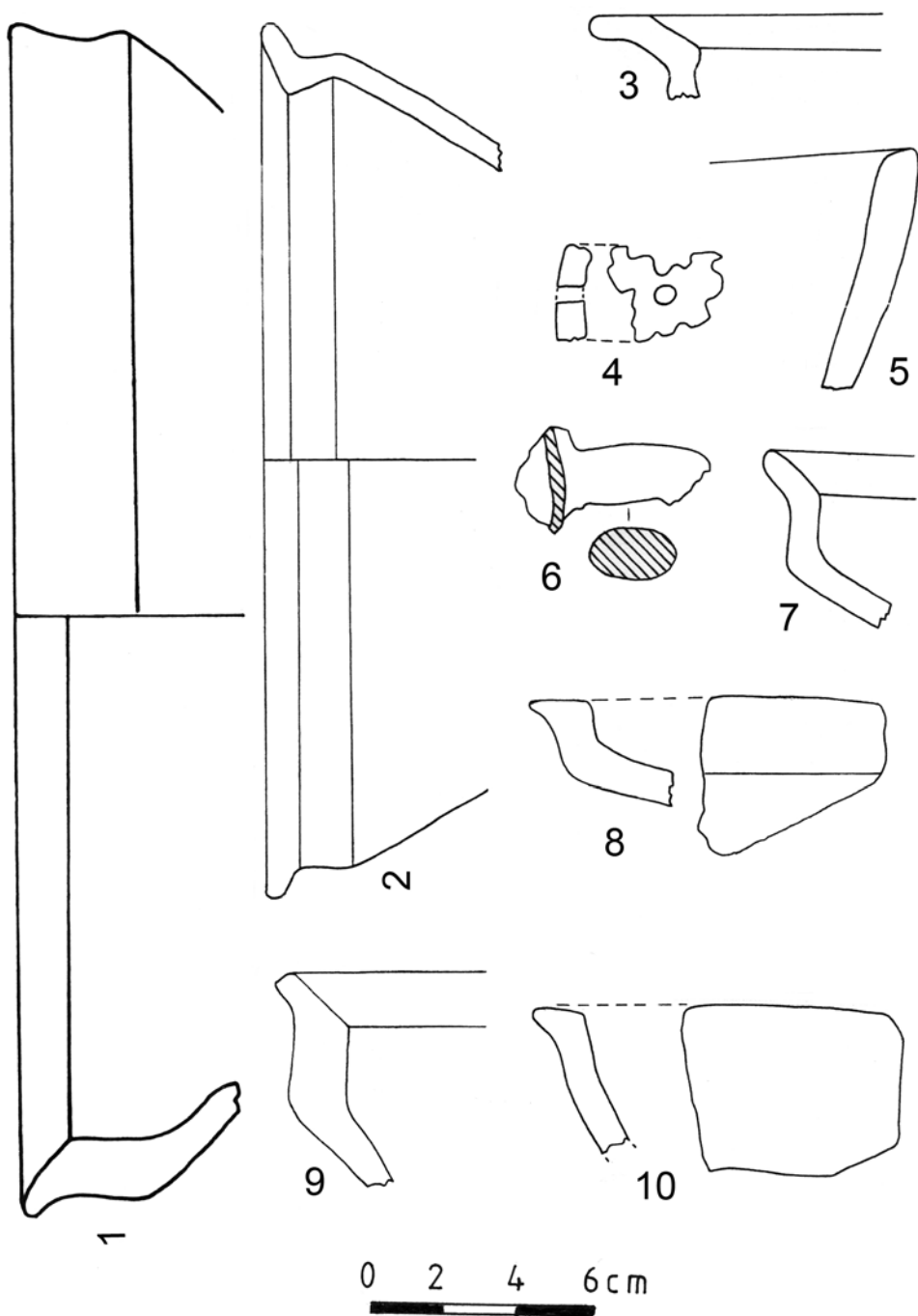

Fig. 69 Ceramică lucrată cu mâna: 1-3,5,7-10 – fragmente de străchini și castroane; 4 – fragment de strecurătoare; 6 – toartă de cană; 1,9 – inv. 45041 (c.4N; -0,80-0,95m); 2,7 – inv. 45050 (c.1N-2N; -1-1,10m); 3-4 – inv. 45045 (c.1N-2N; -0,50-0,70m); 5-6 – inv. 45044 (c.3N-4N; -0,65-0,75m); 8 – inv. 44694 (casetă 1E; -0,55-0,90m); 9 – inv. 44694 (casetă 2V; -0,60-0,90m).

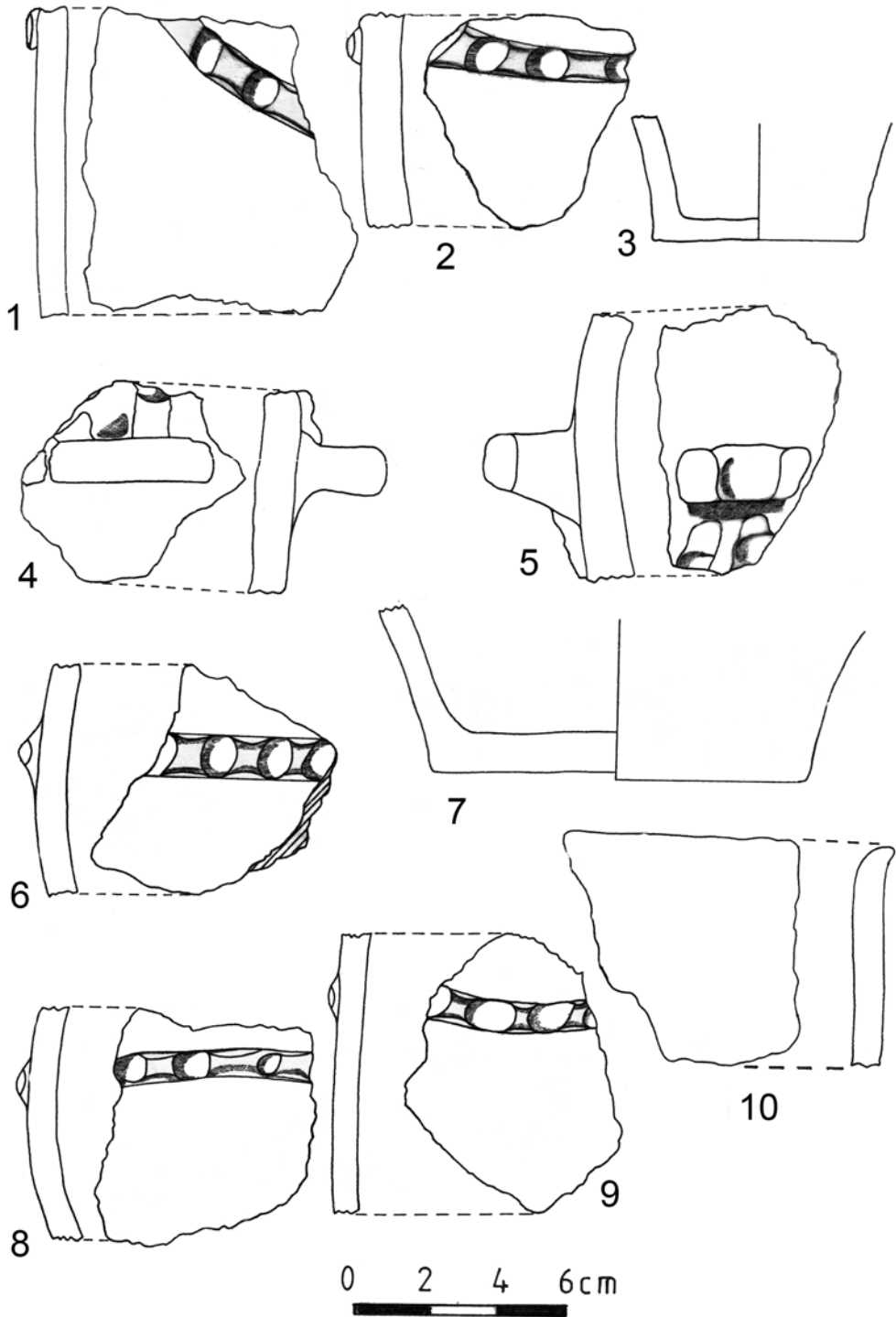

Fig. 68 Fragmente de borcane și de vase de provizii:

1-2 – inv. 45041 (c.4N; -0,80-0,95m); 3-5 – inv. 45044; 45045 (c.3N-4N; -0,65-0,75m);

6-9 – inv. 45041 (c.3N; -0,65-0,90m); 10 – inv. 45041 (c.2V; -0,60-0,90m).

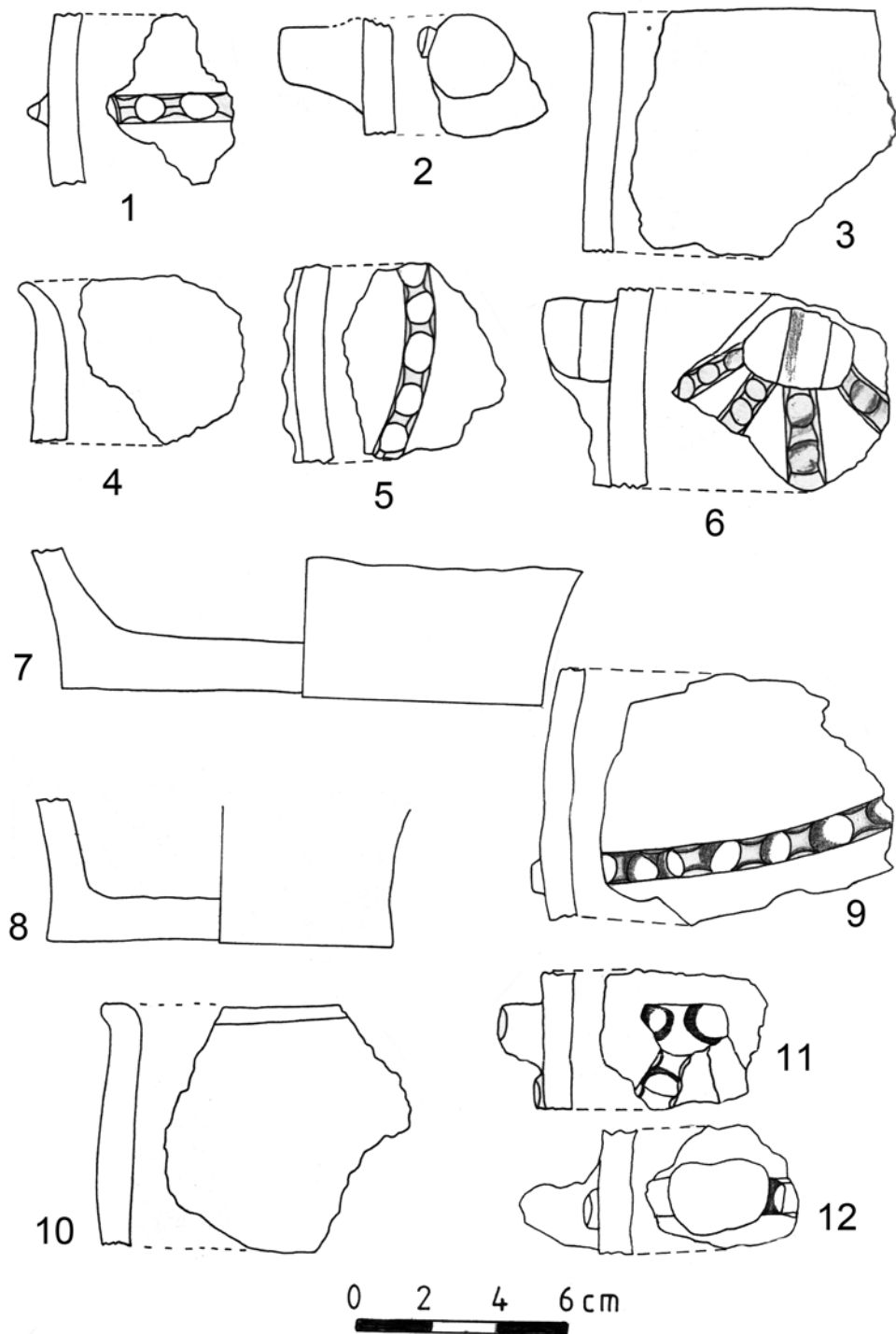

Fig. 67 Fragmente de borcane și de vase de provizii:

1-2 – inv. 45044 (c.3N-4N; -0,20-0,50m); 3-8 – inv. 45044 (c.1N-2N; -0,50-0,70m);

9-12 <https://biblioteca.digital.ro> (c.1N-2N; -0,50-0,70m).

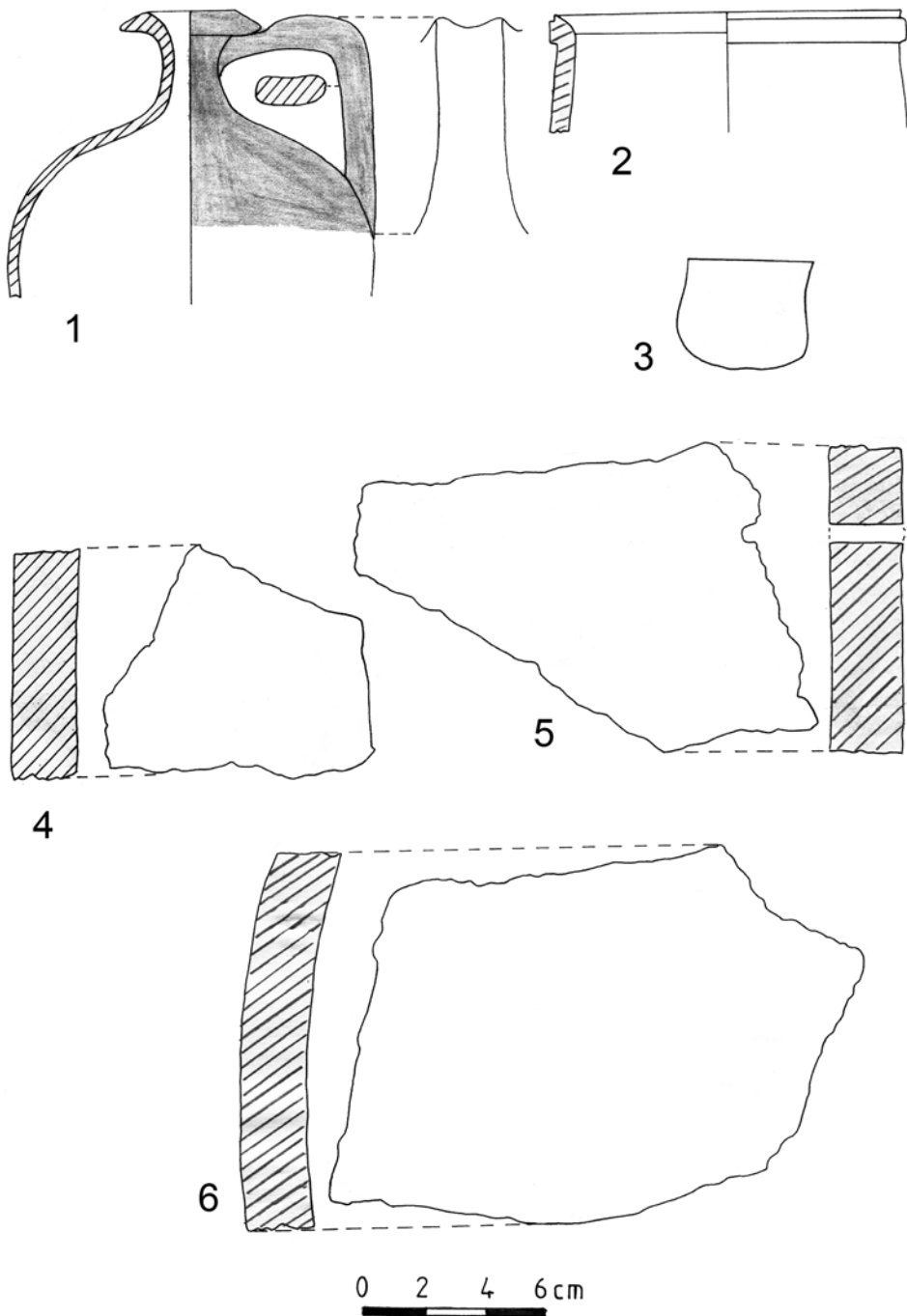

Fig. 66 Ceramică elenistică din SI, c.1-17; -0,50/-0,60 -0,70/0,90m:
 1 – lekythos; inv. 43534 (c.11; -0,55-0,60m); 2 – buză de amforă; inv. 45028
 (c.1-2; -0,50-0,60m); 3 – picior de amforă de Sinope, prelucrat parțial; inv. 45028
 (c.7-9; -0,60-0,70m); 4-6 – fragmente de pithoi; inv. 45029 (c.2-3; -0,10-0,60m;
 c.15; -0,50-0,60m; c.16-17; -0,60-0,80m).

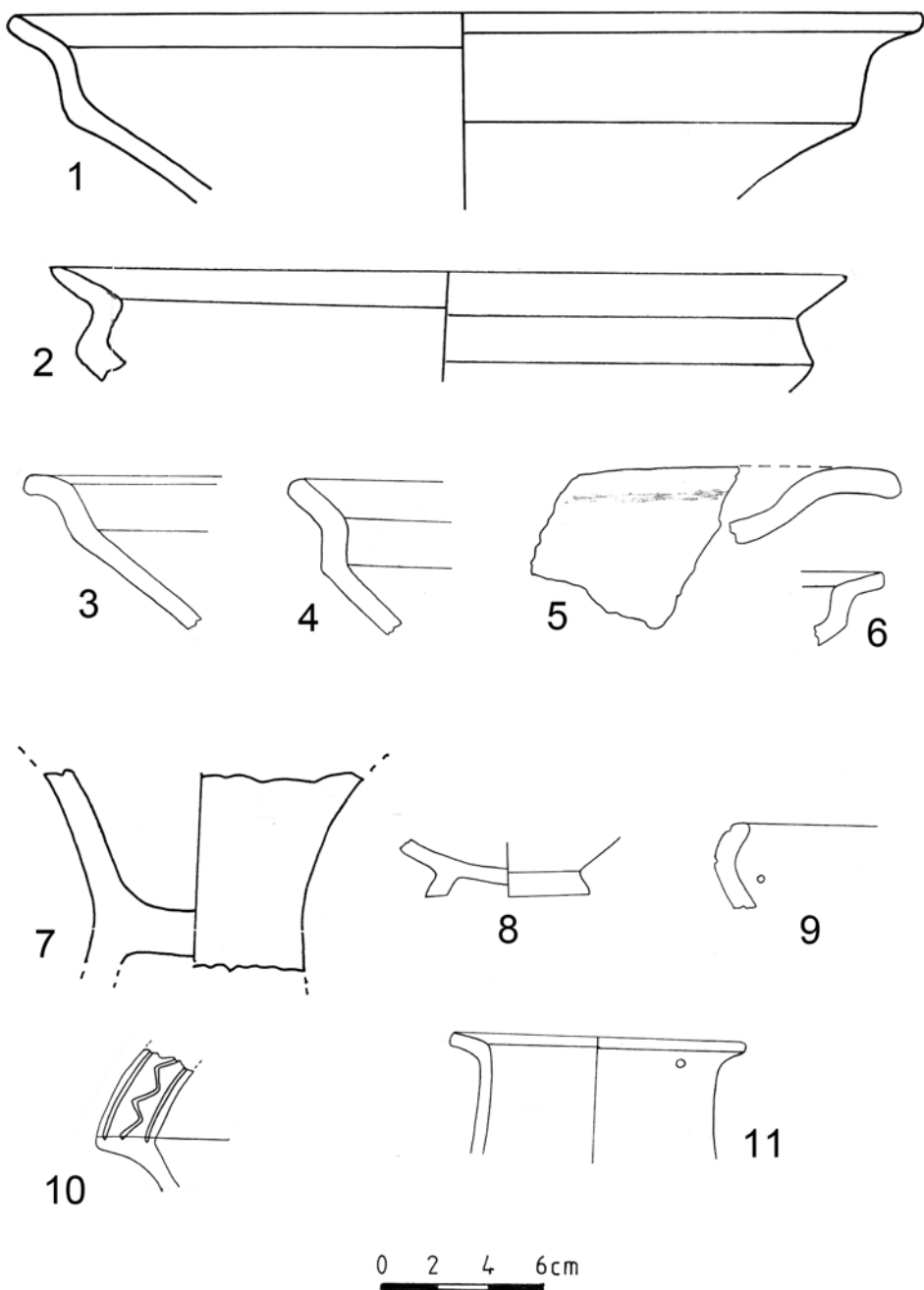

Fig. 65 Ceramică din SI, c.1-17; -0,50/-0,60 -0,70/-0,90/-1,30m:

1-6,7 – fragmente de străchini și fragment de fructieră lucrate cu mâna;

8-10 – fragmente de străchini, boluri și de cană cenușii lucrate la roată.

1,7-10 – inv. 45030; 45034 (c.14; -0,75m); 2 – (c.11; -0,80m); 3,6 – (c.1-2; -0,50-0,60m);

4 – inv. 45031 (c.16; -1,30m); 5 – inv. 45030 (c.10-16; -0,60-0,70m);

7 – inv. 45030 (c.14; -0,70m); 8 – inv. 45034 (c.10-16; -0,60-0,70m);

9,11 – inv. 45034 (c.14; -0,75m).

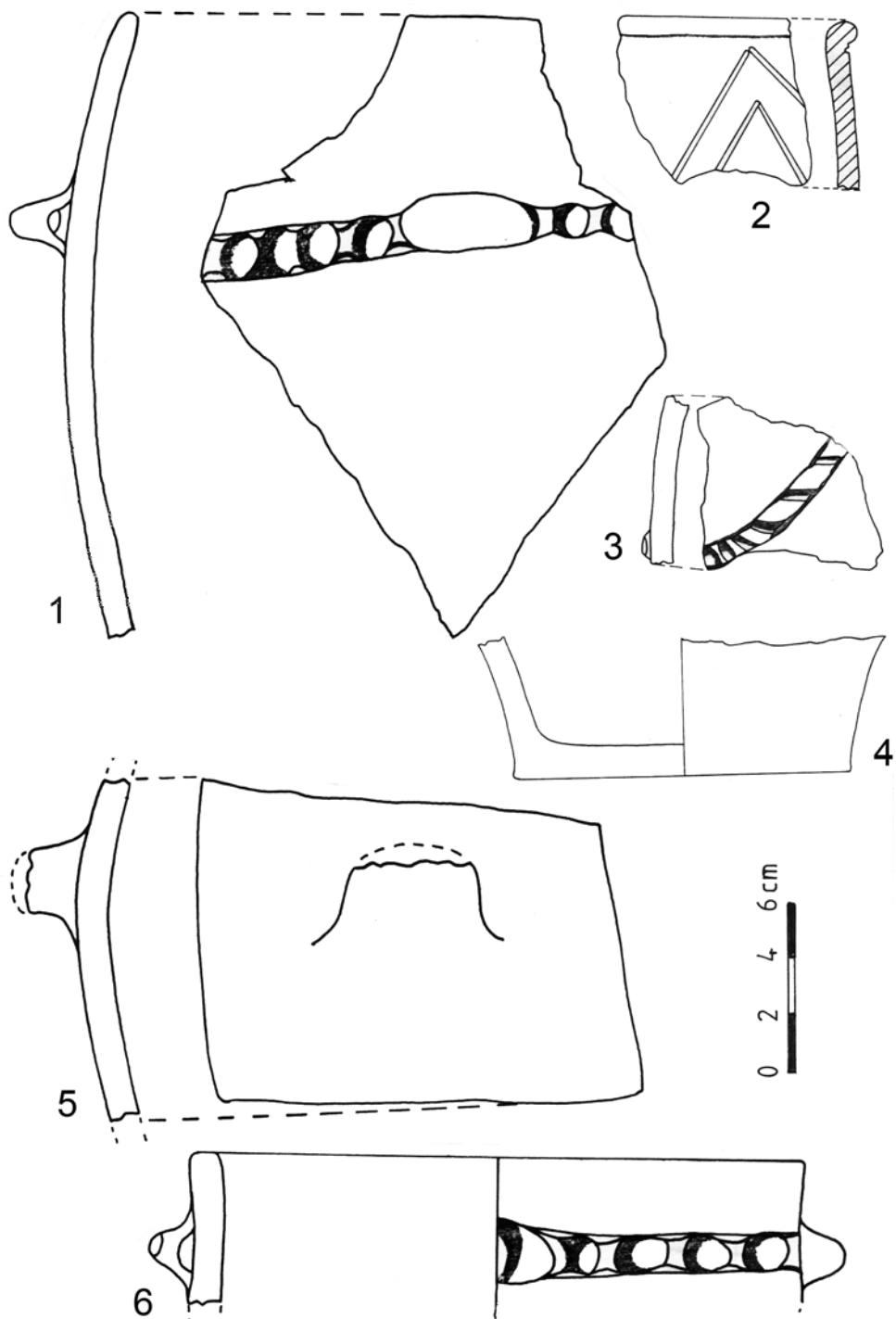

Fig. 64 Ceramică lucrată cu mâna din SI, c.1-17; -0,50/-0,60 -0,70/-0,95m.

1,6 – inv. 45030 (c.14; -0,75m); 2 – inv. 45033 (c.7-9; -0,60-0,70m); 3 – inv. 45030 (c.10-16; -0,60-0,80m); 4 – inv. 45034 (c.12-14; -0,50-0,60m); 5 – inv. 45031 (c.14; -0,75m).

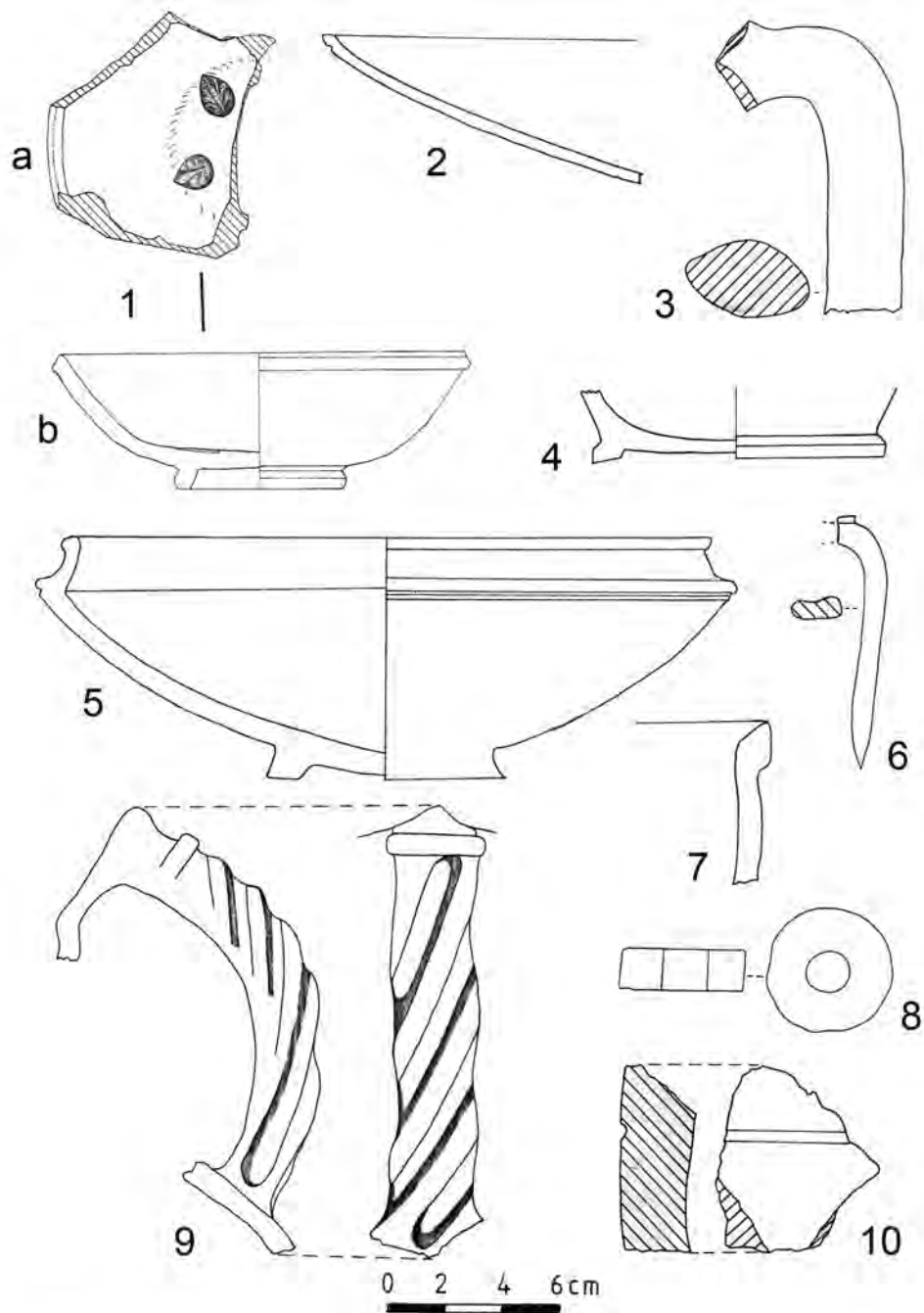

Fig. 63 1-8,10 – ceramică elenistică. 1 – bol de tip campanian (inv. 43531); 2 – fragment de platou (inv. 44707); 3 – toartă de amforă de Cnidos (inv. 44706); 4 – fund de vas (inv. 45101); 5 – lekanis (inv. 43530); 6 – toartă de cană cu pastilă (inv. 44706); 7 – buză de amforă de Rhodos (inv. 44706); 8 – fusaioală lucrată dintr-un fragment de amforă de Rhodos (inv. 44715); 9 – toartă de cană cenușie lucrată la roata dintr-un fragment de pithos.

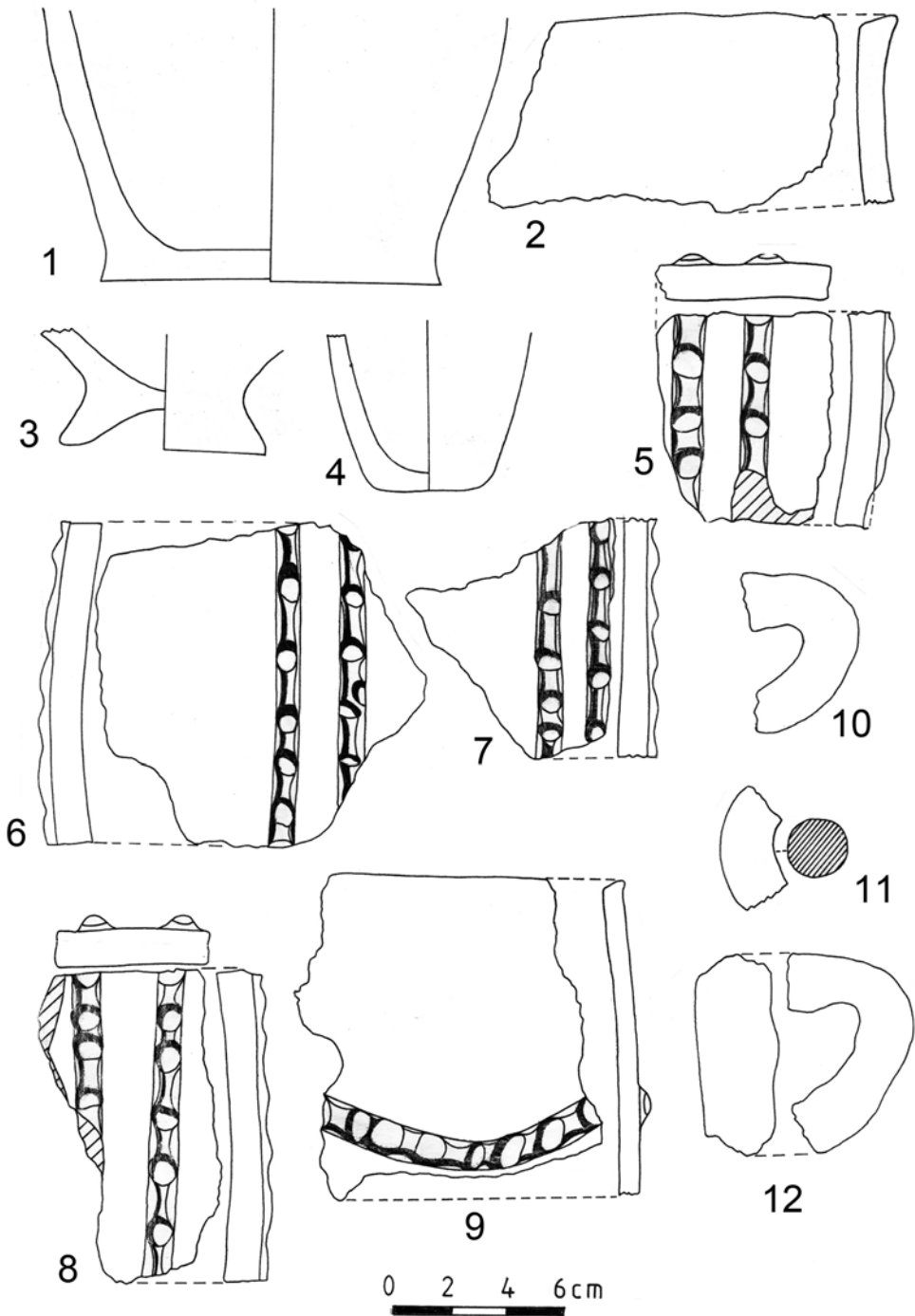

Fig. 62 Ceramică lucrată cu mâna din groapa nr. 5: 1-2 – fragmente de borcane (inv. 45106); 3 – fund de strachină sau castron (inv. 45107); 4 – fund de vas miniatural (inv. 45107); 5-9 – fragmente de borcan sau de vas de provizii (inv. 44707); 10-12 – fragmente de vas (inv. 44707; 45108).

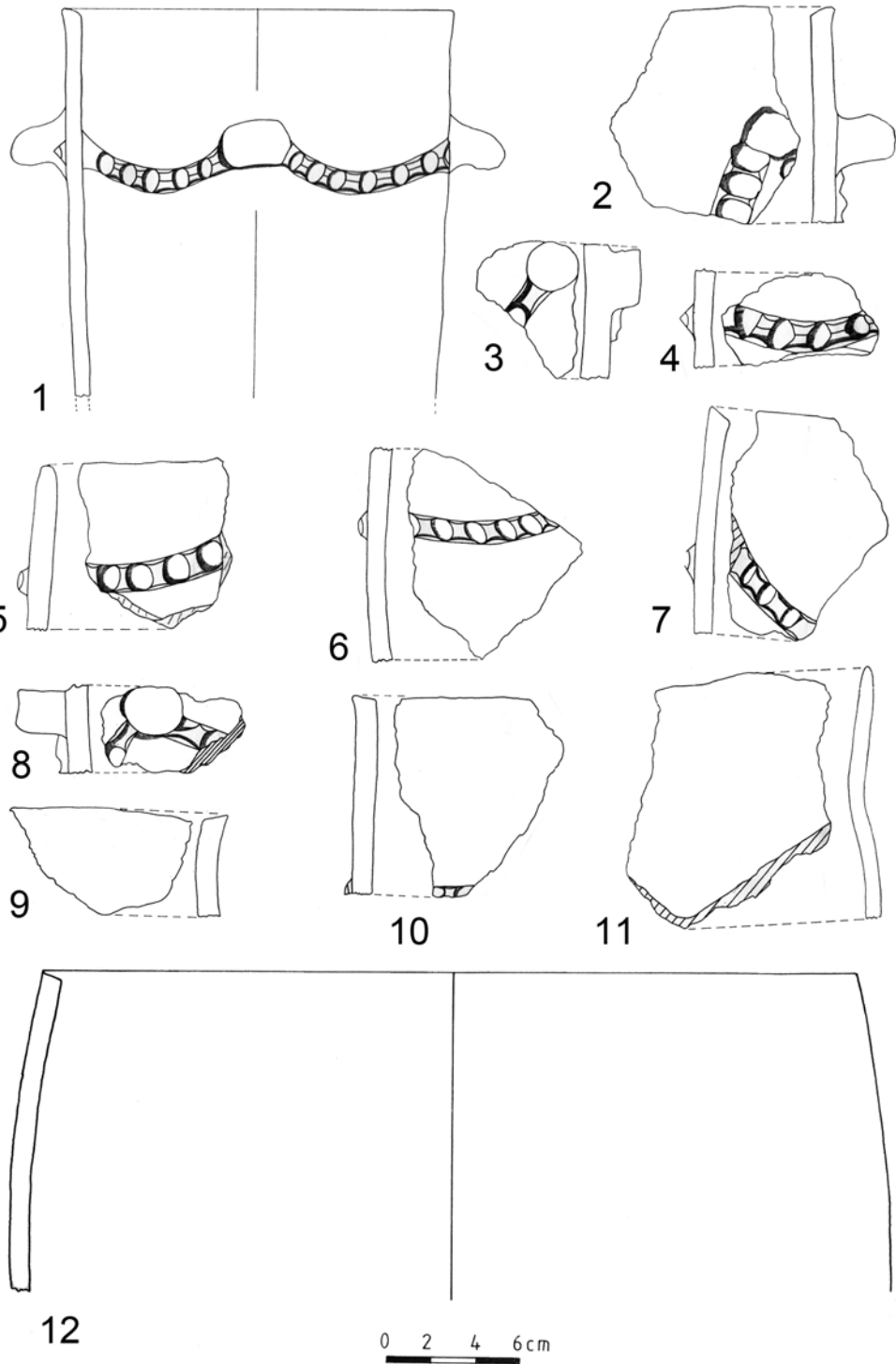

Fig. 61 Fragmente de borcane și de vase de provizii
din groapa nr. 5: 1 - inv. 45106; 2 - inv. 45102; 3 - inv. 45101; 4 - inv. 45103; 5 - inv. 45104; 6 - inv. 45105; 7 - inv. 45106; 8 - inv. 45107; 9 - inv. 45108; 10 - inv. 45109; 11 - inv. 45110; 12 - inv. 45111.

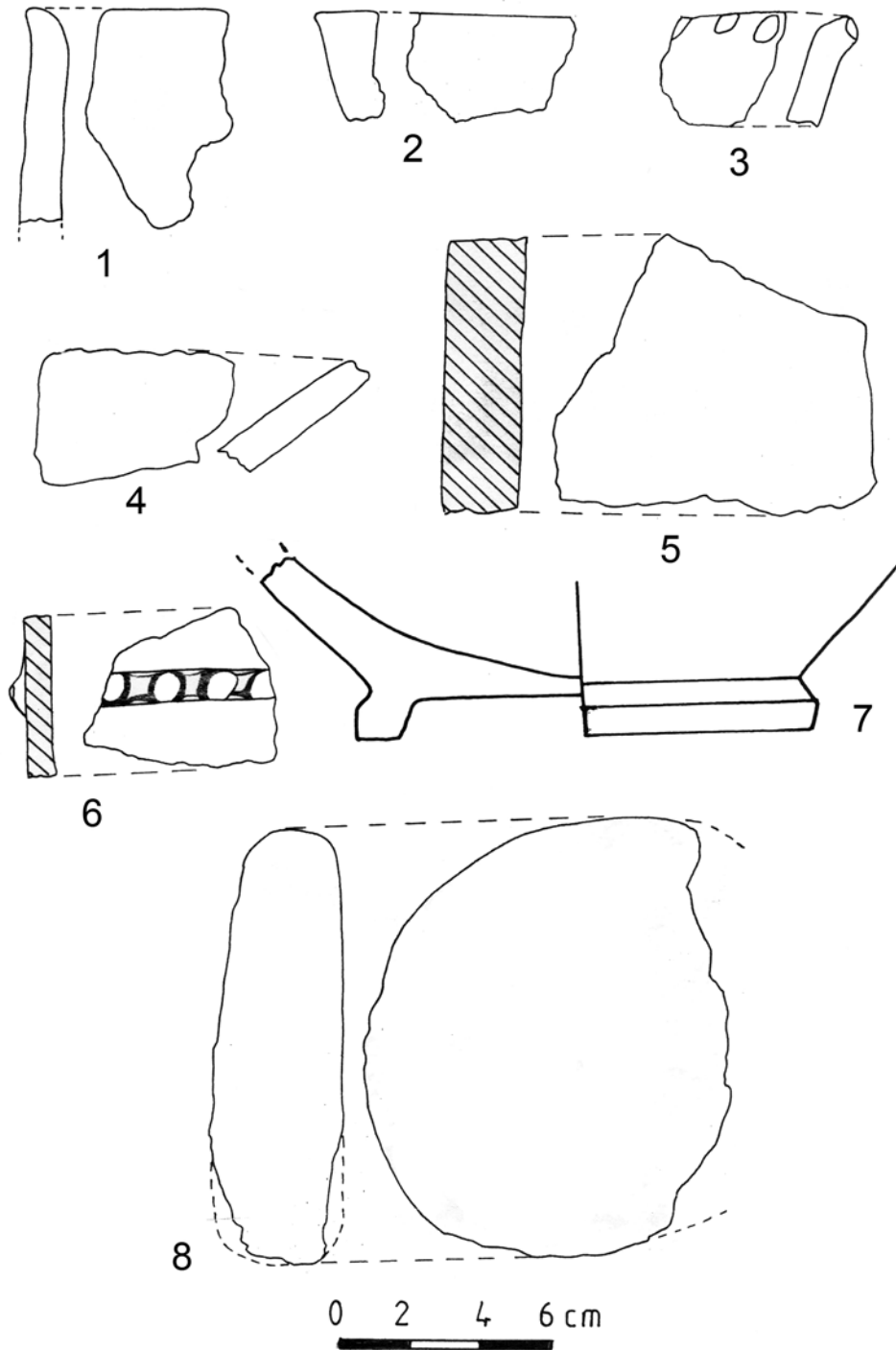

Fig. 60 Materiale arheologice din SI, c.1-12; 0-0,50/0,60m:
 1-2 – inv. 45051 (c.1; 0,20-0,60m); 3-4 – inv. 45030 (c.1-12; 0-0,40m);
 5 – inv. 45028 (fragment de pithos; c.2-3; -0,10-0,60m); 7 – inv. 45035
 (fund de crater ?; c.10-11); 8 – inv. 45036 (plată discoidală; c.10-11).

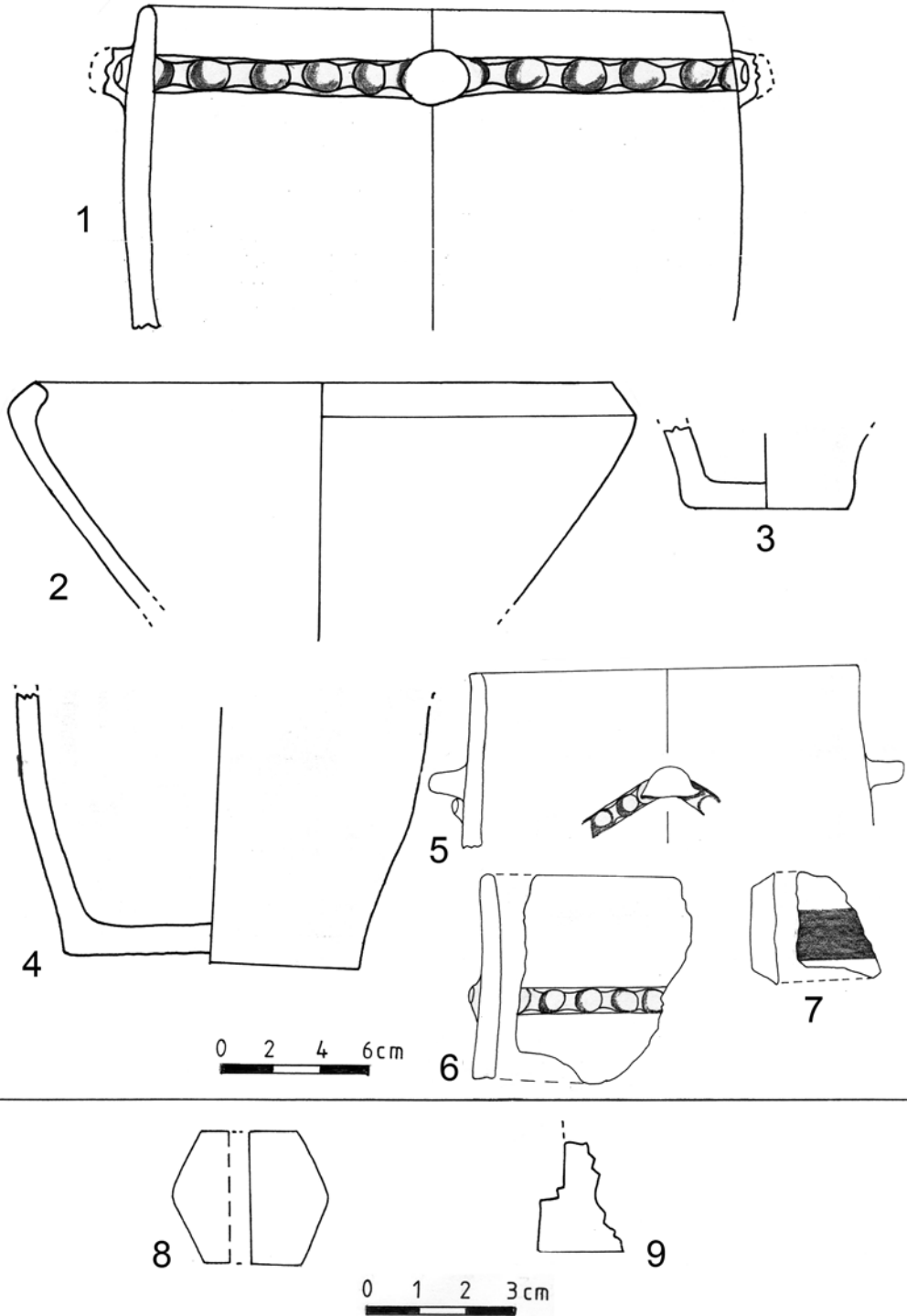

Fig. 59 1-4 – materiale arheologic din groapa nr. 12 (inv. 44704; 44688); 5,6,7,9 – fragmente de vase și fragment de bază de altar ceramic din groapa nr. 12 (inv. 44705).

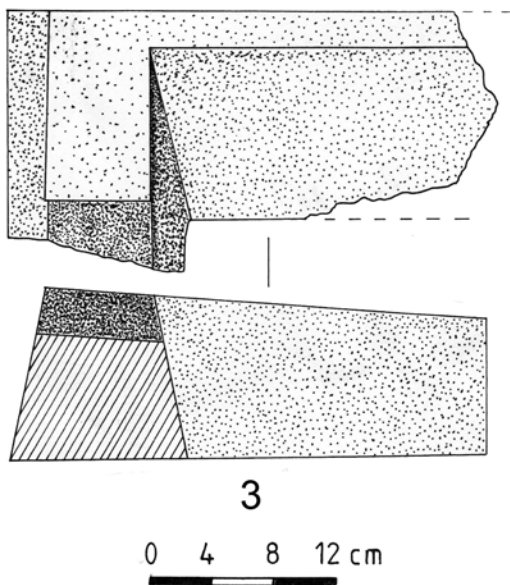
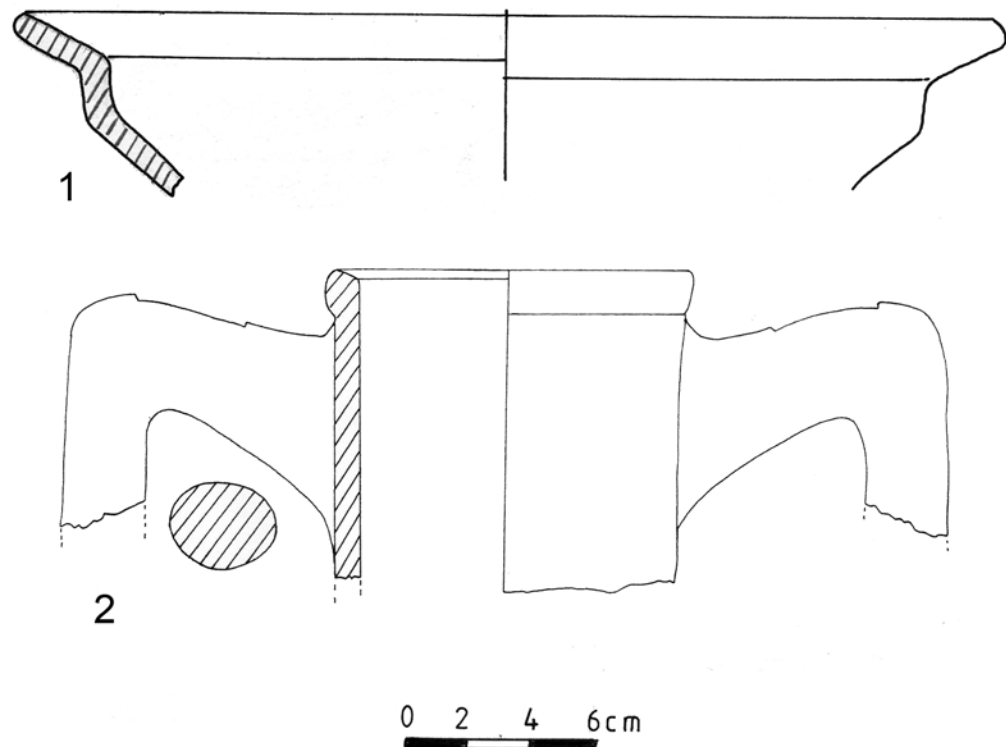

Fig. 58 Materiale arheologice din groapa nr. 10: 1 – fragment de strachină lucrată cu mâna (inv. 44699); 2 – gât fragmentar de amforă cu toarta ștampilată a eponimului Σύμμαχος (inv. 44677); 3 – râșniță fragmentară (inv. 43486).

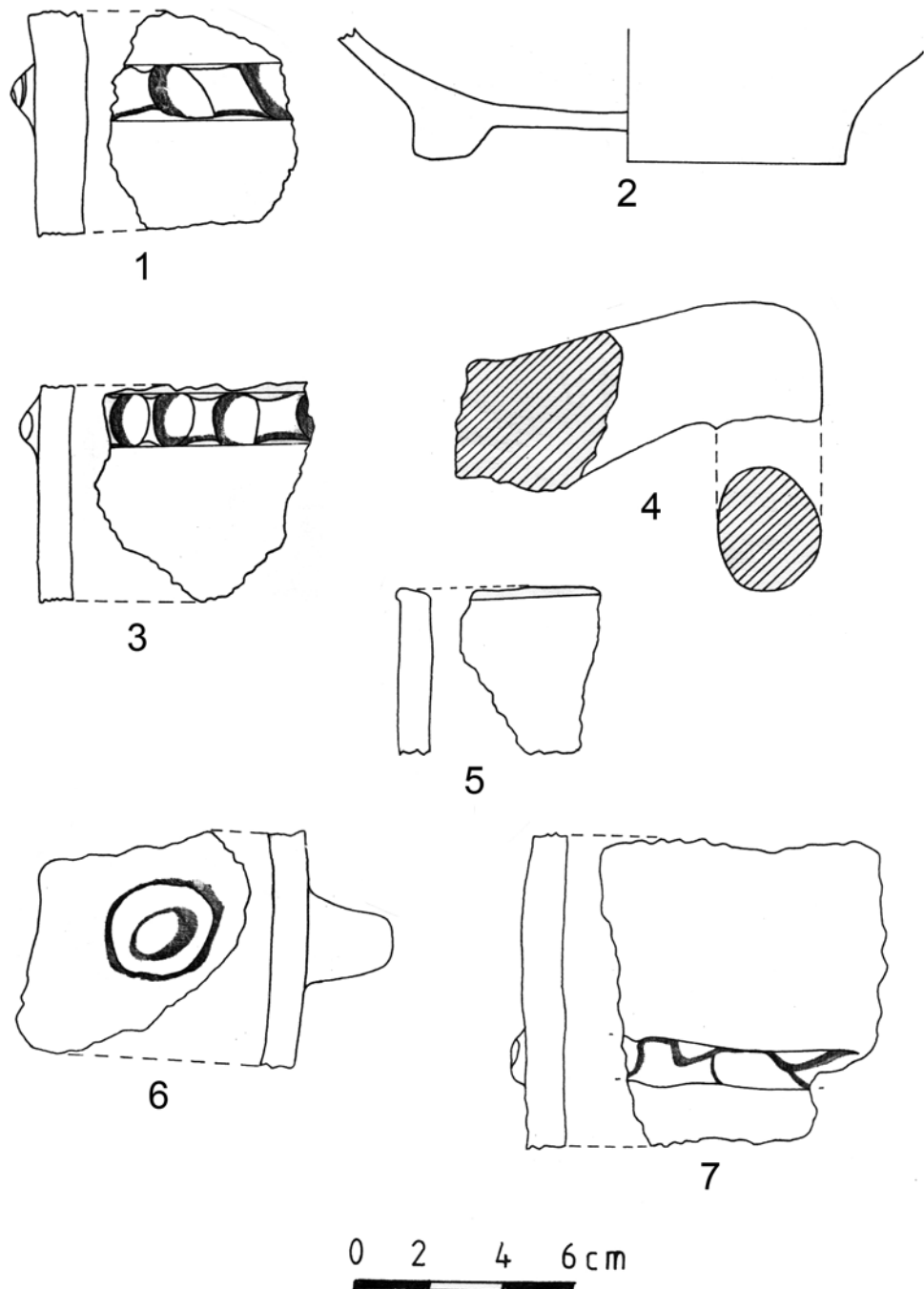

Fig. 57 1-3 – ceramică din groapa nr. 6 (inv. 45042): 1,3 – fragmente de borcane; 2 – fund de castron sau strachină cenușie, lucrată la roată; 4 – toartă de amforă de Rhodos din groapa nr. 7; 5-7 – fragmente de borcane din groapa nr. 6 (inv. 45042).

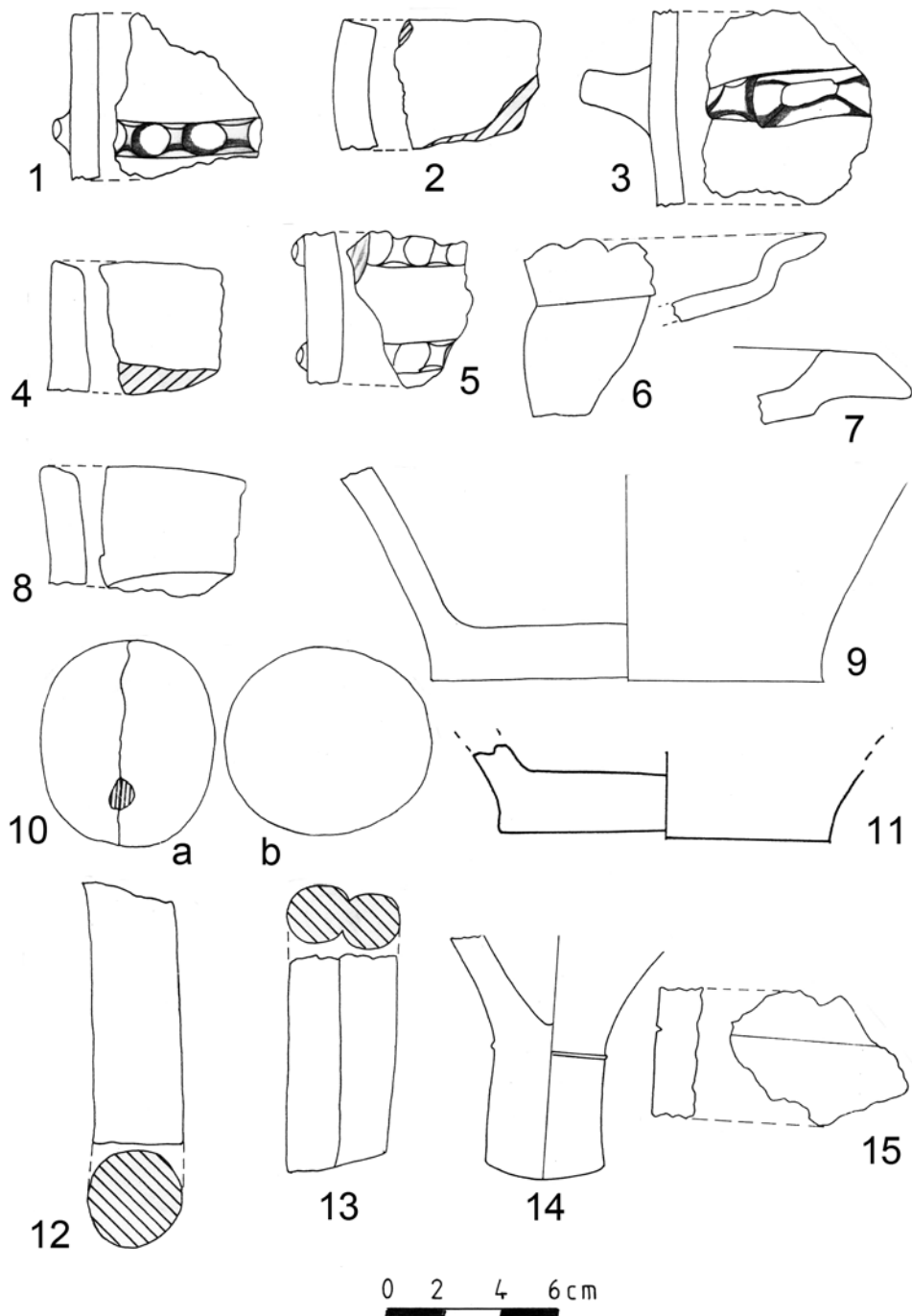

Fig. 56 Materiale arheologice din groapa nr. 8: 1-5,8,9,11 – fragmente de borcane și de vase de provizii (inv. 45111; 44703); 6-7 – fragmente de strachină și de fructieră (inv. 44696; 44702); 10 – frecător de piatră; 12,14 – fragmente de amfore de Rhodos; 13 – fragment de manșă de lemn de Cos; 15 – fragment de vatră.

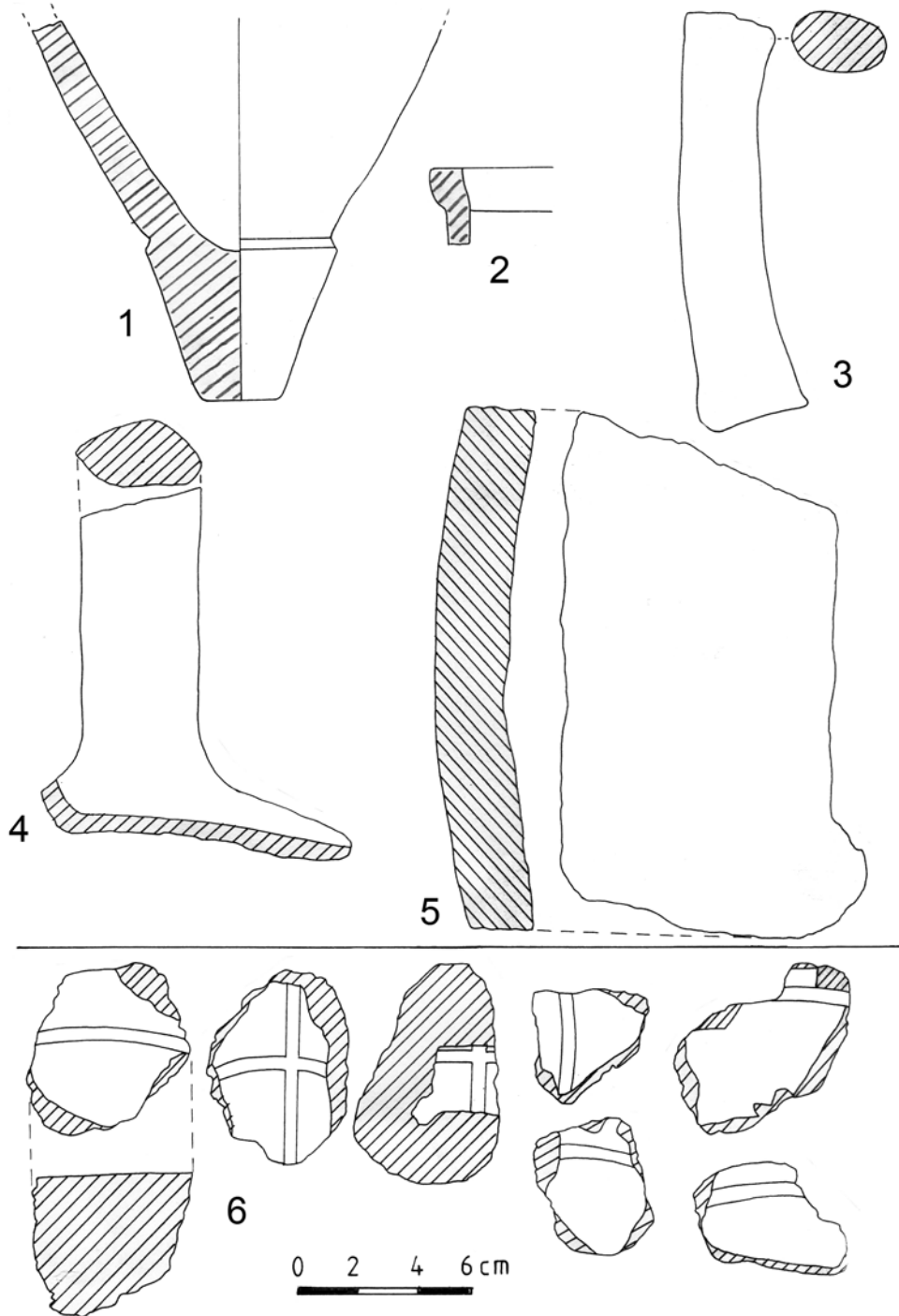

Fig. 55 Materiale arheologice din groapa nr. 4.

1-4 – fragmente de amfore (inv. 45036): 1 – grupul Zenon (B?);

2-3 – Rhodos; 4 – Sinope; 5 – fragment de pithos (inv. 45038);

6 – fragment de pithos decorat cu linii paralele.

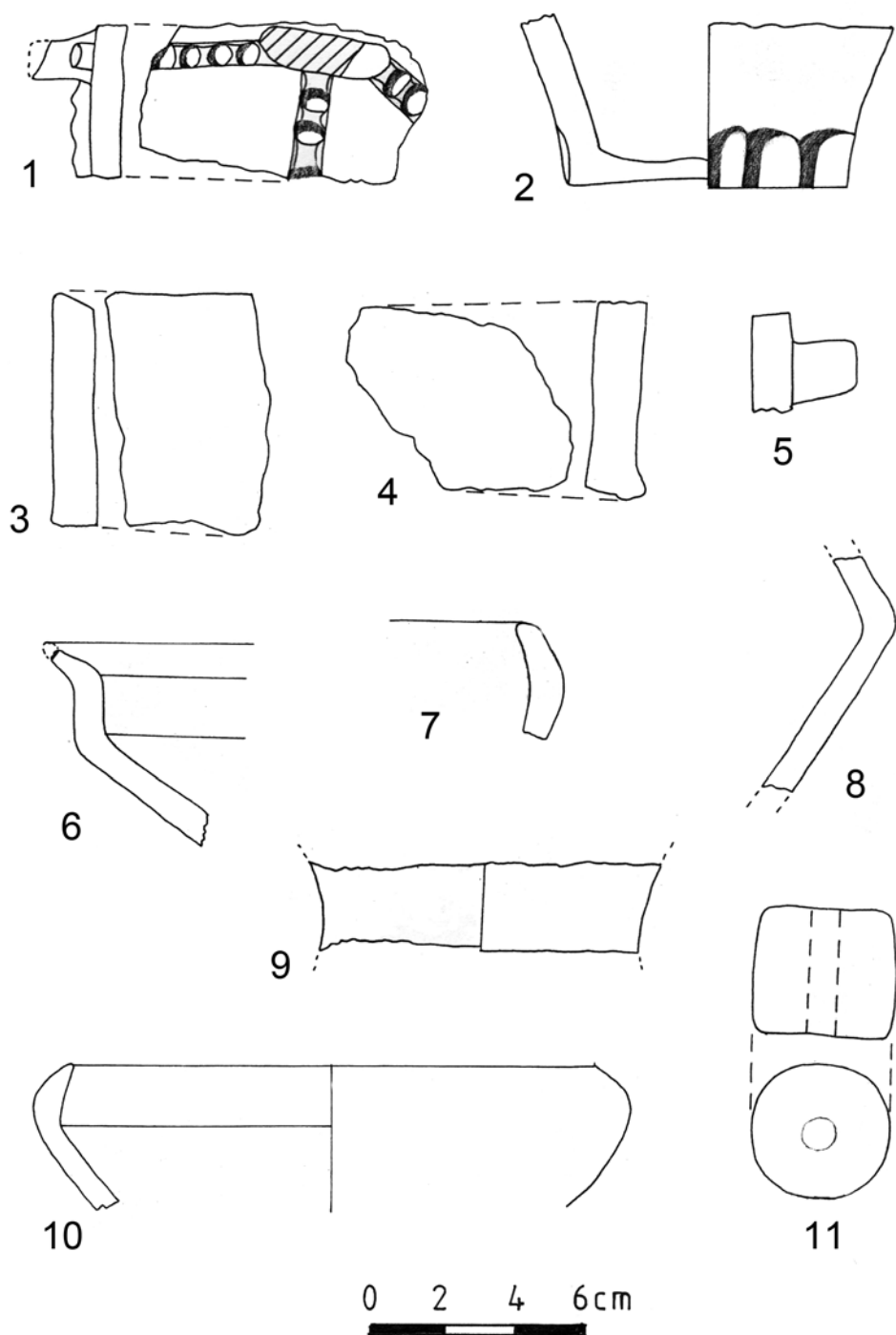

Fig. 54 Ceramică din groapa nr. 4: 1-5 – fragmente de borcane;
 6 – buză de strachină; 7 – buză de castron; 8 – fragment de vas hallstattian;
 9 – partea mediană a unei fructiere; 11 – fusaiolă (inv. 45037);
 10 – fragment de fragment (inv. 45039).

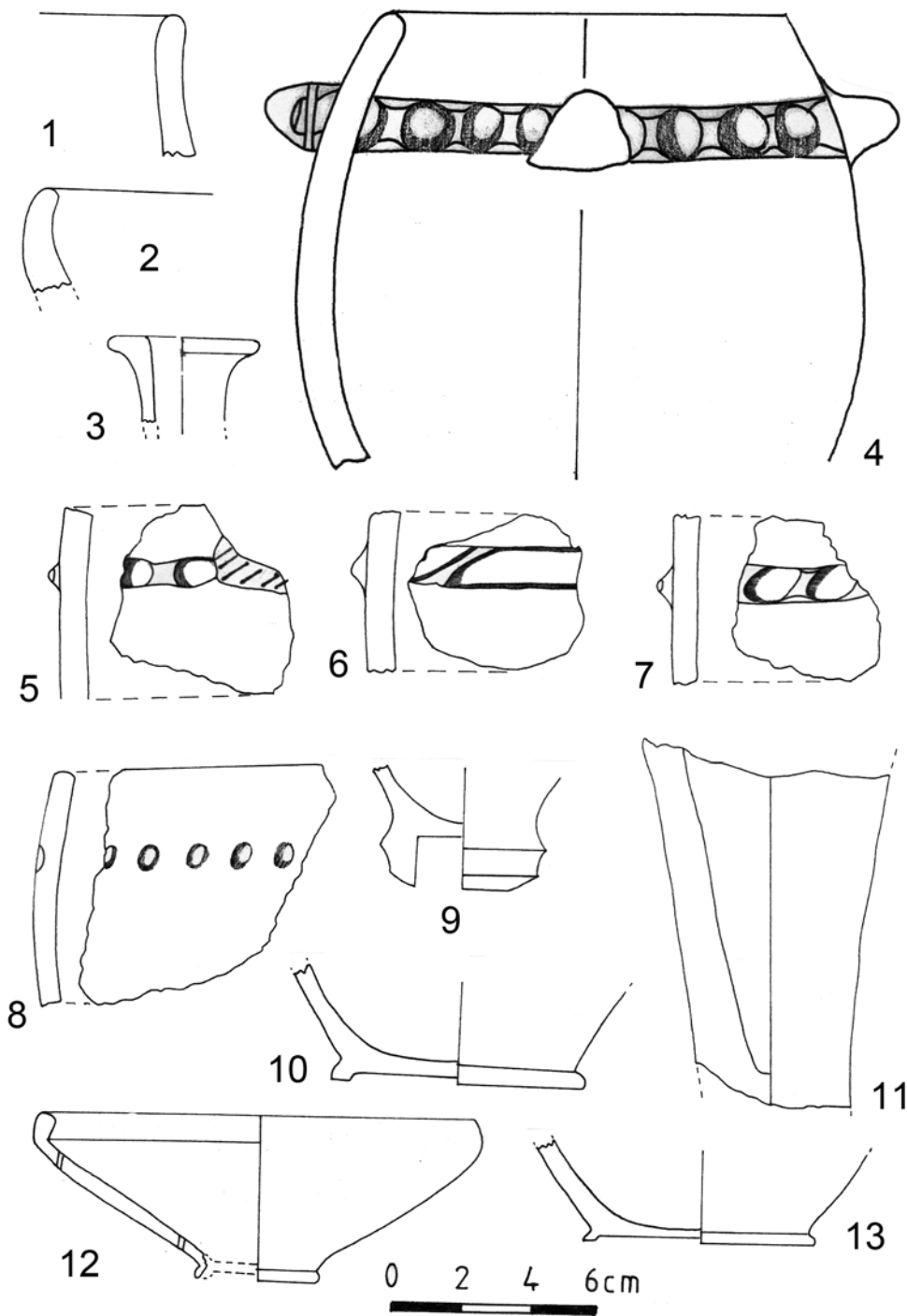

Fig. 53 1-3 – ceramică din groapa nr. 1 (inv. 45043); 4-13 – ceramică din groapa nr. 2 (inv. 44730; 44731; 44732). 1,4-8 – fragmente de borcane; 2 – buză de castron; 3 – buză de lekythos; 10,12,13 – castroane fragmentare cenușii lucrate la roată; 9 – picior de amforă <http://biblioteca-digitala.ro> picior de amforă de Thasos.

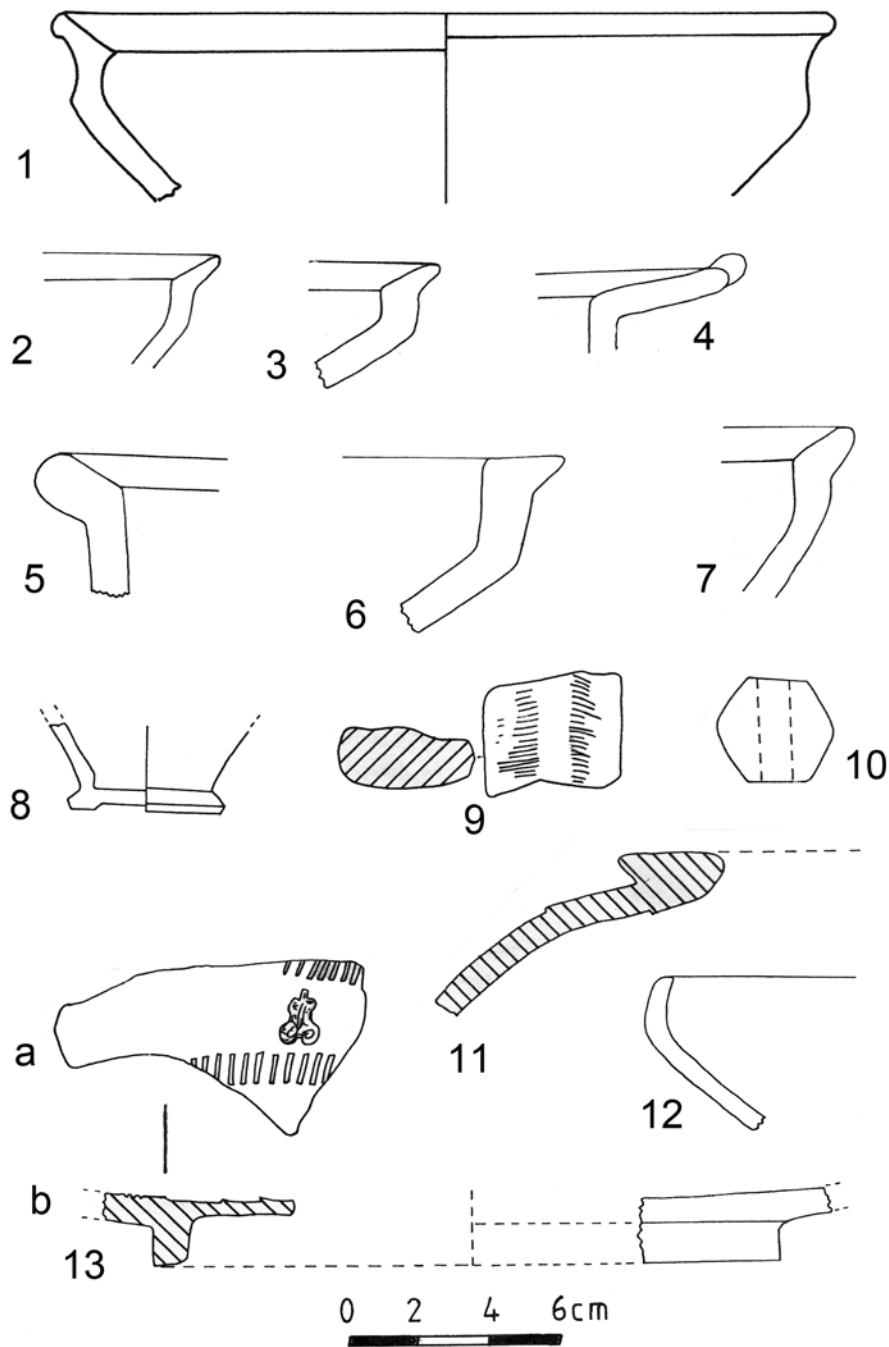

Fig. 52 Materiale arheologice din bordeiul nr. 1 (-0,80/1,05-1,15/1,30m).

1-4; 6-7 – fragmente de străchini lucrate cu mâna: 1 – inv. 44724 (-0,80-1,15m);
 2,3,4,7 – inv. 44724 (-0,90-1,10m); 5 – buză de vas de provizii – inv. 45090 (-1-1,15m);
 8-9 – fragmente de căni cenușii lucrate la roată – inv. 45089 (-1-1,15m);
 10 – fusaioală – inv. 45090 (-1-1,15m); 11-13 – ceramică elenistică: 11 – deinos;
 12 – fragment de bol sau tace; 13 – fragment de placă – inv. 45091 (-1-1,15m).

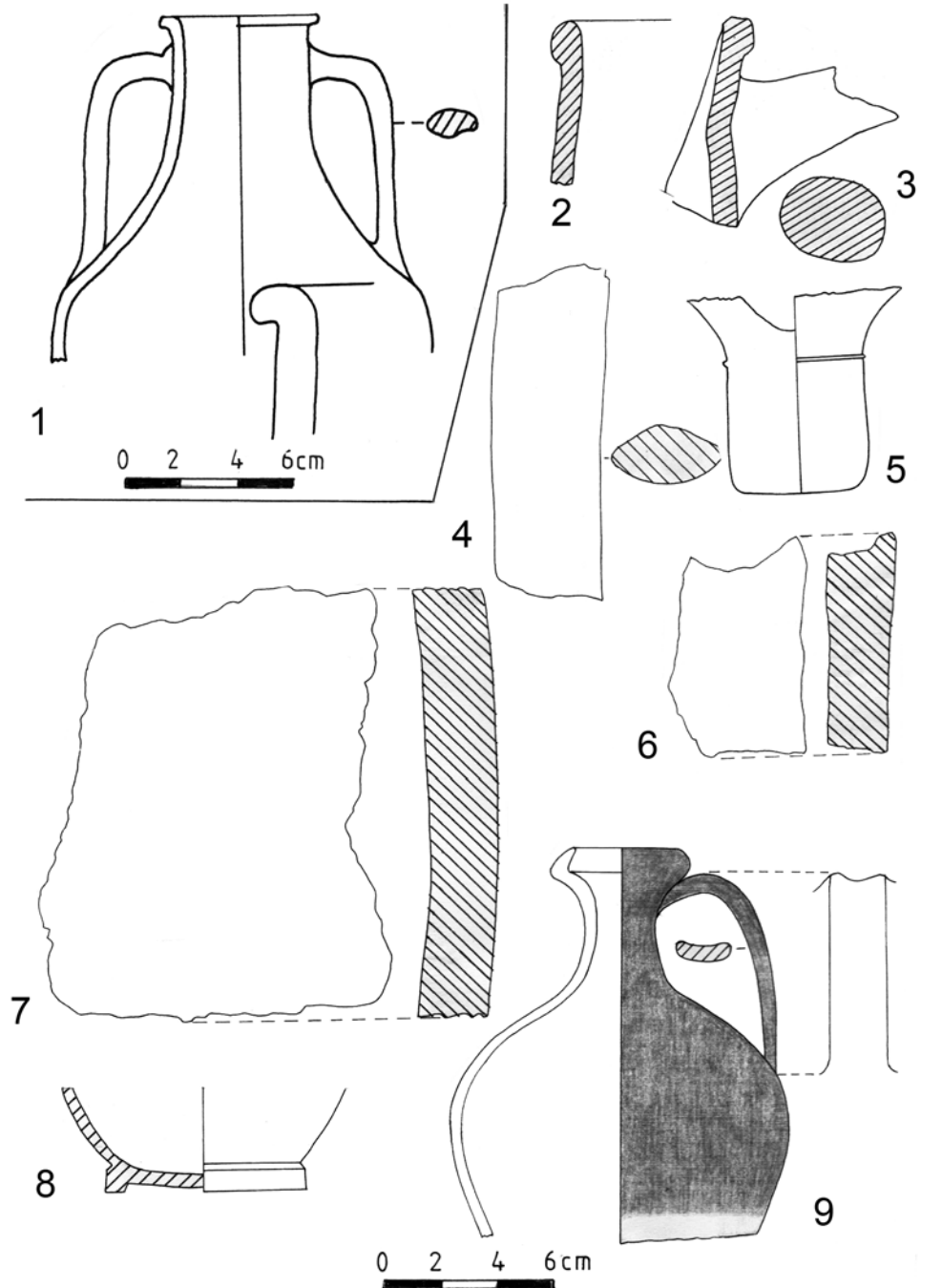

Fig. 51 Ceramică elenistică din bordeiul nr. 1 (-0,90/1,05m -1,15/1,30m):
 1 – amforă fragmentară de tip nedeterminat (Parmeniskos?) – inv. 44728 (-1-1,10m);
 2 – buză de amforă de Sinope; 3,5 – fragmente de amfore de Rhodos – inv. 45092
 (-1-1,15m); 4 – toartă de amforă de Cnidos – inv. 45092 (-1,15-1,30m); 6,7 – fragmente
 de pithoi – inv. 44627 (-0,90-1,10m; -0,90-1,15m); 8 – partea inferioară a unei căni –
 inv. 45091 (-1-1,10m); 9 – fragment de pithos – inv. 43533 (-1-1,10m).

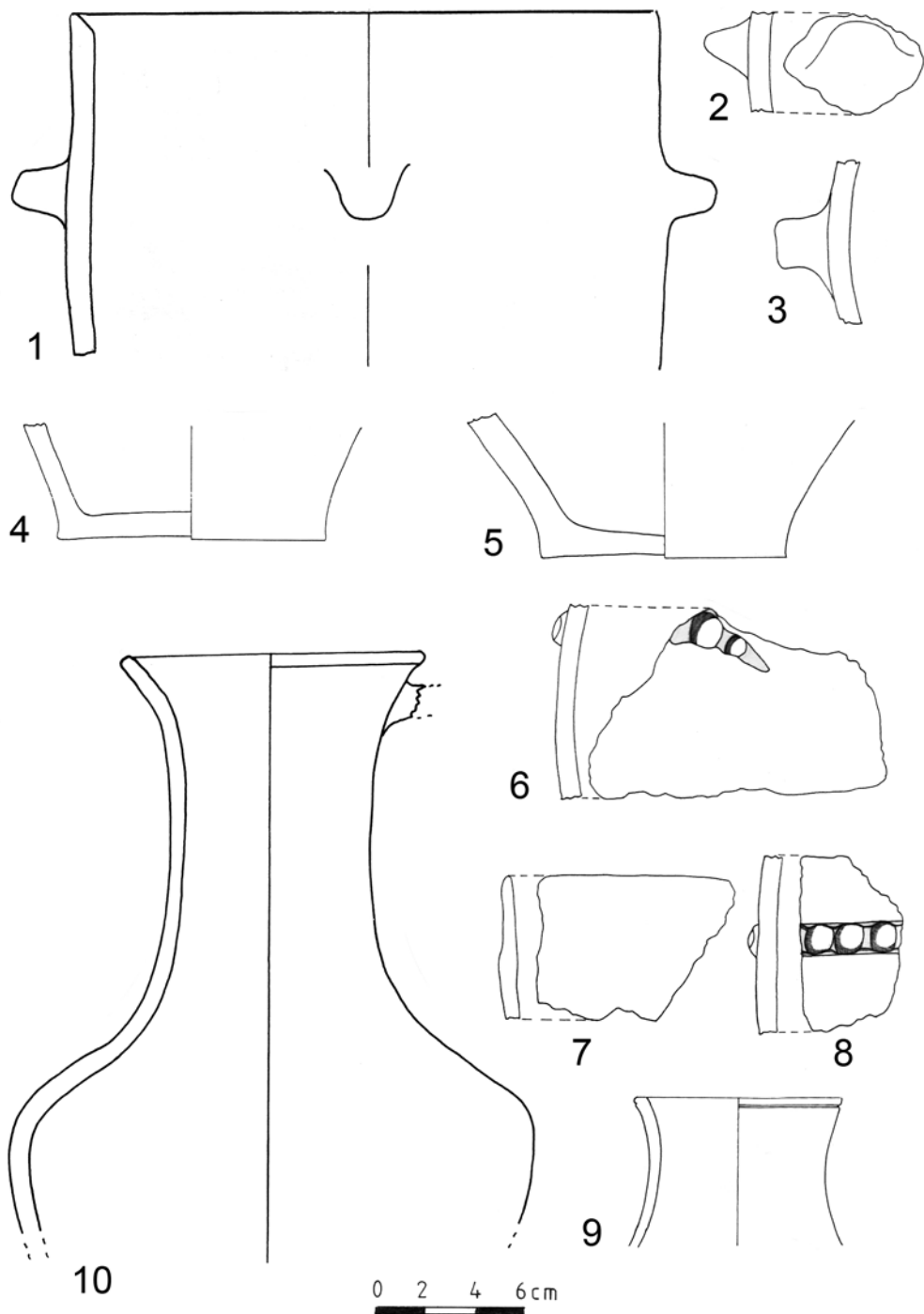

Fig. 50 Ceramică getică din bordeiul nr. 1 (-0,80/1,05m -1,15/1,30m):
 1-9 – fragmente de borcane; 10 – cană cenușie lucrată la roată. 1 – inv. 44725
 (-0,90-1m); 2,7,9 – inv. 44725 (-0,80-1,15m); 3,4,6 – inv. 45090 (-1-1,15m);
 5,8 – inv. 45090 (-1,15-1,30m); 10 – inv. 41692 (-0,90-1m).

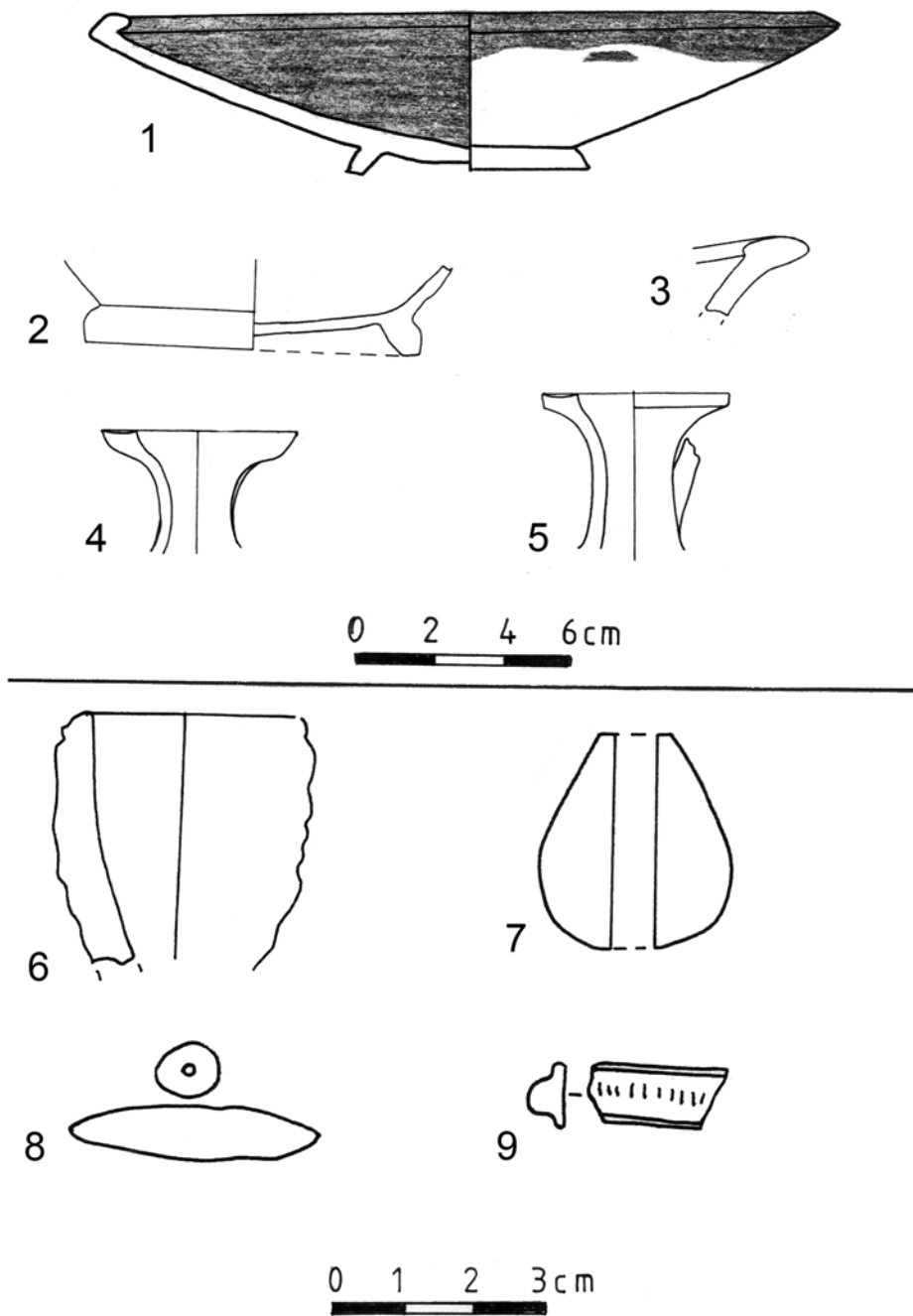

Fig. 49 Materiale arheologice din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):

1 – farfurie; inv. 44689 (-0,80-1,15m); 2 – fund de strachină sau castron (?) de bucătărie; inv. 45066 (-0,60m); 3 – buză fragmentară de farfurie; inv. 45066 (-0,70-1,05m); 4-5 – gătuiri de lekythoi; inv. 45076/a; 45076/b (-0,75-1m); 6 – creuzet; inv. 45021 (-0,65-0,75m); 7 – fusaiolă (-0,70-0,90m); 8 – mărgică de lut (-0,70-0,90m); 9 – fragment de ceramică (-0-0,60m).

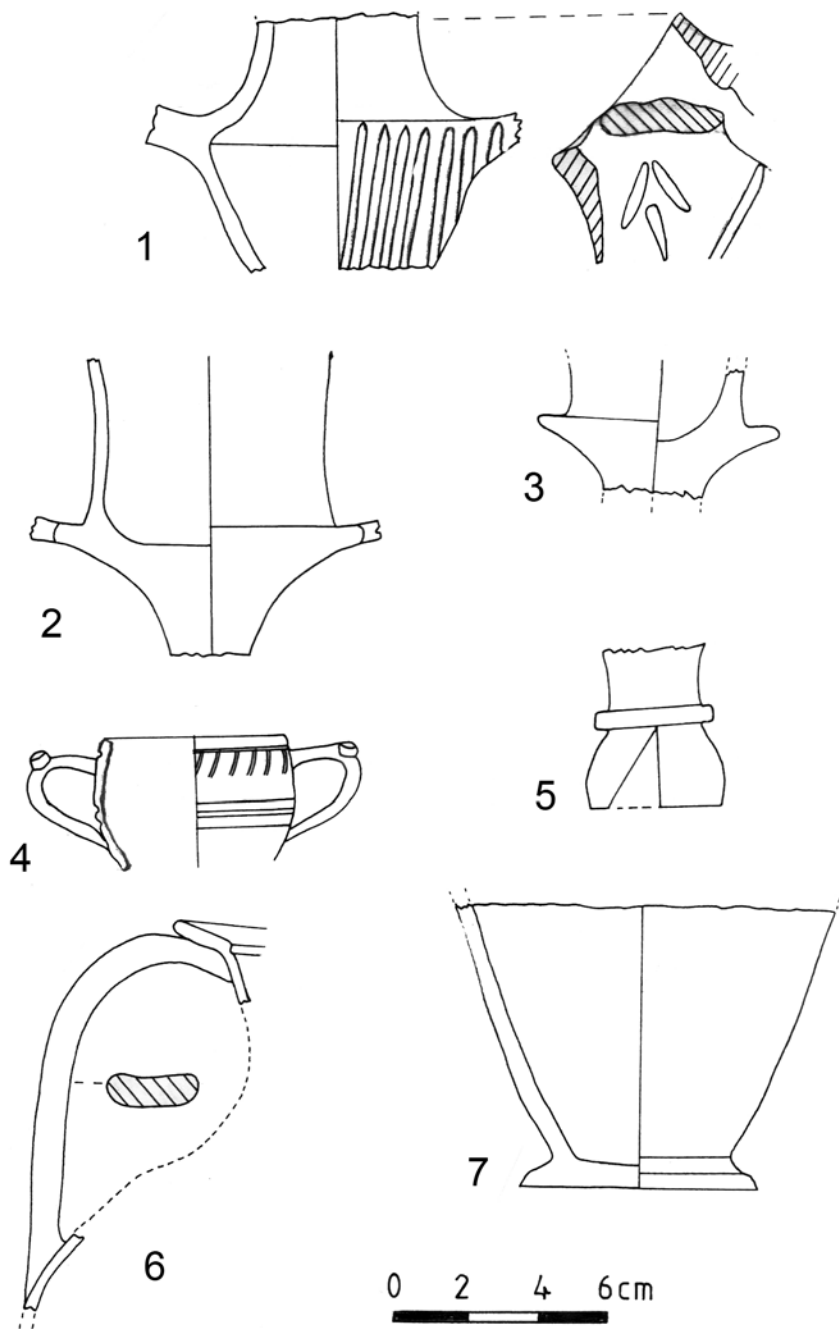

Fig. 48 Ceramică elenistică din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):

1 – kantharos fragmentar cu caneluri verticale pe bazin; inv. 43535 (-0,70-0,75m);
 2 – kantharos cu cupa înaltă; inv. 45077/a (-0,75-1m); 3 – fragment de kantharos;
 inv. 43536; 4 – kantharos baggy fragmentar; inv. 45075 (-0,75-1m); 5 – picior de
 kantharos; inv. 45077/b (-0,75-1m); 6 – toartă de lekythos (?); inv. 44716 (-0,90-1m);
 7 – fundulus; inv. 45077/c (-0,55-0,70m).

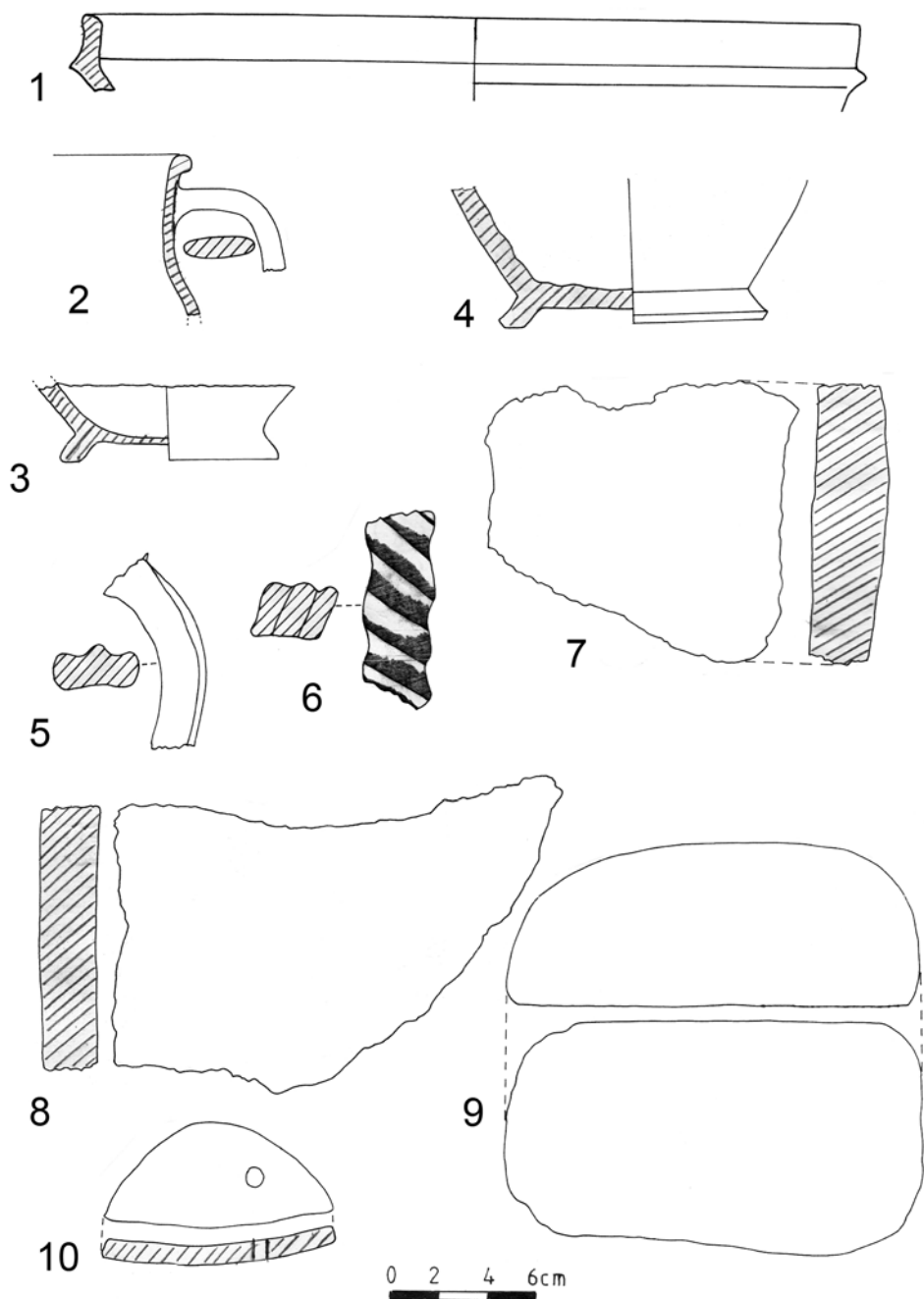

Fig. 47 Materiale arheologice din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):
 1-6 – ceramică cenușie lucrată la roată; 1 – buză de strachină; inv. 44726 (-0,90-1,05m);
 2-3 – gât fragmentar și fund de cană; inv. 45069 (-0,55-0,70m); 4 – fund de crater sau
 oală (?); inv. 45089 (-0,75-1m); 5-6 – torți fragmentare de căni; inv. 45089 (-0,75-1m);
 7-8 – fragmente de pithoi; inv. 45062 (-0,50-0,55m; -0,75-1m); 9 – zdrobitor din porfir;
 inv. 45014 (-0,79m); 10 – fragment de amforă de Rhodos în curs de prelucrare,
 inv. 45078 (-0,75-1m).

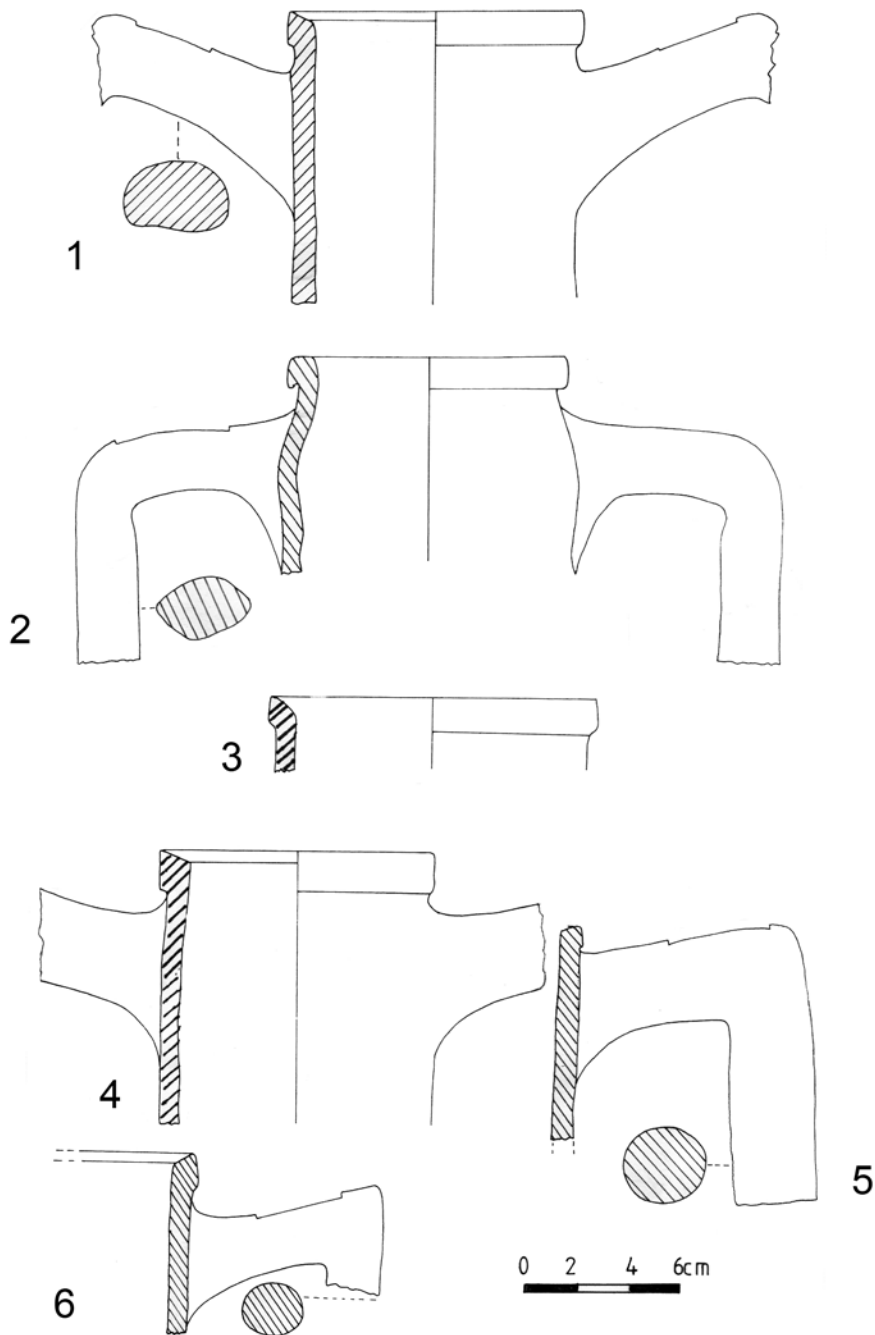

Fig. 46 Fragmente de amfore din bordeiul nr. 1, între care nr. 1,2,5,6 sunt ștampilate: 1 - *Διος*; inv. 44669 (-0,80m); 2 - *Εὐκράτης*; inv. 44678 (-0,70m); 5 - *Φανίας*; inv. 44673 (-0,80-0,85m); 6 - *Μαρσύας*; inv. 44672 (-0,80-0,85m); 3 - buză de amforă de Rhodos; inv. 45064 (-0,60m); 4 - gât fragmentar de amforă de Rhodos, aparținând <http://biblioteca-digitala.ro>; inv. 45071 (-0,65-0,75m).

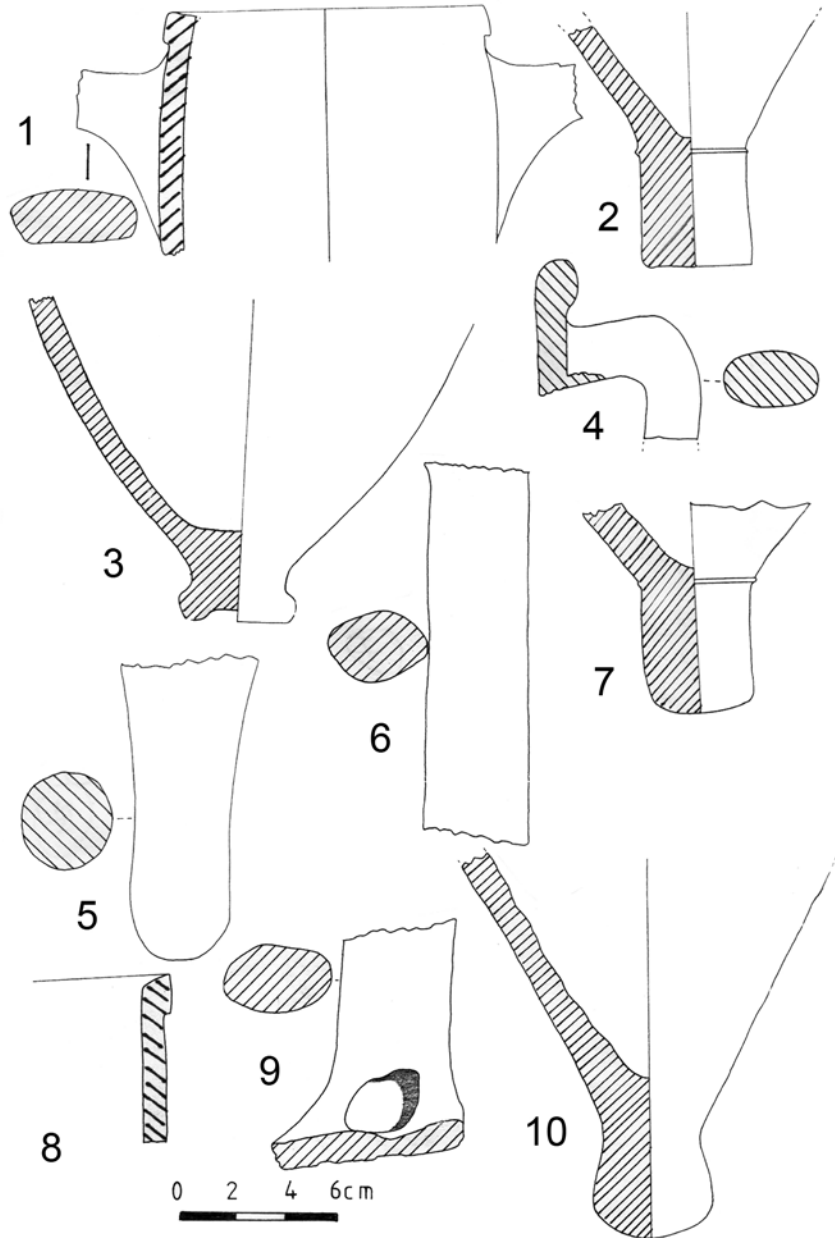

Fig. 45 Fragmente de amfore din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):

1 - gât fragmentar de amforă șampilată dintr-un centru nedeterminat; inv. 45080 (-0,75-1m); 2,4,7,8 - fragmente de amfore de Rhodos; 2 - inv. 44711 (-0,70-1,10m); 4 - toartă cu curbura lină; inv. 44711 (-0,70-1,05m); 7 - inv. 44708 (-0,65-0,80m); 8 - inv. 45071 (-0,70-0,90m); 3 - amforă fragmentară de tipul Chersonesul Tauric; inv. 45079 (-0,75-1m); 5 - picior de amforă din cercul Rhodos-ului (?); inv. 45064 (-0,60m); 6 - toartă de amforă de Cnidos; inv. 45082 (-0,75-1m); 9 - toartă de amforă de Sinope; inv. 45082 (-0,75-1m); 10 - amforă fragmentară din cercul Rhodos-ului; inv. 45082 (-0,75-1m).

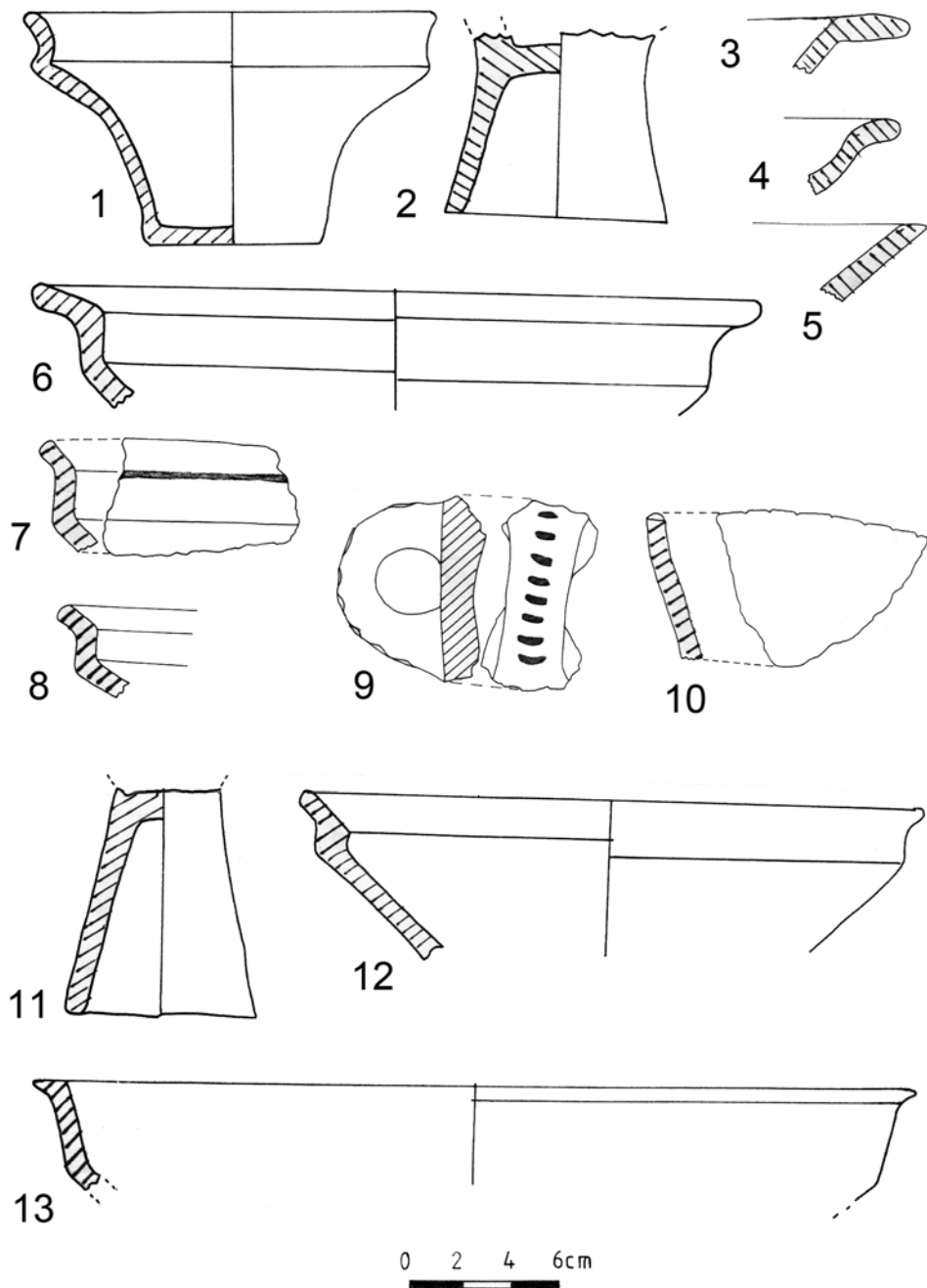

Fig. 44 Ceramică lucrată cu mână din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):

1 - castron; inv. 44691 (-0,90-1m); 2,11 - picioare de fructiere; inv. 44722 (-0,90-1m); 43529 (-0,70-0,90m); 3-8,12 - fragmente de străchini; 3,6 - inv. 45068 (-0,65-0,75m); 4 - inv. 45068 (-0,70-0,90m); 5 - inv. 45083 (-0,75-1m); 7,8 - inv.45086 (-0,75-1m); 12 - inv. 44724 (-0,65-0,80m); 9 - toartă de ceașcă; inv. 44718 (-0,65-0,80); 10 - fragment de ceașcă; inv. 45084 (-0,75-1m); 13 - fragment de ceașcă; inv. 44721 (-0,70-1,05m).

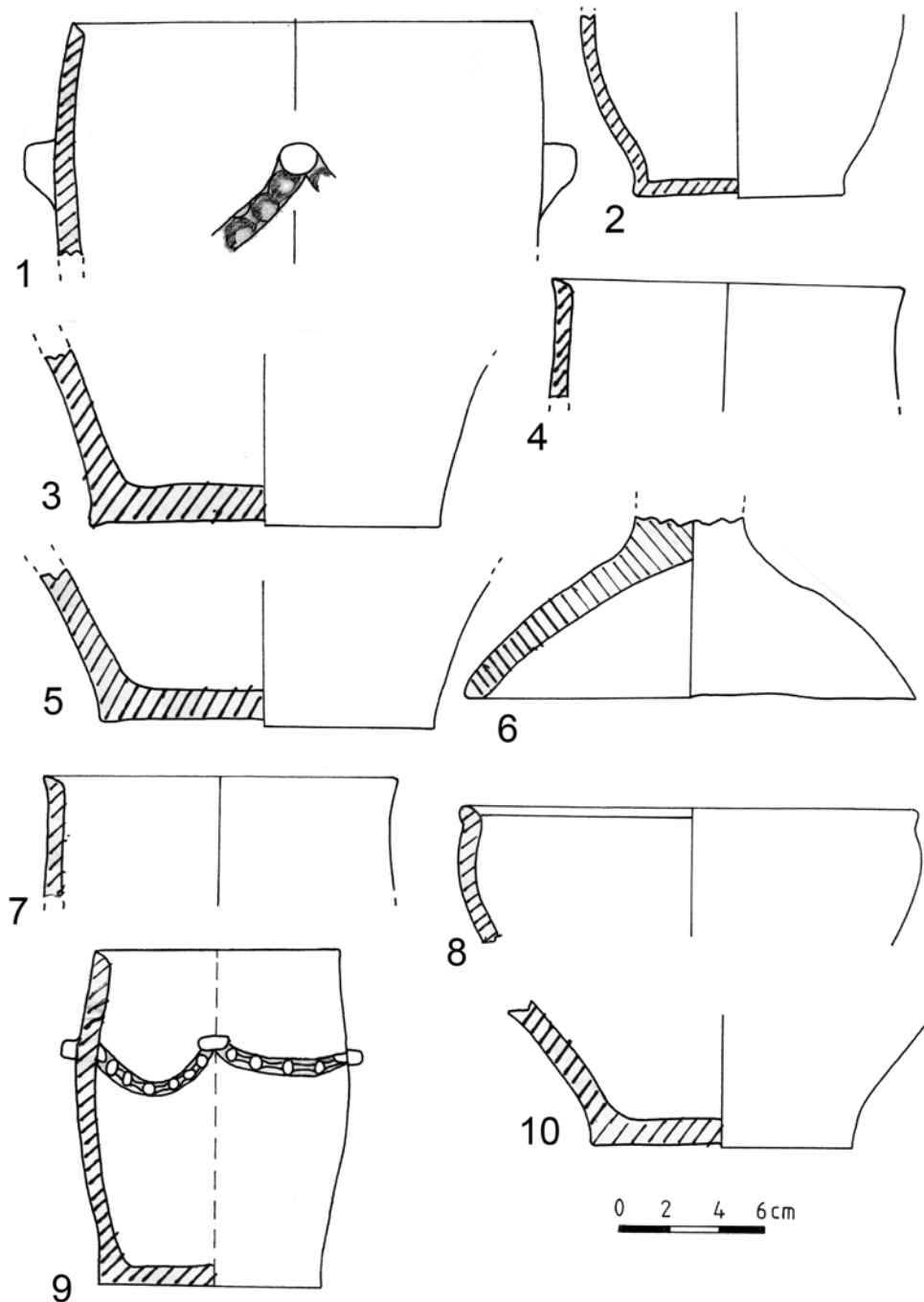

Fig. 43 Ceramică din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m): 1 - vas de tip clopot; inv. 44721 (-0,70-1,05m); 2-5,9 - fragmente de borcane; 2 - inv. 44725 (-0,75-1,05m); 3,5 - inv. 44721/a și 44721/b (-0,90-1m); 4 - inv. 44721 (-0,70-1,05m); 6 - capac de vas; inv. 43528 (-0,75-1m); 7 - inv. 44721 (-0,70-1,05m); 9 - borcan; inv. 45525 (-1m); 8 - fragment de castron; inv. 44717 (-0,65-0,80m); 10 - fund de borcan; inv. 44725 (-0,75-1,05m).

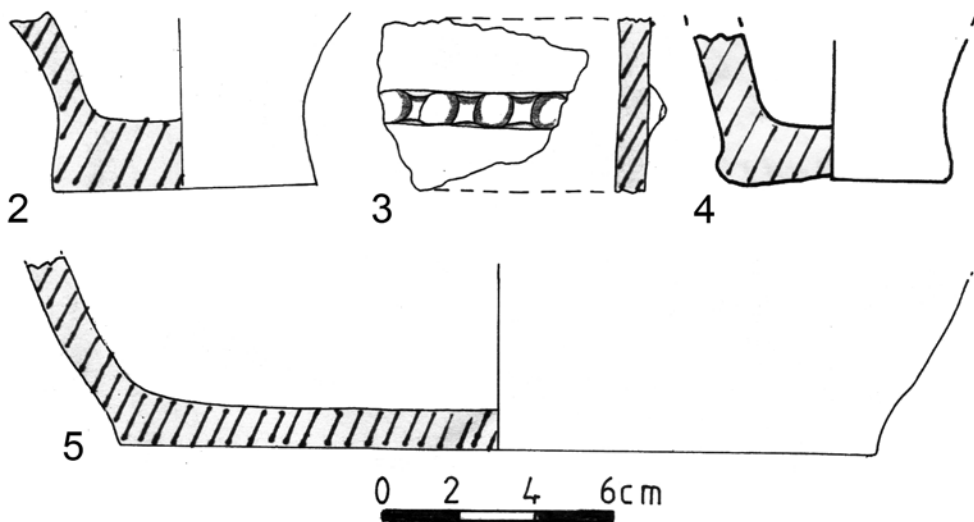
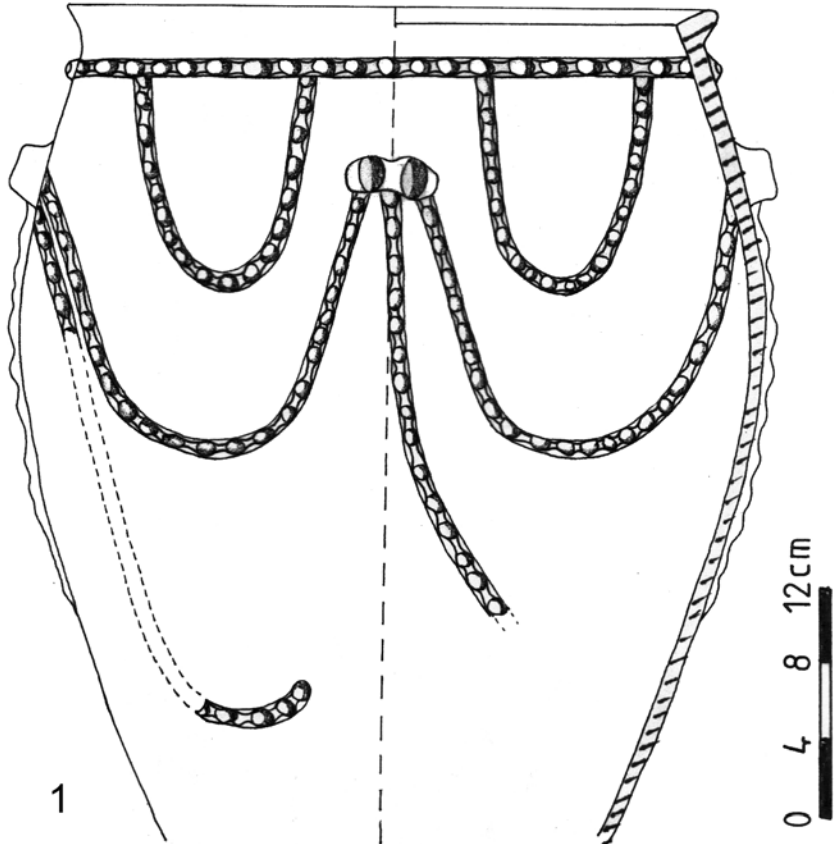

Fig. 42 Ceramică lucrată cu mâna din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m):
 1 - vas de provizii; inv. 44687 (-0,90-1m); 2-4 - fragmente de borcane;
 2 - inv. 44717 (-0,65-0,80m); 3 - inv. 45030 (-0,10-0,60m); 4 - inv. 44721
 (-0,90-1m); 5 - fundul unei botci de ceramică inv. 45088 (-0,75-1m).

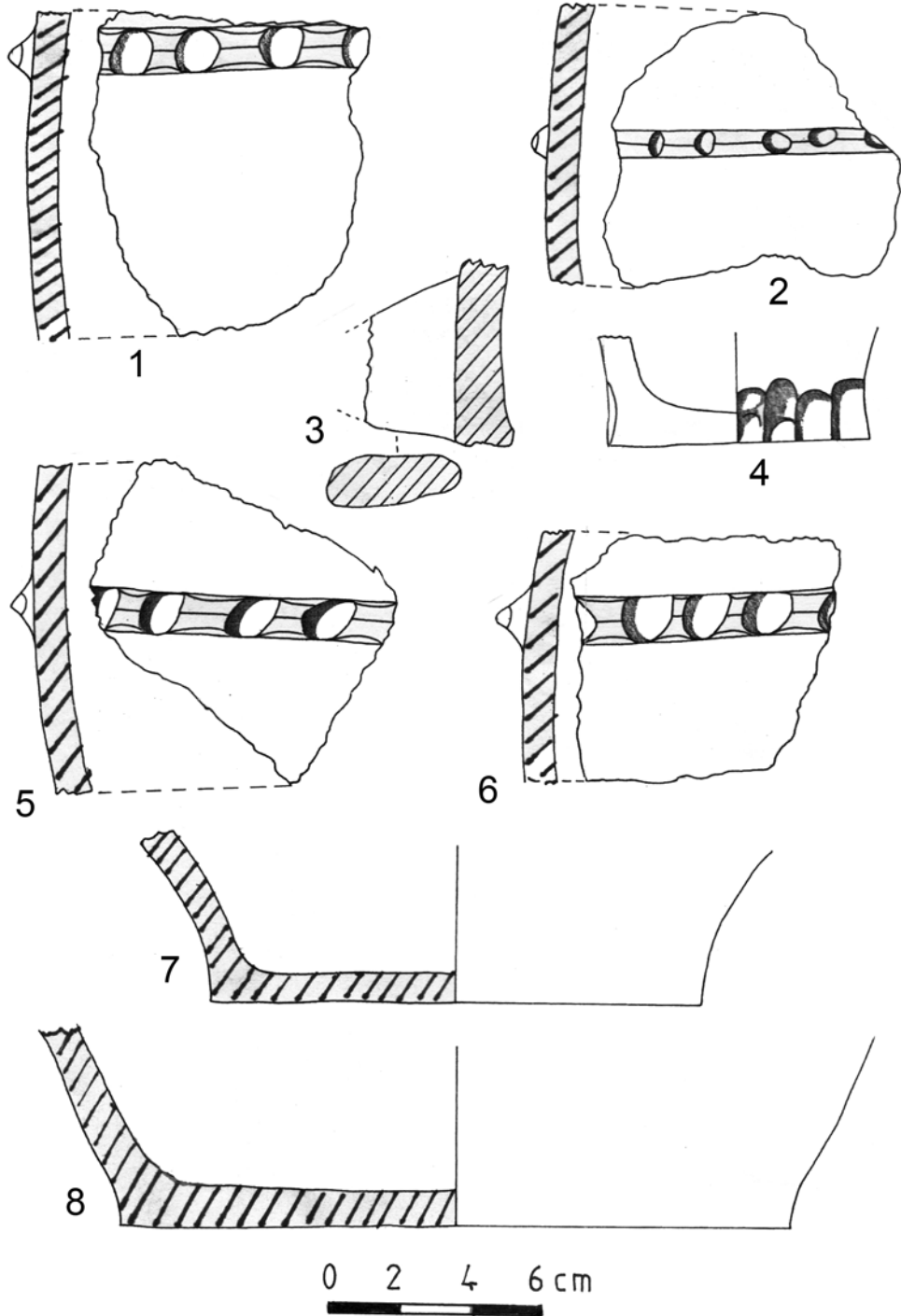

Fig. 41 Ceramică lucrată cu mâna din bordeiul nr. 1 (-0,75-1m):

1, 2, 5, 6-8 - fragmente de borcane; inv. 45083; 45085; 45087; 4 - fund fragmentar de borcan cu alveole superficiale deasupra bazei; inv. 45085; 3 - apucătoare masivă de lemn

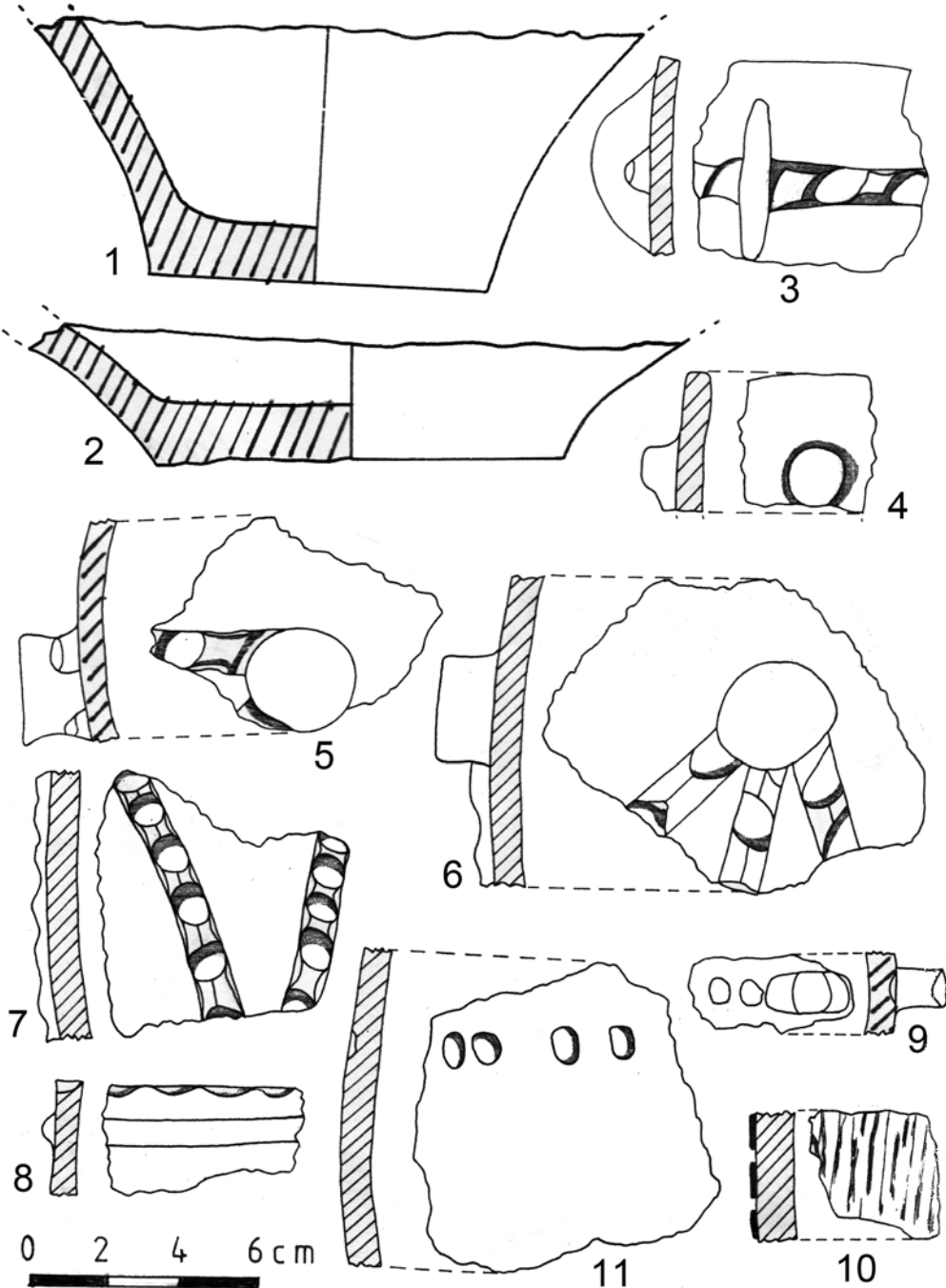

Fig. 40 Ceramică lucrată cu mână (fragmente de borcane) din bordeiul nr. 1 (-0,60-0,90/1,05m): 1, 2 - inv. 45067 (-0,70-0,90m); 3, 4 - inv. 45063; (-0,60m); 5 - inv. 45067 (-0,65-0,75m); 6-9 - inv. 45083 (-0,75-1m); 10 - fragment de vas ornamentat cu barbotină; inv. 45083 (-0,75-1m); 11 - fragment de vas ornamentat cu barbotină; inv. 45084 (-0,75-1m).

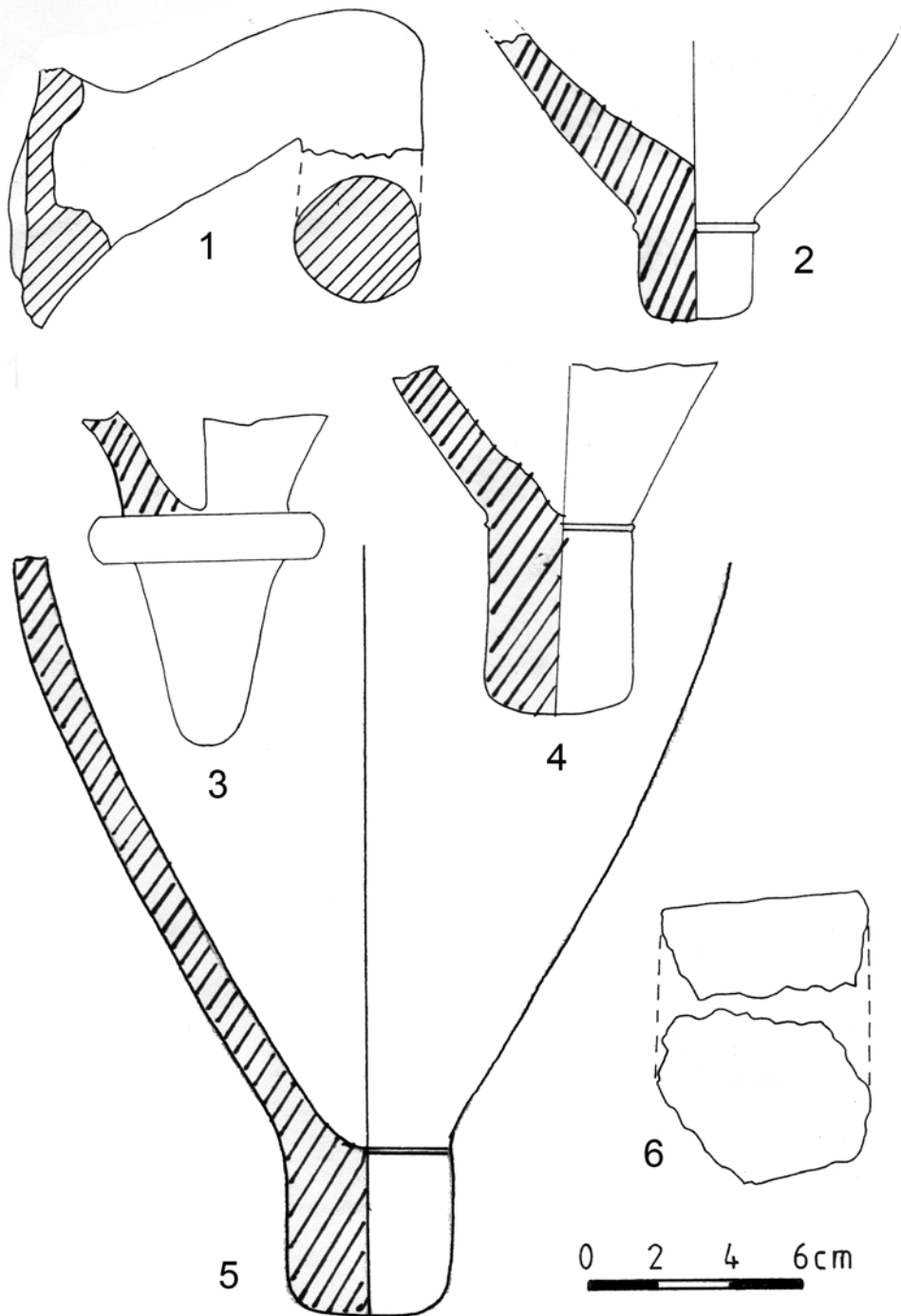

Fig. 39 Materiale arheologice din bordeiul nr. 1 (0-0,60m): 1, 2, 4, 5 - fragmente de amfore de Rhodos: 1 - toartă (-0,50m); 2 - inv. 45055 (-0,50m); 4 - inv. 44708 (0-0,60m); 5 - inv. 44729 (-0,60m); 3 - picior de amforă de Cnidos - grupa Zenon; inv. 44709 (0-0,60m); 6 - fragment de amforă de Cnidos - grupa Zenon; inv. 44709 (0-0,60m). (https://biblioteca.digital.ro/)

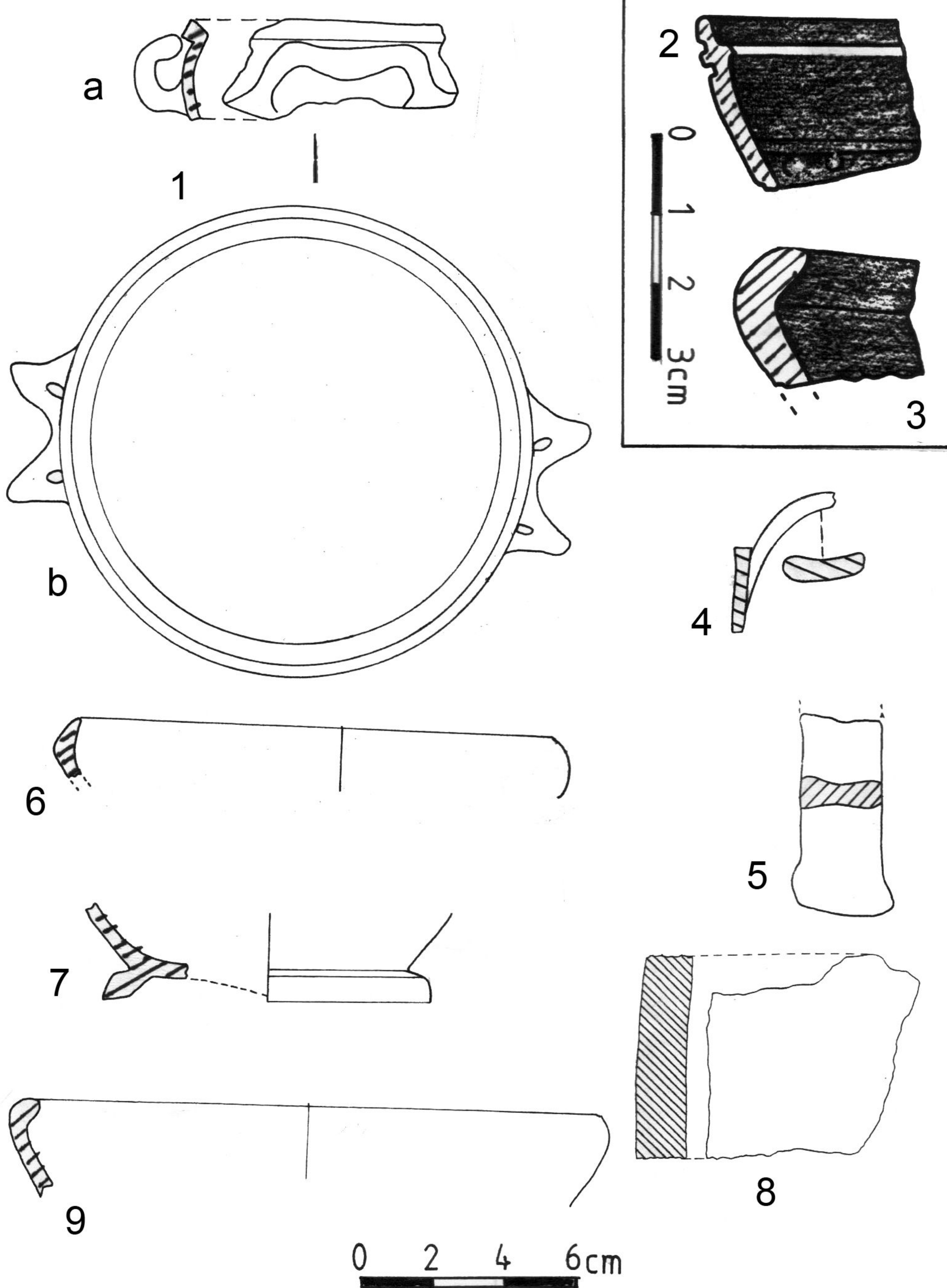

Fig. 38 Ceramică elenistică din bordeiul nr. 1 (0-0,60m): 1a-1b - cupă (fragment și reconstituire grafică); inv. 45049 (0-0,60m); 2 - fragment de lekanis (?) sau farfurie (?); inv. 45053/a (0-0,50m); 3 - fragment de bol; inv. 45053/b (0-0,50m); 4 - toartă de cană (-0,55m); 5 - toartă de cană; inv. 45066 (-0,50-0,55m); 6 - fragment de bol (?); inv. 45053/c (0-0,50m); 7 - fund de strachină; inv. 45056 (-0,55m); 8 - fragment de pithos; inv. 45062 (-0,50-0,55m); 9 - strachină fragmentară; inv. 44716 (0-0,60m).

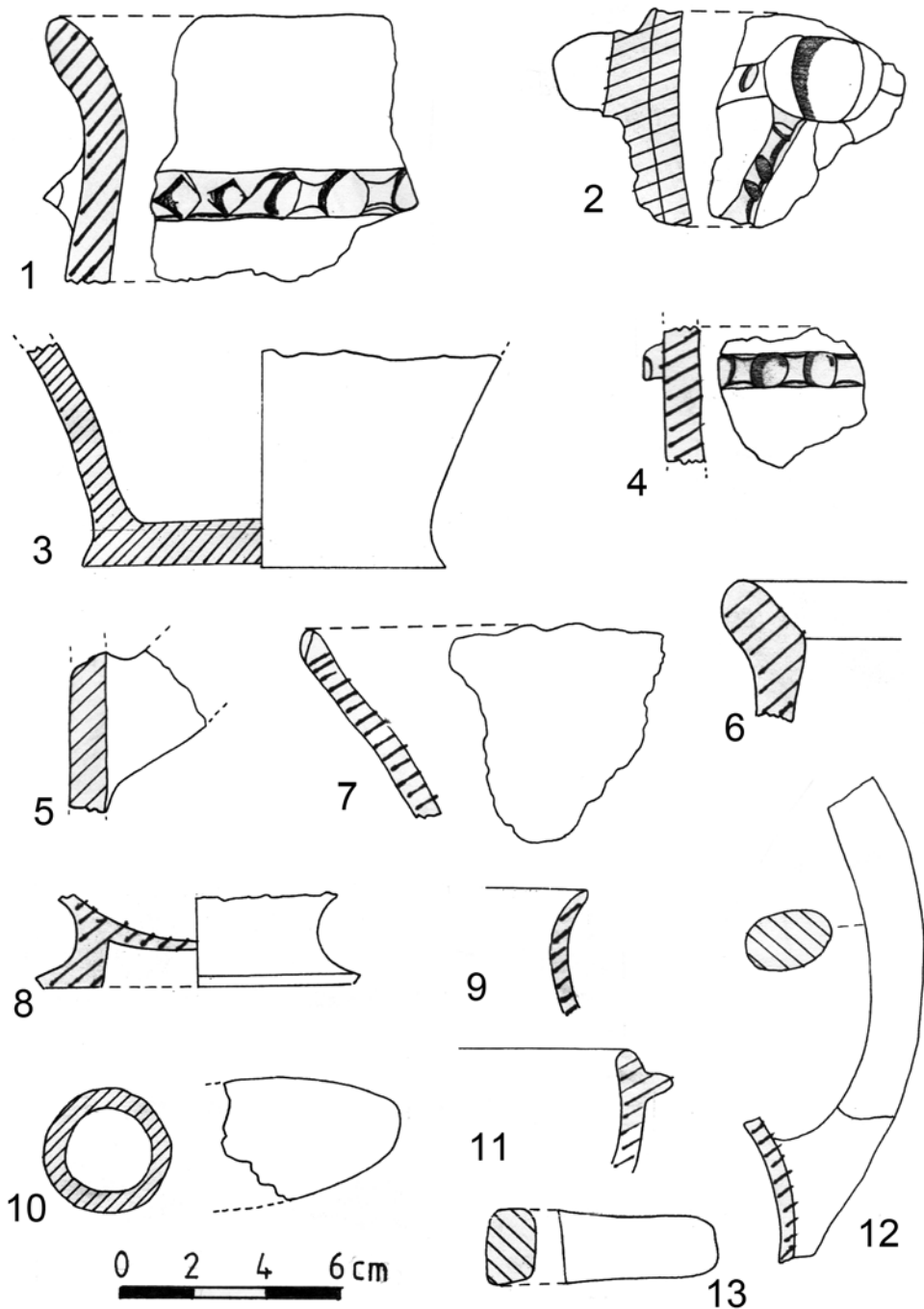

Fig. 37 Materiale arheologice din bordeiul nr. 1 (0-0,60m): 1-7, 9 - ceramică lucrată cu mâna; 8, 11, 12 - ceramică lucrată la roată; 1, 2 - inv. 45060 (-0,50-0,55m); 3 - inv. 45057 (-0,55m); 4 (-0,50-0,55m); 5 - inv. 45057 (-0,55m); 6 - inv. 45051 (0-0,50m); 7 - inv. 45057 (-0,55m); 8 - inv. 45066 (-0,50-0,55m); 9 - inv. 45052 (-0,40-0,60m); 10 - creuzet (?), inv. 45021 (0-0,65m); 11 - inv. 45052 (-0,40-0,60m); 12 - inv. 44719 (-0,50-0,60m); 13 - inv. 44719 (-0,50-0,60m).

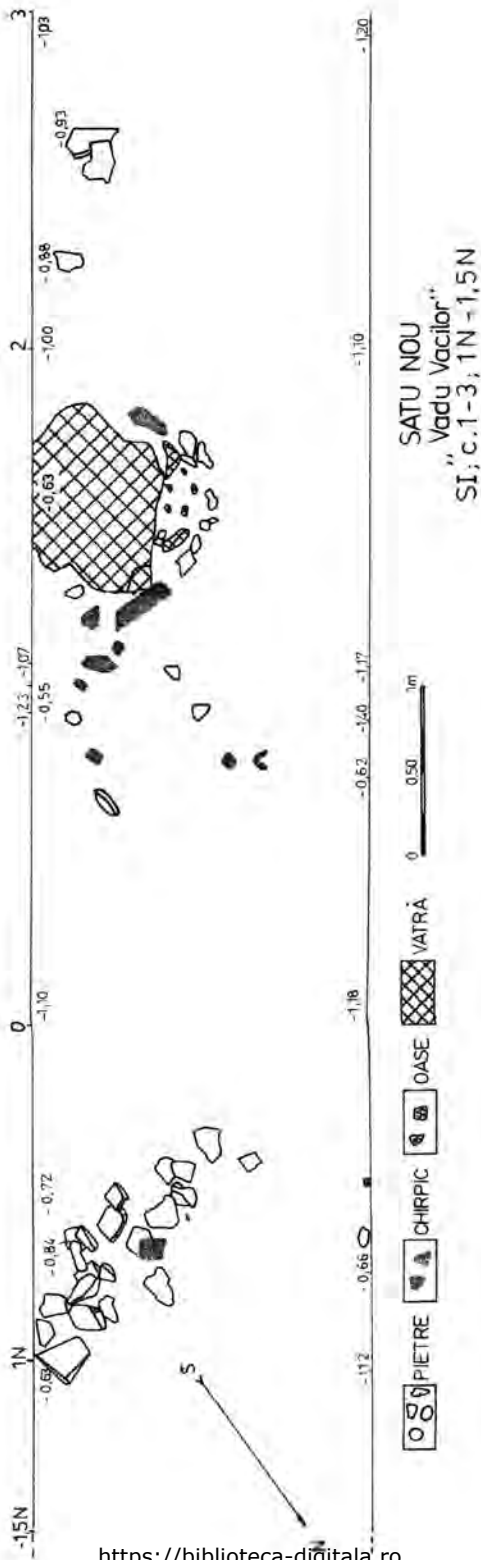
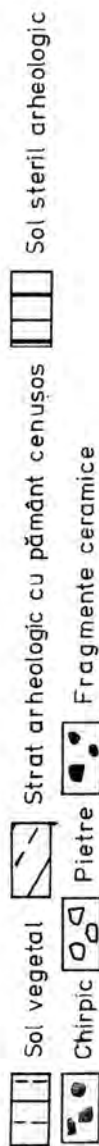
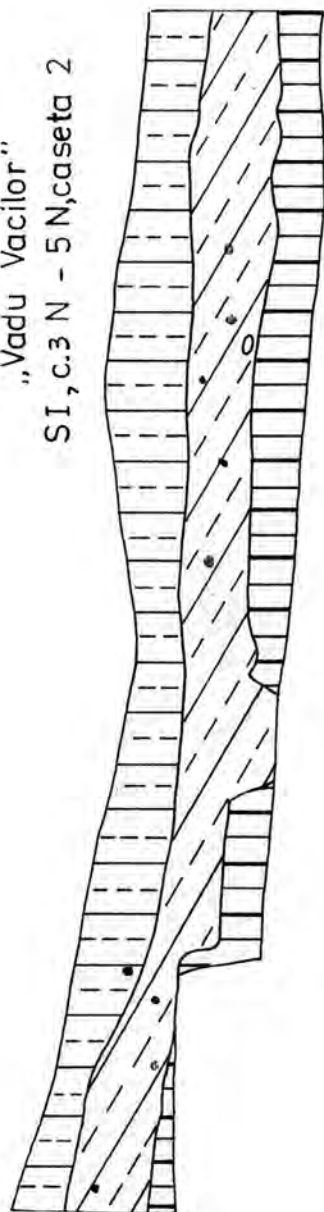

Fig. 36 SI; c. 3-1,5N cu cuptorul nr. 1 și aliniamentul de pietre.

SATU NOU, 2005

„Vadu Vacilor”

SI, c.3 N - 5 N, caseta 2

PROFILUL DE VEST AL CASETEI

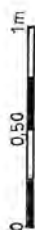
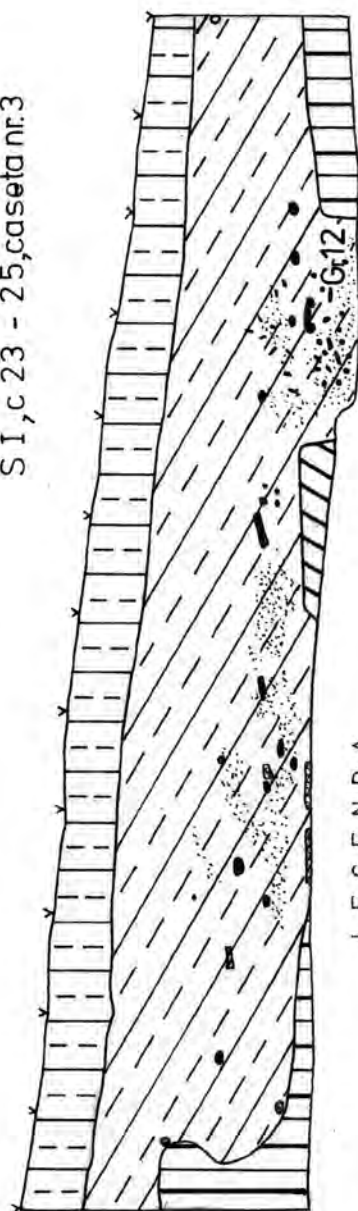

Fig. 35

SATU NOU , 2005

„Vadu Vacilor”

SI , c 23 - 25, caseta nr.3

LEGENDA

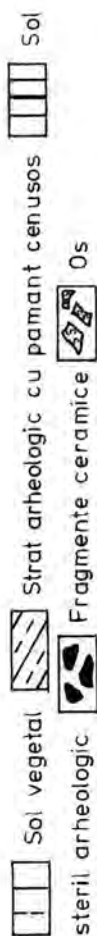
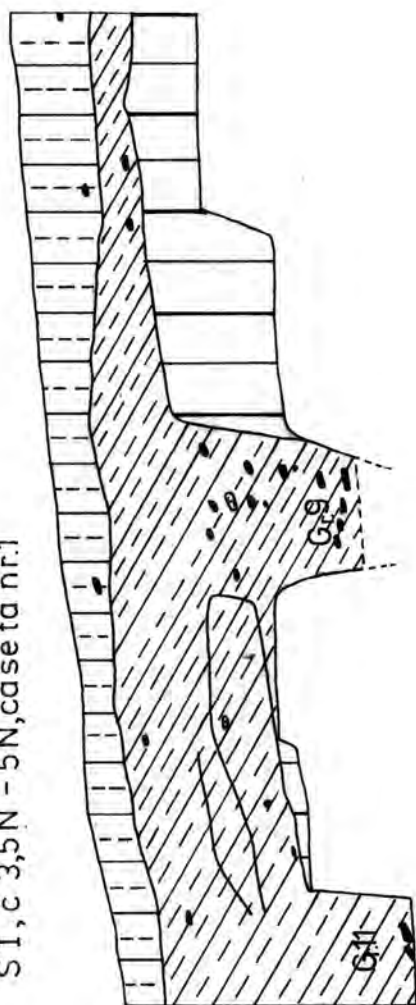

0 0,50 1m

PROFILUL DE VEST AL
CASETEI

SATU NOU 2005
„Vadu Vacilor”

SI, c 3,5N - 5N, case ta nr.1

PROFILUL DE EST AL
CASETEI

Fig. 33

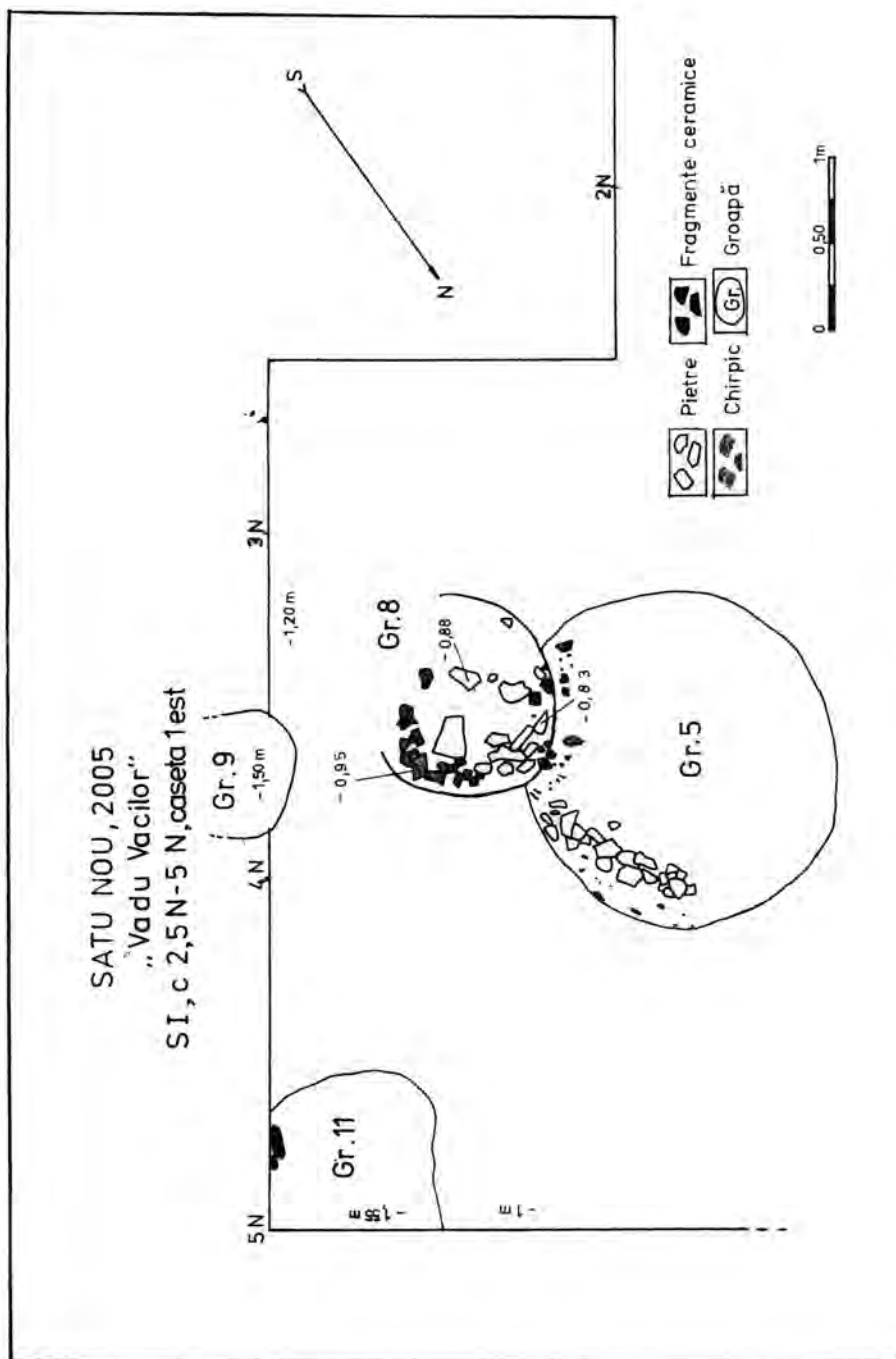
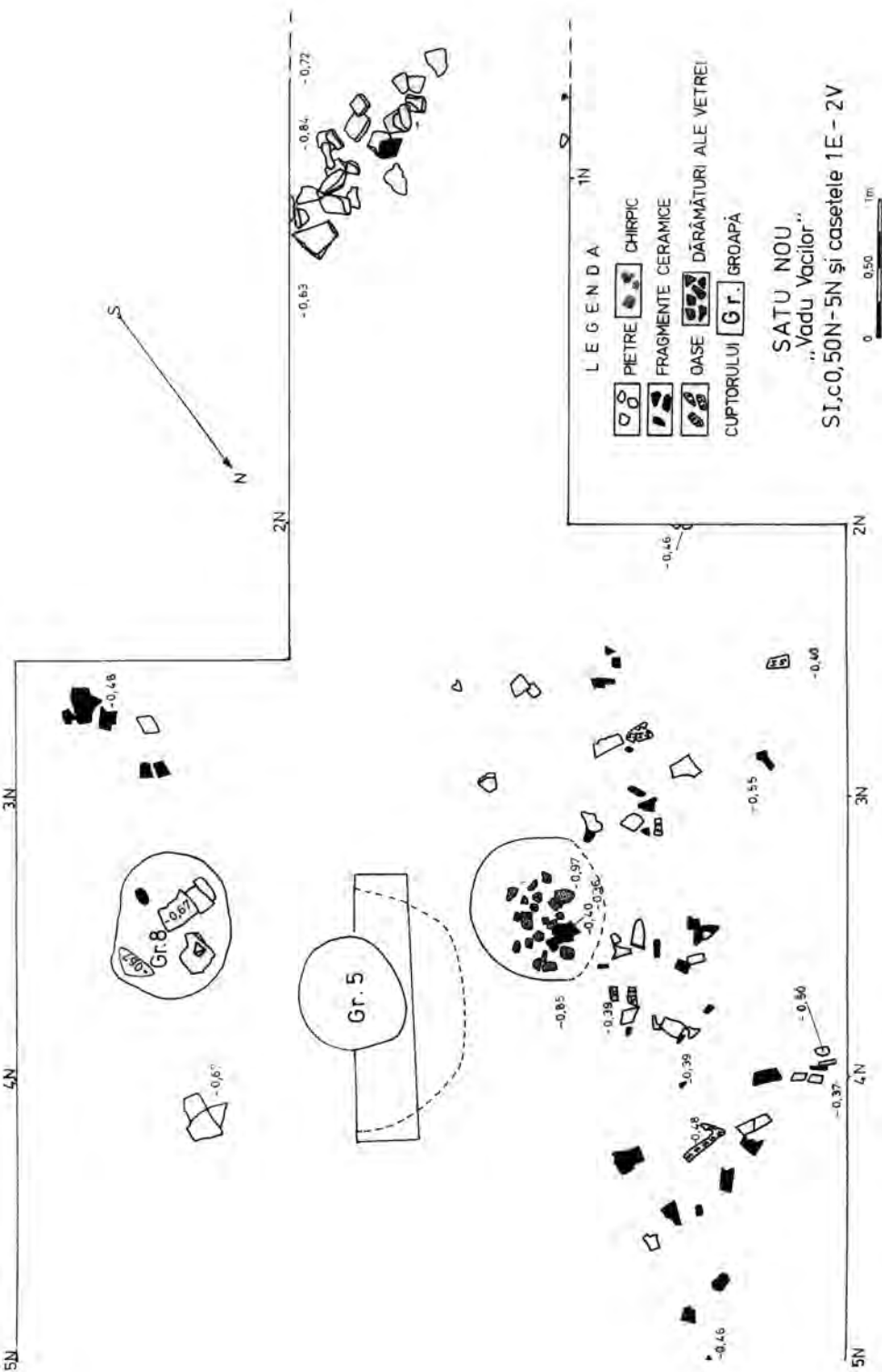

Fig. 32 SI; c. 2,5N-5N; gropile nr. 5, 8, 9, 11.

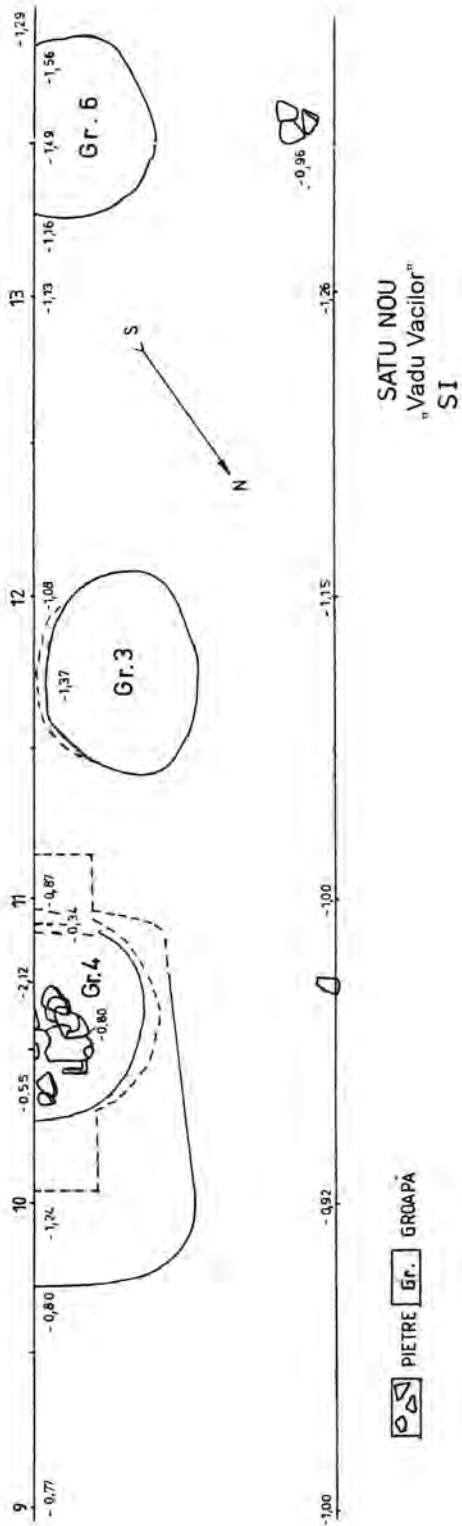
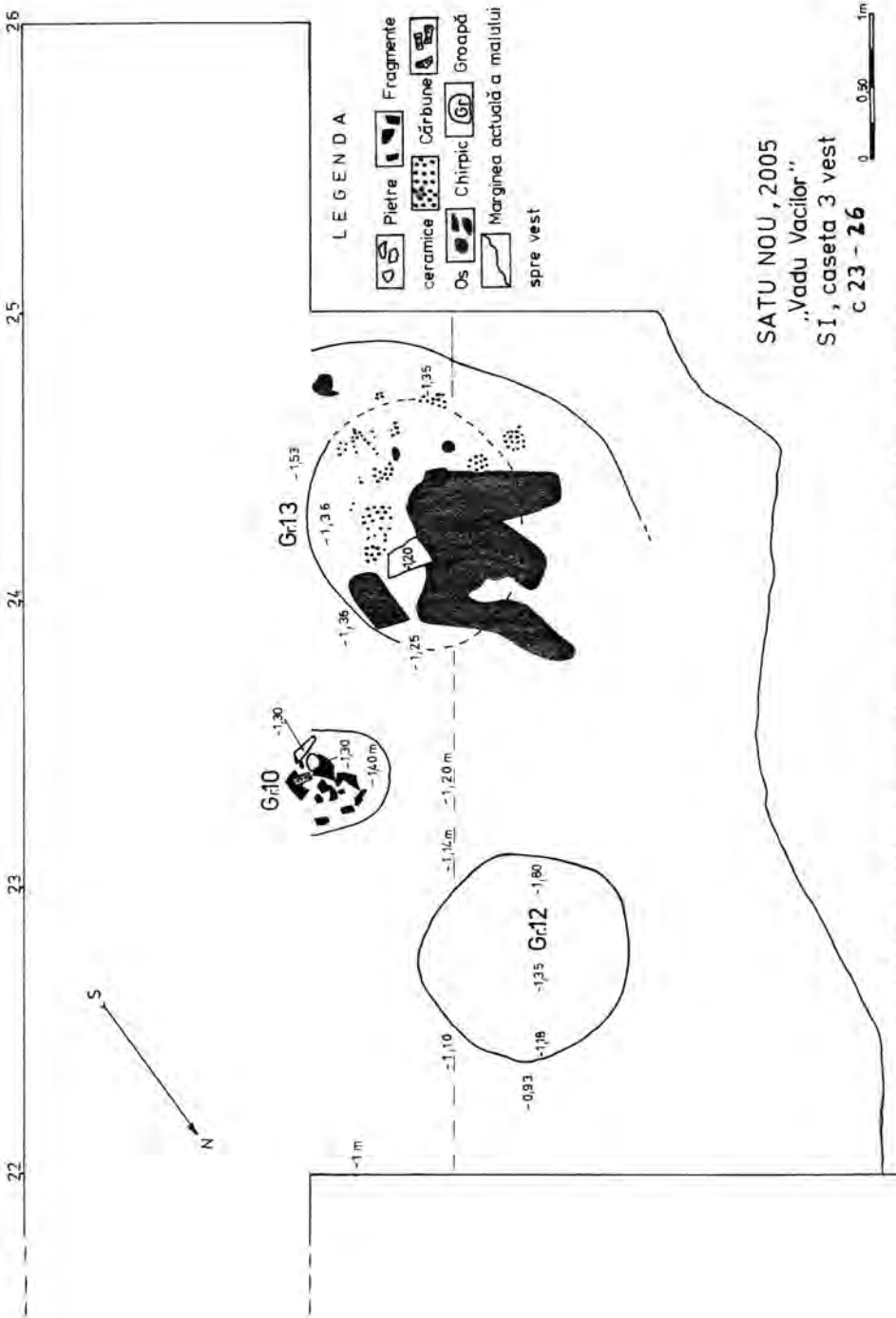

Fig. 30 SI; c. 10-14; gropile nr. 3, 4, 6.

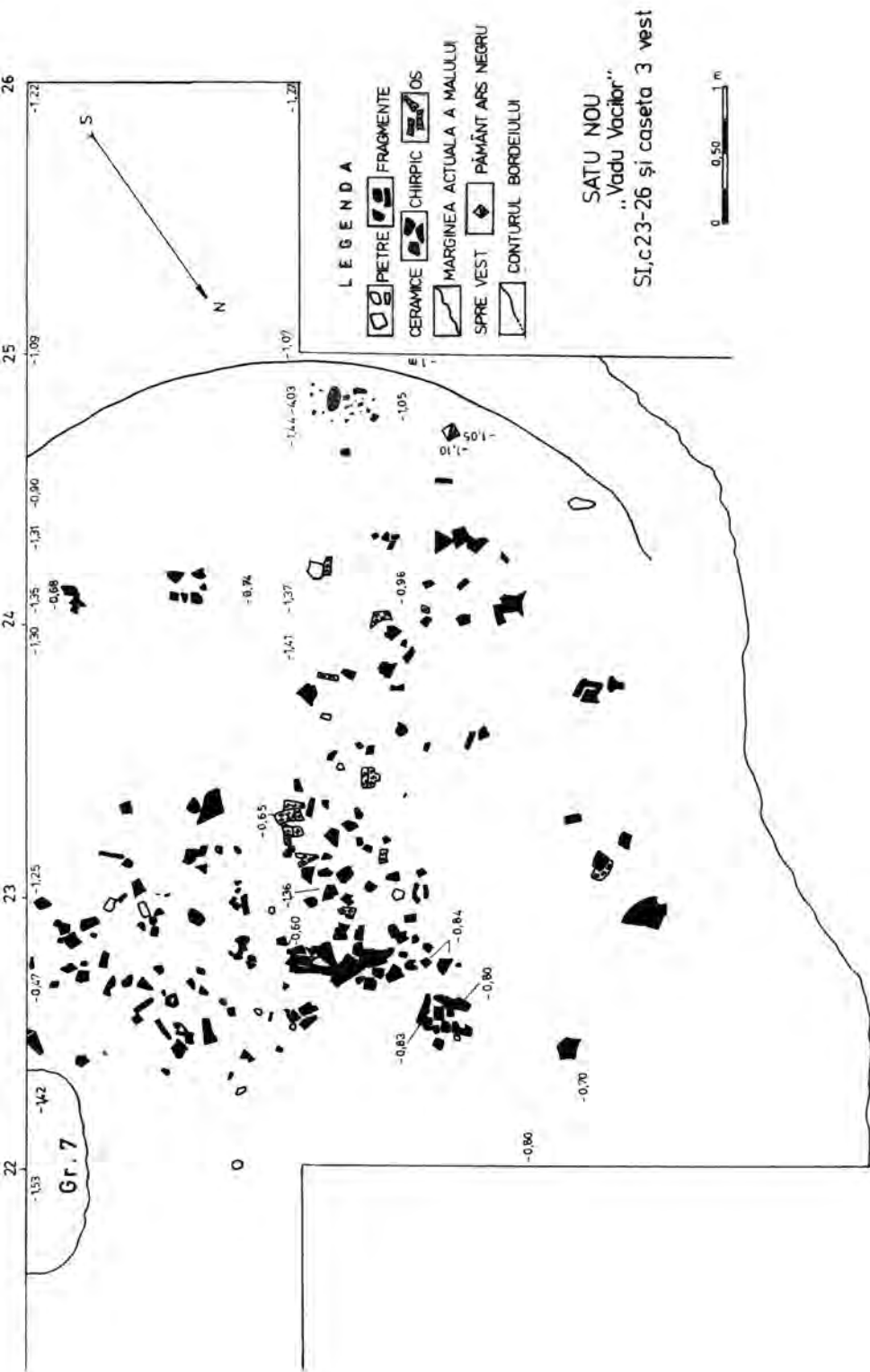

Fig. 28 SI; c. 23-26 și caseta 3 vest; bordeiul nr.1 cu materialul arheologic descoperit spre partea sa inferioară.

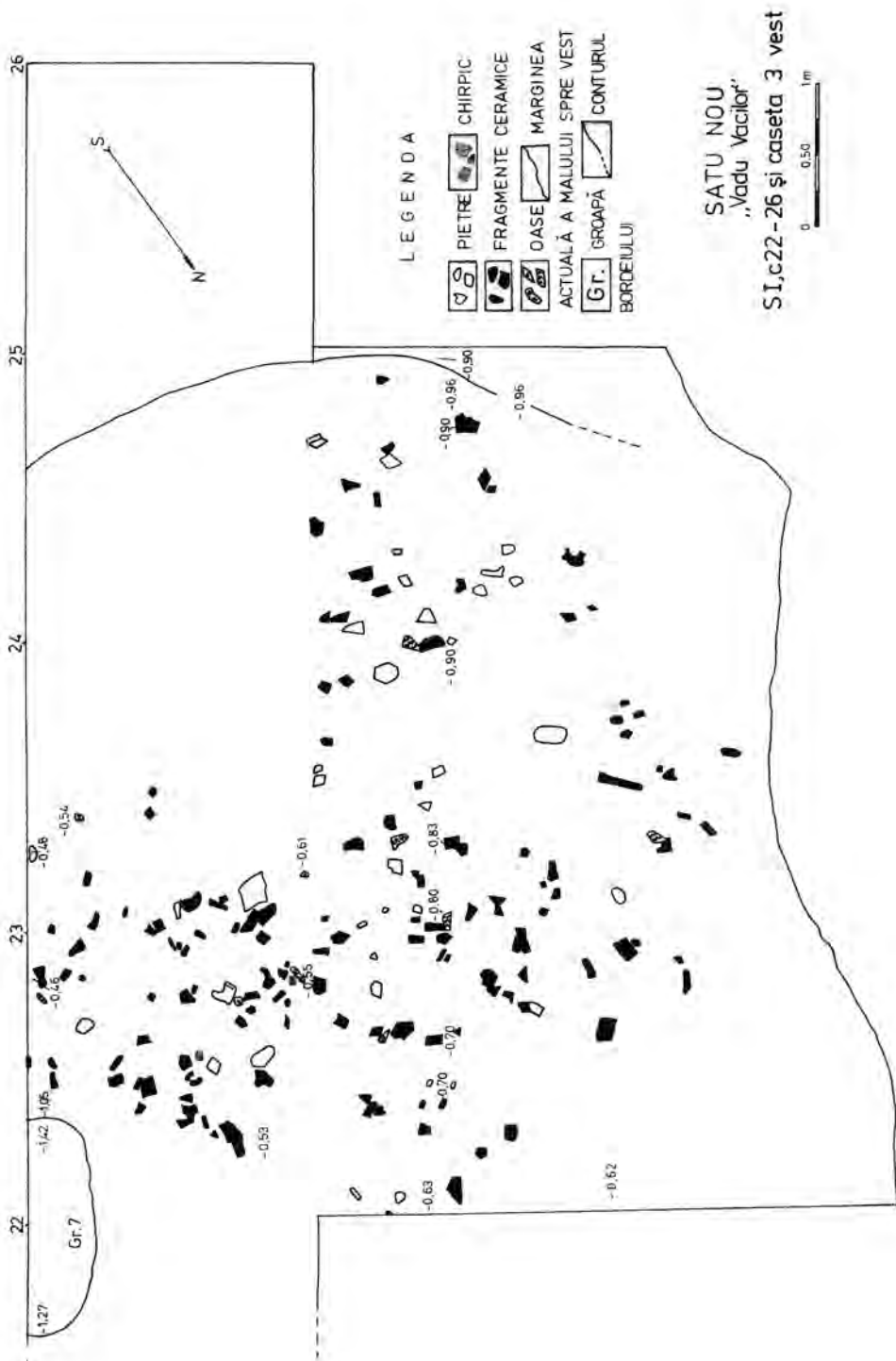

Fig. 27 SI; c. 23-26 și caseta 3 vest; bordeiul nr.1 cu materialul arheologic din partea sa mediană și inferioară,

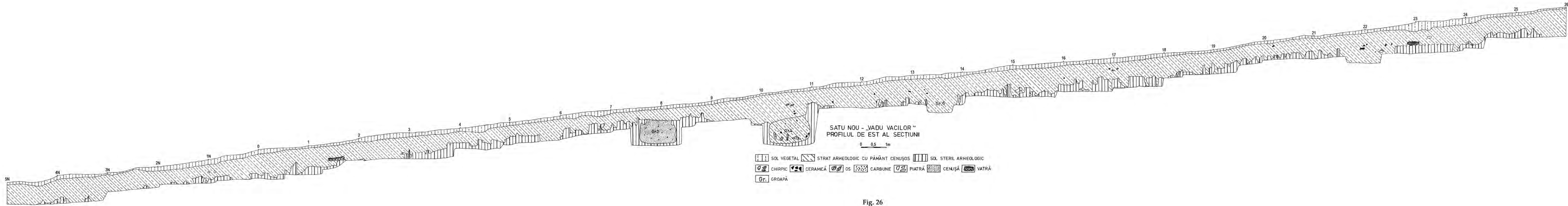

Fig. 26

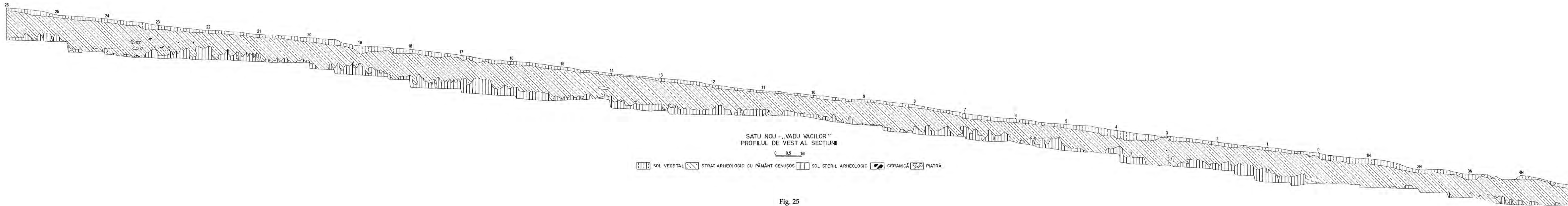

Fig. 25

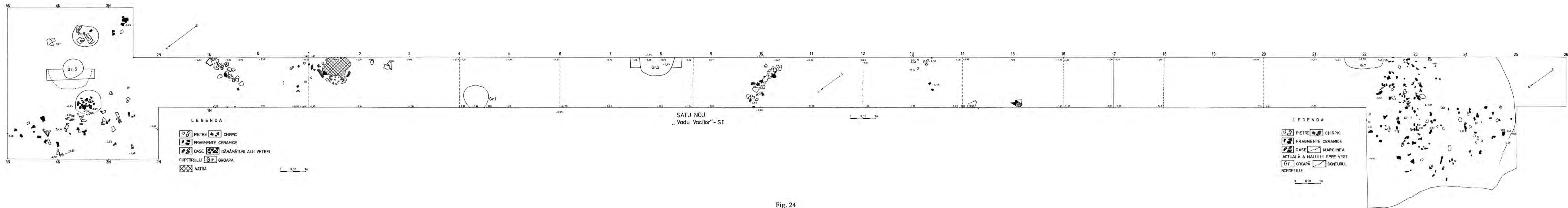
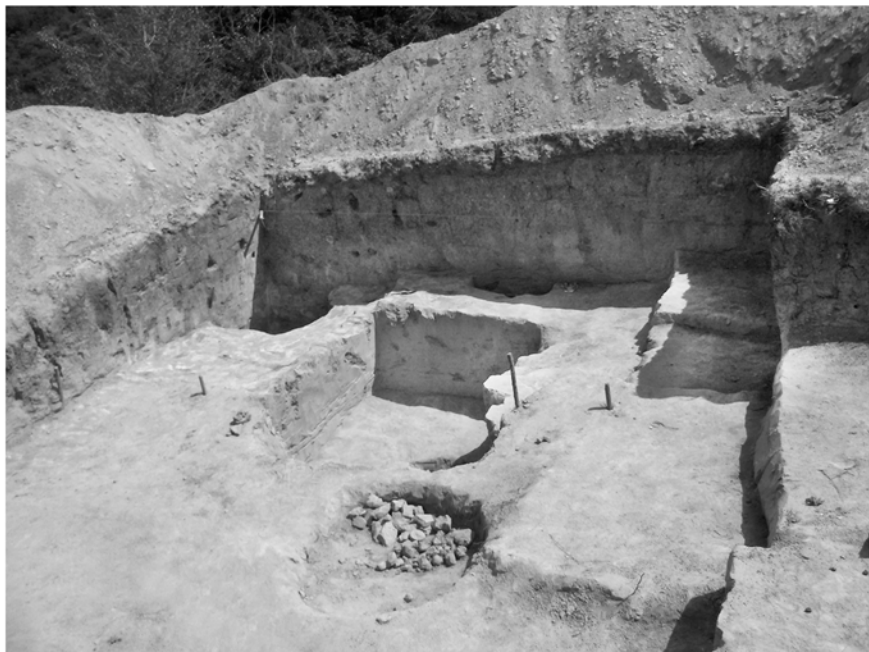

Fig. 24

1

2

Fig. 23 1 - vedere parțială a casetelor 1E - 2V (c. 3N - 5N), cu gr. nr. 5,
după încheierea săpăturii; 2 - astuparea secțiunii și a casetelor
după finalizarea săpăturii.
<https://biblioteca-digitala.ro>

1

2

Fig. 22 1 - vedere parțială a podinei bordeiului nr. 1; 2 - materiale arheologice pe podina bordeiului nr. 1.

1

2

Fig. 21 1 - groapa nr. 12; 2 - groapa nr. 13.

1

2

3

Fig. 20 1 - vedere parțială dinspre nord a casetei 3 vest, cu groapa nr. 10;
2 - vedere dinspre sud a gropilor nr. 12 (în plan depărtat) și 13
(în plan apropiat); 3 - partea inferioară a gropii nr. 10.

1

2

3

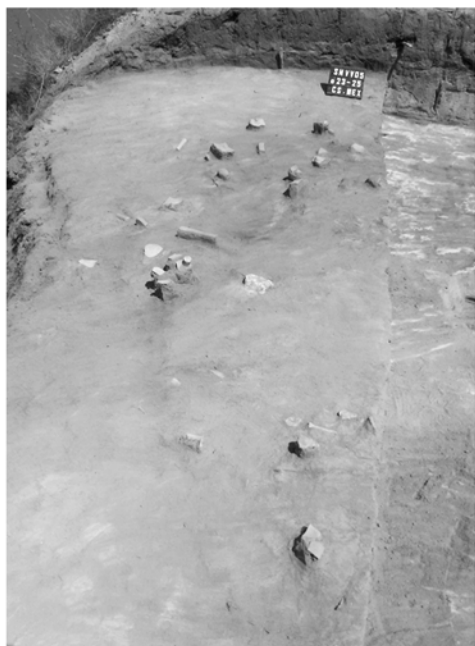

4

Fig. 19 1 - vedere parțială dinspre nord a casei 3 vest, până în marginea râpei;
 2 - vedere dinspre nord a aceleiași zone, cu partea superioară a gr. nr. 10;
 3 - vedere parțială a materialului arheologic din gr. nr. 10;
 4 - fragmente de amfore în gr. nr. 10.

1

2

3

Fig. 18 1-2 - imagini parțiale dinspre sud; c. 23-25, caseta 3 vest;
3 - vedere parțială dinspre nord a aceleiași zone.

1

2

3

Fig. 17 Materiale arheologice în SI, c. 23-25, caseta 3 vest
(bordoai nr. 1); imagini parțiale.
<https://biblioteca.digital.ro>

1

2

3

Fig. 16 1-2 -imagini dinspre sud ale materialului arheologic din c. 23-25, caseta 3 vest (bordeul nr. 1); 3 - imagine dinspre nord a aceleiași zone

1

2

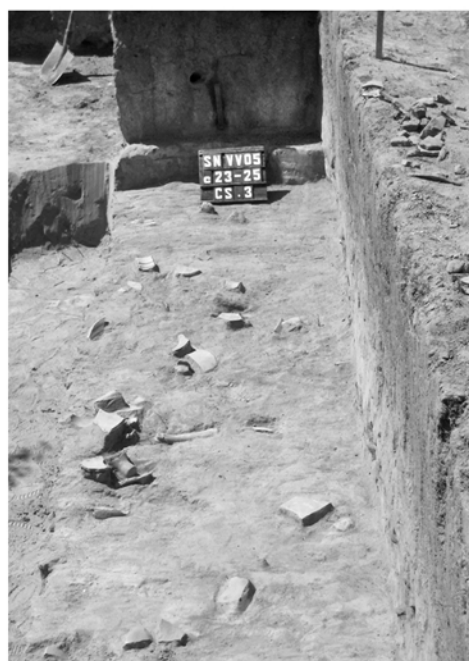

3

Fig. 15 Imagini parțiale dinspre nord; c. 23-25, caseta 3 vest (bordeiu nr. 1).

1

2

3

Fig. 14 Vedere parțială dinspre nord a secțiunii; carourile 23-24 (bordeiu nr. 1); -0,60 -0,65m (săpătură 2003); 2-3 - vedere parțială dinspre nord, c. 23-25, caseta 3 vest, în bordeiu nr. 1 (săpătură 2005).

1

2

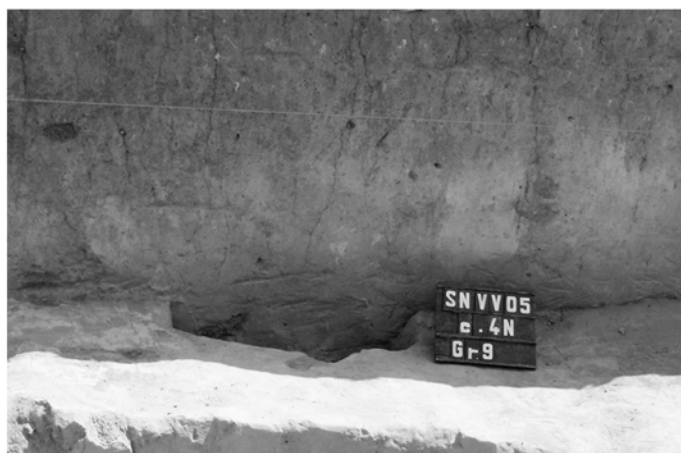

3

Fig. 13 Pietre și fragmente ceramice aflate la partea superioară a gropii nr. 8.

1

2

3

Fig. 12 1 - vedere parțială a casetei nr. 1-est; 2 - profilul de est al gropii nr. 9;
3 - profilul de nord al gropii nr. 11.
<https://biblioteca-digitala.ro>

1

2

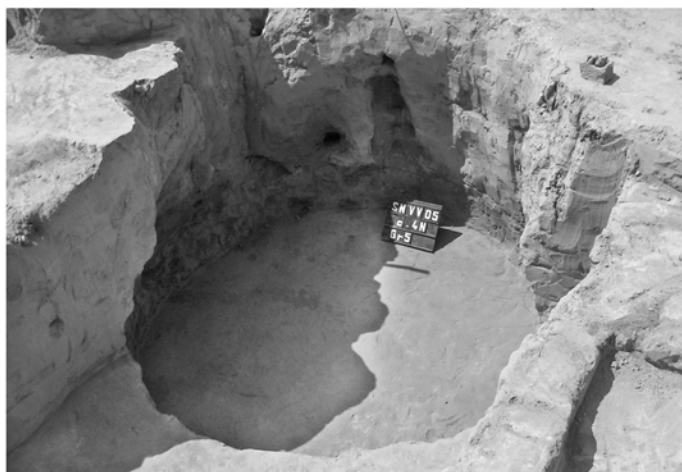

3

Fig. 11 Imagini parțiale ale gropii nr. 5, cu pietrele aflate la baza acesteia;
2-3 - detalii.
<https://biblioteca-digitala.ro>

1

2

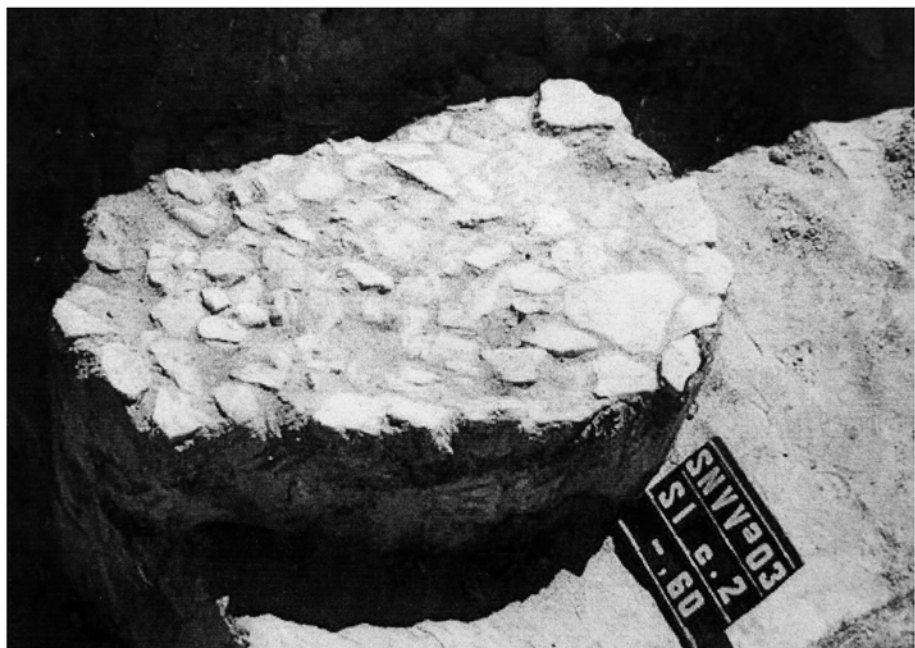

3

Fig. 10 Imagini ale gropii nr. 5: 1 - vedere parțială dinspre est a gropii, secționată (săpătură 2003); 2 - imagine a părții inferioare a gropii; 3 - imagine parțială a gropii, spre bază.

1

2

Fig. 9 1-2 - imagini ale cuptorului din SI, c. 2.

1

2

Fig. 8 1 - vedere parțială dinspre vest, SI, c. 1N, cu grupul de pietre aflat la -0,65m; 2- vedere parțială dinspre sud a zonei c. 3N - 4N

1

2

Fig. 7 1 - Vedere parțială dinspre vest a materialului arheologic din SI, c.11, -0,80m, în zona gropii nr. 4; 2 - vedere parțială dinspre vest a gropii nr. 4.

1

2

Fig. 6 Satu Nou - "Vadu Vacilor": 1 - aspect de săpătură din anul 2003;
2 - vedere parțială a zonei săpăturii dinspre vest, după încheierea ei.

1

2

Fig. 5 Satu Nou - "Vadu Vacilor": 1 - vedere parțială a zonei dinspre sud;
2 - vedere parțială a zonei de săpătură la trasarea secțiunii în anul 2003.

1

2

3

Fig. 4 Satu Nou - "Vadu Vacilor": 1 - vedere parțială a zonei dinspre nord;
2 - vedere parțială a zonei dinspre sud; 3 - vedere parțială dinspre
sud la operațiunea de curățare a zonei.
<https://biblioteca-digitala.ro>

A

B

Fig. 3 Satu Nou - "Vadu Vacilor". Imagine parțială din anul 1982 a platoului pe care se află așezarea. A - sectorul vestic (săgeata indică zona parțial adâncită de unde începe către dreapta locuirea antică); B - sectorul estic (în continuarea celui anterior).

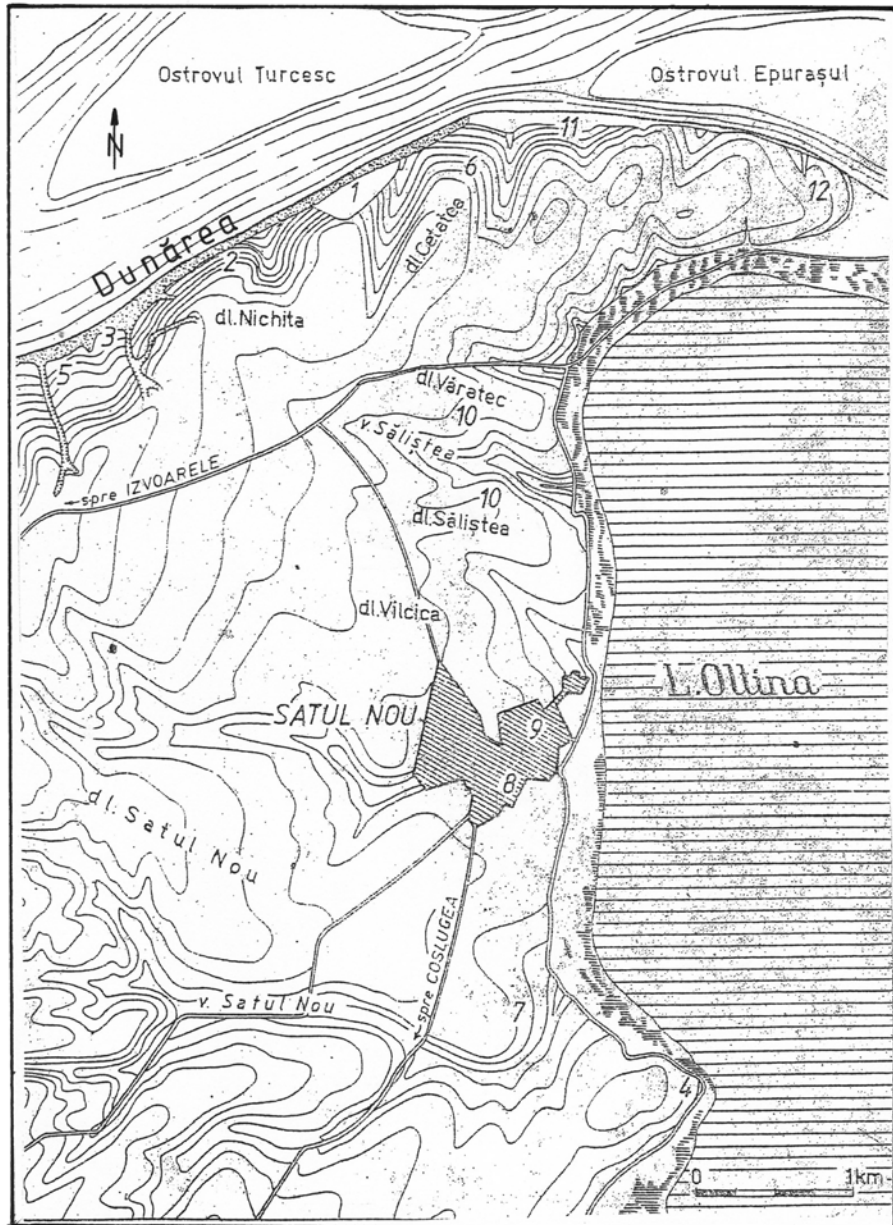

Fig. 2 Harta siturilor arheologice din zona Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța:
 1 - "Valea lui Voicu"; 2 - "Vadu Vacilor"; 3 - Izvoarele - "La Tablă" (așezare getică fortificată); 4 - Coslugea - "Colțul Pietrei" (așezare getică fortificată); 5 - Izvoarele - "Kale Gherghi" / "Poiana" (cetatea romano-bizantină Sucidava moesică); 6 - "Cetate" / "Cetatea lui Bobe Pașa" (așezare medievală timpurie fortificată, în apropierea necropolei getice II și locul descoperirii tezaurului de monede macedonene); 7 - "Suat" (necropola getică I); 8-9 - Satu Nou, necropolele medievale timpurii I și II; 10 - "Seliște" și "Văratec" (așezare romană); 11 - așezare Cernavodă III și hallstattiană; 12 - "Capul Dealului" (așezare fortificată

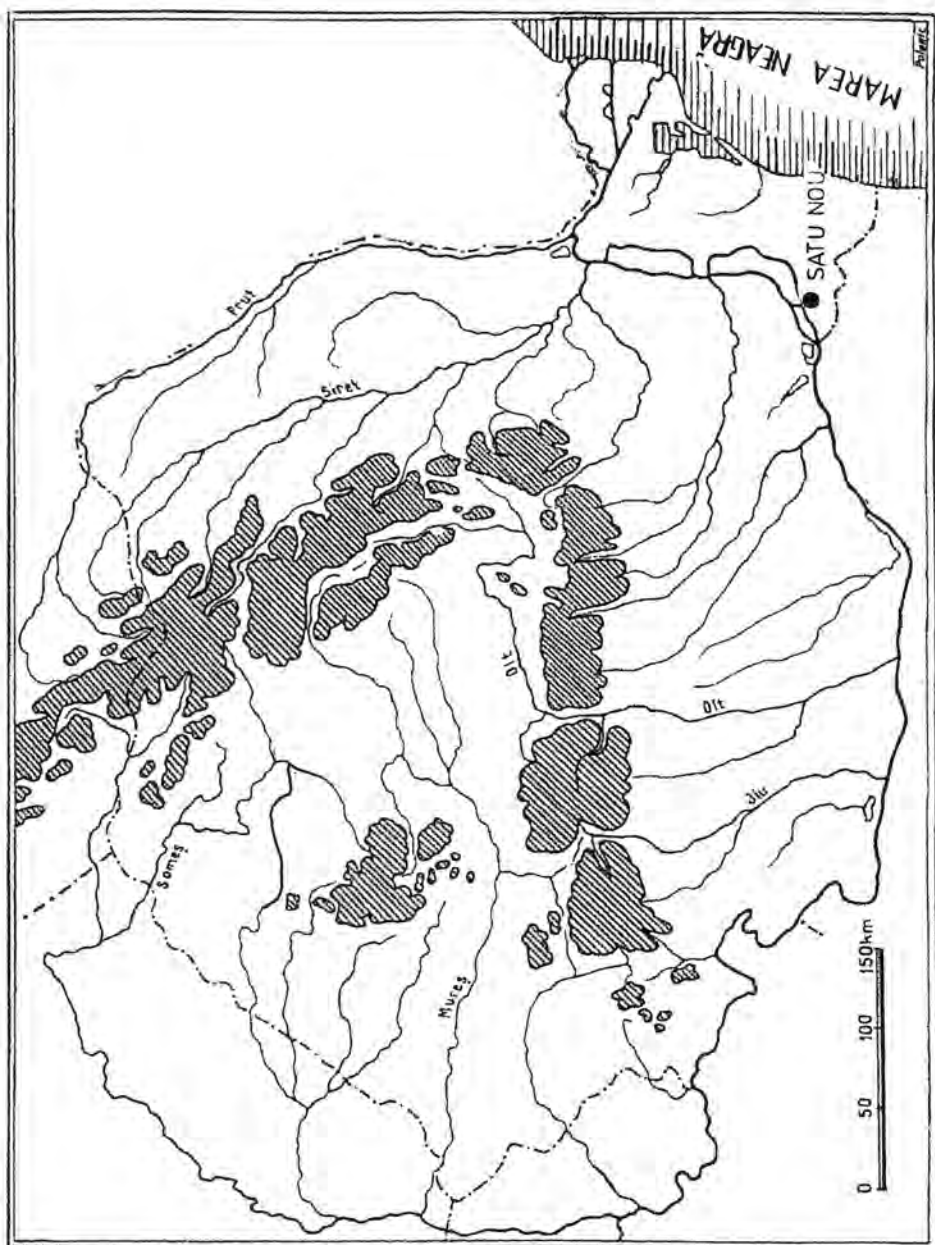

Fig. 1 Harta României cu poziționarea localității Satu Nou (com. Oltina).

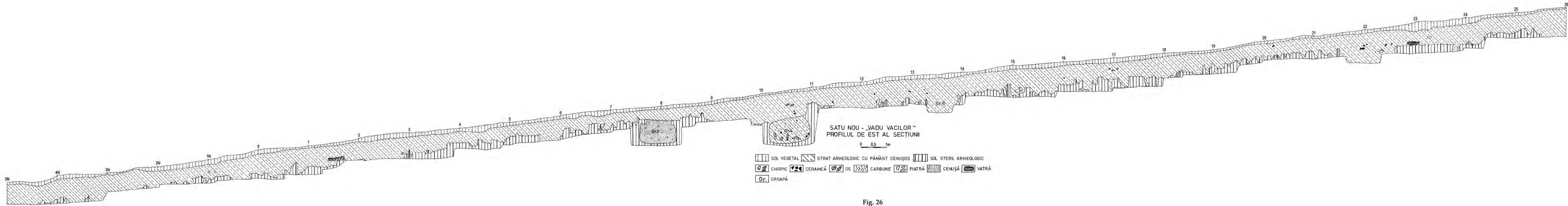

Fig. 26

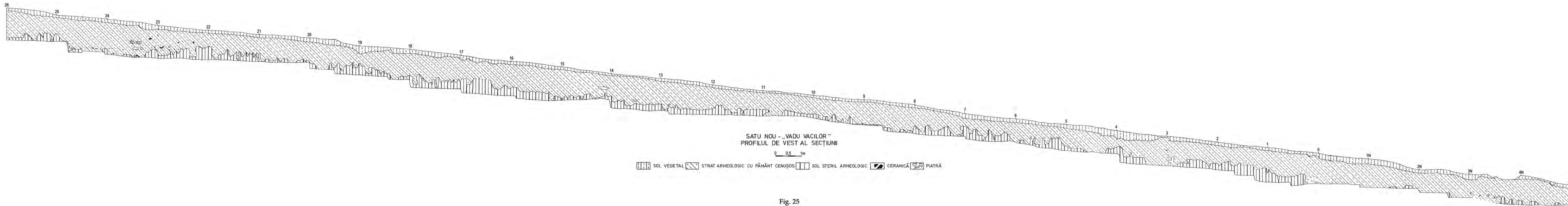
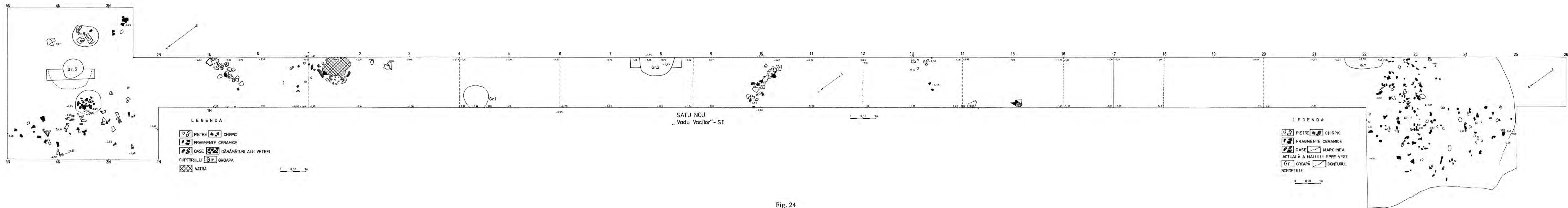

Fig. 25

ISBN: 978-606-598-027-3

